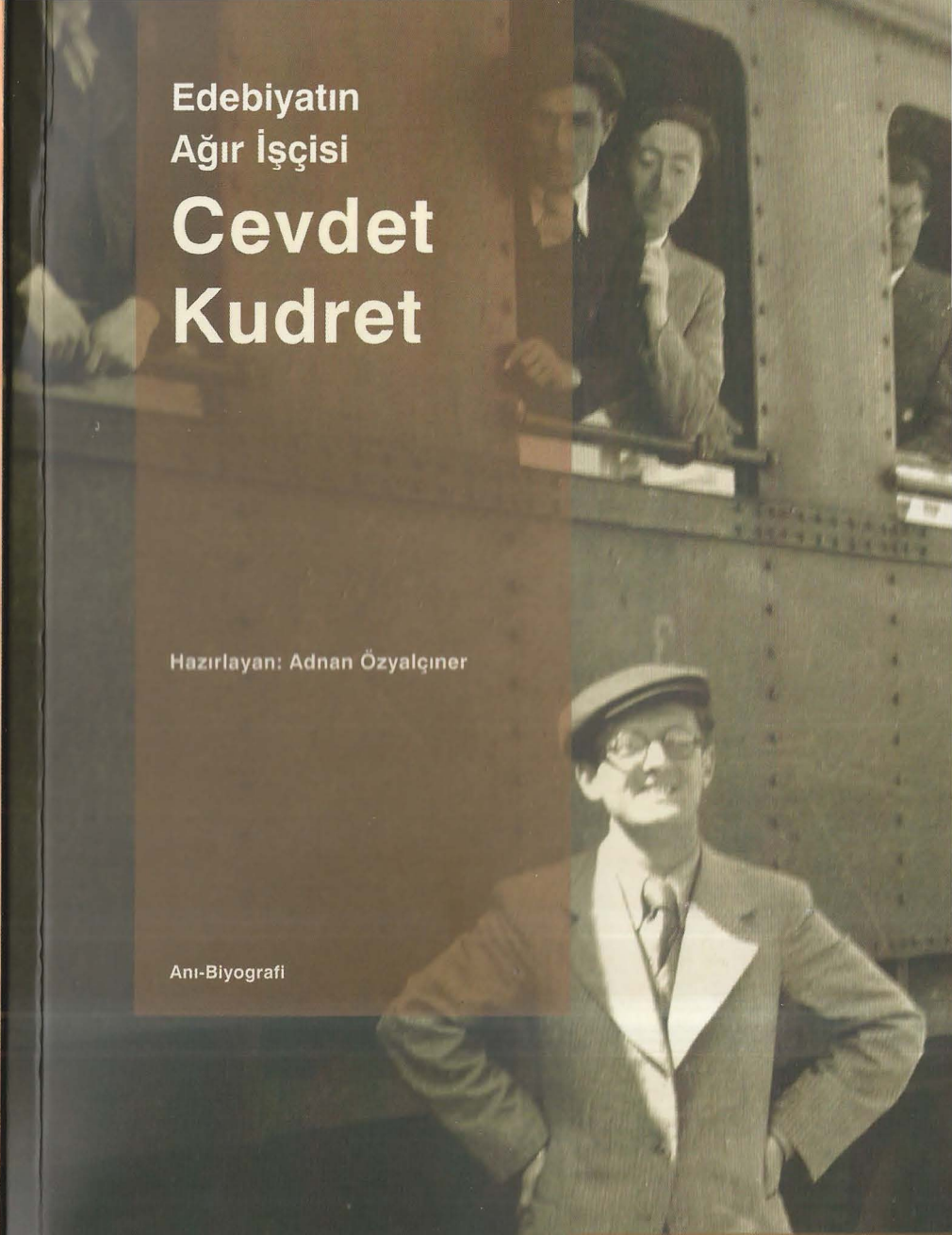
Edebiyatın Ağır İşçisi **Cevdet Kudret**

Edebiyatın Ağır İşçisi Cevdet Kudret

Hazırlayan: Adnan Özyalçıner

Anı-Biyografi

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Hazırlayan: Adnan Özyalçıner

Edebiyatın Ağır İşçisi
Cevdet Kudret

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamerhatun Mah.
Alhatun Sk. No: 25
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 313

EDEBIYATIN AĞIR İŞÇISI CEVDET KUDRET

HAZIRLAYAN: ADNAN ÖZYALÇINER

Genel Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Kapak Uygulama
Bahar Eroğlu, Fırat Çaralan

Birinci Basım
Şubat 2007

ISBN 978-975-6106-43-3

Baskı
Ezgi Matbaacılık
(Emintaş Kazımdinçol Sit. No: 81/229 Davutpaşa - Topkapı 0212 501 93 75)

Edebiyatın Ağır İşçisi
Cevdet Kudret

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
Edebiyatın Ağır İşçisi 9

CEVDET KUDRET KİMDİR?

EŞİ İHSAN KUDRET'İN KALEMİNDEN
Yaşam Öyküsü 23
İhsan Kudret Diyor ki 29

KENDİ KALEMİNDEN
"Bir Sanatçının Günlüğü" 31
Konumuz Cevdet Kudret: Yaş Yetmiş 39
Yaş Yetmiş Beş 45

EŞİ İHSAN KUDRET'İN KALEMİNDEN ANILAR
Kayseri'den Başlayan Yaşam Yolculuğu 51
Ankara Günleri 59

CEVDET KUDRET İÇİN YAZILANLARDAN
Bodrumlu Emrah 65
Bilgeliğe Varan Adam 69
Cevdet Kudret'in Şiiri 72
Cevdet Kudret'in Şiiri Üzerine Kısa Notlar 77
Birinci Perde 81
Sınıf Arkadaşları 84
Sokak 86
Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 87
Cevdet Kudret'in Denemeciliği 90
Yazın Öğretmeni Süleyman ya da
Sesini Kuşaklara Ulaştıran Eğitimci 94
Cevdet Kudret'in Dil ve Dil Devrimi
Üzerine Görüşleri 97
Ömür Boyu Edebiyat 100
Kurtlar 103

Tersine Akan Nehir 105
Ortaoyunu 108
Cevdet Kudret Tiyatroda 109
Türkiye'yi Taşıyan Atlas: Cevdet Kudret 116
81 Yaşında Bir Delikanlı 121
Altmış Yıllık Bir Emek Anıtı 129
Titiz Bir Araştırmacı 131
Cömert Geldi, Cömert Gitti 133
Ağıt 134

ARMAĞAN YAZILAR
Kirlenmemiş Bir Adam 139
Eğitici, Öğreticiydi 145
Öğretmen 149
Cevdet Kudret'in Romanlarında
"Yoksulluk" Teması 152
Cevdet Kudret ve Süleyman'ın Dünyası 157
İyi Hoca Olmak 165

YAZILARINDAN ÖRNEKLER
On Ölüm Şarkısı'ndan 169
Bir Yoksul Böyle Öldü Kara Toprağa Gömüldü 170
Tanıdıklar 171
Çocukluk 172
Dilek 173
Sınıf Arkadaşları Romanından: Yangın 175
Gök Mahkemesi 180
Şiir Nasıl Yazılır? 188
Roman Deyince 193
Türkçenin Özleşmesinde Ölçü 201

MEKTUPLAR
Cevdet Kudret'e Yazılanlardan 211
Cevdet Kudret'in Yazdıklarından 233
Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri 248

ÖNSÖZ

Edebiyatın Ağır İşçisi

29 Haziran 1990 günü Çağlayan Alanı'nda düzenlenen Düşünceye Özgürlük Yürüyüşü'nden dönüyorduk. Sennur Sezer, Gülsüm Cengiz, Cevdet Kudret'le birlikteydik. O, 83 yaşındaydı. Hepimizden önde, sekerek, adeta koşar adım yürüyordu. Anlaşılan hızını alamamıştı daha. Tam o sırada yanımıza izlenimlerimizi almak için bir gazeteci yaklaştı. Cevdet Hoca'ya:

- 83 yaşındasınız, bu yürüyüşe neden katıldınız? diye sordu.

Hoca, gazeteciyi bir solukta yanıtladı:

- Birincisi, yazarların bin yıl yaşadığını sanıp onlara yedi yüz yıl hapis cezası vermenin gülünçlüğünü belirtmek için yürüdüm.

İkincisi, kendisi Doğu Anadolu'da oturup İstanbul'da ve başka yerlerdeki basımevlerini kapatan bir bölge valisinin tutumunu protesto etmek için yürüdüm.

Üçüncüsü, bütün yazarlarımızla birlikte sekiz yüz metre yürüdüm. Ortalama iki bin adım attım. Düşünceyi yok etmek isteyenlerin zihniyetini böylece iki bin defa çiğnedim.

Cevdet Kudret, yaşamı boyunca yazdığı ciltlerle kitabıyla, yasaklarla baskılara, haksızlıklara karşı çıkışıyla düşünce özgürlüğü ve demokrasi konusunda savaşmaktan hiçbir zaman geri kalmadı. Çünkü o, toplum için kavga veren bir yazı işçisiydi. Onun bu özelliğini eşi İhsan Kudret, şu sözleriyle dile getirmiştir:

"Dünyaya geldiğinden dünyadan gittiği güne kadar parayla ilişkisi kesiktir. Paranın kavgasını toplum için verir, ama kendi cüzdanı için hayır! Bu onun alçakgönüllü yanıdır."

Cevdet Kudret, yaratıcı bir yazardı. Aralarına katıldığı Yedi Meşaleci şairlerin içinde, topluluk dağıldıktan sonra Ziya Osman Saba'yla birlikte şiirden kopmayan o olmuştu. Bireysel duygu ve düşüncelerden kaynaklanan ilk şiirlerden geleneksel halk şiiri özellikleri taşıyan toplumsal konulu şiirlere ulaşmayı başardı.

Behçet Necatigil'e göre daha ilk şiirlerinde "hikâyeyle balad olanaklarından yararlanan" bakış açısı, toplumsal konulara olan ilgisi, onu Süleyman'ın Dünyası başlıklı bir roman üçlemesi yazmaya itecektir. *Sınıf Arkadaşları, Havada Bulut Yok, Karıncayı Tanırsınız* adlı bu romanlarda kendi yaşamından da çizgiler taşıyan, Türkiye'nin Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki 30 yıllık dönemini gerçekçi bir bakış açısıyla siyasal, toplumsal yönleriyle yansıttı. Onun insana, topluma, yaşananlara bakışındaki bu gerçekçi yönelim daha sonra *Sokak* adlı kitabında bir araya getirilecek olan öykülerinde de görülür. Romanlarında olduğu gibi dönemini yansılayan, yaşamın içinden alınmış, yaşamın kendisi olan öykülerdir bunlar.

Cevdet Kudret'in romanlarıyla öykülerindeki etkileyici anlatımı, toplumsal ilişkilerle siyasal olaylardaki çelişkilerde alaysılı yönü yakalayışından, daha doğrusu ortaya çıkarışından gelir. Bu damar, onun şiirlerinden sızarak romanlarıyla öykülerine, oradan oyunlarına, daha sonra da denemeleriyle eleştirilerine, özellikle de eleştirilerine geçer.

İhsan Kudret'e göre o, "bir ironist"tir. "Nükte kaleminin ucuna sanki kendiliğinden gelir ve öylesine cuk oturur ki ıska geçmek olanaksızdır. Doğrusu ya hiç acımaz. Oysa o, ne yufka yüreklidir bir bilseniz."

Gerçekten de doğrudur bu. Ama onun ne alçakgönüllülüğü, ne hoşgörüsü, edebiyat söz konusu olunca geçerli değildir.

Cevdet Kudret yazdığı kimi yayımlanan, kimi oynanan oyunlarıyla da yaratıcı yazarlığını pekiştirmiştir. Oyunlarında Karagöz, Ortaoyunu gibi geleneksel gösteri sanatlarımızdan kaynaklandığı daha sonra bu konuda yaptığı kapsamlı incelemelerden de bellidir.

Dil ve anlatım, onun özellikle üstünde durduğu önemli konulardan biridir. Dil, dil devrimi, dilin özleştirilmesi konusunda yazdığı yazılarla bir kitap oluşturmuştur. Bu düşüncelerini "oyun dili ne olmalıdır"a kadar yansıtmıştır. Onun romanlarıyla öykülerindeki, özellikle denemelerindeki akıcı anlatımı, güzel Türkçesi dil konusunda kılı kırk yaran titizliğinden kaynaklanır. Ona göre:

"Dil denen şey halkın malıdır. Halk kendi kurduğu dili zaman içinde istediği gibi işler, istediği gibi değiştirir. Bunu bilinçli olarak yaptığını söylemesek bile içgüdüsü ve sağduyusu ile yaptığını yadsıyamayız. Aydınlara, dilcilere düşen iş, halkın sağduyu ile yaptıklarını inceleyip bunun kurallarını bulmaktır."

Cevdet Kudret, yaratıcılığını denemelerinde de göstermiştir. Dil, kültür, edebiyat konularına yer verdiği denemeleriyle eleştirilerinde kalıplaşmış anlayışların karşısına çıkmış, önyargılara kapılmadan gerçeği arama yolunu tutmuştur. Edebiyatı ciddi bir iş olarak gördüğünden, doğru bildiğinden şaşmayan bir kişiliğe sahip olduğundan dolayı da eleştirilerinde kimsenin gözünün yaşına bakmamıştır.

Cevdet Kudret, incelemeci, araştırmacı bir yazar olarak da "aydınlanmacı bir yazar" diye adlandırılmıştır. Tanzimat'tan günümüze edebiyatımızın gelişimini, belli başlı yazarların yapıtlarını ele alarak inceleyen *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adlı üç ciltlik kitabıyla buna hak kazanmıştır. Ama o, bu kadarla kalmamıştır. Karacaoğlan'dan Ahmet Rasim'e, Fuzulî'den Pir Sultan Abdal'a kadar pek çok şairle yazarın yaşamı, sanatı, yapıtları konusunda kitaplar kaleme aldı. Bunlara Ortaoyunu, Karagöz gibi geleneksel gösteri sanatlarımızı inceleyen, oyun metinlerini derleyen kitaplarını ekledi.

O, aynı zamanda eğitimci bir yazardı. 1950 sonrasında dilde, düşünüşte geriye dönüşün yaşandığı, düşünce ve anlatım özgürlüklerinin kısıtlama altına alınmaya başlandığı yasaklı günlerde dünya görüşünden, ilerici eğitim anlayışından ödün vermeden lise öğrencileri için Abdurrahman Nisari takma adıyla hazırladığı edebiyat kitaplarıyla yardımcı ders kitaplarında Türk ve Batı edebiyatının en seçkin örnekleriyle gerici karanlığın aydınlığı, geleceğin umudu oldu. Dilimizin tadını duyuran, edebiyat, sanat beğenimizi yücelten o kitaplarla, benim de içinde olduğum 1950 kuşağı diye anılan bir edebiyat kuşağı yetişti. Bütün baskılara karşılık yeni yetişen kuşakların bilinçlenerek özgürleşmelerini sağladı.

O, Mehmet Başaran'ın eğitimciliği konusundaki bir yazısının başlığında dediği gibi: "Sesini kuşaklara ulaştıran bir eğitimci ve yazın öğretmeni"ydi.

Cevdet Kudret, düşüncelerinden ödün vermediği için güç bir yaşam sürdü. Düşüncenin kalıplaştırılmasına, baskı altına alınmasına karşıydı. Özgür düşüncenin kitaplar aracılığıyla yaygınlaştırılacağının, yasakların baskılara direnerek delineceğinin en güzel örneklerini durmaksızın kitaplar yazarak verdi. Çünkü o, edebiyatın ağır işçisiydi.

Cevdet Kudret'in 100. Doğum Yılı onuruna hazırladığımız bu kitapta onun bütün bu özelliklerini eşinin, kendisinin, kızının, öğrencilerinin, hakkında inceleme yapanların, belli başlı eleştirmenlerin, yazar arkadaşlarıyla dostlarının kaleminden en ince ayrıntılarıyla izleyeceksiniz.

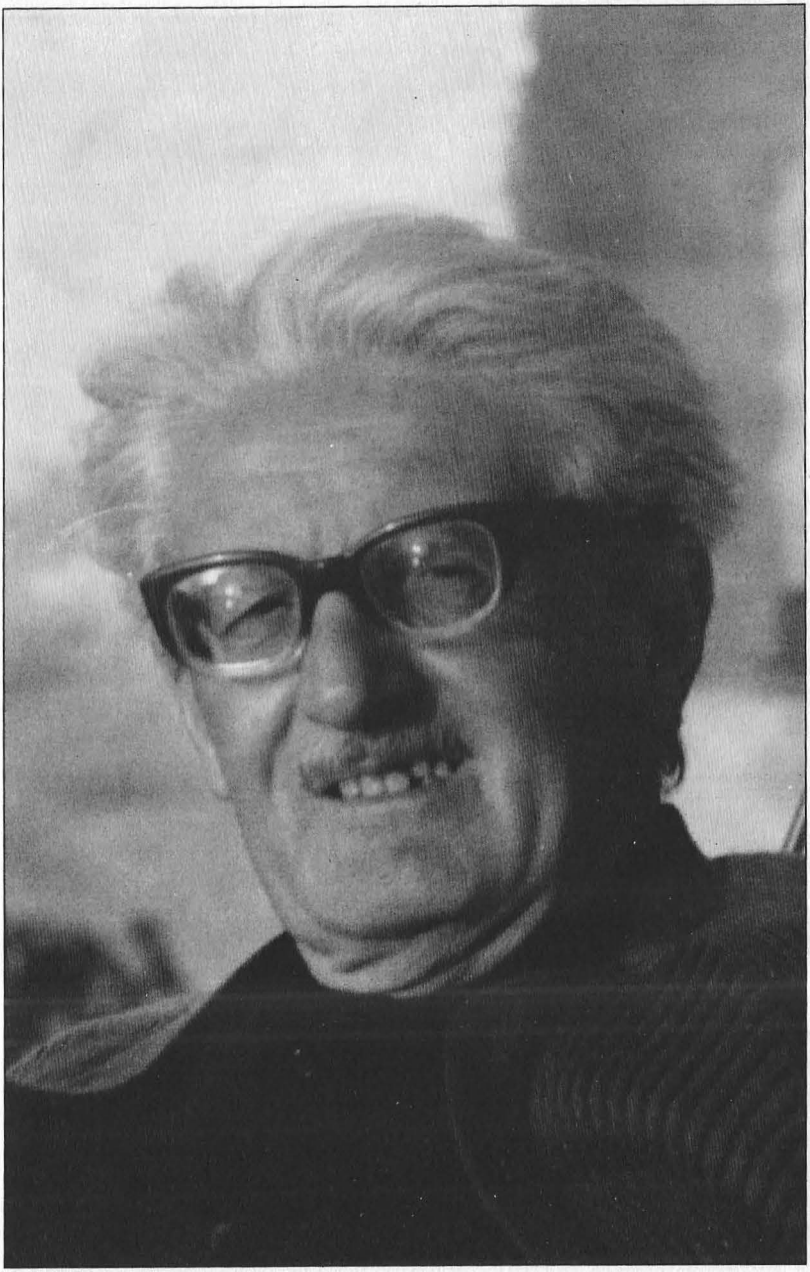
Kendisi, alçakgönüllü oluşundan yaşamı boyunca gölgede kalmayı yeğlemiştir. Okurlarınaysa sürekli olarak aydınlığı göstermekten geri durmamıştır. Bugün bize düşen, onu da aydınlığa çıkarmak olmalıdır. Dilerim kitabımız bu konuda bir adım olur.

Adnan ÖZYALÇINER

Sen bensiz, ben sensiz bir gün bile olamazdık
Şimdi de sensiz seninle hemhalim.

İhsan KUDRET

CEVDET KUDRET KİMDİR?

7 Şubat 1907 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Süleyman Cevdet Kudret'tir. 1934 yılında soyadı yasası dolayısıyla aldığı Solok soyadını, 1959'da birtakım zorunluklar sonucunda Kudret'e çevirerek aslına döndürdü.

Babası, Birinci Dünya Savaşı sırasında 1918 yılında Musul'da ölen terlikçi Sadullah Efendi'dir. Annesi Hatice Hanım'dır. Numune-i İrfan İlkokulu ile Davutpaşa Ortaokulu'nu bitirdikten sonra İstanbul Erkek Lisesi'ne yazıldı. Lisedeyken bir hastalık sonucu öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. Yarım kalan öğrenimini 1930'da İstiklâl Lisesi'nde tamamladı. 1933'te Darülfünun Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1934'te Kayseri Lisesi'nde edebiyat öğretmenliğiyle işe başladı. 1937'de İhsan Nisari Hanım'la evlendi.

Öğretmenlik ve çalışma yaşamı, 1938-1939 Ankara Konservatuvarı edebiyat ve diksiyon öğretmenliği, 1945-1950 yıllarında Ankara Erkek Lisesi öğretmenliğiyle Türk Ansiklopedisi'nde edebiyat sekreterliğinde geçti. 1950'de Demokrat Parti'nin başa geçişiyle Bitlis Ortaokulu Türkçe öğretmenliğine atanınca öğretmenlikten ayrılıp kısa bir süre avukatlık yaptı.

1963-1965 arasında Türk Dil Kurumu'nda redaktör, 1967-70 arasında Bilgi Yayınevi'nde danışman, 1970-75 arasında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalıştı.

Emekli olunca Bodrum'a yerleşti. Ayşe adlı bir kızı vardır.

10 Temmuz 1992'de yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak İstanbul'da Cerrahpaşa Hastanesi'nde öldü. Rumelihisarı Aşiyan Mezarlığı'nda gömülüdür.

İlk şiiri 1922'de Servet-i Fünun'da yayımlandı. Yusuf Ziya Ortaç'ın çıkardığı Meşale dergisinde yazan genç şairlerin arasına katıldı. S. E. Siyavuşgil, Z. O. Saba, Y. N. Nayır, Muammer Lütfi, V. M. Kocatürk, K. M. Koray ve kendisinden oluşarak Yedi Meşale diye anılan bu topluluk 1928'de ortak kitapları olan *Yedi Meşale*'yi çıkardı. Aynı yıl, Meşale dergisinin kapanmasıyla topluluk dağıldı. Ziya Osman Saba'dan sonra şiirde en çok direnen Cevdet Kudret oldu. 1929'da ilk şiir kitabı *Birinci Perde*'yi ya-

yımladı. Birinci Perde'den sonra yazdığı şiirlerle toplumsal konulara yöneldi. Dergilerde yayımlanan şiirleri dışında oyunları da tefrika edildi. Kimileri sahnelendi.

"Süleyman'ın Dünyası" üst başlıklı *Sınıf Arkadaşları, Havada Bulut Yok, Karıncayı Tanırsınız* adlarını taşıyan roman üçlemesinde Türkiye'nin Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki otuz yıllık dönemi, o yıllarda yaşananların toplumsal bir kesitini yansıttı.

Soyadı yasasından sonra kullanmaya başladığı Cevdet Kudret Solok imzasının ardından 1952'den başlayarak önce Nevzat Yesirgil, Suat Hizarcı, Abdurrahman Nisari, Nermi Ocaklı, Cevdet Baykara, Cevkud takma adlarını, daha sonra da kendi adı olan Cevdet Kudret adını kullanarak Türk edebiyatının önemli kişileri ve yapıtları üstüne araştırma, inceleme, eleştiri yazıları, tanıtım ve el kitapları yazdı. Tanzimat'tan bu yana edebiyatımızın gelişimini inceleyen üç ciltlik *Türk Edebiyatı'nda Hikâye ve Roman* adlı kitabıyla önemli bir boşluğu doldurdu. Karagöz'le Ortaoyunu'nu inceleyen kitaplarından *Karagöz*'de otuz beş Karagöz oyununu da derledi.

Abdurrahman Nisari adıyla liseler için edebiyat ders kitapları hazırladı. Yanı sıra yardımcı ders kitapları da yayımladı.

Aldığı Ödüller:

1974 Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü *(Ortaoyunu* adlı araştırmasıyla)
1988 Kültür birikimimize katkılarından dolayı "Emeğine Saygı" şilti (Varlık Dergisi)
1989 Dil Derneği'nin Türk Dili Onur Ödülü
1991 Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü *(Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adlı incelemesiyle)
1992 Edebiyatçılar Derneği'nin Onur Ödülü

Hakkındaki Kitaplar:

İhsan Benimle Çalışır mısın? İhsan Kudret, anılar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998. *Cevdet Kudret'e Mektuplar* İhsan Kudret-Handan İnci, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995. *Cevdet Kudret'e Saygı* İhsan Kudret-Alpay Kabacalı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993. *Edebiyatın Ağır İşçisi Cevdet Kudret* Adnan Özyalçıner, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007.

Kitapları:

ŞİİR:

Birinci Perde, Hamit Matbaası, 1929. *İkinci Perde*, Yayımlanmamış. *Üçüncü Perde*, Yayımlanmamış.

TİYATRO OYUNU:

Tersine Akan Nehir (1929), Yayımlanmamış. *Rüya İçinde Rüya* (1929), Varlık Dergisi, 1934 sayı 31-37. *Danyal ve Sara* (1931), Varlık Dergisi, 1938. *Kurtlar* (1932), Gündüz Dergisi, 1936, sayı-8-18. *Yaşayan Ölüler*, Ağaç Dergisi, 1936, sayı 7-17. - Mitos Boyut, 1994. *Cumartesi Çocuğu*, Bitmemiş.

ROMAN:

Sınıf Arkadaşları, Ahmet Halit Kütüphanesi, 1943. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1976 - Evrensel Basım Yayın, 2006. *Havada Bulut Yok*, Düşün Yayınevi, 1958 - İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1976 - Evrensel Basım Yayın, 2006 *Karıncayı Tanırsınız*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1976 - Evrensel Basım Yayın, 2006.

ÖYKÜ:

Sokak, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1975.

DENEME:

Dilleri Var Bizim Dile Benzemez, Bilgi Yayınevi, 1966. *Bir Bakıma*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1977. *Benim Oğlum Bina Okur*, Varlık Yayınları, 1983. *Kalemin Ucu*, Cem Yayınevi, 1991 - Merkez Kitapçılık, 2006. *Dillerin Gizli Dünyası* (Cevdet Kudret'in Dil ve Eğitim üzerine denemelerinden bir seçki, Haz.: Cemil Kavukçu), Merkez Kitapçılık 2006.

DERLEME:

Tanzimat'tan Sonra Türk Edebiyatı Antolojisi, Ulusal Matbaa, 1942. *Türk Edebiyatı Hikâye ve Roman Antolojisi*, Nebioğlu Yayınevi, 1945. *Dede Korkut*, Varlık Yayınları, 1953, 1958, 1962. *Tanzimat Edebiyatı Antolojisi*, Varlık Yayınları, 1955. *Fuzuli: Leylâ ve Mecnun*, Yeditepe Yayınları, 1958. *Yurt İçin, Ulus İçin*, Yeditepe Yayınları, 1958. *Dede Korkut:* Hikâyeler, Varlık Yayınları, 1962, 1966. *Teodor Kasap: İşkilli Memo*, Elif Kitabevi, 1965. *Nâzım Hikmet: Kuvâyı Milliye*, Bilgi Yayınevi, 1968, 1974, 1986. *Bugünkü Türkçemizle Dede Korkut Hikâyeleri*, Varlık Yayınları, 1970, 1973, 1976, 1980, 1986. *Ferâizci-zâde Mehmet Şakir: Evhami*, Varlık Yayınları, 1974.

İNCELEME:

Son Şiirler, Tevfik Fikret (Cevdet Kudret), Varlık Yayınları, 1952, genişletilmiş 2. Baskı 1968. *Fuzuli* (Nevzat Yesirgil), Varlık Yayınları, 1952, 1955, 1959, 1963, 1968, 1974. (Cevdet Kudret) İnkılâp Kitabevi, 1985, 2003. *Nedim* (Nevzat Yesirgil), Varlık Yayınları, 1952, 1953, 1959, 1965, 1969, 1977 - (Cevdet Kudret) İnkılâp Kitabevi, 1985, 2003. *Bâki* (Nevzat Yesirgil), Varlık Yayınları, 1953, 1963, 1972 - (Cevdet Kudret) İnkılâp Kitabevi, 1985, 2003. *Hüseyin Rahmi Gürpınar* (Suat Hızarcı) Varlık Yayınları, 1953, 1964 - (Cevdet Kudret) Varlık Yayınları, 1974. *Ahmet Rasim* (Suat Hızarcı) Varlık Yayınları, 1953, 1965. *Eşref: Hicviyeler*, Yeditepe Yayınları, 1953, 1955 - Bilgi Yayınevi, 1970 - Varlık Yayınları, 1977. *Hüseyin Cahit Yalçın* (Suat Hızarcı) Varlık Yayınları, 1957, 1969. *Yunus Emre* (Nevzat Yesirgil) Yeditepe Yayınları, 1958, 1963 - (Cevdet Kudret) İnkılâp Kitabevi, 1985, 2003. *Karacaoğlan* (Nezvat Yesirgil) Yeditepe Yayınları, 1958 - (Cevdet Kudret) İnkılâp Kitabevi, 1985, 2003. *Şinasi: Şair Evlenmesi* Yeditepe Yayınları, 1959. *Ahmet Mithat*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1962. *Ziya Gökalp*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963. *Pir Sultan Abdal*, Yeditepe Yayınları, 1965. -İnkılâp Kitabevi, 1985, 2003. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, Varlık Yayınları, 1965, 1977. Bilgi Yayınevi, 1971 - Varlık Yayınları, 1981 - İnkılâp Kitabevi, 1987, 1998 - Dünya Yayıncılık, 2004. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, -Varlık Yayınları, 1967, 1978, 1981 Bilgi Yayınevi, 1971 - Varlık Yayınları, 1981. İnkılâp Kitabevi, 1987, 1998 - Dünya Yayıncılık, 2004. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III*, İnkılâp Kitabevi, 1990, 1999. -Dünya Yayıncılık, 2004. *Karagöz I*, Bilgi Yayınevi, 1968, 1993. *Karagöz II*, Bilgi Yayınevi, 1969. *Karagöz III*, Bilgi Yayınevi, 1970. *Karagöz I, II, III*, Yapı Kredi Yayınları, 2004. *Ortaoyunu I* Türkiye İş Bankası Yayınları, 1973 - İnkılâp Kitabevi, 1994. *Ortaoyunu II*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1975 - İnkılâp Kitabevi, 1994. *Abdülhamit Devrinde Sansür* Milliyet Yayınları, 1977. *Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi* (15. yy ortalarına kadar), T.C. Kültür Bakanlığı, 1995, 2000. *Edebiyat Kapısı*, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

OKUL KİTAPLARI:

Türk Edebiyatı, Lise II (Agâh Sırrı Levend imzasıyla), İnkılâp Kitabevi, 1950. *Metinli Türk Edebiyatı*, Lise III (Abdurrahman Nisari), İnkılâp Kitabevi, 1951, 1953, 1954. *Metinli Edebiyat Bilgisi*, Lise I (Abdurrahman Ni-

sari), İnkılâp Kitabevi, 1954, 1957. *Metinli Türk Edebiyatı*, Lise II (Abdurrahman Nisari), İnkılâp Kitabevi, 1954. *Metinli Türk Edebiyatı*, Lise IV (Abdurrahman Nisari), İnkılâp Kitabevi, 1954. *Metinli Batı Edebiyatı*, Lise IV (Abdurrahman Nisari), İnkılâp Kitabevi, 1954. *Metinle Türk Edebiyatı*, Lise I (Abdurrahman Nisari), İnkılâp Kitabevi, 1955. *Metinle Türk Edebiyatı*, Lise II (Abdurrahman Nisari), İnkılâp Kitabevi, 1955, 1956. *Metinle Türk Edebiyatı*, Lise II (Abdurrahman Nisari), İnkılâp Kitabevi, 1955, 1957. *Metinle Batı Edebiyatı*, Lise II (Abdurrahman Nisari), İnkılâp Kitabevi, 1955, 1957. *Türk ve Batı Edebiyatı*, Lise I (Abdurrahman Nisari), Örgün Yayınlar, 1979. *Türk ve Batı Edebiyatı*, Lise II (Abdurrahman Nisari), Örgün Yayınlar, 1979. *Türk ve Batı Edebiyatı*, Lise II (Abdurrahman Nisari), Örgün Yayınlar, 1979. *Türk ve Batı Edebiyatı*, Lise I (Cevdet Kudret), Gendaş A.Ş., 1990. *Türk ve Batı Edebiyatı*, Lise II (Cevdet Kudret), Gendaş A.Ş., 1990. *Türk ve Batı Edebiyatı*, Lise II (Cevdet Kudret), Gendaş A.Ş., 1990.

YARDIMCI DERS KİTAPLARI:

Batı Edebiyatından Seçme Parçalar, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1972, 1977, 1980. *Türk Edebiyatından Seçme Parçalar*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1973.

OKULLARA YÖNELİK KİTAPLAR:

Örneklerle Edebiyat Bilgileri I, İnkılâp Kitabevi, 1980, 2003. *Örneklerle Edebiyat Bilgileri II*, İnkılâp Kitabevi, 1980, 2003.

Ayşe Kudret'in derlemesinden

EŞİ İHSAN KUDRET'İN KALEMİNDEN

Yaşam Öyküsü

7 Şubat 1907'de İstanbul'da, Davutpaşa semtinde doğdu. Adı Süleyman Cevdet kondu. Dokuz yaşındayken babası terlik ustası Sadullah Efendi Musul Harbi'nde öldü. Babasından, oturdukları kırık dökük evden başka bir şey kalmamıştı. Annesi asker gömleği dikerek ailenin geçimini sağlıyordu.

Süleyman Cevdet, Davutpaşa Ortaokulu'nu bitirdikten sonra lisenin ilk yıllarını İstanbul Erkek Lisesi'nde okudu. Tutulduğu zatülcenb hastalığı nedeniyle bir süre okula devam edemedi. İyileştikten sonra lise öğrenimini İstiklâl Lisesi'nde 1930 yılında tamamladı. 1933'te İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi'ni bitirdi.

1927 yılında şiirleri yayımlanmaya başlayan Cevdet Kudret, Süleyman adını hiç kullanmadı. Şiirlerini ve düz yazılarını Cevdet Kudret adıyla yayımladı. 1934'te çıkan Soyadı Yasası gereğince "Solok" soyadını aldı.

Cevdet Kudret mizacına yatkın bulmadığı hukuk mesleğini benimsemedi. Öğretmen oldu. 14.4.1934'te Kayseri Lisesi Edebiyat öğretmenliğine atandı.

Yedi Meşale topluluğu içinde yer alan Cevdet Kudret, 1927-28 yıllarında *Servet-i Fünun* ve *Meşale* dergilerinde yayımlanan şiirlerini *Birinci Perde* (1929) adlı kitabında topladı. Daha sonra oyun yazmaya yöneldi. *Tersine Akan Nehir* (1929), *Rüya İçinde Rüya* (1930), *Kurtlar* (1933) adlı oyunları Darülbedayi'de sahnelendi.

22.5.1935-1.11.1936 tarihleri arasında askerliğini yaparak Kayseri Lisesi'ndeki görevine döndü. 23.12.1937'de öğrencisi İhsan Nisari ile evlendi.

O yıllarda Ankara Devlet Konservatuvarı kurulmaktaydı. Güzel Sanatlar Genel Müdürü Cevat Dursunoğlu, konservatuvara alınacak öğretmenleri titizlikle seçmekteydi. Reşat Nuri Güntekin'in önerisiyle Cevdet Kudret Solok'u 27.9.1938'de Ankara Konservatuvarı Edebiyat ve Diksiyon Öğretmenliği'ne atadı. Cev-

det Kudret'in yeni çevresi çok ilginçti. Hitler rejiminden kaçarak Türkiye'ye sığınmış birçok ünlü sanatçı (Carl Ebert, Pretoryus, Lico Amar v.b.) konservatuvarda hocalık yapmaktaydı. Cevdet Kudret, tiyatro alanında da eser vermiş, oyunları Darülbedayi'de oynanmış bir yazar olarak tiyatro bölümünün sahne çalışmalarına da katılmaktaydı. Bu görevi ona mutluluk veriyordu.

1938'de Atatürk'ün ölümü üzerine İsmet İnönü Cumhurbaşkanı oldu. Yeni kabinede Milli Eğitim Bakanlığı'na Hasan Âli Yücel getirildi. 3.7.1939'da Cevdet Kudret Solok gerekçesiz olarak konservatuvardan Ankara Erkek Lisesi'ne nakledildi. Konservatuvar edebiyat dersleri de o ara okula müdür olarak atanan Orhan Şaik Gökyay'a verildi.

O yıllarda, Solok serbest nazımla şiir yazmayı sürdürüyor, bir yandan da ilk romanı olan *Sınıf Arkadaşları*'nı yazıyordu. Bir gün bakanlıktan bir mektup aldı. Hasan Âli'nin imzasını taşıyan bu mektupta Cevdet Kudret'e "Solok" soyadını niçin aldığı soruluyordu. Solok'un bu mektuba yanıtı şu yoldaydı:

"Kurtuluş Savaşı'nda Sol Cenah'ı başarıyla savunan
Komutan Nazmi Paşa'ya Atatürk tarafından verilen
soyadının bir gün soru konusu olabileceğini hiç
düşünmediğim ve de yazılışındaki 'O'lar hoşuma
gittiği için 'Solok' soyadını aldım.
Saygılarımla
Cevdet Kudret Solok"

1938'de yazmaya başladığı *Sınıf Arkadaşları* romanı 1943'te yayımlandı. Bu yapıt, Türk toplumunun iki dünya savaşı arasındaki otuz yıllık kesitini yansıtan ve "Süleyman'ın Dünyası" adını taşıyan üçlemesinin ilk cildidir.

Hasan Âli Yücel'den sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na Reşat Şemsettin Sirer, ardından Tahsin Banguoğlu geldi. 22.8.1948'de Cevdet Kudret, İnönü Ansiklopedisi Yayın Müdürlüğü emrine verildi.

14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti iktidar oldu. Yeni kabinede Tevfik İleri Milli Eğitim Bakanlığı'na getirildi. Daha önceki yıllarda tohumları atılan McCarthy'cilik büyük boyutlara uzandı.

Öğretmenler oradan oraya sürülüyordu. Bu arada Cevdet Kudret de 6.10.1950 tarihinde Bitlis Ortaokulu'na Türkçe öğretmeni olarak nakledildi. Bu, memuriyette "tenzili sınıf"* anlamında bir uygulamaydı. Cevdet Kudret yasal itiraz hakkını kullanmadı; "Şan olsun diye gideceğim" diyordu. Ama Milli Eğitim Bakanlığı'nın en üst yetkililerinden bir kişinin (Faik Reşit Unat) muhtemel birtakım tehlikelere karşı uyarısı üzerine Bitlis'e gitmekten vazgeçti. 23.10.1950 tarihinde görevinden istifa etti. Böylece geçimini devlet kapısında değil, serbest bir meslekte araması gerektiği gerçeğine vardı. Avukatlık stajına başladı. Hukuk'u bitirmiş olması belki de yıllar sonra işe yarayacaktı. 21.3.1952'de avukatlık belgesini aldı.

Bir ticaret kentidir diye avukatlığı İstanbul'da yapmayı düşündü. Karaköy'de borç harç bir büro açtı. Ancak günler geçiyor kapısını çalan olmuyordu. Bir gün halası onu ziyarete geldiğinde, Cevdet Kudret'in odasının karşısındaki terzi atölyesinden uyarıldı. "Polis takibinde, işini ona verme" dediler. Cevdet Kudret bu haberi alınca, İstanbul'da ekmek parası kazanamayacağını anlayarak Ankara'ya döndü, fakat avukatlık yapmadı. Şiir, hikâye, roman yazmayı sürdürüyordu. 1958'de *Havada Bulut Yok* yayımlandı. Bu çalışmalar geçimini sağlayacak türden değildi. Sürüm sağlayacak türlere yöneldi; çalışmalarını edebiyat tarihi alanında yoğunlaştırdı. Önce değişik imzalarla, sonra kendi adıyla ünlü yazarlar üzerine inceleme kitapları yazdı. Abdurrahman Nisari adıyla çıkardığı lise ders kitapları, metodu ve hazırlanışındaki özeniyle büyük beğeni kazanarak çok aranan kaynaklar arasına girdi.

1976'da "Süleyman'ın Dünyası" üçlemesinin son cildi olan *Karıncayı Tanırsınız* adlı romanı yayımlandı. Cevdet Kudret artık şiirden tamamıyla uzaklaşmıştı. Ama bu hasreti içinde hep duydu. (Kitaplarının listesine bakınız.)

Geçim şartları her gün biraz daha ağırlaşmaktaydı. Cevdet Kudret, Demokrat Parti'nin önde gelen bakanlarından, hikâyeci Samet Ağaoğlu'yla görüşerek, o güne kadar herhangi bir nedenle

* Rütbe indirimi

Cevdet Kudret (ayaktaki) kardeşi Cevat'la

hakkında soruşturma açılmadığını, herhangi bir nedenle karakola çağrılmadığını, mahkemeye verilmediğini, yıllardır süren bu haksız yaptırımın mutlaka aşılması gerektiğini anlattı. Ağaoğlu yakın ilgi gösterdi, mutlaka bir şey yapacağına söz verdi. Birkaç gün sonra Ağaoğlu, Cevdet Kudret'e devlet bankalarından birinde yayın müşavirliği verileceğini iletti ve "Falancayı hemen gidin görün," dedi. Cevdet Kudret o kişiyi görmeye gitti. İlgiyle karşılandı. Bu işe artık kesin gözüyle bakmaktaydı. Ama bir iki gün içinde hava değişti. Konuya soğuk bakıldığını fark ederek o insanları güç durumdan kurtarmak için işin yakasını hemen bıraktı.

Yıl 1959, Cevdet Kudret'in kafasını bir konu kurcalamaktadır: Kızı Ayşe o yıl liseyi bitirecek, üniversite yılları başlayacak. Daha sonra iş arayacak, Solok soyadı, onunla beraber nereye gitse, nereye başvursa çoğunluğun gözünde bir yafta, bir pankart olacak... Kendisi için hiç aklına getirmediği soyadı değişikliğini kızı için içine sindirmeye çalışır Cevdet Kudret. Uzun irdelemelerden sonra mahkemeye başvurarak soyadını değiştirir. Zaten kullanmakta olduğu Kudret'i soyadı olarak alır.

Cevdet Kudret bir ara da Türk Dil Kurumu'nda çalıştı. Daha sonra 1967-1970 yılları arasında Bilgi Yayınevi'nde danışmanlık yaptı.

Haksızlıkların takipçisi Prof. Muammer Aksoy, Cevdet Kudret'e yıllardır reva görülen hukuk dışı yaptırımlara dayanamaz. Siyasal Bilgiler Basın Yayın Yüksek Okulu'na öğretim görevlisi olarak alınması için üniversiteye başvurur. Konunun konuşulacağı senato toplantısına Kudret'in bütün kitaplarını yüklenip gider. Savunmasını coşkuyla yapar. Teklif kabul edilir. 20 yıl işsizlikten sonra Cevdet Kudret 63 yaşında 1.3.1970 günü bu göreve atanır, 1.5.1973'te yaş haddinden emekli olur.

Cevdet Kudret, uzun yılların çakıl çukul yollarında yorulmuştu. "Havasında bulut, mahlesi'nde duman" olmayan Bodrum'a yerleşti. "Bundan böyle keyfim için okuyacağım, keyfim için yazacağım" diyordu. İlk yıllar mutluydu. Ama birkaç yıl sonra kendisini o avare kasabada yadırgamaya başladı. İstanbul'u, Babıâli'yi, dostlarını özlüyordu. Geçirdiği bir kalp krizi gözünü korkut-

muştu ayrıca. 1986 yılında Kudret ailesi İstanbul'a göç etti. Rumelihisarı'na yerleştiler. Çevreyi, evini çok sevdi. Dostları onu sık sık arıyordu. Bir köşede unutulmaktan kurtulmuştu.

Bir gün yakın dostu Sayın Konur Ertop'la birlikte doğduğu evi bulmaya gitmişlerdi. Adres: Davutpaşa Kasap İlyas Mahallesi, Odalariçi Sokak, No: 12. Evi daha da eskimiş bulmuşlar. Kişiliğinin biçimlendiği yıllarda içinde yaşadığı bu eve karşı duygusaldı. Daha sonra evin Cerrahpaşa Hastanesi tarafından istimlâk edilip yıkıldığını duydu ve çok üzüldü.

Yıl 1992. Kudret hasta. Cerrahpaşa Hastanesi'nin tren yolu ve deniz tarafına bakan bir odasında yatıyor. Sayın Ertop onu ziyaretlerinden birinde etrafı dikkatlice inceler. Tren köprüsü, cami, evi görmeye gittiklerinde gördüğü dekor gözlerinin önündedir. Ertop kesin bir tahminle Cevdet Kudret'in doğduğu evin tam üstünde yattığını İhsan Kudret'e fısıldar.

10 Temmuz 1992 günü saat 15.00'te Cevdet Kudret yaşamını yitirdi. Çok istediği Aşiyan Mezarlığı'nda toprağa verildi.

(İhsan Kudret'in İhsan Benimle Çalışır mısın? adlı kitabından)

İHSAN KUDRET DİYOR Kİ...

Değerli konuklarımız hoş geldiniz,

Bu yıl toplantımızın bir özelliği var. Pen Yazarlar Derneği'nin katkılarıyla törenimiz daha geniş bir anlam kazandı. Değer bilirlikleri ve yazara sahip çıkmalarından onur duyuyorum. Pen Başkanı Sayın Şükran Kurdakul'un şahsında dernek yöneticilerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Cevdet Kudret'in yazarlığını derinlemesine irdelemek beni aşar. Ben onun kişiliğinin belirgin özelliklerine şöyle bir değinmek istiyorum. Cevdet Kudret kolay kolay sesini yükseltmeyen, gölgede kalmayı yeğleyen bir insan. Özel ilişkilerinde son derece hoşgörülü. Ama, edebiyat söz konusu ise zehir zemberek. Çünkü edebiyat ciddi bir iştir.

Cevdet Kudret bir ironist. Nükte kaleminin ucuna sanki kendiliğinden gelir ve öylesine cuk oturur ki ıska geçmek olanaksızdır. Doğrusu ya hiç acımaz. Oysa o ne yufka yüreklidir bir bilseniz. Bu kadarı da fazla denecek kadar alçakgönüllüdür. Ama hiçbir zaman senli benli olmaz.

Dünyaya geldiğinden dünyadan gittiği güne kadar parayla ilişkisi kesiktir. Paranın kavgasını toplum için verir, ama kendi cüzdanı için hayır!

Düşünsel kalıplaşmaya karşı olduğu halde ev yaşamında alışkanlıklarına sıkı sıkıya bağlıdır. Bir iskemle ilk nereye konmuşsa hep orada kalmalıdır. Uygarlığın getirdiği nimetlere kolay kolay alışamaz. Asansöre binmektense merdivenleri çıkmayı yeğler, telefonda hep tedirgindir. Ama, yazı makinesiyle sarmaş dolaştır.

Sanatçıya saygısı sonsuzdur. Ömrünün son yılında bile, bastonuna dayanarak Fikret için Aşiyan Yokuşu'nu tırmanmış, Ruhi Su için Zincirlikuyu'ya kadar gitmiş, anma törenlerine aralıksız katılmıştır. Sanatçıya saygı dedim de aklıma geldi. Ölümünden hemen sonra Şişli Belediyesi Ihlamur'da bir çocuk parkına onun adını vermişti. Özellikle çocuk parkı olması bizi çok sevindirdi. Çünkü o çocuk çok severdi. Arada yolumuzu düşürüp oradan geçer olmuştuk. Geçenlerde ne görelim, parkın tabelası indirilmiş. Ne yapalım bunlar günümüzde olağan işler.

(Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri
2001 Yılı Deneme-İnceleme-Araştırma Ödülü tören konuşması)

KENDİ KALEMİNDEN

"Bir Sanatçının Günlüğü"

Çocukluğumu hayal meyal hatırlıyorum. Fatih'te Otlukçu Yokuşu denen bir semtte oturuyorduk. Benim çocukluğum I. Dünya Savaşı yıllarına rastlar. O zaman dünya savaşı demek saman ekmeği yenen devir demekti. Yakup Kadri bir ozanı yermek için "Saman yiyen nesil" diye tarizde bulunmuştu. Ben savaş yıllarında sekiz dokuz yaşlarımdaydım. Yani saman yiyen neslin en küçük kuşağından idim. O döneme ait bende büyük etkisi bulunan birkaç anım var. Mesela bir kaptan dayımız vardı. Onlara, yani askerlere, kaptanlara beyaz ekmek verilirdi. Annemle bir gün gitmişiz onlara. Öğle yemeğine rastlamış. O devirde herkes bir yere giderken ekmeğini beraberinde götürürdü. Biz kaptan dayının sofrasında kendi ekmeğimizi çıkardık. Ve onlar beyaz ekmeklerini, biz kendi ekmeğimizi yedik. Saman ekmeği yemek bir maharet işiydi. Ağzınızda ekmeği şöyle bir usturuplu döndürecektiniz. Yoksa saman damağınıza saplanır ve çıkarmak oldukça zor olurdu. İhtimal ki sofradaki beyaz ekmek dikkatimi dağıttı ve saman damağıma saplandı. Ben ağlamaya başladım. Biz oradan hemen ayrıldık.

O döneme ait ikinci izlenimim ekmeklerin camilerde dağıtılması idi. Ya da bizim orada camide dağıtılıyordu. Müezzinin odasında. Belli saatlerde vesikalarımızı gösteriyor, ekmeğimizi alıyorduk. O gün bir adam, ekmek arabasından ekmekler boşaldıktan sonra kendisini arabanın içine attı ve arabanın zemininde kalan ekmek unlarını yalamaya başladı. Belki vesikası yoktu. Öylesine aç kalmıştı ki, o unları yalayarak karnını doyurmaya çalışıyordu. Bendeki büyük izlenim ve etki bu oldu. Üçüncü büyük izlenimim, yine o günlerde biz Beyazıt'a güvercinlere yem atmak için gidiyorduk. Şimdiki üniversite binası Harbiye Nezareti idi. Oradaki güvercinlere belki de özel günde bir hayır işlemek için gidiyorduk. Biz yem atarken ilk defa uçaklar geldi, onlar da Beyazıt Meydanı'na bomba attı. Herkes kaçıştı. Biz de kaçıştık. O sırada ölenler, yaralananlar oldu. Çocukluğuma ait dördüncü büyük izlenimim, Sultanahmet'te yapılan büyük miting idi. Halide Edip o mitingde

konuşmuş. Biz çok uzaklardaydık. Her taraf kara bayraklarla donatılmıştı.

İşte böyle bir aşamadan geçerek bugüne geldiğim için benim tabiatıyla ilk sanat eserlerimde aydınlık bir hava, neşeli bir hava yoktu elbette. İlk sanat eserlerimin yapısındaki karamsarlık işte buradan geliyor.

Sanatla ilgili ilk denemeler ortaokulda başlar. Bizim Bedri Kemal Bey adında bir Türkçe hocamız vardı. Bu zat "buluş" meraklısı idi. Birtakım şeyleri kendi buluşlarınızla söyleyeceksiniz, herkesin söylediği gibi söylemeyeceksiniz, söylenmiş bir şeyi tekrarlamayacaksınız. Eğer söylenecekse onu başka türlü söylemeli, derdi. Mesela, birisi "Şimşekler kayaları dövüyordu" diye yazmışsa, siz de "Şimşekler kayaların üzerinde oynuyordu" diye yazacaksınız. Bir defa "Yıldızlar titriyordu" diye yazmışlarsa, siz de kafanızı yorun, "Yıldızlar asabi gözler gibi açılıp kapanıyordu" gibi bir cümle yazın, derdi. Biz işte böyle bir eğitimden geçtiğimiz için çocukluğumuzda, ki bu kötü bir eğitimdir, hiçbir zaman olayları, doğayı ve herhangi bir şeyi düz bir anlatımla anlatma yolunu seçemedik ilk zamanlarda. Mesela, düpedüz "Güneş battı" diyemedim de ilk yayımlanan şiirimde, "Güneş intihar etti" dedim. "Sulara atılarak güneş intihar etti" diye bir mısra yazdım. Halbuki "Güneş battı" demek gerekirdi.

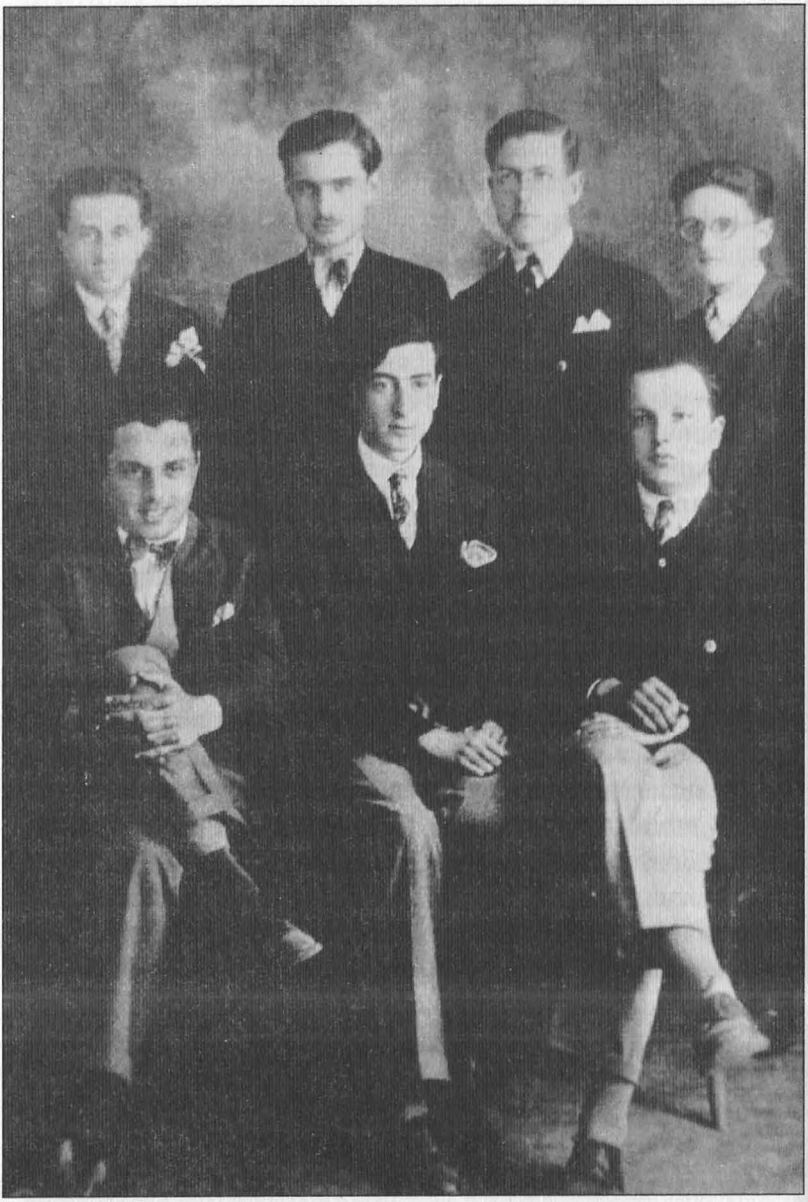
Bu sakat eğitim sistemi bizden sonra da, son zamanlara kadar sürdü. Bundan bu yoldan kurtulabilmek için bir o kadar daha çaba sarfetmek zorunda kaldık. Bizim gençliğimizde, çocukluğumuzda ya da ilk gençlik çağımızda şimdiki kadar bol çeviri yoktu. Ben Shakespeare'in *Romeo ve Juliet*'ini okuyabilmek için Abdullah Cevdet'in çevirisi *Şehbal* isimli bir dergide tefrika edilmiş vaktiyle, Ali Emirî Efendi Kütüphanesi'nde dergiyi buldum ve haftalarca okuldan kaçarak onu okudum. Biz böyle kaçamak şeylerle okuma fırsatını elde ettik. Bunlar şimdiki kuşaklar için hayal ve masal gibi geliyor. Biz edebiyatın kapılarını açmak için adeta kapıları zorluyorduk.

Artık lise öğrencisi idik. İlk şiirlerimiz de yayımlanmaya başlamıştı. O zamanki *Servet-i Fünun* dergisi belli başlı edebiyat dergi-

lerinden biriydi. O zamanki *Servit-i Fünun* mutlu bir dergiydi. "Servet-i Fünun" yahut "Edebiyat-ı Cedide" denen bir topluluk 1896'da onun etrafında oluşmuştur. 1909'da Fecr-i Ati denen bir topluluk onun etrafında toplanmıştır. Mütareke devrinde, zannederim 1918-19'larda edebiyatçılar derneği gibi bir topluluk onun etrafında toplanmış, 1928'de de biz genç ozanlar ve yazarlar onun etrafında toplanmaya başlamıştık. Dergiyi Halit Fahri Bey idare ederdi. Halit Fahri Bey haftanın belirli günlerinde gelir, biz de onunla beraber derginin çıktığı basımevinde büyük bir masa etrafında toplanır, Halit Fahri Bey'in çalışmalarına yardımcı olurduk. Mesela ilk prova düzeltmelerini orada öğrendik.

Derginin ve matbaanın sahibi Ahmet İhsan Bey'di. Ahmet İhsan Bey meşhur bir editördü. Ticareti iyi bilirdi. Tevfik Fikret'lerin zamanında onlara para verirken paraların siliklerini seçer verirmiş. Çünkü silik paralar birkaç kuruş eksiğine gidermiş. Bize hiç para vermezdi. Biz fisebilillâh çalışırdık. İşte bu sırada yedi arkadaş aramızda bir yakınlık hissettik ve bir kitap çıkarmaya karar verdik. Yaşar Nabi'nin Şehzadebaşı'ndaki evinde toplanıyorduk. Yazılarımızdan seçmeler yaptık ve bunları bir kitapta çıkarmaya karar verdik. Adını ne koyalım diye uzun tartışmalar oldu. Fransızların da yedi kişilik bir toplulukları vardı. Adı "Plêiade". Yedi yıldızlar anlamına geliyormuş. Biz kendimize aynı adı veremezdik tabii. Buna benzer Yediveren diyelim dedik. Yedi kollu şamdan diyelim dedik. Sonra bir çağrışım yaparak "Yedi Meşale" sözü bulundu ve *Yedi Meşale* adlı kitap yayımlandı. 1928'in nisan ayında bu kitap çıktı. Biz on sekiz, on dokuz, bilimediniz yirmi yaşlarındaydık. Görülmemiş derecede ilgi gördü. Ve pek çok yazı yazıldı hakkında. Hiçbir şiir kitabı için bu kadar çok yazı yazılmamıştır. Hepsi büyük bir tomar eder. Ne yazık ki bugün elimizde yok bu tomar. Her genç kuşağın önünde kapalı olan basın kapıları önümüzde birden bire açıldı. Çünkü birden bire ünlü kişiler olmuştuk.

Akbaba mizah dergisinin sahibi Yusuf Ziya bunun ticari tarafını düşünmüş olacak ki, iki ay sonra bize haber gönderdi. *Meşale* adında bir dergi çıkartmayı teklif etti. Dergi çıktı ve büyük ilgi

Yedi Meşaleçiler. Soldan oturanlar: Sabri Esat, Yaşar Nabi, Muammer Lütfi
Ayaktakiler: Kenan Hulusi, Ziya Osman, Vasfi Mahir, Cevdet Kudret

gördü. Hatırladığıma göre ilk sayı 3850 tane sattı. İzmir hariç. Çünkü İzmir bayiinden hesap gelmemişti henüz. İzmir dışında 3850 sattı ki, 3850 satış bugün için dahi önemli bir satıştır. Bir derginin hayatını, yaşamasını sağlar. Fakat İzmir bayi i hesap göndermedi. Bu nedenle hesap görülemediği için hiçbir zaman para alınamadı. Bu bir tuzaktı ama biz acemi çaylaklar bunun farkına varamadık. Sonra yeni harfler geldi. Alışma döneminde hiçbir yayın satılamadı. Yok denecek kadar az satıldı. O yüzden dergi de ister istemez kapandı.

Dostluklarımız, daha doğrusu benim dostluklarım eski tanıdıklarımla sürüyor. İnsan yaşlandıkça etrafı boşalıyor. Kendi yaşıtları birer birer gidiyor. Yeni dostluklar kurmak da zor oluyor. Ve o yüzden ben korkuyorum yeni dostluklar kurmaktan. Hem kendi bakımımdan hem de dostluk kuracağım kişiler bakımından. Bir hayal kırıklığı ortaya gelmesin diye. Biraz da belki bunun etkisiyle büyük şehirden çıktık, Bodrum'a yerleştik. Şimdiki dostlarım artık insanlardan çok balıklar, bitkiler, evimizin etrafında dolaşan inekler, yaramaz keçiler. Keçiler gelip sardunyalarımızı yiyorlar. Onlarla kavga ediyoruz ve bu hava içinde dostluklarımızı yürütüyoruz. Bunlar zararı olan yaratıklar değil. Bir gün siz dünyadan gittiğinizde haberleri bile olmaz. Kaygıları, üzüntüleri olmaz. Bunlar en zararsız dostluklardır. Yani doğa ile insan arasındaki dostluklar.

Bodrum'a gitmemiz Ankara'nın pis havasından kaçmaktı. Doğrusu ben İstanbul'a gitmek isterdim. İstanbul benim memleketim, doğduğum yer. Emekli olduktan sonra ne kadar kalabalık olursa olsun, kendime oturacak bir yer bulurdum. Mesela Kavaklar'da oturabilirdim. Karım Bodrum'u tercih etti. Ben de ona uydum. Bodrum da bütün yıl tenha değil. 7-8 bin nüfuslu bir kasaba, temmuz-ağustos aylarında 80-90 bin gibi rakamlara ulaşıyor. Büyük şehir gibi bir şey oluyor. İnsanlar sokaklarda birbirlerine sürtünerek yürüyorlar. Oysa kış aylarında birbirlerine çarpmadan vapurlar gibi uzaktan uzaktan dolaşırlar. Neyse ki biz yaz aylarının o sıkışık trafiğinin içinde değiliz. Hiç ummadığınız eşler dostlara yaz aylarında rastlarsınız. Ve sevinirsiniz. Bununla mutlu oluruz.

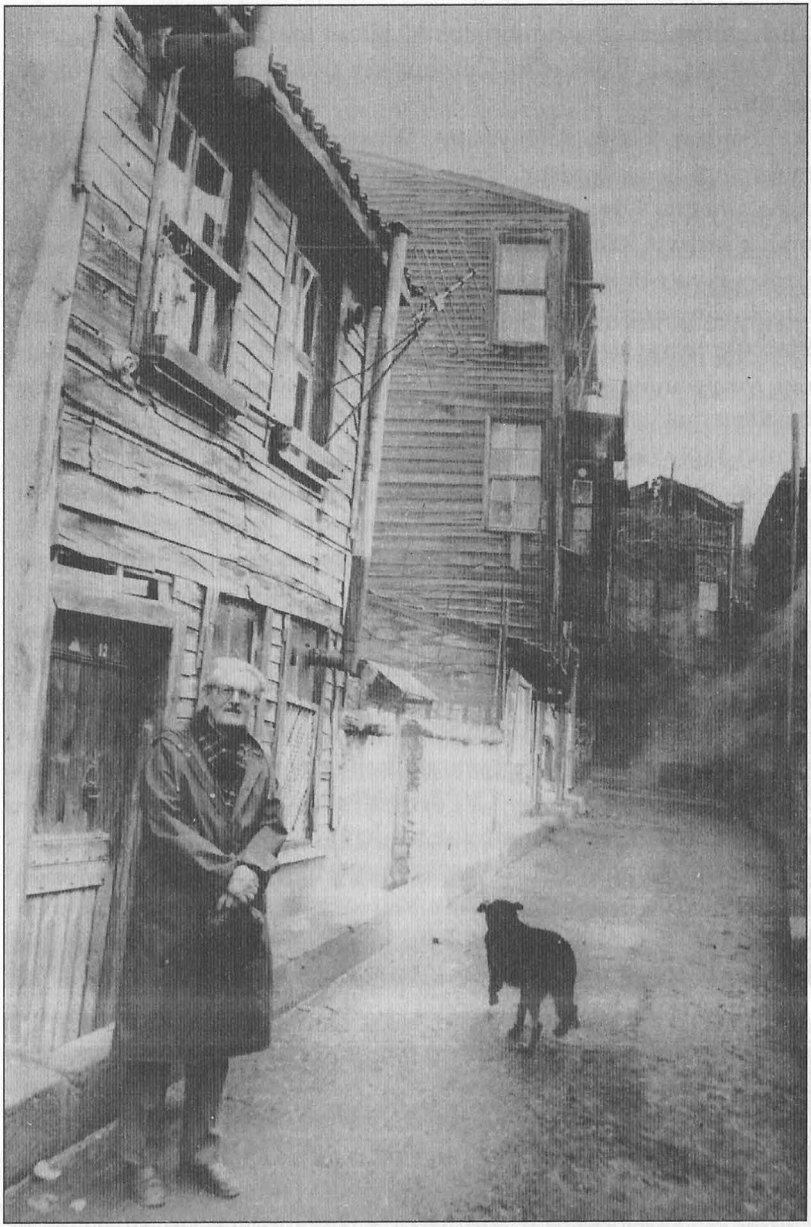
Benim günlük yaşantım aşağı yukarı herkesin yaşantısı gibi. Ben her zaman dediğim gibi, içinde yetiştiğim insanlarınki gibi yaşamaktan mutluluk duyuyorum. Sabahleyin beş buçukta mutlaka kalkarım. Hiçbir zaman günün doğuşunu müezzine bırakmam. Müezzinden evvel karşılarım günü. Müezzin benden sonra kalkar günü karşılamaya. Bu kadar erken kalkınca kahvaltıya kadar insan acıkıyor. Bir fincan süt içerim. Sonra dokuzlarda kahvaltı ederiz. Genellikle çalışmalarım bu erken saatlerde olur. Gece kafam dinleniyor belki de. Akşam üstü verdiğim verimim birkaç misli daha yararlı oluyor. Bir de gözlerim zayıf olduğu için gün ışığında çalışmak o bakımdan da verimli. Ve tabi i bu çalışmalar gün boyu kesintilere de uğruyor. Yürüyüş zamanı, deniz zamanı, eşle dostla buluşmak, uyku zamanı araya giriyor, çalışmalar birtakım kesintilere uğruyor. Ama kışın çalışmaya daha bol zaman kalıyor. Daha gençken günde 17-18 saat çalışırdım. Şimdi ise eğer elimde yetişmesi gereken bir iş varsa o zaman yine 11-12 saat çalışıyorum.

Ben ilk gençliğimizde, yani *Yedi Meşale* başladığı sırada, arkadaşlarım arasında daha çok Baudelaire'e düşkün olanlardandım. Sonra bir ara piyes yazmaya koyuldum. Onda da Ibsen etkisi altında kaldım. Onu sevdim. Romancılığa yönelince onda da Gogol'u yeğledim. Gogol'un özellikle *Ölü Canlar*'ının büyük etkisi altında kaldım. Bu etki dediğim taklit değil; ondan esinlenmek, ondan ders almak anlamında söylüyorum. Stendhal'i sevdim. *Kırmızı ve Siyah*'ı bilhassa. Yani üslûbundaki yalınlık bakımından sevdim, ki kendi üslûbumu, o demin söylediğim hani, "Güneş battı" diyemeyip de "Güneş intihar etti" sözünden dönmeyi ve yalın üslûba yönelmeyi Stendhal'den öğrenmiş oldum. Bizim edebiyatımızda da beni ilk etkileyen yazar Halit Ziya, *Mai ve Siyah*'ı oldu. Böylece bu ilk klasikler, Batı ve Türk klasikleri benim fikir yapımın oluşmasında pay aldılar. Bugün önümde artık uzun bir süre kalmadı. Yetmiş yaşımı geçmiş oluyorum, onun için uzun süreli planlar yapmaya fırsat yok. Ancak elimdekileri bitirebilirsem ne mutlu. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* diye iki ciltlik bir eserim vardı. Cumhuriyet devrine kadar gelmişti.

Türlü sebeplerle tamamlanamadı. Şimdi faraza *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*'ın Cumhuriyet dönemini yazabilirsem ne mutlu.

Efendim, bizim edebiyatımız Tanzimat'tan bu yana hep Batı taklitçiliği ile gelişmiştir. Yahut Batı taklitçiliği üzerine gelişmeye çabalamıştır. Oysa bir ulusun ulusal edebiyatı, Batı yolunda olmakla birlikte kendi kültürel birikiminden de yararlanmak zorundadır. Tiyatromuz, bakıyoruz, hep Batı. Batı'da bunun daniskası var. Bizim yaptığımız ona bir ilave. Olsa da olur, olmasa da olur. Halbuki bizim tiyatromuz var. Karagöz var, Ortaoyunu var. Bundan yararlanmayı, bu kültür ve sanat birikiminden yararlanmayı başarmamız gerekir, ama elimizde malzeme yoktu bugüne kadar. Benim saptayabildiğim yedi oyun vardı. Bunun da bir kısmı gazetelerde tefrika edilmiş, kaybolmuş gitmişti. Ben yirmiyi aşkın oyun topladım bir araya. Yani, Ortaoyunu dendiği zaman nedir, malzememiz nedir, o malzemeyi toplamaya çalıştım. Karagöz de öyle. Perakende birtakım basımlar vardı. Onların hepsini üç ciltte topladım. Bugün tiyatro üzerine çalışacak olan bir sanatçının bu malzemeyi -Karagöz gibi değil, aynen yazarsak onu taklit etmiş oluruz-, Karagöz malzemesini hammadde olarak alıp ondan Batılı kafasıyla Batı yolunda eser vermesi gerekir. Nasıl ki Brecht Çin tiyatrosundan yararlanarak kendi tiyatrosunu kurmuştur. Brecht kendi tiyatrosunu Çin'den yararlanarak kuruyor da, kendi tiyatromuzu kendi malzememizden yararlanarak niye kurmayalım? Bunun sebebini ben anlayamıyorum. Bu hususta tartışmalara giriliyor. Ben belki de tek kalıyorum. Ama malzemeyi vermekle övünüyorum. Benden kalacak bir şey olursa isterim ki bu iki eser kalsın: *Ortaoyunu* ve *Karagöz*.

("Bir Sanatçının Günlüğü" başlıklı
radyo programındaki konuşması, 1976)

Cevdet Kudret Davutpaşa'daki doğduğu evin önünde

Konumuz Cevdet Kudret:
Yaş Yetmiş

Benim bir gölgem vardır; adı "Kudret", kendi ibret bir gölge. 1927'lerde takılmıştır peşime. Ben giderim o gider, ben dururum o durur. Beni izlemekle görevli bir memurdur. Yalnız izlemekle yetinse, gene iyi; düşüncelerimi, duygularımı, yapacağım işleri de öğrenmek ister. İkide bir sorar: Niçin, nasıl, nereye?.. Abdülhak Hamit Bey'in oyun kişisi "Tarık" gibidir:

- Cevdet! Sen nereden gelip nerede durmuşsun? Gidişin ne yana? Sen ta Etyemez'den gelip Bodrum'da durmuşsun. Yarın sana kim bilir ne diyecekler? Bununla birlikte sen bir kulübeden çıktın, edebiyat kitaplığındasın, yarın bir mezara gireceksin. Şu gözlerinin önünde yığın yığın duran şeyler nedir? Birtakım geçmiş yazarların tepetaklak olmuş eserleri. O yazarları belirleyen kitaplar senin pençende. Bununla birlikte, sen hiçbir şey değilsin, sen düpedüz hiçsin. Ne olur Rabbim, sana da biraz gurur gelse, gurur ile çıksan da, sonra birden bire düşüp ne kadar güçsüz bir yaratık olduğunu bir kere daha öğrensen. Oku, Sadullah'ın oğlu, oku! Şu eserlerin her biri bir bahtsız yazarın serüvenidir. Oku, edebiyatın kölesi, oku!..

İşte böyle, hem sorar, hem alçaltır, hem emir verir... Bu yıl da, yetmiş yaşımı doldurmamı fırsat bilip o konu üzerinde sorup soruşturmaya başladı:

- Edebiyat sözlüklerinin yazdığına göre, bu yıl yetmiş yaşını doldurmuşsun. Bu yaşın sende uyandırdığı duyguları, düşünceleri öğrenebilir miyim?

- Cahit Sıtkı Tarancı'nın ünlü şiirini bilirsin: *"Yaş otuz beş, yolun yarısı eder"* diye başlar hani. Bu hesapça, yolu tamamlamış oluyorum. Zaten, atalarımız da Cahit Sıtkı'nın görüşünü doğrular: *"Yaş yetmiş, iş bitmiş"* der onlar da. Ne var ki, benim işler bitmiyor bir türlü. Yapılacak bir sürü şey var elimde. Onları sıraya koyup bitirme telaşı içindeyim.

- Edebiyatın çeşitli türleri üzerinde (şiir, hikâye, roman, deneme, inceleme, vb.) çalıştığın biliniyor. Rauf Mutluay, yaratıcı sa-

nat çalışmaları üzerinde direnmediğini belirterek şöyle demişti:

"... Cevdet Kudret, türden türe atlayan emeklerin yarımlığıyla bu alanı (roman alanını) bırakır. Edebiyatımızda böyle birkaç türü deneyip sonunda çoğunu bırakan yazarlar vardır; oysa büyük eserlerin yazımı, aslında olgun yaşlarda mümkün olabilir." (Türk Edebiyatı, 1969, s. 175)

Bu konuda bir diyeceğin var mı?

- Yerden göğe kadar haklı, derim. Yunus Emre'nin bir beytini biraz değiştirerek: *"Sana ibret gerek ise / Gel göresin bu Cevdet'i"* demeye getirmiş. Ancak, Mutluay, "yaş" ile "baş"ı birbirine karıştırmış. Benim bildiğime göre, "büyük eserler'in birçoğu "olgun yaşlar"da değil, "ham yaşlarda" yazılmıştır. Şiirde Villon, Rimbeau, Tasso, Shelley, Keats, Byron, Poe, Lorca, vb.; oyunda Gogol, Hugo *(Hernani)*, vb.; roman ve hikâyede yine Gogol, Goethe *(Werther),* Maupassant, Çehov vb. Bunlar ve benzeri büyük sanatçıların çığır açan eserleri 20 ile 30 yaş arasında yazılmıştır. Bizde Halit Ziya, önemli üç romanını 30'la 34 arasında vermiş, kırkında eleğini duvara asmıştır. Benim gençlik yıllarımdaki sanat çalışmalarım, Mutluay'ın görüşüne göre, eğer başarısızsa, onun nedenini yaşımda değil, başımda aramak gerekir. Demek ki beceremeyişim, yeteneğim o kadarmış...

- Öyle de olsa, ele aldığın türler üzerinde niçin direnmedin? Anladığıma göre, maymun iştahlının birisin sen.

- Yok canım! Bunun iştahla filan ilgisi yok... Diyelim oyun yazmaya başladınız. Memlekette de bir tek tiyatro var. O tiyatronun oynanma olanağı sona ererse, artık oyun yazmanın anlamı kalır mı? Oyun denen şey oynanmak için yazılır. Benim zamanımda, şimdiki gibi çeşitli topluluklar yoktu ki... Daha sonraki yıllarda ise, yaşayışımda birtakım siyasal dalgalanmalar oldu. En verimli çağımda Bitlis'e atanarak bir çeşit sürgün cezasına çarptırıldım. Gitmeyip istifa ettim. Zaten istedikleri buydu. Tam yirmi yıl açıkta kaldım. Bütün kapılar yüzüme kapandı. Kalemimle geçinmek zorunda idim... Ben yavaş ve zor yazan bir adamım. Her ay belli bir gelirim olacak da, ona dayanarak yavaş yavaş çalışacağım. Tiyatro serüveni sona erince, roman yazmaya girişmiştim. Bitlis sürgünlüğü, işleri alt üst etti; başka sanatçılar gibi,

roman yazarlığını sürdürüp ekmek parasını onunla çıkarma olasılığım yoktu; dedim ya, ben yavaş yazarım; ancak iki-üç yılda bitirebileceğim bir kitabın geliriyle -hele o yıllardaki yazı ücretlerinin gülünçlüğüyle- geçinemezdim elbette. Bir de, ben sanatı öylesine yüksek, hatta kutsal görürüm ki, onu -ekmek parası için bile olsa- şişirmeye, harcamaya kıyamam. (Kaldı ki, o yola başvuran, hem de kolay yazan bazı sanatçıların olumsuz örnekleri vardı önümde. Herkes Hüseyin Rahmi ya da Aziz Nesin olamaz ki, hem çabuk, hem de güzel yazsın.) Verimli olabilecek başka bir yol bulmam gerekti. Takma adla okul kitapları yazdım; oradan da edebiyat incelemelerine geçtim. Bu arada, fırsat buldukça roman çalışmalarımı (tabii uzun aralıklarla) yine de sürdürdüm; öylece, bu yıl ikinci baskıları çıkan üç ciltlik diziyi bitirebildim... Sanat alanında emeğinin karşılığını almak kim bilir ne güzel şeydir. Bense, sanat çalışmalarımın hiçbirinden herhangi bir çıkar sağlayamadım. Edebiyatın proleteryasıyım ben... Bak, nereden nereye geldik... "Olgun yaş" üzerinde konuşuyorduk değil mi? Demin de söylediğim gibi, tersi de doğru olmakla birlikte, yanlış değil elbette. Ne var ki, Mutluay'ın sözünü ettiği "olgun yaşlarda" bizim sanatçılarımızın çoğu "büyük eser" vermek şöyle dursun, kendi sanatlarını yozlaştırmışlardır. Sözgelimi, Yahya Kemal, olgun yaşında yalnız kendi çizgisini berbat etmekle yetinmemiş; Ahmet Haşim'in ve Şeyhülislâm Yahya'nın bazı şiirlerini düzeltmeye (!) kalkışarak, onları da berbat etmeye çalışmıştır; Orhan Kemal, o derli toplu *Murtaza* romanını olgun yaşta şişirip cılk etmedi mi?

- Ben bugün senin üzerinde durmak istiyorum; sense kendini geriye çekip başkalarını ele alıyorsun. Edebiyat tarihi ile uğraşmandan gelen bir alışkanlık olacak bu. Mademki öyle, yetiştiğin dönemin "edebiyat ortamı"nı anlat bari.

- Bizde doğru dürüst bir "edebiyat ortamı" olmuş mudur bilmem. Bizim zamanımızda ozan denince, "Hecenin beş şairi" diye adlandırılan kişiler gelirdi akla. *"Ya bana öyle bakma, / Ya böyle bakıp geçme"* gibisinden beyitler düzen bu ozanlar, sade dille ve hece ölçeğiyle yazdıkları için, baş tacı edilmekte idiler. Öbür yan-

da, Yahya Kemal'le Ahmet Haşim vardı ama, onlar aruzla yazdıkları için beğensek bile peşlerine takılmamız olanağı yoktu... Roman alanında da Reşat Nuri önde gidiyordu. *Dudaktan Kalbe* ile *Akşam Güneşi* on yedi-on sekiz yaşındaki gençleri yürekten sarsıyordu. *Akşam Güneşi*'ne, *Güneş Batarken* adlı bir nazire yazdığımı hatırlıyorum... İşin tuhafı, bütün bu yavanlıklar; şiir olsun, nesir olsun, incir çekirdeğini doldurmayan bütün o laflar, o laf ebelikleri dahi "yaratma" değilmiş, şurdan burdan aşırma imiş. Bunları daha sonraları yine kendilerinden; birbirlerine kızdıkları zaman yazdıklarından ya da söylediklerinden öğreniyorduk. Nâzım Hikmet, eski dostu Peyami Safa için yazdığı bir yergide, onun "Nuvel Literer'in yapraklarında dolaşarak, Cingöz'le birlikte satırları birer birer aparttığını" açıklamıştı; bizim edebiyat alanına girdiğimiz yıl, bir romanın çalma olup olmadığı konusunda açılan bir yazılı tartışmada Ercüment Ekrem, "Şiir çalanın dili kesilmelidir" anlamındaki bir dizeyi anmış; bunu okuyan Yusuf Ziya bizlere "Öyleyse, Ercüment'i kıyma yapmak gerek," demişti. Bunu söyleyen kişinin I. Dünya Savaşı sırasında bilmem kaç altın karşılığında yazdığı *Akından Akına* adlı kitabındaki ısmarlama savaş manzumelerinden çoğunun aşırma olduğunu biliyorduk. O yılların edebiyat ortamı işte buydu. Biz yeni yetmeler, cep harçlıklarımızı mis kokulu simitlere, elma şekerlerine, keten helvalarına verecek yerde, biriktirip biriktirip onların kitaplarını almış; edebiyat diye işte o yavanlıkları öğrenmiştik. Aklımız ermeye başladığı yıllarda da, bir o kadar zaman ve çaba harcayarak, öğrendiklerimizi unutmaya çalıştık. Sonra, yeni şeyler öğrenmek için yeni bir çaba daha... Abdullah Cevdet'in vaktiyle *Şehbal* dergisinde tefrika edilen *Romeo ve Juliet* çevirisini okumak için, okuldan kaçıp Fatih'teki Ali Emirî Efendi Kitaplığı'na günlerce gittiğimi hatırlıyorum. Yetmiş yılın belki de yarısı işte böyle sanat gel-gitleriyle harcandı... "Edebiyat ortamı" demiştin değil mi? "Ortam" denen şey, yaratıcı kafaların bir araya gelerek, "Ne yapsak, ne etsek?" diye aramalarıyla, tartışmalarıyla oluşur. Aktarmacı bir çevrede ortam olmaz. Bu sanat hazır yiyicilerini toplayıp da ne yapacaklar? "Şunu mu çalsak, bunu mu çırpsak?" diye mi

tartışacaklar? Abdülhak Hamit'e tutunduk, üstümüze yıkıldı; Ahmet Haşim'i tuttuk, elimizde kaldı. Divan ozanlarının yaldızı altında Acem madenini gördük. Bugün başka türlü mü dersin? Batı'da bir moda çıkmaya görsün, ertesi gün bir örneğini bizde buluyoruz; hatta modası geçmiş modaları dahi, yirmi-otuz yıl geriden de olsa kaçırmıyoruz; Gerçeküstücülük gibi... En iyisi, yine Hüseyin Rahmi ile Ahmet Rasim... Aldıklarını hiç değilse takımıyla yürütmemişler... Batı'ya şartlanan kafalarımızı temizlemek için, eski kadınların deyişiyle onları "kırk su yıkayıp şartlamak" gerekiyor. İnsanın kendine gelmesi için, halk sanatını ara sıra şöyle bir karıştırması fena olmuyor. İlkel de olsa, bir-iki şiir, birkaç sayfa Karagöz, Ortaoyunu... Rahat bir soluk alıyor insan, "Oh! Dünya varmış!" diyor...

- Başkalarını yermek kolay. Biraz da kendine dönsen, özeleştirini yapsan daha iyi olur belki.

- Benim başkalarından ayrı olduğumu kim söyledi? Aynı toplumun içinde yaşayan kişi, onun koşullarından nasıl kurtulur? Onları yererken, kendimi de birlikte yermiş oldum. Hoşuna gidersе, bir de örnek vereyim istersen; not defterine gizlice yazarsan, günün birinde meraklılarına curnal edersin de, dosyama koyarlar. *Yedi Meşale* yıllarında öbür arkadaşlarım gibi ben de Baudelaire vurgunu idim. Onun etkisiyle, dört tane "erotik" sone yazmıştım; tabii, çok aşağı düzeyde. Bir tanesinde dayanamamış, adamın iki dizesini kendi şiirimin içine oturtuvermiştim:

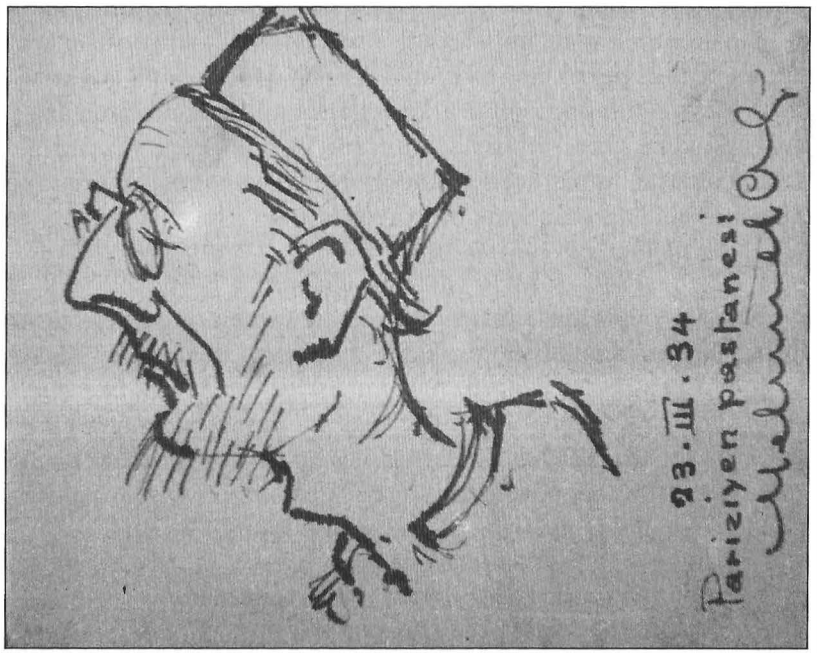
İki sihirbaz gibi ruhumu karıştırır
Her gece senin uzun ve beyaz bacakların.

Niçin söylüyorum bunları? Ne biz, ne bizden öncekiler, hatta ne de bizden sonrakiler yeterince "yaratıcı" olamadık. Bütün umudum gelecek kuşaklarda. Hepimizi yok sayıp kendine özgü rengi, kokusu, havası olan Türk sanatını yaratacak gelecek kuşaklarda... Onlara Fikret'in Ahmet Muhip çevirisiyle Türkçeleştirilen dizileriyle seslenmek istiyorum:

..... *O gün*
Ben ölmemiş bile olsam, hayatta pek ölgün,
Pek az ilişkim olur kuşkusuz; o gün benden
Ümidi kes; beni kötrüm ve boş muhitimde

Bütün acımla unut; çünkü kör, topal, tükenik
Bakışlarım seni geçmişte görmek ister; sen
Bütün etin kemiğin, kimliğinde yarınsın.
..... Siz, ey yarın uzaylarının
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
Ümidimiz bu: Ölürsek de biz, yaşar mutlak
Sanat sizinle şu zından karanlığından uzak!

("Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız",
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978)

Yaş Yetmiş Beş

Affedersiniz, yaşıyorum.

Sizden daha genç kimseler art arda devriliyor, siz hâlâ ayaktasınız. Bu hal, insanlarda düş kırıklığı yaratıyor. Hani otobüs, dolmuş, hastane, vb. kuyruğunda açıkgözlük edip öne geçmeye çalışanlar vardır, hiç hoşa gitmezler hani... Yaşama kuyruğunda açıkgözlük edip sona kalanlar da öyledir, hoşa gitmezler... Arkanızdan ağıt yakmak isteyenlerin elleri kalemlerinde kalmış, bekliyorlardır. Be birader gideceksen git de, yazımızı yazalım!..

Bir söylentiye göre, "şair-i âzam" Abdülhak Hamit Bey, karısı Fatma Hanım'ın öleceğini anlayınca, kadının daha sağlığında *Makber*'i yazmaya başlamış; öldükten sonra, kırk gün içinde bitirivermiş. Kadın eğer direnip de ölmeseydi, Hamit, şiirini bastıramayacağı için kim bilir ne kadar kızardı.

Ne var ki, yaşamak gibi ölmek de insanın elinde değil. Diyelim iklimi yumuşak bir yerdesiniz. Havada kömür dumanı, mazot kokusu filan yok. Başınızın üstünde pırıl pırıl bir gökyüzü. Günde birkaç saat dağ bayır dolaşıyorsunuz. Her gün doğayla içiçesiniz. Diyelim, karınız da temizlik meraklısı. Günde birkaç kez saçını süpürge edip her yanın tozunu alıyor. Masanızdaki kitaplar, kâğıtlar ikide bir yer değiştiriyor, düzene sokuluyor. Sizse, toz toprak içinde eşelenmeyi seven tavuklar gibi, karmakarışık kâğıtlar arasında rahat ediyorsunuz. O kargaşalık içinde kendinize göre bir düzeniniz var, aradığınızı daha çabuk buluyorsunuz. Ama ille de tozsuz kâğıtlar arasında oturacaksınız. Eh, doğa temiz, masa temiz, kâğıtlar temiz... Bu koşullar altında ölemezsiniz ki. İster istemez yaşayacaksınız.

Bizim Bodrum'a doğru dürüst kitap da gelmez. O bakımdan da kafamız dinç. Ama bir yandan da, eski alışkanlıktan olacak, günümüz sanat olaylarını izleyemiyorum diye içimde bir tedirginlik vardı. Günün birinde, bir gazetenin "kültür servisi" bize sevinilecek bir haber iletti:

> İzmir Belediye Başkanı, bu yıldan başlamak üzere kentteki bütün gerçek sanatçıların yanında yer alacağını ve sanatçılara ge-

rekli üretkenlik ortamını hazırlayacağını belirtti.

Belediye Başkanı: "*80'li yılları yaşayan ülkemizde yerel yönetimlerin sanat ve sanatçı sorunlarıyla ilgilenmesi artık kaçınılmaz olmuştur*" dedi.

Türk sanatı ve sanatçıları ("gerçek sanatçılar"ı) için ne kadar sevindirici bir haber değil mi? Bu müjdeli haber şöyle sürüyor:

İzmir'in altmışıncı kurtuluş yılının en başarılı sanatçıları seçilen Nesrin Topkapı, Nur Yoldaş, Nükhet Duru, Tolga Han, Coşkun Sabah ve Belkıs Akkale ile başkanlık odasında bir toplantı yapan Belediye Başkanı, sanatçıların özellikle fuarla ilgili sorunlarını saptadı.

(Cumhuriyet, 23.9.1982)

Ben basından uzak kalalı, meğer sanat ve sanatçı kavramı ne kadar değişmiş... Bu ortamda, Adnan Saygun'lar, İdil Biret'ler, Suna Kan'lar, Suna Korad'lar, Ruhi Su'lar, Meriç Sümen'ler, Genco Erkal'lar, Avni Arbaş'lar, Zühtü Müridoğlu'lar, Turhan Selçuk'lar, Fazıl Hüsnü Dağlarca'lar, Yaşar Kemal'ler, Aziz Nesin'ler ve benzerleri kendilerini bu "gerçek sanatçılar"dan ayırmak için acaba nasıl bir sanla anılmalarını isterler?..

Zamanla her şey değişiyor. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Başbakan İsmet Paşa, o günlerin Milli Eğitim Bakanı'na: "Bizim gençliğimizde *Yeni Mecmua* diye bir sanat ve fikir dergisi çıkardı. Cephede bile onu merakla bekler ve okurduk. Bugün de öyle bir dergi çıkarılamaz mı?" demiş.

Sözünü ettiği *Yeni Mecmua*'yı Birinci Dünya Savaşı sonlarında Ziya Gökalp çıkarmıştı (1917-1918, 66 sayı). Başta Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp olmak üzere, o devrin başlıca sanat ve düşünce adamlarının toplandığı bu dergi, "Milli Edebiyat" diye anılan edebiyat akımının doğup gelişmesini sağlamıştı. İsmet Paşa'nın isteği üzerine Cumhuriyet'in ilk döneminde, *Yeni Mecmua* örneğine uyularak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayımlanmaya başlanan *Hayat* dergisi de (1926-1928) Cumhuriyet devrinin başlıca sanat ve düşünce adamlarının (Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Ahmet Ham-

di, Necmettin Halil, Ömer Bedrettin, Reşat Nuri, Nurullah Ata, Fuat Köprülü, Ali Canip, Mustafa Şekip, İhsan [Sungu], Hasan Âli, vb.) toplandığı bir dergi olmuş ve Cumhuriyet devri edebiyatının doğmasını hazırlamıştı.

İsmet Paşa'nın cephede bir sanat dergisini merakla beklediği tarihten bu yana 65 yıl geçti. Zamanla her şey değişiyor demiştim ya. Eski yöneticilerle bugünkülerin sanat anlayışları da birbirine uymuyor artık...

Sadece yöneticilerin mi? Okuyucuların da... Eskiden çocuklar ve gençler birtakım acılı serüven ya da polis romanlarıyla işe başlar; *Ekmekçi Kadın, Sevda Faciaları, Paris Esrarı, Demirhane Müdürü, Pardayanlar, Arséne Lupin, Sherlock Holmes,* vb. gibi kitaplardan *Kamelyalı Kadın*'a, oradan *Sefiller*'e, *Don Quijote*'ye, *Goriot Baba*'ya, vb. yükselirdi. Ben o aşamalardan geçemedim ne yazık ki! Çocukluğumda nereden geldiyse geldi, elime Halit Ziya'nın *Mai ve Siyah*'ı geçti. Ondan sonra, yukarıda andığım serüven kitaplarının hiçbirini okuyamadım. Yüksek düzeydeki edebiyata balıklama dalmıştım. On dört-on beş yaşlarımda, Abdülhak Hamit'in *Eşber*'ine, aynı ölçekte (aruzu öğrenmiştim) bir "nazire" yazdığımı anımsıyorum. Hamit'in oyununda İskender'le Hindistan'ın Pencap hükümdarı Eşber karşılaştırılır ya; ben de Hannibal ile şimdi anımsayamadığım birini karşılaştırmıştım... Edebiyat-ı Cedide ozanı Hüseyin Siret, ölen karısı için acıklı bir şiir mi yazmış? Ben de aynı yolda kaleme sarılmış, ozanın:

O dudaklar beni Siret diye yâd etmeyecek

dizesini:

O dudaklar beni Cevdet diye yâd etmeyecek

kılığına sokarak kendi şiirimin içine oturtmuştum. Daha sonra da Ahmet Haşim'i keşfettim. Bu böyle sürüp gitti...

Diyeceğim, Hamit'lerden, Haşim'lerden, daha sonra da Balzac'lardan, Baudelaire'lerden, vb. ömür boyu göz açamadım. Bir *Ekmekçi Kadın,* bir *Pardayanlar,* bir *Arséne Lupin,* içimde bir özlem halinde kaldı. Çocukluğumu yaşayamadım yani...

Şimdi onların yerini *James Bond*'lar, *Red Kit*'ler, *Tom Miks*'ler, *Mayk Hammer*'ler vb. aldı. Bizim Bodrum'a kitap gelmez dedim ya. Gelmez dediğim kitaplar Balzac'ın, Gide'in, Sha-

kespeare'in, Dostoyevski'nin ve benzerlerinin kitapları. Yoksa *James Bond*'lar, *Mayk Hammer*'ler vb. peynir ekmek gibi gidiyor. Ne var ki, bizim zamanımızda çocukların okuyup da büyüklerin gülüp geçtiği o çeşit kitapları edinmek için, büyüklerden çocuklara sıra gelmiyor.

Temiz hava, temiz masa, temiz kâğıt, insanı öldürmüyor ama; koca koca adamların ellerinde gördüğüm bu *James Bond*'lar, bu *Red Kit*'ler, bu *Mayk Hammer*'ler; bir de o "gerçek sanatçılar"ın televizyon programları öldürecek herhalde. Böylece, daha 80 yaşıma bile varmadan çekip gideceğim. Hiçbir şeye yanmam, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*'nın "Yuvarlak Yaşdönümlerinde Yazarlarımız" bölümü bensiz kalacak...

Bugüne değin imrendiğim pek çok yazı olmuştur; ama, günün birinde Yunus'tan okuduğum bir şiirin iki dizesi kadar hiçbirine imrenmedim. İnsanlara sonsuz bir sevgiyle seslenen o iki dizenin altında imzam olmasını ne kadar isterdim:

Biz dünyadan gider olduk
Kalanlara selâm olsun

("Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız",
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983)

EŞİ İHSAN KUDRET'İN KALEMİNDEN ANILAR

Eşi İhsan Kudret'le

Kayseri'den Başlayan Yaşam Yolculuğu

Kayseri Lisesi'nin bahçesi. Binaya giden yolun iki yanında iki yuvarlak havuz var. Salkımsöğüdün dalları suya değdi değecek. Havuzun başında duran genç kız beş on dakika önce bakalorya* sınavından çıktı. Kollarını göğsünün altında çaprazlamış. Sanki ürperti duyan bedenini ısıtır gibi bir hali var. Havuzun karşı tarafındaki genç adam, ceketinin yırtmacı arasından elini pantolununun cebine sokmuş. Gözlük camları parlıyor, nereye baktığı belli değil. Konuşmuyorlar. Kız, çok saydığı hocasına veda edecek.

Bekleyecek bir şey yok. Haydi uzat elini,

"Elveda hocam" deyiver...

Her ikisine de uzun gelen bu birkaç dakikalık sessizlik boğuk bir sesle bozuldu.

"İhsan, benimle çalışır mısın?"

Bu ne demekti?.. Çok kısa bir şaşkınlıktan sonra, anladı kız. Bir şey söylemesi, soruyu yanıtlaması gerekiyordu. Aklının kenarından geçmeyen bir anlamı vardı bu sözün... Yoksa, hiç düşünmediğini sandığı çok derinlerde yaşayan bir duyguyu cımbızla tutup çekip çıkardı mı bu tümce?.. "Bu ne biçim soru?" diye öfkelenmedi. Sevindi mi? Onu da bilmiyor. Gururlandı mı?.. Eh biraz. Hemen şuracıkta, bir iki dakikanın içinde ne yanıt verebilirdi? Zaman kazanmak için "Annem karışır" deyiverdi. Ayrıldılar.

Kız annesine anlatmadı. Düşünüyordu. Her şeyiyle, ötekilerden farklı bu adam, bu kamış gibi kızın nesini beğenmişti? On sekiz yaşına gelmişti, ama, kadın erkek ilişkileri, aşk, sevda, evlenme onun sık sık düşündüğü bir konu değildi. Baskıcı olmasa da tutucu bir ailenin tek kızıydı. Bu konular, aralarında hiç konuşulmazdı.

Okul o yıl karma olmuş. Son sınıf edebiyat bölümünde üç kız öğrenciyiz. Üçümüzü bir arada ön sıraya oturttular. Hocalarımız, yaşlısı, genci yumuşak olmasını da sert olmasını da bilen unutul-

* Bakalorya: Üniversite'ye giriş için "olgunluk" sınavı.

maz insanlar. Ah sevgili Cebbar Hoca! Emekliliğinin eli kulağında. Çocuklar yalancıktan futbol oynuyorlar. Hoca geçiyor. Top ayağının dibine yuvarlandı. Biri bağırıyor, "Hocam vur." Rumeli ağzıyla, "A be evlat, ayakkabılarımın parasını artık babam vermiyor..." diyor Cebbar Hoca. Yine de topa vuruyor. Abdullah Efendi kimya hocamız. Namazında niyazında. Bu nedenle mi bilmem, ona "Bey" değil de "Efendi" deniyor. Ya raşitik İngilizce hocamız... Sonra, edebiyat hocamız Cevdet Kudret Solok. Onların en genci. Ufak tefek, hatta çelimsiz görünmesine karşın nasıl da kurmuş otoriteyi. Sanırım otorite demek biraz yanlış olur. Sevilip sayılıyor. Üstelik şairmiş. Derslerde çoğu kez getirdiği kitaplardan, dergilerden öyküler, şiirler, makaleler okunur; düşünce, söyleyiş biçimi tartışılırdı. Kitabımızda olanların dışında, güncel edebiyatımızdaki yazarlara, şairlere de yer verilirdi. Günün dergilerini öğrencilerin elinde görürdük. Edebiyatı sevdirmişti.

Bahar gelince, Cevdet Hoca, erkek çocuklara geziler düzenlemeye başlamıştı. İlk gezi Samsun'a yapıldı. Meğer çocukların çoğu denizi ilk kez göreceklermiş. Döndüklerinde keyiflerine diyecek yoktu. Kentin varoşlarına yapılan günübirlik gezilere kız öğrenciler de katılıyordu. Aileler kızlarını bu gezilere rahatlıkla bırakıyorlardı. Ya şimdi?..

Erkek öğrencilerden Nedim'le Selçuk yakın arkadaşlarım. İkisi de çok kitap okuyor. Beğendikleri kitapları bana da veriyorlar. Derslerimin dışında ilk kez bir şeyler okumaya başladım. Bir gün Selçuk beni karşıladı. Elinde bir kitap. Heyecanlı. *835 Satır* dedi, "Al oku." Nâzım'ın kitabı Kayseri'ye kadar gelmiş. Satılıyor. Arkadaşımın heyecanından, bu kitabın sıradan bir şey olmadığını fark ettim. Bozuntuya vermeden coşkusuna katıldım. Kitabı aldım. Nâzım'ın dizeleriyle ilk kez karşılaşıyorum. Kitabı elimde gören çocuklar etrafımızı sardılar. Anlaşılan, bunların en cahili benim. İçlerinde İbrahim Kiraz da var. Demokrat Parti iktidarının ünlü Tahkikat Komisyonu üyesi olacak yıllar sonra.

Darmadağın olmuş bir varlığın kırıntılarını toplamak için gitmiştik Kayseri'ye. Dayımlarda kalıyorduk. Çocukluğumdaki o

Kayseri Lisesi'nde öğrencileri arasında

tantanalı hayat bir düş müydü?.. Bu uzun bir hikâye... Talas, Kayseri'nin bir sayfiye kasabası. Orada, çocukluğumun geçtiği bir evimiz vardı. Ucu bucağı bulunmaz bir ev. Kapısının üstündeki kara taştan yontulmuş heybetli aslan, belleğimde hep yaşadı. Evin adı, "Aslanlı Ev"di.

Hoppala bebek büyütülmüş bir kızdım. Nasıl bir yol çizecektim kendime? Kuşkusuz çalışacaktım. İşi nasıl bulacaktım?.. Kafam karmakarışık. Hocamın sorusunu hiç hesaba kattığım yok. Adeta unutmuş gibiyim. İçinde bulunduğum çok zor duruma karşın, bu teklife bir can simidi gibi sarılmak istemiyorum. Sonucunu ömür boyu taşıyacağım bir karara üç beş gün içinde nasıl varabilirim?.. Üstelik, ailemin kentteki adına sanına bakıp, beni paralı pullu bir kız sandıysa!..

Bir akşam dayım, elinde bir mektupla geldi. Yakın bir tanıdığı, Cevdet Kudret Bey'in Galatasaray Lisesi'nden arkadaşı imiş. Bu mektubu o yazıyor ve arkadaşının benimle evlenmek istediğini bildiriyor. Ben yine susuyorum. Daha bağımsız düşünebilmek

için Ankara'da oturan teyzemin yanına gitmek istedim. Gittim de.

Dayım sormuş soruşturmuş. Cevdet Kudret, dürüst, geleceği parlak bir genç. Daha ne olsun?.. Aile olumlu yanıtı bildirmiş bile. Ankara'ya geleli on beş gün kadar olmuştu ki mektubu yazan Mehmet Ali Bey teyzemlere geldi. Nişan yüzüğünü getirmiş. Babacan görünümlü, kanı sıcak bir kişi. Yüzüğü parmağıma geçirdi. On sekiz yaşında bir kızın romantik heyecanıyla bütün kuşkularım yok oldu. Cevdet, Kayseri'de imiş. Onun yüzüğünü de annem takmış. Benim Kayseri'ye dönmeme gerek görülmüyor. Annemle İstanbul'da buluşacakmışız, evlenme hazırlıkları için.

İstanbul'da Tevfik ağabeyimlerde kalacağız. Tevfik ağabeyim, amcamın küçük oğlu. Onu, annem büyütmüş. Ben kendimi bildim bileli Tevfik ağabeyim bizim evde kalır. Kekeme, muzip, zeki bir genç. Onunla beni beşik kertmesi yapmışlar. Evlenme yaşı yasaya bağlanınca, amcam nüfus kâğıdımı aldığı gibi doğru nüfus dairesine gitmiş. Ne mahkeme, ne tanık, yaşımı büyüttürmüş. Gelin on sekiz yaşından önce eve girsin diye. Babam ölünce, Tevfik ağabeyim evimizin erkeği oldu. Biz birbirimizi öz kardeş bilmişiz. O eski söylenti unutulup gitmiş.

Cevdet'in İstanbul'daki adresini bilmiyoruz. Annem, "Geciktirmeden aileyi ziyaret etmeliyiz" diyor. Ama elimizde adres yok. Cevdet de adres falan göndermiyor. Benim bir amca oğlum daha var. Tevfik ağabeyimin ağabeyisi. Benden bir hayli büyük olduğu için ona "Küçük Amca" diyorum. İstanbul'da maliye memuru. Aceleci ve meraklı bir insan. Sanırım nüfus dairesinden adresi bulmuş. Hemen ziyarete gideceğiz.

Hiçbir kan bağım olmamakla birlikte, annem kadar sevdiğim, bana annem kadar yakın Hikmet teyzem de bize katılmak istiyor. Gideceğimiz gün geldi. Hepimiz özenle giyindik. Hikmet teyzem, renard argenté'sini* omuzuna atmayı da ihmal etmemiş. Annem, siyah saten şapkasıyla şık bir hanımefendi. Adres elimizde taksiye bindik. Davutpaşa semtine geldik. Anayoldan içerilere doğru birkaç köşe döndükten sonra Kasap İlyas Mahallesi, Odalar İçi Sokak'ta 12 no'lu evin önündeyiz. İki katlı, bir tarafa doğru az da olsa ya-

* Gümüş renkli tilki kürkü.

mulduğu gözden kaçmayan evciğin kapısını tıklattık. Biraz sonra kapı açıldı. Karşımızda pembe beyaz, fersiz gözlerle yüzümüze hayretle bakan bir ihtiyar. Aydınlık yüzüne çok yakışan uçuk mavi yemenisini başının arkasından dolandırıp tepesinde düğümlemiş. İçeri çökük dişsiz ağzı bir şey söylemeye hazırlanırken, annem "Elinizi öpmeye gelininizi getirdim" dedi. İhtiyarcık, torununa öylesine benziyordu ki, yanlış bir yere gelmediğimizin kanıtıydı bu.

Girdiğimiz aralığa açılan iki kapıdan birini işaret ederek, "Buyurun" dedi. Ortada rengi kararmış yuvarlak bir bakır mangal. Yerde varlığı ile yokluğu pek fark edilmeyen incelikte minderler serili. Sırt dayamak için de uzun uzun yastıklarla döşenmiş bir oda. Yüzyıllar boyunca sürüp giden iki sınıf farkının ele geçmez bir tablosunun figüranları olup çıktık. Giyim kuşamımızla, halimizle, tavrımızla.

İhtiyarcık, kapıdaki şoku üzerinden çabuk attı. Konuşmaya başladı. Öyle yapmacık incelmeler falan yok. "Cevdet'in küçüğü bugün askere gitti. Hatice oğlunu götürdü. Ne aksi... Ama tee sabahtan gittiler, neredeyse gelir" dedi. Mangalın külünde bir cezve sürülü. Külün aralığından kıvılcımlar ışıldıyor. Gitti. Maşrapayla su getirdi. Cezveye koydu. Ateşi deşeledi. Hikmet teyzem kendine özgü nezaketiyle ellerini mangalın üstüne doğru uzattı. "Aman efendim zahmet etmeyin" derken; zarafet, birbirinden hafifçe ayrılmış ince uzun parmaklarından sanki süzülüp akıyordu. İhtiyarcık kurumuş bir çalıdan farksız eliyle tuttuğu maşayı, ateşleri toplamak için küllerin arasında dolandırıp duruyordu.

Hikmet teyzem, "İhsan, kahveyi sen pişir" dedi. Ben, ömrümde kahve pişirmemişim. Başa gelen çekilir. Daracık eteğimin içinde, zar zor oturduğum yer minderinden zorlukla kalktım. Mangala yaklaştım ve zorla çöktüm. Kahveyi pişirdim. Köpüklü mü oldu, köpüksüz mü anımsamıyorum. Herkes tedirgin. İhtiyar söz bulmaya çalışıyor. Duvardaki fotoğrafı gösteriyor, "Cevdet, torunum..." diyor. Sesinde bir övünç var. Hepimiz başımızı kaldırıp fotoğrafa bakıyoruz. Büyüklerim sevecen bir şeyler söylemeye çalışıyor. O sırada sokak kapısında bir anahtar döndü. Bir iki sani-

ye sonra yorgun, üzgün, kan ter içinde, kısa boylu, toparlak yapılı, sıkmabaş bir hanım girdi içeriye. Bizi görünce, "Bu Zümrüdüanka kuşları da nereden gelip konmuşlar evimize?.." gibilerden şaşırdı. İhtiyar, "Gel Hatice gel, Cevdet'in nişanlısı geldi" derken ilk kez gülümsüyordu.

Yıllar içinde Cevdet'in ailesi ile ilgili az çok bilgim oldu. Annesi çok küçükken, Balkan Savaşı'nda, göçmen olarak gelmişler Türkiye'ye. Malları mülkleri Kızanlık'ta kalmış. Bıraktıklarına karşılık, burada hiçbir şey alamamışlar. Çoğu aileyi sıkıntılı yıllar eritip yok etmiş. Kimi becerikliler ise işini yoluna koyabilmiş. Cevdet'in annesinin dayısı da, yani büyükannenin kardeşi Saray'a girmiş. Paşalığa kadar yükselmiş. Hatta Padişah'ın çok yakınında bulunmuş. Paşa, en yakın kan bağı olan bu yoksul ailenin elinden tutacağına, onlardan günbegün uzaklaşmış.

Hatice büyümüş. Bir terlik ustası ile evlendirilmiş. Büyük oğlu Süleyman Cevdet dokuz yaşındayken Musul Savaşı çıkmış. Baba Sadullah Efendi askere çağrılmış. Savaşın bitmek bilmeyen yılları içinde, geçim zoruyla, Sadullah Efendi'in kiraya verilen küçük evini satmışlar. Oturdukları ev de büyük Fatih yangınında yanmış. Sadullah Efendi Musul Savaşı'nda şehit olmuş. Üst üste gelen bu felaketlerin hangisi önce, hangisi sonra bilmiyorum. Çünkü Cevdet, çocukluğunda ruhunu hırpalayan bu sonu gelmez felaketleri ne anımsamak ne de anlatmak isterdi. Ben de kurcalamaktan hep kaçındım.

Bir de babasının teyze oğulları var. Biri kaptan, öbürü doktor. Onlarla olan kopuk ilişkiler de birbirlerini yitirmekle sonuçlanmış.

Bunca olan bitenden sonra evin geçimini büyükanne üstlenmiş. Fatma Hanım becerikli bir kadın. Ellerinde, yangından kurtardıkları içi dolu bir sandıkla bir dikiş makinesi var. Fatma Hanım, sandıktaki kıymetli eşyayı satarak elde ettiği küçük sermaye ile İstanbul'dan mal alıp Balıkesir, Edremit gibi kentlere götürüp pazarlarda satarmış. Eline geçen parayla, orada daha ucuza bulduğu yiyecek, giyecekleri de İstanbul'da pazarlayarak bir kazanç kapısı sağlamış. Anne Hatice de Askeri Dikimevi'nde iş bulmuş.

Bu iki kadının gayretiyle iki çocuk büyümüşler. Cevdet'in Galatasaray Lisesi'nde okutulması için Paşa'ya ricada bulunulmuşsa da ilgi gösterilmemiş. Cevdet bu vurdumduymazlığı hiç bağışlamadı.

"Zenginin parası züğürdün çenesini yorarmış" derler. Büyükanneyle anne, Paşa ailesinden zaman zaman haberler almışlar anlaşılan. Paşa'nın Galatasaray'da okuyan tek oğlu hiç evlenmemiş. Yıllar sonra öldüğünü duymuştuk. Cevdet, "Paşa'nın mirasçısı ya ben isem!.." diye şaka yapardı da araştırma zahmetine girmezdi. Kim bilir, bizim Ayşe şimdi Karun kadar zengin belki de!..

İstanbul'da evlenme hazırlıklarım bitince, Kayseri'ye döndük. Dönüşümüzün hemen ardından Cevdet 4. hastalık denen, kızıl cinsi bir hastalığa yakalandı. Uzun bir karantina süresinden sonra 23 Aralık 1937 günü nikâhlandık. O sıralar Cevdet halk ağzıyla şiirler yazıyor. Her dizesine hayranım. Bir şairle evlenmenin gururunu yaşıyorum.

İhsan Kudret'le bir bahar gezintisinde

İhsan Kudret'le nikahlandıkları gün

Oturmakta olduğumuz evden daha ucuz bir eve çıkmamız zorunlu. Üzüntüler içindeyim. Deneyimsizim. Elbette üzülüyorum çünkü kocamı buralara ben sürükledim. Şimdi ne olacak halimiz? Üstelik hamileyim. Kirası kırk liradan düşük bir ev bulmalıyım. Her gün çıkıp sokak sokak dolaşıyorum. Sonunda bir zemin kat buldum. Meşrutiyet Caddesi'nin köşesinde. Acele taşındık. Tavana yakın pencerelerimizden, sokaktan geçenlerin dizkapaktan aşağısını görebiliyorduk. Cevdet orada "Apartıman" şiirini yazdı. Başına da bir ithaf koydu. Aşağıya aldığım bu şiir, epey hoşa gidip yankı yapmıştı.

APARTIMAN

Bir arzuhaldir acele
Hocam Hasan Âli Yücel'e

Yaşadığım şehirde
Beş altı sinema varmış;
Gişelerinde bilet kesen,
Adamlar değil,
Güzel kadınlarmış.

Bir de,
Büyük bahçeler varmış
Yaşadığım şehirde.

Bahçeleri çeviren
Duvarlar değil,
Apartımanlarmış.

İşte ben,
Sinemanın bir ihtiyaç,
Bahçe, havuz ve ağaç
Denen şeylerin bir gıda
Olduğu devirde
Sinemasız, bahçesiz
Yaşıyorum şehirde.
Benim için yapılmamış bu şehir.

Benim için yapılmayan şehirde
Bana "otur" dediler
İki senedir.

Geçen sene oturdum
Görkemli bir apartımanın
Çatı katında.

Elimi kaldırsam eğer,
Elim yıldızlara değer
Diye korkuyordum.

Uçan kuşa kuş bakışı baktım;
Yıldızlara yakın,
İnsanlara uzaktım.

Yaşadım üç yüz altmış beş gün
Benden üç yüz altmış beş defa büyük
İnsanların üstünde...

Çık babam çık!
Çık babam çık!
Bir kemik bir deri;
Bir gün çıkamaz oldum merdivenleri.

Bu yıl taşındım
Başka bir apartımanın
Bodrum katına.

Beni yeryüzünde görmek
Ve görüşmek isteyenler
Boşuna bakacak şehrin asfaltına;

Adresim değişti,
Artık müracaat gerek
Yerin altına.

Eskimiş, su ve lağım
Borularıyla yan yana odam.
Tepeden seyreder beni pencereler.
Neler geçer benim üstümden neler geçer:
Adamlar, çocuklar ve güzel bacaklı kadınlar
Ve güzel bacaklı kadınların peşinde
Rugan iskarpinli çapkınlar...

İşte yalınayak bir adam:
Köseleden daha sağlam.
Ayaklarının derisi.

Ha geçti, ha geçecek
Tabanı delik birisi
Sınıf arkadaşım olsa gerek.

İşte bir başka adam,
Başka birisi:
Yüzünün derisinden daha sağlam
Pabucunun derisi...
Gıcır, gıcır!
Gıcır, gıcır!
Gözlerim sanki hep ayak görmeye mahkûm!

Sokağa, diyorum,
Şöyle bir levha çivilesem
Ve desem ki:

"Hüvelbâki!
"Ey her gün tepemden geçen!
"Tepinerek basma şehrin asfaltına;
"Gireceksin bir gün sen de
"Böyle benim gibi yerin altına!
"Fi 1939
Temmuz."

Çıkabilsem diyorum
Bir kere de ben toprak üstüne;
Bakabilsem diyorum
İnsanların bacaklarına değil,
Yüzüne.
Herkesin içinde herkesle beraber
Akabilsem diyorum.

Fakat ne gezer!
Mecburum taşımaya
Başımın üstünde ayakları,
Apartıman ve sokakları!..

Geçen yıl gökyüzündeydim,
Başımla bulutlara,
Elimle yıldızlara değdim.
Pencereme yaslanıp
Ayı bir elma gibi yedim.
Kızınca Tanrılara
Avuç avuç yıldız alıp
Kafalarını taşladım.

Bu yılsa başladım
Yerin dibinde yaşamaya,
Başımın üstünde apartıman
Ve insan taşımaya!

Oturamadım ortasında şunun;
Üstümde ağırlığı
Betonun, demirin, kurşunun!

Bakıyorum yukarı,
Bakıyorum görmek için kuşları, ağaçları,
Bakıyorum her zaman
Görmek için gökleri.

Ağaçların dalını değil,
Kökünü görüyorum.
Fakat ne yazık,
Yemiş vermiyor ağaç kökleri!..

(İhsan Kudret'in İhsan Benimle
Çalışır mısın? adlı kitabından)

Ankara Atatürk Lisesi'nde öğrencileriyle

CEVDET KUDRET İÇİN YAZILANLARDAN

Bodrumlu Emrah

Güngör Dilmen

Cevdet Kudret, gençliğimde bana edebiyat hocalığı etmiş de haberim yok, gerçeği on yıllar sonra öğreniyorum.

İlkokuldan sonra gönderildiğim yabancı okulda Türk edebiyatı öğretmenlerim Allahlıktı, ben de pek hevesli değildim. Shakespeare'i kendi dilinden okuyabiliyorum ama Türk edebiyatı konusunda tın tınım. Bu cahilliğe biraz çekidüzen vermem gerekli. Aydın Nisari adında, yaşı benden biraz kabaca bir arkadaşım: "Sen benim yazdığım kitabı oku, edebiyatı iyi öğrenirsin" dedi. Bana sattığı kitabı okumaya başladım ve gerçekten yararını gördüm, anlattıkları kafama giriyordu. Bu arkadaşım meğer Cevdet Kudret imiş! Sonra çok genç yaşta Abant Gölü'nde yürek vurgunundan öldüğünü işittim.

Olmadı mı? Yeniden deneyelim. İşin içinde bir gariplik var. Yirmisinde bir çocuğun bu denli kapsamlı bir ders kitabını nasıl yazdığına şaşıyorum. Soruyorum da:

-Kapaktaki ad, niye Aydın değil de Abdurrahman Nisari?

-Biz Kayserililer övünmesini sevmeyiz, ondan babamın adını kullandım... yollu kaçamak yanıtlar veriyor. Beni işletiyor olmalı, belki de övünmeye yönelik bir gençlik şakası.

Gerçeği, Cevdet Kudret'le tanıştıktan çok sonra öğrendim. Kendi kitabını bir akrabadan ödünç aldığı adla yayımlamış. (Bu da Türk solcularının o günlerdeki dramı.)

Değişik kimlikle karşıma çıkmış olsa da Cevdet Kudret kitap yoluyla benim en ciddi edebiyat öğretmenim oldu. Ha, bir de hakkını yemeyeyim, rahmetli Baha Dürder.

Cevdet Kudret'in yöntemi: İşlediği konularda en uyarıcı örnekleri seçip, okuyucuyu bu metinlerle baş başa bırakmak. Görelim öyle mi? Hoca 'mecaz'ı mı anlatacak, 11. yy'dan Divânü Lügaat it Türk'ten başlayıp İkinci Yeni'ye kadar Türk şiirinden kısa ama çarpıcı örnekler verdikten sonra Divan edebiyatında mecazın artık bir anlatım aracı olmaktan çıkıp bir amaç olduğuna değiniyor:

"Bu aşırı tutum, kimi ozan ve yazarlarda mecazlı anlatıma karşı sert bir tepki yaratmıştır. Nâzım Hikmet bir şiirinde şöyle der" deyip kendisi aradan çekiliyor, dersi Nâzım Hikmet'e devrediyor diye Nâzım Hikmet kendi kendisiyle dalga geçiyor. Oysa pekala Nâzımvari dizeler bunlar. Arkadan güm diye geliyor Nâzım'ın bu bol benzetmeli şiire başkaldırısı:

"Kalküta şehrinin ufkunda güneş
yükseliyordu
Atları ışıktan, miğferleri ateş bir ordu
Bozgun karanlığı katmış önüne geliyordu..."
Bunu beceremedik,
romantik kaçtı pek.
Şöyle diyelim:
"Baygın kokulu
koskocaman
masmavi bir çiçek
şeklinde sema
düştü fecrin altın kollarına..."
Bu da olmadı,
olacağı yok.

Bundan evvel gelenlerin hepsi
almışlar birer birer,
Tulu-i şemsi, gurub-i şemsi
tasvir patentasını.
Tulu-i şemsin, gurub-i şemsin
okumuşlar canına...
Bu hususta yapılacak iş,
söylenecek söz
kalmamış bana.
Buna rağmen,
tekrar edeyim ki ben:
Kalküta'nın damları üstünde güneş
güneş gibi
yükseliyordu."

(Cevdet Kudret: Örneklerle Edebiyat Bilgileri, Cilt 1. s.504)

Cevdet Kudret'in bir taşla kaç kuş birden vurduğunu görüyoruz. Başka bir kitabında şöyle diyecektir:

"Bütün benzetmeleri bir yana atıp güneş güneş gibi yükseliyordu demek, edebiyatımıza yepyeni bir sanat görüşü getirmek demekti. Bizim, batan güneşi 'akşamın avucunda kırılıp kalan kapı topuzuna benzeten buluşlarımız iflas etmişti' diyebilmek, kişinin kendi kendisiyle dalga geçmesinin ötesinde yüreklilik ister. Ve bir dramdır bu."

Ben anılardan yola çıkarak sevgili Cevdet Kudret'in bir portresini çizeyim diye masaya oturmuştum, söz nereye geldi.

"Gözlüklerinin altından muammalı bakışları ile esrarı sorguya çekerdi" diye başlasam nasıl olur? Cevdet Bey çocuk kahkahasını patlatırdı. Çünkü bu tümce meslektaşı Suut Kemal Yetkin'in. Baudelaire'i anlatıyor.

Cevdet Kudret soruyor: "Muammalı bakışlarla esrarı sorguya çekmek ne demektir?" (Biz okuyucu olarak bu soruyu yanıtlamaya çalışmıyor muyuz kendi kafamızda? Evet, ne demek bu herze? Tersi de söylenebilir: 'Esrarlı bakışlarıyla muammayı sorguya çekmek?' G.D.)

Cevdet Kudret sürdürüyor: "Mecazın varlık nedeni, dilin anlatma olanağını zenginleştirmek olduğu halde, yukarıdaki örnek, bunun tam tersi bir yönde, anlamsız boş sözler niteliğindedir. Bu yoldaki söyleyişlere, *edebiyat yapmak* denir" diyor hoca, vebali boynuna.

Kuzguncuk köylüm Can Yücel, benim gibi kitap dolaylı değil, bir sınıfta yüz yüze onun öğrencisi olmuş. Bu da bir şanstır. Cevdet Bey'in cenaze töreninde de onu çekiştiriyor:

"Adam bana edebiyattan hiç 10 vermezdi, sadece 9 verirdi. Ben de ona inat şair oldum, oysa hekim olmak istiyordum, hem de beyin cerrahı."

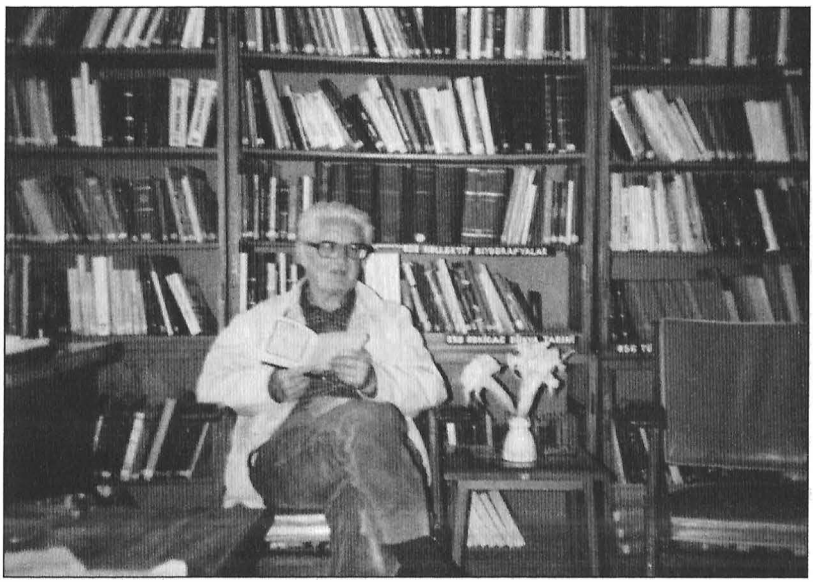
Aynı sınıfta Gazi Yaşargil diye başka bir garip öğrenci varmış. O da şair olmak isterken Cevdet Bey'in gadri, hekimlikte karar kılmış, dünya ünlüsü bir beyin cerrahı olmuş. Burada yine Cevdet Hoca'nın öğrencilerini yönlendirmedeki dirayetini görüyoruz. Sayın Yaşargil'in şairliğini bilemeyiz, ama siz Can Yücel'i bir beyin

cerrahı olarak düşünebiliyor musunuz?

Anılarım başka, daha uzun bir yazıya kaldı.

Benim Oğlum Bina Okur adlı kitabında, ülkemizde kimi aydınların dil ve düşünce perişanlığını sergiliyor. Kimler yok ki! Aradan çekileyim. Sizi Bodrumlu Emrah'la baş başa bırakayım:

"Dedim: Adın Nedir? Söyledi YÖK YÖK
Dedim Osmanlıca?, dedi: dilimdir
Dedim: bu yazarlar?, dedi: kulumdur
Dedim: tutuculuk?, dedi: yolumdur
Dedim: ya devrimler?, söyledi: yok yok."

Bilgeliğe Varan Adam

Nezihe Meriç

Bir yazıya -türü ne olursa olsun- başlamanın zorluğu hep bilinir, söylenir. Hele bu yazı bir ölümün ardından yazılacaksa uğundurur insanı. Anılar, kaybedilenler, ölmek, yaşamak, yaşamanın getirdiği acılar, üzüntünün yoğunlaşması, hepsi bir sancıdır. Kurtarıcı bir tek şey vardır: Sesler ve yaşanmış günlerin -sanki- resimleri. İmgelemde canlı kalır onlar. Ölmezler. Acı verir ama, böyledir.

Ben bu yazıların anılardan söz açanlarını severim. Öyle yazmaya çalışacağım.

Sık sık arardım onları telefonla. İhsan Hanım'ı, Cevdet Bey'i. 'Nasılsınız?' derdim. Hal hatır sorardım. Bir güzel konuşurduk. Çevremizi saran abuk sabuk pek çok şeyi birbirimize aktarır, dayanamaz gülerdik. Ağlanacak haldi hallerimiz ama, n'apalım! Gülmek de sırasında ağlama yerine geçer. Ne güzel gülerdi Cevdet Bey. Bu yazıyı yazarken duyuyorum sesini, gülüşünü. İyi ki böyle. Yoksa ölümle gelen sessizlik, olduğundan da zor, dayanılmaz olur. Küçük ince yüzündeki küçük ağzının içinde çocuksu bir gülüştü onunki. Zaten o hiçbir zaman kahkaha patlatacak biri olamazdı. Ona göre değildi bu. O, ince, zarif, 'nüktedan' biriydi. Gülüşünü duyuyorum ama, anlatamıyorum. Eylenen, kıkırdayan, hoş gören, dayanamayıp gülen bir gülüş.

Beni çok severdi biliyorum. 1956-57 falandı. Geçmiş zaman tam anımsayamıyorum. Sanırım şöyleydi: Sait Faik ödülleri veriliyordu. Üç güçlü aday var deniyordu. Nezihe Meriç, Özcan Ergüder, Necati Cumalı. Hemen herkes ödülü benim alacağımı sanıyordu. Necati Cumalı aldı. Cevdet Hoca buna öyle kızmıştı ki, 'Benim öykücülerim' ya da 'Benim adaylarım' diye bir yazı yazdı. Çok güzel bir yazıydı. Hele benim gibi yeni bir yazar için çok yüreklendirici, sevindirici olmuştu. O tarihten sonra hiçbir ödüle katılmamaya söz verdim kendime. Ta 1984'e kadar da durdum sözümde.

İlk ne zaman karşılaştık, sonra nasıl arkadaş olduk, tam bile-

miyorum da, bu arkadaş sözünü biraz açmak istiyorum. Cevdet Hoca genç bir adamdı. Onu, yaşlı başlı, durmuş oturmuş, kelli felli tanımlamaları içinde düşünemem. Hastalığı sırasında bir gün İhsan Hanım, 'Benim kocam, bir ay öncesine kadar delikanlı bir adamdı. İnanamıyorum' demişti. Öyleydi. Onunla çok rahat arkadaşlık edilirdi. Küçük, zararsız dedikodular iletirdim ona, gülelim diye. Şöyle diyebilir miyim acaba: 'Entellektüel bir gırgır üretirdik karşılıklı ve gülerdik.' Ne der acaba bunu söylesem!

Ortak yanlarımız vardı. Onun için de severdik birbirimizi. Örneğin giysilerimizi titizlikle seçerdik. Rasgele, herhangi bir şeyi giymezdik. Giyemezdik. Giysilerimizin kişiliğimizin sözcüleri olduğunu biliyorduk. Cevdet Bey, şık, trandaz, modern, çelebi bir beyefendiydi. Öyleydi. Giydiği kasketler, eldivenler, elbise, gömlek, kazak, hepsi renk olarak, kesin olarak kullanılışlarıyla bir seçilmişliği, seçkinliği yansıtırdı.

Cevdet Bey temiz ve çok titiz bir kişiydi. Ben de öyleyim. Elde değil, n'apalım. Benim *Dumanaltı* adlı öykü kitabımdaki Erol Bey öyküsünde bir tuz meselesi vardır. Parmaklar tuzluğa rasgele daldırılınca, büyük hanım, kibar, buyurgan haliyle hafifce 'ehem ehem' öksürür. Çatalını uzatır, sapıyla tuzluktan biraz tuz alır. İşaret parmağıyla sapa hafif hafif vurarak yemeğine serper. Cevdet Bey'dir o. Bir gün o anlatmıştı böyle bir şeyi; o güzel gülüşüyle gülerek.

Yine bir gün, Nurullah Ataç'ın cenazesinden dönüyorduk. Çok üzgündü(k). Otobüste yan yana duruyor, konuşuyorduk. Bir ara, sevgili Cemalettin Ünlü geldi yanımıza. Cevdet Bey'i görünce hemen elini uzattı. 'Ben' dedi, 'sınıf arkadaşlarınızdan Cemalettin Ünlü.' Cevdet Bey -dedim ya, üzgündü- bir an şaşaladı. Cemalettin'in elini sıkarken şöyle bir baktı. Genç bir adamdı karşısındaki, nasıl olurdu da onun sınıf arkadaşı... Hemen toparladı, dayanamayıp, o güzel, yineliyorum, içi kıkırdamalar, sevinçler, gülücüklerle dolu gülüşüyle güldü. Üçümüz de gülmüştük. Cemalettin'in müthiş bir belleği vardı. Ha desen oracıkta, romandan parçalar okuyabilirdi.

Dilimizin elden gidişi, eğitim sistemimizin her gün biraz daha

bozuluşu, bunların arasında TRT'ye yansıyışları, spikerlerin hataları, dil yanlışlıkları, berbat çeviriler, ünlü yazarların dili kötü kullanışları, bilgi eksikliğinden, yozlaşmalardan gelen çarpıklıklar onu kahrediyor, kızdırıyor, huysuzlandırıyordu. Delikanlıydı ama doğa kanunu bu, güçlü değildi artık. Yaşam biçimi gece gündüz okuyup yazma olan birine yetecek kadardı gücü. Koşuşturmaya, konferanslara, başka çalışmalara vs. yetişmeye hayır. İşte o zaman huysuzlaşıyordu. O bilgiliydi ve bu bilgisinden bilgeliğe varmıştı. Onca yıl okuyup öğrendiği, düşünüp yerli yerine oturttuğu bilgisini, kendinden sonra gelenlere eksiksiz, doğru, en küçük birimi bile ziyan etmeden bırakmak istiyordu. Bu da onu durup dinlenmeden çalışmaya zorluyordu. Bir gevşek zaman içinde bacağını uzatıp, çayını yudumlayarak, not almadan, birçok yerine takılmadan, tadını çıkara çıkara romanlar okumaya hasretti. O, okumalarını hep, yaşamındaki büyük çalışmanın, bir yerindeki bir parçanın hazırlanıp yerine konması, mozayiğin tamamlanması olarak yapıyordu.

Yedi Meşale'ydi onlar. Her zaman, her konuşmasında, sırası her geldiğinde diyordu ki, 'Atlattım onları. Onlar gitti, bir ben kaldım.' Hastalığının son günlerinde, Ülker Köksal'la ziyaretine gittik. Ben sulugözün biriyim. Hemen ağlarım. Ağlamayayım diye arkadaşımın biri bir hap verdi. İçtim. Hiç alışık olmadığım için bir neşelendim, kuş gibi oldum. Gül babam gül. Zaten ufak tefek olan sevgili Cevdet Hoca küçücük kalmıştı, o tertemiz örtülerin arasında. 'Nasılmış' dedim, 'hemen her fırsatta onlar gitti ben kaldım der misiniz? Yukarıdaki, ben seni bir yatırayım da gör gününü. Bir daha ağzını açar mısın bakalım demek istiyor size.' Halsiz halsiz güldü. 'Canım' dedi, 'hastayım, kalbim de var, ona bir türlü gidemiyorum.' İlaç milaç kâr eder mi? Ağladım durdum sonraları bu sözlere.

Ah sevgili Cevdet Kudret Bey! Sizi güldürecek bir sürü şey birikti. Telefonu açıp 'nasılsınız?' diyememek, bunları anlatıp karşılıklı gülememek çok zoruma gidiyor. Sizi çok özlüyorum.

Cevdet Kudret'in Şiiri

Sennur Sezer

Cevdet Kudret'in şiiri üzerine konuşmayı düşündüğümde, yapılacak ilk şey bir saptama olmalı. Cevdet Kudret'in yazarlığı boyunca yaptığı türde serinkanlı, akla uygun bir saptama. Cevdet Kudret, pek çok yazar gibi edebiyata şiirle mi başlamıştı? Yoksa şair miydi?

Bu ayrımın önemi üzerinde durmak istemiyorum. Sanırım gerek de yok. Ama sözün başında Cevdet Kudret'in durumunu belirtelim: Cevdet Kudret şairdir. Hem de şiirine olan saygısını, yayımlanmış bir dizi şiirini on yıl sonra gözden geçirip yenilemeyi göze alacak ciddilikte bir şair.

Cevdet Kudret, kendi anlatımıyla Cumhuriyet döneminde edebiyat dünyasına girenlerin ilk kuşağı olan "Yedi Meşale" topluluğundandır. Sabri Esat, Yaşar Nabi, Muammer Lütfü, Vasfi Mahir, Ziya Osman ve Cevdet Kudret'in oluşturduğu 6 şairin bir nesirci olan Kenan Hulusi ile bütünlendiği bu yedi gencin ortak kitap çıkararak başlayan serüveni, Meşale dergisiyle sürer. Harf sisteminin değişmesi, derginin ömrünü kısaltır. Ancak Yedi Meşaleciler, bildirilerini edebiyat tarihine ulaştırırlar: "Canlılık, içtenlik ve daima yenilik."

Cevdet Kudret'in yıllar sonra "birtakım yuvarlak sözler" diye eleştirerek yinelediği bu ilkelerin altında "Meşrutiyet ve mütareke dönemlerinde hece ölçeğiyle yazmaya başlayan ilk hececilerin, Cumhuriyet döneminde de etkisini sürdüren" yavan ve sığ verimlerine bir tepki yatmaktadır. Yedi Meşalecilerin şiirlerini dönemlerinde ve sonradan yorumlayanlar aynı noktada birleşirler: izlenimcilik. Bu yorumculardan Ahmet Haşim, bu şairleri "Şair kaleminden çok ressam fırçasıyla çalışıyorlar" diye tanımlar. Haşim'e göre bu şairlerin özelliği duygu ve hayal gücünden çok bakış açılarıdır. Behçet Necatigil ise "Yedi Meşaleciler iç dünyalarına, eşyaya, hayata ve olaylara izlenimci birer ressam gözüyle bakmışlardır" yargısına varır. Necatigil'e göre "belirgin görünüm şairi"

sayılacak bu şairler "geri plan ve çağrışım olanakları düşünmeden, etkiyi kestirme yoldan sağlamak peşindedirler" ve bu tutumlarını imge, simge ve mecaz katkılarıyla bütünlerler. Bu grup içinde Cevdet Kudret'in durumu nedir?

Cevdet Kudret, Yedi Meşalecilerin Ziya Osman'la birlikte şiire bağlılığını sürdüren iki üyesinden biridir. Yedi Meşaleyi ve kendi şiirini, eleştirmen yansızlığıyla eleştirmeyi bilmiştir. İşte onun çeşitli konuşma ve yazılarından Cevdet Kudret şiiri değerlendirmesi: "Sanatla ilgili ilk denemeler ortaokulda başlar. Bizim Bedri Kemal Bey adında bir Türkçe hocamız vardı. Bu zat "buluş" meraklısı idi. Birtakım şeyleri kendi buluşlarınızla söyleyeceksiniz, herkesin söylediği gibi söylemeyeceksiniz, söylenmiş bir şeyi tekrarlamayacaksınız. Eğer söylenecekse onu başka türlü söylemeli, derdi. Mesela birisi "Şimşekler kayaları dövüyordu" diye yazmışsa, siz de "Şimşekler kayaların üzerinde oynuyordu" diye yazacaksınız. Bir defa "Yıldızlar titriyordu" diye yazmışlarsa, siz de kafanızı yorun, "Yıldızlar asabi gözler gibi açılıp kapanıyordu" gibi bir cümle yazın, derdi. Biz işte böyle bir eğitimden geçtiğimiz için çocukluğumuzda, ki bu kötü bir eğitimdir, hiçbir zaman olayları, doğayı ve herhangi bir şeyi düz bir anlatımla anlatma yolunu seçemedik ilk zamanlarda. Mesela düpedüz "Güneş battı" diyemedim ve ilk yayımlanan şiirimde "Güneş intihar etti" dedim. "Sulara atılarak güneş intihar etti" diye bir mısra yazdım. (...) Bu sakat eğitim bizden sonra da son zamanlara kadar sürdü. Bundan, bu yoldan kurtulabilmek için bir o kadar daha çaba sarf etmek zorunda kaldık. Bizim gençliğimizde, çocukluğumuzda ya da ilk gençlik çağımızda şimdiki kadar bol çeviri yoktu."

Cevdet Kudret "Romeo ve Jüliet"i okumak için Abdullah Cevdet'in çevirisinin yayımlandığı dergiyi aradığını, bu derginin bulunduğu kütüphaneye gitmek için, kütüphaneler günümüzdeki gibi belli saatlerde çalıştığından okuldan kaçmak zorunda kaldığını anlatır. Kuşağının olanaklarını şöyle tanımlar: "Biz böyle kaçamak şeylerle okumak fırsatı elde ettik. (...) Biz edebiyatın kapılarını açmak için adeta kapıları zorluyorduk."

Cevdet Kudret, kapıları zorlanan edebiyat ortamının yavanlık-

lar ve çalıntılarla dolu olduğunu da sayıp döker. Yeni yetmeliklerinde harçlıklarını biriktirerek aldıkları kitaplardan öğrendikleri edebiyatı unutup, yeni şeyler öğrenmek için harcamaları gerekli çabayı anlatır. Suçlama ve yergilerinin okları kendi şiirini de kapsar: "Yedi Meşale yıllarında öbür arkadaşlarım gibi ben de Baudelaire vurgunu idim. Onun etkisiyle dört tane erotik sone yazmıştım."

Cevdet Kudret, içerik ve söyleyişini kıyasıya eleştirdiği kuşağı ve kendi şiirinin ölçü kullanmadaki yanlışlarını da vurgular, hece ölçeğinde bir "ahenk eksikliği" vardır. Klasik durak yerlerinin yarattığı bu ritm tek düzeliğinin değişimi gerektiğini Ahmet Haşim de vurgulamış, ancak değişimi Ahmet Muhip, Cahit Sıtkı gibi sonraki kuşaktan ozanlar gerçekleştirebilmiştir. Yedi Meşaleciler, Ahmet Haşim'in deyişiyle "nazım hünerinden çok" "neşe ve yaşama sevinci"ni anlatmalarıyla önemlidirler. Bu akım kendilerinden sonraki kuşak ve şairleri etkilese de, kendileri şiir yayımlamaktan caymışlardır. Çünkü Türk şiiri Nâzım Hikmet şiiriyle tanışmıştır. Memet Fuat'ın "Yedi Meşaleci genç yetenekleri umutsuzluğa düşürerek şiirden uzaklaştıran serbest nazım akımı" diye andığı bu akım, Yedi Meşalecileri susturacak ama esintisine kapılanları da Nâzım Hikmet taklitçisi durumuna getirecektir.

Cevdet Kudret, şiirden bütünüyle caymış mıdır? Hayır, ilk kitabı Birinci Perde'yi 1930'da yayımladıktan sonra da dergilerde, özellikle Varlık'ta şiirlerle görünmüş, ancak bunları kitaplaştırmamıştır. Bu konuda kendine sorulan bir soruyu şöyle yanıtlar: "Halk şiiri geleneğinden yararlanarak gelenekseli çağdaşlaştırmayı denemek istemiştim. Bunlar toplumsal içerikli şiirlerdi. Karakoncolosların üzerine gidiyordum. 40'lı yıllardan sonra Türk şiiri öyle yeni ve parlak bir aşamaya ulaştı ki, onlara uysam taklit etmiş olacağım; uymayıp kendi yolumda yürüsem çok eskimiş görüneceğim; ilk gözağrım şiiri o yüzden bırakmayı yeğledim. İnsan bir işi ya tam yapmalı ya hiç yapmamalı."

Cevdet Kudret'in şiiri bırakması elbette karakoncoloslardan kurtarmayacaktır onu. O karakoncoloslarla oyun, roman, deneme ile uğraşmayı sürdürecektir çünkü. 1990 yılında "Düşünceye

Özgürlük" yürüyüşünde "83 yaşındasınız. Bu yürüyüşe niçin katıldınız?" sorusunu şöyle yanıtlar: "Birincisi, yazarların bin yıl yaşadığını sanıp onlara yedi yüz yıl hapis cezası vermenin gülünçlüğünü belirtmek için yürüdüm. İkincisi, kendisi Doğu Anadolu'da oturup İstanbul'da ve başka yerlerdeki basımevlerini kapatan bir bölge valisinin tutumunu protesto için yürüdüm. Üçüncüsü, bütün yazarlarımızla birlikte sekiz yüz metre yürüdüm. Ortalama iki bin adım attım. Düşünceyi yok etmek isteyenlerin zihniyetini böylece iki bin defa çiğnedim."

Cevdet Kudret, "İnsan bir işi ya tam yapmalı ya da hiç yapmamalı" diyor ya, ona uyayım. Benim şair olarak ondan etkilendiğimi söylemem pek yeni bir şey değil. Benim kuşağımdan Eray Canberk de, bir önceki kuşaktan Hilmi Yavuz da etkilendiklerini gizlemiyorlar. Haşim'in "Bu gençler sanki bir bahar kırı ortasında oturmuş, güneş altında şarkı söylüyorlar" diye tanımladığı yaşam sevgisinin beni etkilememesi olanaksızdı. Ama beni asıl etkileyen onun sesindeki ince alaydı; ölümle bile alay ediyordu çünkü: "Ben öyle yapayalnız yaşıyorken daha dün / Şimdi ne çok adamla doldu boş odalarım / Bu kadar kalabalık olmamıştır bir düğün / ... / Beni mi kaldırdılar yoksa alçalan yer mi? / Efendiler, yol verin: Gidiyor bu derbeder; / Alkışlayınız: Herkes böyle erken gider mi / Arkamda bir ağlayan varsa o bile güler / Yirmi yıl yer üstünde sürünüp duran beni / Omuzda götürdüler, omuzda götürdüler / Sevincinden omzunda taşıdı cihan beni!"

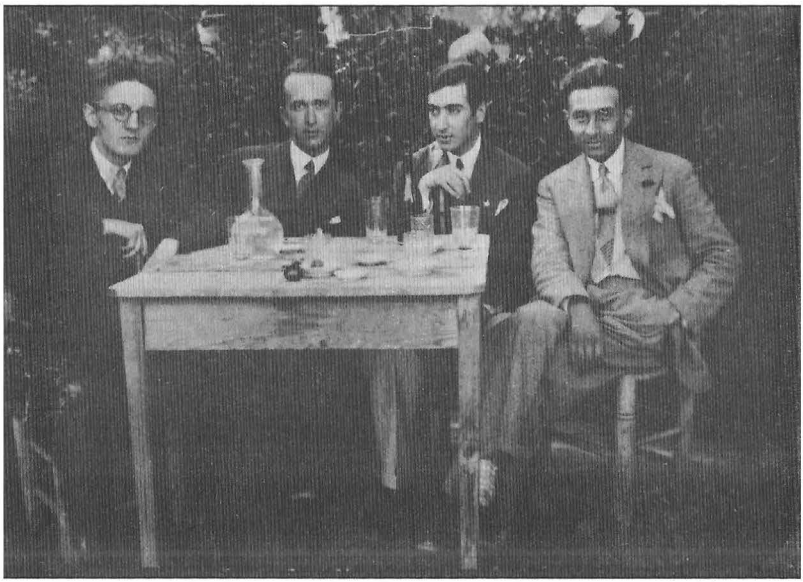
Cevdet Kudret, halk şiirinden yararlandığı şiirlerinde zor günleri anlatmıştı çoğunlukla. Bunları bugün yazılmış gibi okuyabiliriz:

Tanıdıklar bizi yere / Yatırı, yatırıverin / İki arşın bezi bize / Yetiri yetiriverin // Bankacıyı kapımıza, / Vergiciyi kapımıza / Candarmayı kapımıza getiri getiriverin // Halımızı çulumuzu / Paramızı pulumuzu / Kızımızı, oğlumuzu / Götürü götürüverin // Dişinizi leşimize / Lokmanızı aşımıza / Kargınızı döşümüze / Batırı batırıverin // Aşımızı eşimizi / Üçümüzü beşimizi / İşimizi işimizi / Bitiri bitiriverin."

Cevdet Kudret'in şiiri bugün hâlâ tazeyse, emeğiyle geçinen bir aydının duygularını dile getirdiği için. Şimdi Dilek adlı şiirini oku-

yorum, bu şiiri o mu yazdı, yoksa bu salondaki bir genç mi diye düşünerek:

"Bir küçük, bir küçücük evim olsa / İçinde bir küçük bir küçücük halım olsa / Bütün bunlar benim öz malım olsa / Masam, mürekkebim, etajerim / Pencerelerde benim perdelerim / Etajerimde benim kitaplarım olsa / Bir ufak, bir minicik evim olsa / İçinde bir kadın, beni parasız pulsuz seven bir kadın... / Bu kadın benim karım olsa! // Nerde, hangi şehirde olursa olsun, / Bir küçük, bir ufacık evim bulunsun; / Bir ufacık halım olsun yeter / Yeter de artar bile // Nerde, hangi şehirde olursa olsun, / Etajerim, kitaplarım olsun / Beni parasız pulsuz seven karım olsun / Yeter de artar bile!

Soldan: Cevdet Kudret, Nahit Sırrı Örik, Yaşar Nabi, Kenan Hulusi
Büyük Dere'de bir kır kahvesinde, 1929

Cevdet Kudret'in Şiiri Üzerine Kısa Notlar

Hilmi Yavuz

Önce bir anı: Cevdet Kudret'in şiiriyle tanışmamla ilgili. 1953 son yazı olmalı. Kabataş Erkek Lisesi'nde on ikinci sınıftayız. Edebiyat öğretmenimiz, Behçet Necatigil... Behçet Hoca'nın çok değişik bir ders anlatış tarzı var. Bazen, hiç konuşmadan, karatahtaya tebeşirle bir-iki dize yazıyor. Kimindir bu dizeler? Behçet Hoca, bu dizeleri niye yazıyor? Biz öğrencileri, soramıyoruz aklımıza takılan bu soruları. Hoca, dilerse açıklıyor; bir şey söylemezse, öylece yazıyoruz defterlerimize o dizeleri. İyi anımsıyorum, o son yaz günü de öyle oldu. Behçet Hoca sınıfa girdi, karatahtanın başına geçti ve şu dizeleri yazdı:

Kim olsa kırar yayı bir kere fazla gerse
Aşkın cinnetin zevkini öğretecek
Seni her tahayyülüm eğer böyle giderse.

Defterlerimize yazdık ve bekledik. Hoca, sordu:

"Bu mısralar kimindir? Bileniniz var mı?"

Sınıfta kimseden ses yok. Edebiyatçı geçinenlerin, hepimizin başları öne eğik.

Hoca baktı ki kimseden bir yanıt gelmiyor,

"Bu şiir Cevdet Kudret'indir," dedi.

Cevdet Kudret adını ilk kez o gün duyduğumu itiraf etmeliyim. O dersten sonra hocayı kapıda kıstırdım. Cevdet Kudret kimdi? Bu şiir nerede yayımlanmıştı? Şiir kitabı var mıydı Cevdet Kudret'in? Varsa, nereden bulabilirdim?

Behçet Hoca, bir bir yanıtladı. Cevdet Kudret Yedi Meşale'cilerdendi. Hakkı yenmiş bir şairdi. Üstelik, çok iyi bir şairdi. Evet, bir kitabı vardı. 1929 yılında yayımlanmıştı. Adı, *Birinci Perde*'ydi!..

Kitabı aradım ve buldum.

Birinci Perde'nin ilginç -ve hemen göze çarpan- iki özelliği vardı. Birincisi, son sayfada 'Bu kitaptaki şiirlerde 820 kelime kulla-

nılmıştır' notu; ikincisi, giriş sayfasında, 'Büyük şaire; Türk edebiyatının nazım ve nesrine yeni bir hava getiren pek aziz ve muhterem usta Ahmed Haşim'e nihayetsiz ve derin hürmetlerimle beraber, sanatımın şu Birinci Perde'si ithaf olunur' notu... Öyle anlaşılıyordu ki, Cevdet Kudret kitapta kullandığı sözcüklerin sayısına dikkati çekerek, başka bir deyişle sınırlı bir vokabülerle yazdığını bildirerek de Ahmed Haşim'e gönderme yapıyordu. Kısaca, kitabının giriş bölümündeki açık sunu ile, yani, Haşim'e ithafla yetinmemiş; kullandığı sözcüklerin sayısını belirterek de, ama bu kez kitabının sonunda ve örtük bir biçimde yine Haşim'e atıfta bulunmuştu...

Cevdet Kudret'in *Birinci Perde*'sinde, şairinin çok genç (kitabı yayımlandığında Cevdet Kudret 22 yaşındadır) olmasına karşın, Haşim'in -ve belki de Necip Fazıl'ın- etkilerinin en aza indirgenmiş olduğu görülecektir. Haşim'le ve Necip Fazıl'la olsa olsa Parnasyen bir izlek ortaklığı görülebilir: İntihar eden güneş, Kitab-ı Mukaddes öyküleri, grotesk görüntüler! Ama daha çok ('kızıl bir fener gibi yanan') akşamlar...

Birinci Perde üzerine yazdığı bir tanıtma yazısında (*Milliyet* gazetesi, 10 Mart 1930) Abdülhak Şinasi Hisar da, Cevdet Kudret'in 'şiir âlemi'ne, bütünüyle akşam'ın 'hakim olduğunu' belirtir ve şöyle der: 'Her nedense, alelekser renkleri kıpkırmızı olan -şair hatta kızıl kırmızı diyor- bu âlemde, vaktiyle Abdülhak Hâmid'in: *"Perdeler inmiş, kapanmış pencere"* demiş olduğu gibi, ekseriya akşam veya gece olmuş ve perdeler inmiştir ve zaten akşam olmasa da manevî ve daimî bir akşam ruhlara sinmiştir.' Abdülhak Şinasi, bu 'manevî ve daimî akşam' izleğinin, *"Sende bir akşam vardı akşamı görmesen de"* dizesinde şiirselleştirildiğini söylüyor, ama gerçekte dize seçmesini bilerek, deyiş yerindeyse, estetçe bir okumayla yaklaşılırsa Cevdet Kudret'in şiiri, bize bugün, *"Sende bir akşam vardır akşamı görmeden de"* dizesi gibi, dili bir müzik tümcesine dönüştüren daha birçok beyaz dize verebilir: *"Ne uçmayı bilirim ne gökten haberdarım"* ya da, *"Seyret ki ellerimi duyasın üzerinde"* gibi...

Şunu da eklemek gerek; Cevdet Kudret'in şiiri, belki dışavu-

rumcu bir şiir sayılabilir. Necatigil'e yakınlığı biraz da bu yüzden! Ünlü dışavurumcu Alman şairi George Trakl'ın özellikle 'akşam' iminden yola çıkarak, Ben'in acılarının, yalnızlığının, hüznünün temellendirmesini yaptığı biliniyor. 'Akşam' (ve 'güz), Trakl'ın şiirinde yıkılışı, yok oluşu ve ölümü dile getirir. Cevdet Kudret'te 'akşam' imi, bir şiirsel im olarak bu anlamda dönüştürücü bir işlev taşıyor.

Birinci Perde'nin, Cevdet Kudret'in üzerinde önemle durduğu şiiri, hiç kuşkusuz 'On Ölüm Şarkısı'dır. Önemi şundan: Cevdet Kudret, 'On Ölüm Şarkısı'nı kitabının yayımlandığı 1929 yılından sonra bir kez daha ele almış ve 1945 yılında, Varlık dergisinde yeniden yayımlamıştır. Varlık'ta buna ilişkin şu not görülüyor:

'Cevdet Kudret, 1929'da bastırdığı *Birinci Perde* isimli şiir kitabının 'On Ölüm Şarkısı' isimli kısmında topladığı on şiirden dört tanesini yeniden gözden geçirerek bazı yerlerini değiştirmiş (I.-IV.), geri kalan altı tanesini atarak son zamanlarda onların yerine başkalarını yazmıştır (V.-X.).'

Bilebildiğimiz kadarıyla Cevdet Kudret'in, 1944'te yeniden yazılıp yayımlanan 'On Ölüm Şarkısı' dışında, yayımlanmış şiiri yoktur. Bununla birlikte Cevdet Kudret, yayımlamasa da şiir yazmayı sürdürmüştür, -bunu biliyoruz! Şairin İkinci Perde'sidir bu: Daha çok toplumcu bir problematiğin içinden yazılmış ve geleneksel halk şiirimizin formatlarını içeren şiirler... Burada, yanılmıyorsam, Cevdet Kudret'in bir ikilemin açmazına düştüğü söylenebilir ve bu açmazın kökeninde Nâzım Hikmet'in şiiri vardır. Nâzım Hikmet'in şiiri Cevdet Kudret'i özellikle Anadolu'daki öğretmenlik yıllarında yaşadığı toplumsal gerçeklikler bağlamında derinden etkilemiş ve şiirinde toplumcu sorunsalı öne çıkarmaya itmiştir. Bu, apaçık böyle! Ama Nâzım'ın şiirinin, Cevdet Kudret üzerinde bir de yıkıcı ağırlığı var. Nâzım Hikmet şiiri, Cevdet Kudret'in şiir yazma cesaretini kırmış olmalıdır.

Cevdet Kudret'in şiirinin bir de Üçüncü Perde'si var. *Birinci Perde*'deki izleklere bir bakıma yeniden dönüş; ama, neredeyse stilistik bir kopmayla birlikte! Bu kez, belki de İkinci Perde'nin toplumsal problematiğinin etkisiyle daha yalın, dolaysız bir anla-

tım söz konusu... Tuhaf gelebilir ama, Cevdet Kudret'in şiiri, Üçüncü Perde'de, Yedi Meşale'ci şair arkadaşı Ziya Osman Saba'nın şiiriyle benzeşiyor.

Son sözü Abdülhak Şinasi söylesin: 'Burada şiiri terkip eden muhtelif unsurları intihap ve meczetmesini bilen bir sanatkârın vasıl olduğu ve bizi iysal ettiği bütün bir âleme, güya hususî bir cihân içine giriyoruz. Cevdet Kudret (...) en şahsî bir şiir âlemi vücûde getirmiş olan şairdir.'

(İhsan Kudret - Alpay Kabacalı'nın

Cevdet Kudret'e Saygı adlı kitabından)

Şair arkadaşı Ziya Osman Saba'yla

Birinci Perde

Yaşar Nabi

Cevdet Kudret samimi bir dostumdur. Fakat san'at telakkilerinde tamamıyla ayrılırız. Bununla beraber bu iki sebepten ne biri ne de diğeri beni onun eseri karşısında bitaraf kalmaktan men edemez.

Ben, şiirimi yazarken ne kadar sübjektifsem Cevdet'in eserini tenkit ederken de o derecede objektif kalmaya çalışıyorum.

Birinci Perde'yi çıktıktan sonra fazla dikkatle okumadım. Buna esasen ihtiyaç yoktu. Çünkü içindeki şiirlerden birçoğunun bıraktığı tesir henüz hafızamdan silinmiş değildir.

Servet-i Fünûn'da ilk çıkan ve derhal gözlerimi üzerinde uzun zaman tevkif eden -o zaman henüz şairi tanımıyordum- ilk şiirinden biri Cevdet'in san'atını adım adım takip ettim. San'atını diyorum, çünkü o her şeyden evvel bir san'atkârdır. Cevdet hayatta ondan başka kıymet tanımayacak kadar san'ata tapar.

Bir seli menbaından başlayarak takip eden seyyah, sırasıyla bir dere, bir çay ve bir nehir kenarına ilerlerken bu tedrici genişlemenin ne zaman ve nasıl vukua geldiğini fark etmez. Bu hakikati anlamak için nehrin ilk başlangıçtaki halini gözleri önüne getirmesi icap eder. Ben de karşımda geniş bir nehir halinde çağlayan bu san'atın geçirdiği tekâmülü (gelişmeyi) ancak mebdeini (kaynağını) düşününce daha iyi anlıyorum.

Cevdet Kudret, *Kurunuvusta*'nın (Ortaçağ) her maddeyi altına tahvil edecek sihirli ilacı bulmak için ezeli kazanı başından ayrılmayan simyagerleri kadar sabırlı bir san'atkârdır. Şiirlerini ince porselen üzerine ince fırçasıyla harikulade şekiller nakşeden bir Japon itinasıyla işler.

"İkinci Cenaze İlahisi" ile "Aynalar" bu titizliğin vücuda getirdiği en kusursuz bir tekâmül numuneleridir.

Bütün bu mini mini şiirler ne ahenktar bir şekilde bina edilmişlerdir. Cevdet'in kendine mahsus hiç de ağdalı olmayan fakat şayan-ı hayret bir ifade tarzı vardır. Bakınca hiçbir fevkaladelik fark edemezsiniz, fakat bir aynını yapmak imkânsızdır.

Şair kitabına ölüm şarkılarıyla başlıyor. Ölüm hakkında şimdiye kadar çok şey söylenmiştir, fakat daha söylenecek şeyler kalmış olduğunu bu şiirler bize ispat ediyor. Cevdet, ölümdeki sihirli kudreti ve korkunç cazibeyi hissetmiştir ve ne kadar derinden hissettiğini bize de itiraf ettiriyor:

Dört duvardan ibaret bir odada, başucunda bir mumdan başka arkadaşı olmadan can vermenin ne derin bir hüznü vardır. Sonra onu hayatında aramayan bir sürü dostun cenazesine koşması ne iğrenç bir riyakârlıktır:

Ben böyle yapayalnız yaşıyorken daha dün
Şimdi ne çok adamla doldu boş odalarım.
.....
Yirmi yıl yer üstünde sürünüp duran beni
Omuzda götürdüler, omuzda götürdüler...

Sevincinden omzunda taşıdı cihan beni...

Bu realist tabloya rağmen Cevdet'in san'atı sembolist ve impresiyonist tarzlara daha yakındır. Fakat hisleri ne kadar sembole bürünürse bürünsün yine beşeri (insani) kalır ve hiçbir zaman vüzuhtan (açıklıktan) uzaklaşmaz. Kuvvetli renklere ve fırça darbelerine şiirlerinde his unsuru galiptir.

Mazi karanlık ve derin füsuniyle şairin gözlerini sık sık geri çevirtiyor. Venedik akşamları, Kalyon, Salome, Gladyatör, Antuan ve Kleopatra bu temayülden doğmuştur.

Şeffaf, parlak, haykıran renklerden ziyade, muzlim, müphem, esrarlı tonları sevdiği aşikârdır. Bize bir tek sabah tasviri çizmediği halde akşamdan ve geceden ne çok bahsediyor.

Sevdiği buluşları bazen tekrar ettiği oluyor:

Başımdır avucumda kalan yirmi seneden!..

ve:

İşleyen hafızamı tutmak istedim bir an:
Fakat bir an başıma doğru giden elime
Başka bir şey geçmedi kuru bir mahfazadan.

İmaj ve buluş, kitapta ifrata (aşırıya) vardırılmış denecek kadar çoktur; mamafih bu mısraları daha zengin gösteriyor.

Geçen zamanın monotonluğundaki hüznü bu iki sade mısra ne kadar kuvvetle duyuruyor:

Hem ne farkı var dedim geçen günün bugünden,
Hem başımı dayadım pencere pervazına...

Cemiyeti terennüm etmeyen, yirminci asrı aksettirmeyen eserleri beğenmemekte ısrar edenler belki bu kitabı istihfafla (küçümsemeyle) karşılayacaklardır.

Fakat Cevdet'in eseri öyle kuvvetli bir san'at temeline istinat ediyor ki akidelerine (inançlarına) uygun bulmadıkları için ona hücum edenler granit kayalar karşısındaki dalgalar gibi boşuna çırpınacaklardır. Bu kitap zamanla kıymetinden kaybedecek yerde kazanan eserlerdendir. Ve daima onu takdir edecek san'at âşıkları bulunacaktır.

Biz şimdi Birinci Perde'sinin verdiği zevkle içimiz dolu, daha fazla alkışlamak arzusuyla bu san'atın diğer perdelerini sabırsızlıkla bekliyoruz.

(Muhit, S.16, 1.2.1930)

Sınıf Arkadaşları

Pertev Naili Boratav

1943 yılının en mühim romanını, en sona bıraktım: Bu, Cevdet Kudret Solok'un "Sınıf Arkadaşları"dır. Eserin, benim gözüme çarpan bir iki kusuruna ilişmekle işe başlayacağım: Bir romana hiç de uymayan, ancak Karagöz-Ortaoyunu veyahut da mübalağalı sahne oyunlarının tesirlerinden istifade etmek isteyen komedilere yakışan bazı konuşma sahneleri ve aşırı derecede karikatürleşmiş birkaç tiple mübalağalandırılmış bir iki vaka, başka romanlarda belki bu kadar kuvvetle belirmezdi. "Sınıf Arkadaşları"nın kuvvetini, bu kusurların fazlaca göze batması da ispat eder.

"Sınıf Arkadaşları", bugün 35-40 yaşları arasında bulunanların arkadaşlarıdır; bu neslin, Balkan Harbi, Büyük Harp, Mütareke yılları içinde İstanbul'da yaşayanların tarihini bu kitapta okuyoruz. Kitap "Sınıf Arkadaşları"nın yüksek tahsillerini bitirip hayata atılmalarıyla sona eriyor. Eserin mihverinde fakir bir çocuk vardır; babası Büyük Harbe girmiş, bir daha dönmemiş, anası dikiş dikmekle evini geçindirmek için savaşmış olan Süleyman, tek başına olsaydı romanı birçok benzerlerine rastladığımız bir eser diye vasıflandırır, geçerdik. Süleyman'ın, her tabakadan, her seviyeden, servet dereceleri birbirinden ayrı ailelerden gelme 14 arkadaşı, bunların aileleri -anaları, babaları, akrabaları- bu ailelerin münasebette bulundukları çeşit çeşit insanlar, hasılı 20-25 senelik bir devir içinde, kısa fakat veciz tablolar halinde İstanbul, süratli fakat zengin ifadeli karakter ve ruh tahlilleriyle bu şehrin insanları romanda, ahenkli bir kompozisyon halinde gözlerimizin önüne seriliyor. Diyebilirim ki, Cevdet Kudret'in eseri, Avrupa'da romanın son merhalesini teşkil eden, bir tek -veyahut, nihayet iki üç- kahraman ve onun dar muhiti yerine, kalabalıkların ve geniş bir muhitin maktaını (kesitini) alıp bize insanların halini, böyle bir sosyal bütün içinde anlatmaya çalışan (Jules Romains, Ilya Ehrenburg gibi sanatçıların birçok eserlerinde olduğu gibi) romanın dilimizde ilk örneğini veriyor.

Cevdet Kudret'in romanında hepimiz kendimizden ve çocukluk, ilk gençlik ve gençlik hayatımızdan birer parça buluruz. Kendi geçmiş hayatımızı yeniden yaşıyoruz. Sade bununla kalmıyor, kafamızı kurcalayan çeşitli problemleri, hayat sahneleri içinde, aydınlık ve elle tutulur kadar canlı olarak görüyoruz.

Cevdet Kudret, ilk romanıyla Türk hikâye sanatında çok şeyler vaat eden bir muharrir olduğunu ispat etmiş oluyor. Sanıyorum ki "Sınıf Arkadaşları"nın ikinci cildini Türk okuyucusu sabırsızlıkla bekleyecektir.

(Yurt ve Dünya, S. 38, 15.1.1944)

Eşi ve bir öğrencisiyle birlikte

Sokak

Alpay Kabacalı

(...Cevdet Kudret'in) çoğu 1940'lardan (43'ten sonra), biri de 1955'de yayımlanmış ve dergi sayfalarında kalmış hikâyeleri, arka kapakta belirtildiğine göre Moskova'da, Sofya'da ve Amerika'da yayımlanan antolojilerde değerlendirilmiş, Türk hikâyesini temsil etmişler. Yazar, bu dış ilginin kendisini yüreklendirdiğini, bu nedenle hepsini bir kitapta toplamaya karar verdiğini belirtiyor.

"Sokak", halk tiyatrosu geleneğimizi anımsatan bir bölümlemeyle sunuluyor. Harf düzenlemesinden oluşan "göstermelik"ten sonra altışar hikâye içeren "Eğlencelik" ve "Ağlancalık" bölümleri. Hepsi de gerçekçi, yazıldıkları dönemlerden toplumsal sorunlar, köy ve özellikle kent kesitleri yansıtan, bunların yanı sıra da "insan" gerçeğini hiçbir zaman ikinci plana düşürmeyen çarpıcı hikâyeler. Canlı, inandırıcı, yaşayan kişiler, toplumlarından, koşullarından ve benliklerinden soyutlanmadan aktarılıyorlar. Hatta yazarın "Sınıf Arkadaşları" adlı romanını anıştıran, bu nedenle de çocukluk döneminin gerçekliğine yaslandığı sonucuna götüren hikâyeler var. Ama bu öğelerden, özelliklerden hiçbiri hikâyenin o kendine özgü yapısını zorlamıyor; her biri eksikliklerden ya da fazlalıklardan hemen zedelenen hikâye iç-yapısı sınırları içerisinde kalıyor, bitmesi gerektiği yerde ve biçimde bitiyor. Kısacası, klasik hikâyeciliğimizden modern hikâyeciliğimize giden; Sabahattin Ali geleneğinden günümüze, Orhan Kemal'lere, Yaşar Kemal'lere, Aziz Nesin'lere, Bekir Yıldız'lara ulaşan bir "Sokak" bu.

(Milliyet Sanat Dergisi, 21.2.1975)

Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman

Samih Emre (Rauf Mutluay)

On beş yıl önceki bir olaydan başlıyorum: Okul kitaplarının serbest basıma bırakıldığı ilk yıl, edebiyat öğretmenlerine gönderilen örnekler arasında Abdurrahman Nisari adıyla yayımlanmış yeni bir dizi dikkati çeker. Kararın ilk uygulanma yılında pek çok öğretmen, ayaküstü gözlemlerle seçim yapmak acelesinin zorunluğunda, "Kırk kişiyiz biz, birbirimizi biliriz" gerekçesine sığınır, tanıdıkları adların eserlerine yönelirler: İsmail Habib Sevük, Mustafa Nihat Özön, Vasfi Mahir Kocatürk, Nihat Sami Banarlı...

Kimdir bu Abdurrahman Nisari? Herhalde bir takma ad. Bu merakla incelerler kitapları. Hayret... En zevkli metin seçimi, hiç akla gelmemiş karşılaştırmalar, planlı bir inceleme yöntemi, çok dikkatli bir edebiyat tarihi bilgisi, olgun ve cesur yargılar, mükemmel bir düzen, aydınlık bir bilim görüşü... Aşk olsun. Ertesi yıldan başlayarak -sanki sözleşmiş gibi- Türkiye'deki bütün edebiyat öğretmenleri, benzerlerinden çok üstün olduğunda ittifakla birleştikleri bu kitapları seçip okuturlar ve o yılların öğrencileri, bugünkünden daha aydın bir talihle, izlerler edebiyat derslerini.

Öğretmenlerin her yıl sonunda doldurdukları talim sicillerinin seçilen ders kitapları hanesinde hep aynı isim görünür: Abdurrahman Nisari. Altında her öğretmenin seçiminde kendi gerekçeleri. Böylece Nihat Sami Banarlı'lar, Vasfi Mahir Kocatürk'ler, İsmail Habib Sevük'ler depolarda birikir; Nisari dizisini yayımlayan Inkılâp Kitabevi ise baskıya yetişemez. Liselerin dört yıllık öğretim yaptığı yıllardır; daha geniş ders imkânları içinde ilk defa edebiyat öğretmenleri, kendilerine de yol gösteren aydınlık ve olgun, olumlu ve zengin bir kaynağa sahip olmanın rahatlığını duyarlar. Bu arada Abdurrahman Nisari'nin kimliği üzerinde uyanan meraklar da doğru bir iki gözleme kavuşmuş; mesela 1945'de yayımlanmış "Türk Hikâye ve Roman Antolojisi"nin pek çok sayfalarının bu dizinin içinde aynen yer aldığı görülmüştür. Evet, Abdurrahman Nisari, Cevdet Kudret'tir. Şair ve roman-oyun yazarı, eski edebiyat öğretmeni Cevdet Kudret...

"Önce ekmekler bozuldu; sonra her şey." Yayınevleri arasındaki kazanç-zarar kavgası ve kitap yazarlarının içinde yatan hırslar, kıskançlıklar, kinler yola çıkar... Devr-i Demokrat ve Maarif Vekili Tevfik İleri'dir. En uygun fırsat. Nihat Sami Banarlı, Hürriyet Gazetesi'nde mansıbı elinden alınmış Osmanlı kapıkulunun hasetten çatlayan jurnallerini hazırlar: Öğrenci eline verilen ders kitapları takma adlarla yazılabilir mi? Abdurrahman Nisari imzasının ardına saklanan hangi gizli niyet, hangi yıkıcı fesattır?.. Ve alaturka dedikodu kampanyasının bütün aşağılık şüpheleri...

Ne olduğunu, nasıl olduğunu, kimlerin hangi işlemlere dayandığını, hangi baskıların "Viran olası hanede evlâdü ayal var" korkularıyla oynadığını... anlatmanın gereği yok. Yaptıklarını utanmadan hatırlayamayacak kadar onurlu kişilerin de bulunduğu Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu (Abdurrahman Nisari dizisinin, en iyi edebiyat kitapları olduğunda karar birliğine varan ve altı yıl bunu uygulayan aynı heyet) bu defa eserleri ders kitapları listesinden çıkarır ve Türk maarif hayatının yüz karası olan bu karar, bugün de uygulanmaktadır.

Tabii sürülmeyen depo stoklarına gün doğar. En iyi örneği ortadan kaldırılmış bu boş alanda Banarlı, Özön, Yetkin... kitapları piyasayı paylaşır. Gerçekten edebiyat derslerini gereğince izlemek isteyen öğrenci grupları da, sahaflar çarşısında Nisari kitaplarının elden düşme eski baskılarını bulmak için dolaşır dururlar.

"Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman" işte bütün olumlu çabaları böyle nankörcesine kırılmak istenmiş bir çalışkan araştırıcının; lise öğretmenliğinden ansiklopedi sekreterliğine, yazarlıktan Dil Kurumu memurluğuna kadar her yerde hakkını yemek için her şey yapıldığı halde yenilmemiş bir namuslu aydının -birinci baskısı yıllarca önce tükenmiş- değerli eserinin yeni biçimidir. *(Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, 1, İnceleme ve Örnekler - Tanzimattan Meşruiyete 1859-1910, Varlık Yayınları, Kasım 1965, İstanbul 353 sayfa 8 lira.)*

Arka kapakta yayınevinin notu: "Bugün Türk edebiyat tarihinin en dikkatli ve güvenilir uzmanı olan Cevdet Kudret'in... pek uzun sürmüş araştırma ve çalışmaların ürünü olan geniş çaplı ese-

ri..." Bir reklam mübalâğası değil, gerçeğin onayı bu; özellikle Tanzimat'tan bugüne kadarki dönem için... Hikâye ve roman konusunda Mustafa Nihat Özön'ün sabırlı ama terkipsiz çalışmalarını, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın o ince ve özel bakışını, şimdilik Cumhuriyet'ten sonraki döneme eğilmiş olan ve daha çok hikâyeden romana geçişleri konu edinen Tahir Alangu'nun emeklerini unutmadan... Eksiksiz bibliyografyası, iyi değerlendirilmiş antoloji örnekleri, biyografik bilgilerin doğruluğu, geniş bir derleme ve tarama çalışmasının tasnifli yargılarla özetlenmiş sonuçları, yazarların görüşlerini belgelendiren aktarmaları, yeni bulgularıyla... nice yorgunlukların tam bir müracaat kitabı; her kitaplıkta bulunması "sayısız faydalar" sağlayan bir araştırma emeğinin toplamı bu. Yusuf Kâmil Paşa çevirisinden başlayıp Ahmet Mithat, Emin Nihat, Şemsettin Sami, Namık Kemal, Sami Paşazade Sezai, Mehmet Murat, Recaizade Ekrem, Nabizade Nazım, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, H. Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet, Saffeti Ziya, Vecihi, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Saffet Nezihi, Cemil Süleyman, İzzet Melih, Ebubekir Hazım, Bekir Fahri romancılığına giden gelişme çizgisini en manalı örnekleriyle tanıtıp Milli Edebiyat yıllarına getiren bir tür incelemesi, bir tema ve tipler tasnifi... Ardından gelecek ciltleri ilgiyle bekleten güvenli bir destek. Artık geçmişle bütün bağlarını hemen hemen koparmış eksik bugünlerin ihtiyacı olan kaynak kronoloji; bu karışık yayım kalabalığında eşine ne kadar zor rastlanan tarih çalışması. Zahmetsiz faydalananların büyük teşekkürlerini ileterek...

(Yön, S. 142, 17.12.1965)

Cevdet Kudret'in Denemeciliği

Adnan Binyazar

Cevdet Kudret'in şiirlerinin de yer aldığı *Yedi Meşale* 1928 yılını taşıyor. İlk şiirleri 1927 yılında ilkin Abdullah Cevdet'in *İçtihat,* daha sonra da Halit Fahri (Ozansoy) yönetimindeki *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan Cevdet Kudret'in ürün vermesi, edebiyat geleneğini izliyor: Şiirler, oyunlar, romanlar, öyküler, incelemeler, derlemeler, eleştiriler, denemeler. Bu arada, dil ve düşünce eğitimimize yenilikler getiren okul kitapları. Bunlar da hesaba katılırsa yapıtlarının sayısı kırkı aşar.

Cevdet Kudret'in yapıtlarını sayıya vurmanın ne denli yanlış olduğunu biliyorum. Kitapta beş-on satırla yer alan bilgileri ortaya çıkarmak için, yıllar süren araştırmalara giriştiği, her biri tuğla kalınlığındaki birçok kitabından bellidir. Bu yalnızca eski sayfalarda kalan bilgilere özgü değildir; en yeni bilgiler için bile söz konusudur. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adlı araştırmasının ancak beşinci baskısında Bekir Fahri İdiz (1876-1938) hakkında tamamlayıcı bilgi veren Cevdet Kudret, *Rûznâme-i Cerideі Havâdis* gazetesinde, Victor Hugo'nun *Mağdûrîn Hikâyesi* adıyla tefrika edilen romanını kimin çevirdiğini son yıllarda yayımlanan bir yazıda saptayabilmektedir. Bu, Cevdet Kudret'in gerçeği bulmak için, bilgiler arasındaki sürekliliği sağlamak anlayışından doğmaktadır. İşte bu yüzden, Cevdet Kudret'in yazdıkları, "ilk kaynak"tan beslenir. Başkalarına ne denli inansa da, kendi gözüyle görmediği, parmaklarıyla okşamadığı kaynaklar onda fazla güven uyandırmaz. Onun kaleminde bilgiler boyutlanır, yoğunlaşır, çoğalır.

İşi kaynağından alma alışkanlığı onu ders kitaplarına da yöneltmiştir. Genç yaşlarda bilgi edinmeyi bilmeyen, bunu ileri yaşlarda da gerçekleştiremez. Öyle ise, kişi daha çocukluğunda bilginin değerini anlayacak, bilgi edinme yöntemlerini kavrayacak yolda yetiştirilmelidir. Bu ders kitaplarında, Cevdet Kudret, edebiyatımızın en değerli, en gerekli örneklerini seçerek bu alışkanlığı ver-

meye çalışmıştır. Bu kitaplar, onun beğenisinin, inceleme anlayışının, öğrencileri yetiştirme amacının örnekleri sayılmalıdır. Ne var ki, düşünme ve duyma eğitimini nesnel ölçütlerle gerçekleştiren bu kitaplar, öğretim kurumlarında her nasılsa yetki sahibi olmuş kişilerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Bilinen kavramlarla, bu kitaplar üzerinde her zaman kuşku bulutu dolaştırılmıştır. Onun insanlıkçı, laik, gerçekçi, hoşgörü temeline dayalı, beğenili kitaplarını yok edip yerine ırkçı, dinci, insanlar arasında savaşı körükleyen kitapları koymakta hemen her dönemin eğitim yetkilileri yarışa girmişlerdir; çok kısa dönemli demokratik uygulamaların dışında.

Özellikle okul kitapları üzerinde gezdirilen bu kuşku bulutları, Cevdet Kudret'in güneşini hiçbir zaman gölgeleyememiş; o, Mayakovski'nin deyimiyle, bir yandan "kütükten kafaları" yontarken, bir yandan da "dilinin eğesiyle beyinleri perdahlamış"tır. Araştırma ve incelemeleriyle nice gerçekçi ve güzel örnekleri toplumumuzun yararına sunan Cevdet Kudret, denemeleriyle, -özellikle kültür, dil, edebiyat konularını ele alarak- bu güzellikleri yok etmek isteyenlere, gerçekleri külleyeceklerini sananlara karşı savaş açmıştır. Bu bilinçsizliği gösteren kim olursa olsun; ister politikacı, ister geçici bir zaman için öne çıkmış bir egemen, ister gücünü oturduğu koltuktan alan bir yönetici... kim olursa olsun, kendisini onun doğruyu gösteren eleştirilerinden kurtaramaz. Bunu bir insanlık görevi, bir yurttaşlık bilinci sayar. Bugün de hızını aynı biçimde sürdürmektedir Cevdet Kudret. Aşağı yukarı elli yıldır her gerçeğin, her güzelliğin oluşumunda onun kaleminin izi vardır.

Bu gücü nereden alıyor Cevdet Kudret, bu direngenliği nasıl gösteriyor? Onun denemeleri üzerinde dururken, bu sorunların yanıtını bulmaya çalışacağım. Konuyu bu yolda sınırlamakla, son elli yılın etkin sanatçılarından ve bilim adamlarından biri olan Cevdet Kudret'in yazınsal kişiliğinin bir yönüne daha somut bir yaklaşımda bulunacağımı sanıyorum.

Cevdet Kudret, yaşamı boyunca hiçbir yanın adamı olmamıştır. Hangi siyasal ortamda olursa olsun, doğruları savunmaktan yılmamıştır. Kültürel koşullamalara karşı da tutumu budur. Örneğin, Ataç'ın her dediğinin yasa gibi görüldüğü bir dönemde,

onun dilin özleşmesi konusundaki görüşlerini eleştirmiştir. Gelişmenin ise, Cevdet Kudret'in savunduğu görüşler doğrultusunda olduğu da bugün birçok örnekle kanıtlanabilir.

Bu kişilik yapısından dolayı, Cevdet Kudret'in üslûbunu biraz sert bulanlar vardır. Oysa onun üslubu, yer yer Montaigne'de olduğu gibi irdeleyici, Bacon'ınki gibi mantıksaldır. İleri sürdüğü görüşlerden hiçbirini örneksiz bırakmaz. Her yargısı mantıksal bir tabana oturur. Yoruma çok az yer verdiği denemelerini, "deneme"den çok eleştirinin sınırlarına da sokabiliriz. Onun denemelerinde temel, akıldır. Düşünceleri irdeleyişini akılcı bir anlayışın ürünleri sayabiliriz. Bu yönden, Cevdet Kudret'in denemelerinde nesnellik ve kanıtlama yöntemi ağır basar.

Bu genellemelerin de ışığında, Cevdet Kudret'in denemelerini şu açılardan değerlendirmek yerinde olur:

(Adnan Binyazar'ın çok geniş kapsamlı değerlendirmesini yalnız ana başlıkları vererek kısaltıyoruz:)

- Kalıplaşmış anlayışların karşısına çıkar.
- Önyargılara kesinlikle karşıdır.
- Denemelerinin amacı "doğru"yu bulmaktır.
- Denemelerini lafla doldurmaz; söyleyeceklerini Ataç'ın deyimiyle, bezeksiz donaksız, yalın bir anlatımla söyler.
- Üslûbu kişisellikten uzaktır.
- Humor... humor... humor...
- Halka inanır, halkın yaratıcı gücüne güvenir.

Cevdet Kudret, denemelerinde dil, kültür ve edebiyat konularına yer verir. Bu konularda bir sapma olduğunda kaleme sarılanların başında gelir. Hatta, herkesin kalemini kılıfına soktuğu dönemlerde bile tepkilerini en sert biçimde göstermekten çekinmez. Örneğin, birisi kültürle ilgili bir kuruluşun başına getirilebilir. Kuruluş kültürle ilgili olduğu için o kişi de kendini kültürlü sayabilir. Kimileri onu kültürlü görmeye nedense doğuştan hazırdırlar. Ama, Cevdet Kudret'in terazisi onun dirhemini düşürüverir. Bilgisizliğini, o bilgili görünmek zorunda olan kişinin kendi diliyle kanıtlar. 1981 yılında yazdığı *"MGK ve Dil Devrimi"* adlı yazısının sonuna şu notu eklemeden edemez: "Güvendiğimiz dağlara kar yağdı.

Atatürk'ün yasal mirasçıları olan 'Türk Dil Kurumu' ve 'Türk Tarih Kurumu' kapatılmış, onların yerine 'Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu' diye bir kurum kurulmuş; Atatürk'ün mirası, Medeni Kanun'un miras hukuku ilkelerine aykırı olarak, bu kuruma bağışlanmış; söz konusu miras bu 'gayr-ı hukukî' (hukuk dışı) kuruma atanan dil gericilerinin kullanımına bırakılmıştır. // Dileğim odur ki, gelecek yıllardaki siyasal iktidarlar da, açılan bu kapıdan yararlanarak, bugünkü durumu yaratanların miraslarına özel yasalarla el koyup, onları başka kurum ve kişilerin kullanımına vere... // Selâm, gelecek yılların mirasyedilerine!"

Son dönemlerin demokrasi dışı uygulamalarına kalemiyle karşı çıkan iki-üç yazardan biri Cevdet Kudret olmuştur. Dar dönemlerde, sağlık durumunu bile göz önünde bulundurmadan, inandığı doğruları söylemiş, yanlış uygulamaların, ülkeyi nasıl bir kültür batağına soktuğunu vurgulamıştır. Deneme, Cevdet Kudret'in savaşımcı gücünün düşünce silahıdır. Bunu, ödün vermez bir yolda kullanan ender kişilerden biridir. Tartıştığı kişilerden, ele aldığı konulardan emeğini ve saygısını esirgememiştir. Gerçek bir İstanbul efendisi olan Cevdet Kudret'in inceliğini ve saygısını onun şu tutumu gösteriyor. Yazımı, Kudret'in bu kısa açıklamasıyla bitiriyorum: "Geçen yıl dil üzerine yazdığım bir yazı, rahmetli Ataç'ın görüşüne aykırı düştüğü için, aramızda bir tartışmaya yol açmıştı. Ataç o sıralarda ölünce, dil konusundaki yazılarıma tam bir yıl ara verdim. Bu bir saygı duruşu idi. 'Türkçe'nin özleşmesinde ölçü' konusunu şimdi yeniden ele alıyorum."

(Cevdet Kudret'in sağlığında yazılan bu yazı, ölümünden sonra 15.7.1992 günlü Milliyet Sanat Dergisi'nde yayımlandı)

Yazın Öğretmeni Süleyman ya da Sesini Kuşaklara Ulaştıran Eğitimci

Mehmet Başaran

Güç iş dünyaya kendi gözlerimizle bakmak, kendi aklımızla düşünmek... Güç iş baskıların türlüsünden kurtulup özgürleşmek; kafamızla, yüreğimizle yaşamı güzelleştirmek... Duyarlığı, aklı, canlılığı geliştirerek, korkuları içten yenerek bu güçlüğü yenmeye çalışıyor eğitimciler. Başarıya ulaşılması için nelerin nelerin değişmesi gerektiğini biliyorlar, biliyorlar da...

Eğitimcilere göre sürekli özgürleşme eylemidir eğitim... Hele ki daha lise çağında "meşale"sini yakmış bir ozan, bir yazarsa, Atatürk devrimlerinin sıcaklığını koruduğu yıllarda yazın öğretmenliğine başlamışsa (1933) bu eğitimci; geleneksel yaşamın baskıları, yıldırmacaları vız gelir ona. On beş yıl çalıştıktan sonra bakanlık emrine alınsa da dünya görüşünden, eğitim anlayışından ödün vermeden, yazdığı edebiyat kitaplarıyla, yardımcı ders kitaplarıyla güzel işini sürdürmeyi başarır. Reşat Şemsettin'lere, Tevfik İleri'lere karşın, kuşakların bilinçlenmesine, özgürleşmesine emeğini katar.

Böyle bir eğitim emekçisidir Cevdet Kudret, ürünleriyle ekinimizi, sanatımızı varsıllaştıran, yüzyıla yaklaşmış dolu dolu bir yaşamdır, toplumumuzun övüncüdür...

Havada Bulut Yok romanının baş kişisi Süleyman, çevresine kendi gözleriyle bakan, halkını, öğrencilerini iyi tanıyan, gerçekleri gören, yaşayan bir öğretmendir. Elinde bir not defteriyle dersliğe girip çıkmanın öğretmenlik olmadığını, insanın dirliğine el atmayan çalışmalarla bir yere varılamayacağını tez anlar:

"Sokak lambası altında çalışan nesiller başkalarıyla nasıl eşit olabilir? Bilmeyen döner. Evet ama bilmeyenin niçin bilmediğini araştırıyor, buna bir çare bulabiliyor muyuz?" (s. 69)

Cumhuriyet'in onuncu yılıdır. İnsanı umutlandıran, yüreklendiren güzel şeyler yapılmıştır, devrim ateşi harlı tutmaktadır yü-

rekleri, ama Osmanlı artığı yapı sürüp gitmektedir. İlin önde gelen görevlileri, çıkar düzeninin "hık" deyicileridir, dümenlerine bakmaktadırlar. Öğretmenler kendilerinden isteneni belleten öğretim memurlarıdır. Öğrencilerin karnını doyurma, barınma dertleriyle ilgilenilmez. Savaş yıllarında Halkevi'nin yürütmeye çalıştığı yardım girişimi sırasında kentin gerçek yüzü tam çarpıcılığıyla ortaya çıkar.

"İnsanları aç bırakmak için mi kölelikten kurtardık? Çalışkan, tokgözlü, zeki, tahammüllü Anadolu insanı, ne aç ve boş oturmaya ne de sadakayla yaşamaya layık değildir." (s. 229)

Süleyman öğretmenin öğrencileriyle, toplumun sorunlarıyla ilgilenmesi, kötülüklerle savaşmaya kalkması, yazılar yazması bakanlık emrine alınmasıyla sonuçlanır. Cevdet Kudret'in yaşam öyküsü değil midir bu biraz da... *"Havada bulut yok, bu ne dumandır / Mahlede ölü yok bu ne figandır"* ülkesinde, kolay mıdır gerçek eğitimci olmak?

Köy Enstitüleri'ni en iyi anlayan, değerlendiren ekin adamımızdır Cevdet Kudret. Çok sonraları enstitüleri her yönüyle irdeleyen yazısında özlediği eğitim düzenine kavuşmuş Süleyman gibidir yazarımız, neden ve nasıl yıkıldıklarını çok iyi bilir onların:

"Toprağı elinde tutan ağa ve boş inançlarla ağayı destekleyen yobaz yerinde durdukça; ve el ayası kadar topraklar üzerinde köylümüz birtakım ilkel araçlarla baş başa bırakıldıkça, hiçbir şey yapılamaz."

Gerçek demokrasi, geleneksel yapının köleliğinden kurtulmuş yurttaşların özgür oylarıyla kurulacaktır. Ne var ki 1946'dan bu yana demokrasi adına Cumhuriyet dönemi kazanımları yok edilmekte, imam hatip liseleriyle, zorunlu din dersleriyle egemenlerin egemenliği pekiştirilmektedir.

Ozan, yazar, yazın öğretmeni, araştırmacı, yazın tarihçisi Cevdet Kudret engin bilgisi, ince zekâsı, sanatçı ustalığıyla bağnaz, tutucu, gerici iktidarların eğitim anlayışlarına, onlara uşaklık edenlere her zaman karşı çıktı. Proflara yazdırılan ısmarlama ders kitaplarının dillerini, içeriklerini, yöntemlerini eleştirdi, yanlışlıklarını ortaya koydu. Onlardaki "çağdışılığı, geriye dönüklüğü, bi-

lime ve akla aykırılığı, Atatürk devrimlerini yıkma girişimlerini" tüm yönleriyle sergiledi. Eğitim üstüne denemelerini topladığı *Benim Oğlum Bina Okur* adlı yapıtında, eğitimimizin nasıl ve kimler tarafından yozlaştırıldığını, bugünlere nasıl gelindiğini belgeleyerek zaman yargıcının karşısına dikti. Büyük bir anlayışla aymazlara aklın, sağduyunun yolunu göstermeye çalıştı. Bilimin gerçek yol gösterici sayılması gereken ülkede YÖK bilimyurtçuluğunun (üniversiteciliğinin) ne olduğunu, bizi hangi çıkmazlara yuvarladığını Bodrumlu Emrah olarak bilimin, sanatın diliyle ortaya koydu:

Dedim Osmanlıca?, dedi: dilimdir
Dedim: bu yazarlar?, dedi: kulumdur
Dedim: tutuculuk?, dedi: yolumdur
Dedim: ya devrimler?, söyledi: yok yok"

(Dedim: Adın Nedir?, Söyledi: Yök Yök)

Ulusal, laik, çağdaş eğitimden yana olmaları beklenebilir mi kul bilimadamlarından, kul yazarlardan? Özgür yurttaşlık eğitimi, ekinimize, sanatımıza ivme kazandırma beklenebilir mi? Kaymağını yedikleri düzeni sürdürmektedir onların işi, efendilerine yaranmaktır...

Nihat Sami'lerin, Vasfi Mahir'lerin, onların ardından gelen çok daha mahirlerin(!), kul yazarların, bilimadamlarının tümünü tarihin çöplüğüne atacak zaman... Ama Cevdet Kudret'in yapıtları, eğitimciliği sanatın, özgür düşüncenin sesini gelecek kuşaklara da duyuracak...

Öğretmenler öğretmeninin onurlu kişiliğine, emeğine saygılar.

(Varlık, 1.7.1988)

Cevdet Kudret'in Dil ve Dil Devrimi Üzerine Görüşleri

Yusuf Çotuksöken

Cevdet Kudret, yazın dünyamızda şiir, öykü ve romanlarından çok bilimsel çalışmalarıyla tanınmıştır. Bunun yanı sıra pek çok yazın araştırmacısı gibi dil üzerinde durmuş, dil devrimine gönül vermiş; bir yandan dil devriminin gerekliliğini ve sürekliliğini savunurken, bir yandan da dil devrimine karşı çıkan bilim adamı ve uzmanlarla -kimi zaman ince alayın dozunu da ayarlayarak- tartışmaya girmiştir. (Bir yazısında *"yermecilik benim damarımda var. Ama beğenmem bu huyumu, kendi kendimi hep göz önünde tutarım"* diyor. *Dilleri var...* s. 22.) Öyle ki, bu tartışmaları, gün gelmiş dil devriminin içinde yer alan kişilerle yapmaktan da çekinmemiş, onları gevşeklikle suçlamış, "devrim kaçakları" diye nitelendirmiştir.

Cevdet Kudret, gerçekte dilci değildir; ancak yazılarını okuduğumuzda onun dil üzerinde önemle durduğunu, yalnızca dil devrimi ve dilin özleşmesi konularıyla yetinmediğini görüyoruz: "Devrik tümce", "Oyun dili" başlıklı yazılarını bu bağlamda özellikle anabiliriz. Cevdet Kudret, dille ilgili yazılarının önemli bir bölümünü *Dilleri Var Bizim Dile Benzemez* (birinci basım 1966, genişletilmiş ikinci basım 1986, Bilgi Yayınevi, Ankara, 217 sayfa) adlı kitabında toplamıştır. (Bu yazıdaki alıntılar söz konusu kitaptan yapılmıştır.)

Cevdet Kudret, dil devrimine, dilin özleşmesine ve işlenmesine önem ve gönül vermiş bir bilim erimizdir. Ona göre dil devrimi Atatürk devrimlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. "Atatürkçülük bir bütündür. Şapka, hukuk, yazı vb. devrimlerine evet deyip, dil devrimine hayır denemez." (s. 186) Dile müdahale mi edilmeliydi? Yoksa evrim yoluyla özleşmesi, gelişmesine mi izin verilmeliydi? Bu konu yıllarca tartışılmış, bugün tartışılmaktadır. Cevdet Kudret'e göre dile müdahale edilmeliydi. "Müdahalesiz gelişme için

yüzyıllarca beklemek gerekir." (s. 174), "Evrim yoluyla yüzyıllarca sürecek olan sadeleşme, gelişme ve özleşme 1932'de başlayan dil devrimi ile 30-40 yıl içinde gerçekleşti." (s. 175)

Dil devriminin amacı neydi?

Cevdet Kudret bu konudaki görüşlerini şöyle belirtiyor: "Türkiye'de başlangıcı bilinmeyen bir zamandan beri sürüp gelen işlenmemiş bir halk dili; bunun üstünde, 'Osmanlıca' adı verilen ve yalnız aydınlar arasında yazı dili olarak kullanılan yapma bir dil vardı. Arapça, Farsça, Türkçe ve Frenkçe sözcük ve dil kuralların ın birleşmesiyle oluşan bu yapma dile Ziya Gökalp 'Osmanlı Esperantosu' demişti. Türkiye'de halkın konuşageldiği dil bir 'alt yapı' kurumu; fakat yalnız aydınların yazı dili olarak kullandığı Osmanlıca ise bir 'üst yapı' kurumudur. Dil devriminin amacı, bugünkü deyimle bir 'kültür emperyalizmi'nin ürünü olan bu Osmanlı Esperantosu'nu, yani bu 'üst yapı' kurumunu yıkmak; onun halk diline sızmış olan uzantılarını kazıyıp konuşma dilimizde bulunmayan kavramlar için Türkçe ek ve köklerle yeni sözcükler türeterek, onu zenginleştirip bir kültür ve sanat dili haline getirmektir." (s. 140-141)

Dilin özleştirilmesi, geliştirilmesi nasıl olacaktır?

Bu konuda nasıl bir yol izlenecektir? Hangi ilke ve kurallar benimsenecektir?

"Dil denen şey, halkın malıdır. Halk kendi kurduğu dili, zaman içinde istediği gibi işler, işlediği gibi değiştirir. Bunu bilinçli olarak yaptığını söyleyemesek bile, içgüdüsü ve sağduyusu ile yaptığını yadsıyamayız. Aydınlara, dilcilere düşen iş, halkın sağduyu ile yaptıklarını inceleyip bunun kurallarını bulmaktır." (s. 181)

"Türkçede karşılığı bulunan bütün yabancı kelimeler atılmalıdır. Söylenişleri dilimizin fonetiğine uydurularak Türkçeleştirilmiş olan ve konuşma dilinde herkesçe bilinen ve kullanılan yabancı kelimeler Türkçe sayılmalıdır. Türkçede karşılığı bulunmayan kavramlar için, konuşma dilimizde yaşayan ek ve köklerden

yeni kelimeler türetilmelidir. (Ziya Gökalp bu görüşü savunmuştur) Ben bu (...) görüşten yanayım." (s. 45)

Aşırı özleştirmeciler "kuraldan dile geçtikleri" için Türkçe'de kullanılan bütün yabancı sözcüklerin atılması gerektiğini savunuyorlardı. Buna karşı çıkan Cevdet Kudret, "dilden kurala gitmek" yanlısıdır. Dili halkın kurduğunu, kuralları dilcilerin çıkardığını söyleyerek "dil kuruculuğu"na karşı olduğunu özellikle vurgulamaktadır.

Dil devrimi durdurulabilir mi?

Dil devriminin geleceği nasıl olacaktır? Cevdet Kudret'in bu konudaki düşünceleri de şunlardır:

"Yeni bir nesneye yeni bir sözcük gerektiği zaman, o sözcük kendiliğinden doğmaz, onu elbette insanlar 'uydurur'; nitekim *gecekondu, kaptıkaçtı, biçerdöğer...* sözlerini halk uydurmuştur; bunun gibi aydınlar da Osmanlıcanın geçerli olduğu yıllarda gökyüzünde uçan bir alete tayyare, deniz altında yüzen bir alete de *tahtelbahir* demişlerdir; dil devriminin başladığı yıllarda da yeni aydınlar bu Arapça sözleri (halkın söz yaratmada kullandığı yönteme uyarak) Türkçeleştirmiş, o aletler için *uçak* ve *denizaltı* sözcüklerini 'uydurmuş'tur. Bir zamanlar *tayyare* ve *tahtelbahir* yaşayan Türkçe sayılıyordu, bugünse onlar öldü, *uçak* ve *denizaltı* yaşamaya başladı. Öteki yabancı sözlere karşı tutulan yol da işte bu! Bugün yaşıyor sanılan *mevdûât*'lar, *mûdi*'ler, *mütevelli*'ler de günün birinde ölecek, yerlerine Türkçeleri geçecektir." (s. 131)

"Devrimin yasası böyledir: Bütün direnişleri yıkıp geçer, er ya da geç, ona uymak zorunluğu vardır." (s. 133)

(Varlık, 1.7.1988)

Ömür Boyu Edebiyat

Atilla Özkırımlı

"Ankara'da tanıştığım bir Türkoloğa kitaplarımı hediye ettiğimde; 'Bizde bu kadar kitabı olan bir yazarın özel bir köşkü, arabası, şoförü vardır' *dedi. Güldüm, bilim ve sanatın bizde geçer akçe olmadığını, bunlarla günlük ekmek paramızı bile çıkaramadığımızı söyleyemedim adama."*

Hocam, ustam saydığım Cevdet Kudret'i dinlerken, iyi ki söylememişsiniz diyemedim ben de. Böyle şeyler söylenir miydi hiç? Mazallah bir yabancıya, elin gâvuruna Türkiye'yi kötülüyorsun deyip yurttaşlıktan çıkarıverirlerdi insanı. Bizde her şeyin hayalisinin satışı helaldir de temelde kendisi hayali olan edebiyatın satışı haram değil midir?

Şaka bir yana, Türkiye'de kendini bilime, kültüre adamak, bu yolda durmaksızın ürün vermek karın doyurmayan, boşuna bir uğraştır. Yazarlığı seçmek, çileli bir yaşamı seçmek demektir. Ayrıca suçtur ülkemizde edebiyatla, yazı çiziyle uğraşmak. Kuşkusuz gerçekleri, doğruları dile getiriyor, iktidarların dümen suyuna girmemekte direniyorsanız...

Cevdet Kudret de bu suçu işleyenlerden, Servet-i Fünun dergisinde yayımlanan şiiriyle edebiyata girişinden bu yana tam 61 yıldır yazıyor.

"Bizler, 1907-1908 doğumlular, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı'nın ilk kuşağı oluyoruz. Osmanlı döneminde doğduk, ama edebiyata doğuşumuz Cumhuriyet dönemine rastlar. Bizden önceki kuşaktan olanlarda biraz Osmanlı bulaşığı vardır. Bizim övüncümüz ilk Cumhuriyet kuşağı oluşumuzdur. Devrimler içinde yaşadık, onlarla övür (arkadaş, yaşıt) olduk. Arkadaşlarımın hepsi öldü, ben bütün devrimlerin sonradan teker teker yok edildiğini de gördüm. Öylesine büyük bir mutluluktan sonra böyle bir mutsuzluğa katlanmak zor geliyor."

Nasıl zor gelmesin? Cumhuriyet'in edebiyat öğretmenidir Cevdet Kudret. Hukuk öğrenimi yapmış, ama edebiyata bulaştığı için

olacak öğretmenliği seçmiştir. Bir yandan da şiirler, öyküler, oyunlar, romanlar yazmaktadır. İşin kötüsü, kimi *"muzır fikirlere"* sahiptir. 1940'lı yıllarda Hasan Âli Yücel bakanlıktan ayrılıp da Reşat Şemsettin Sirer Milli Eğitim Bakanı olunca, İsmail Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden, Sabahattin Eyuboğlu da Talim ve Terbiye Kurulu'ndan uzaklaştırılır. Çok geçmeden Cevdet Kudret de öğretmenlikten alınıp memur olarak İnönü Ansiklopedisi'ne verilir.

"1950'de Demokrat Parti iş başına geçince Tevfik İleri'nin bakanlığı sırasında Ansiklopedi'den Bitlis Ortaokulu Türkçe öğretmenliğine atandım. Bitlis'e gitmeye kararlıydım. Tek başıma gider, bir otelde kalırım diyordum. Fakat Faik Reşit Unat, 'kaldığın otel odasına sen yokken bir kâğıt koysalar ne yaparsın' deyince ayağım suya erdi. İster istemez istifa ettim."

İstifa etmek kolaydır da sonrası zordur. Cevdet Kudret'in de cebinde topu topu 25 lirası vardır. Bir geçim sıkıntısıdır başlar. Hukuk mezunudur ya, avukatlık yapmalı diye düşünür. Önce staj sorununu çözümlerse de yürütemez avukatlığı. O sırada Demokrat Parti eğitimde tek kitap uygulamasını kaldırmıştır.

"Bundan ben de yararlanmayı düşündüm. Eşimin amcasının oğlu Abdurrahman Nisari'nin adıyla lise edebiyat kitapları yazdım. Kitaplar çok tutuldu. Bir süre onların geliriyle geçindik. Rakiplerim Nihat Sami Banarlı ile Vasfi Mahir Kocatürk, onların da ders kitapları vardı, kitabın gerçek yazarını araştırmaya koyuldular. Birkaç yıl aramadan sonra buluşlarını Bakan Tevfik İleri'ye duyurunca benim kitabım listeden çıkarıldı."

Yine o yıllarda Cevdet Kudret, bir yandan da *Varlık* ve *Yeditepe* yayınevlerinin okullar için yardımcı kitap olarak çıkarttığı *Türk Klasikleri* dizilerine, yine geçim kaygısıyla birçok kitap hazırlar. Bunlarda da zorunlu olarak takma adlar kullanılır. Kitaplarının okullara girebilmesi için başka çaresi yoktur.

"Kendimi bağnaz, tutucu ve gerici iktidarların elinde bir tutsak gibi görüyordum. Önce Nevzat Yesirgil, o biraz anlaşılır gibi olunca Yaşar Nabi'nin bulduğu Suat Hızarcı adını edindim. İşte bu yoldaki ilk denemeler beni edebiyat tarihi üzerinde çalışmaya

yöneltti. Benim edebiyat tarihçiliğim, pek sevdiğimden değil, geçim sıkıntısından kaynaklanır."

Yani zorla edebiyat tarihçisi olmuştur Cevdet Kudret.

Zor... Bir yazarın, bir aydının yaşamında zor sözcüğünün ve onun türevleri olan *zorunlu, zoralım, zorlamak* gibi sözcüklerle *zora koşmak, zor kullanmak, zar zor* gibi deyimlerin belirleyicilik taşıması rastlantı değil elbette. Yazmayı seçmişseniz *zoru* göze alacak, *zorlanacaksınız.* Yanlışlara, haksızlıklara karşı çıkmayı *zorunlu* saydığınız için *zora koşacaklar* sizi. Kitaplarınız için de *zoralım* kararları verecekler kimi zaman. Ara sıra *zor kullanacaklar* susasınız diye. Üstüne üstlük *zar zor* geçinecek, *zorlu* günler yaşayacaksınız. Ne gam! Sizle uğraşan *zorbalar zorbalıklarıyla* tarihe gömülecek, unutulup gidecekler. Sizse, birbirinden değerli ürünler vererek *zorla* kabul ettireceksiniz kendinizi. Tıpkı Cevdet Kudret gibi...

Cevdet Kudret'le söyleşimiz, edebiyata girişinden ömrünün *"sürekli işten çıkarılmakla"* geçişine, edebiyat tarihi çalışmalarından dil-edebiyat konularındaki görüşlerine uzayıp gidiyor. Biliyorsunuz, diyorum sonunda, bu söyleşiyi özetlemem gerek. Mutlaka almamı istediğiniz bir bölüm var mı?

"Dil konusunu alırsanız sevinirim. Bizler öğrenim yıllarımızda Osmanlıcanın dikenli yollarından geçmek zorunda kaldığımız için Dil Devrimi'ne dört elle sarıldık. Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu'nun doğal üyesi saydık kendimizi. Bütün devrimler nasıl ortadan kaldırıldıysa, Dil Devrimi'ni baltalamak için de Atatürk'ün kanuni mirasçıları olan Dil ve Tarih kurumları özel bir kanunla kapatıldı. Onların yerine başka bir kurum oluşturuldu. Atatürk'ün mirası da Medeni Kanun'un miras hukuku ilkelerine aykırı olarak bu kuruma bağışlandı. Bu kurum, özel bir kanunla kurulduğu için kanuni ise de miras hukuku ilkelerine aykırı olduğu için gayr-ı hukukidir. Ömrümün bu son yıllarında artık bir tek dileğim var: Gelecek yıllardaki siyasal iktidarlar da açılan bu kapıdan yararlanarak bugünkü durumu yaratanların miraslarına özel kanunlarla el koyup onları başka kurum ve kişilerin kullanımına versin. Selam, gelecek yılların mirasyedilerine!.."

(Cumhuriyet, 18.4.1988)

KURTLAR

Nurullah Ata (Ataç)

Bu hafta Şehir Tiyatrosu'na *Kurtlar*'ı seyretmeye gittim. Cevdet Kudret Bey'in bu eseri karşısında bizde ilk uyanan his, hürmet hissidir: Muharrir kalemine inanıyor ve onu bir eğlence vasıtası etmek istemiyor. O kadar ki iki kişilik uzun muhaverelerden kaçmıyor; kariî (okur) hareketle değil, mevzuun (konunun) kıymeti ile, o mevzu etrafında söylenen sözlerle alâkadar etmek istiyor.

Burada bir istidrat (açıklama) yapıp sahnede hareket hakkında düşündüğümü söyleyeceğim. Hareket dışa değil, içe ait meziyetlerdendir; mevzu ilerlediği, tahlil edilmek istenen hisler, seciyeler, perde perde gibi açıldığı takdirde eserde hareket var demektir. Muharrir isterse bunu yalnız iki şahısla yapsın, hatta isterse onları hiç kımıldatmasın. Hareket seciyeleri, eserde vakaya, eşhasın mukadderatına alâkadar edebilmek demektir. Bunun içindir ki roman gibi tiyatronun da bir tekniği olduğunu, olabileceğini kabul etmem; daha doğrusu, her eserin, -her muharririn de demiyorum- her eserin bir tekniği, bir yapılış tarzı vardır. Bir eser için kullanılmış vasıtalar bir diğeri için kullanılamaz.

Cevdet Kudret Bey'i *Kurtlar*'da sunî harekete başvurmadığı için tebrik edeceğim. Fakat hakiki hareketi de temin edememiştir. *Kurtlar*'daki eşhasın (kişilerin) hayatına alâka gösteremiyoruz.

Mevzua da alâka gösteremiyoruz. Zaten *Kurtlar*'ın mevzuu bir hendese (geometri) davası gibi kurulmuş, muharrir daha birinci perdenin ilk sahnelerinde bize neticeyi bildiriyor. İnsan yalnız yaşayamaz; şehirli, istediği kadar etrafından nefret etsin, yine şehre döner. Biz, vaka eşhasının hepsinin de köyden şehre döneceğini daha birinci perdenin yarısında, hatta daha evvel biliyoruz. Muharrir, anlamayan kimse kalmasın diye, bir de küçük bir hikâye anlatıyor: Bir dağ tepesinde film çevirmeye çıkan birkaç sinema sanatkârı, beraberlerinde iki üç tane kurt köpeği de götürmüşler; fakat bu hayvanlar dağ havasına girer girmez eski insıyakları (içgüdüle-

ri) uyanıyor, yine kurt oluyor ve sahiplerine saldırıyorlar. İnsıyak tamamıyla ölmez, ancak irade ile, birtakım şerait (koşullar) içinde uyuşabilir, fakat müsait bir hava bulur bulmaz yine uyanır.

Vakayı anlattım. Belki mevzua itiraz doğru olmaz, fakat bu mevzu yanlıştır; çünkü şehir düşmanlığı ile insanlık düşmanlığını karıştırıyor. Baba, çocuklarının yalnız şehre gitmesini değil, kendilerinde en tabii ihtiyaçların da uyanmamasını istiyor.

Eserin tertibinde çok büyük bir kusur var: Komşu. Bu komşu muharriri temsil ediyor; Baba, Kız, Ayşe, yani başlıca eşhas gelip dertlerini ona anlatıyorlar ve bu suretle muharrir büyük bir yükten kurtuluyor: Eşhasın ruhî haletlerini bize "actio" halinde veya onları birbiri ile çarpıştırarak göstermek vazifesinden kurtuluyor. Halbuki sanatkârın kolaylık araması daima eserin aleyhinedir; Cevdet Kudret Bey bu kolaylığı aramasa idi (arayınca daima bulur) bize canlı, alâkabahş (ilginç) sahneler göstermek mecburiyetinde kalırdı. Onları yazmaya muvaffak olamaz mıydı? Herhalde çalışır ve daha doğru bir eser vücuda getirirdi.

Kurtlar'da realiteye uymayan birçok şey var. Ben, esas itibarıyla bunları birer kusur saymak taraftarı değilim; muharrir fikrini mücerredat (psikolojik, ruhi) sahasına götürür ve orada istediği kadar serbest olur. Fakat Cevdet Kudret Bey bazı yerlerde de olağanlığa fazla ehemmiyet vermiş: Kızın, şehir hayatını çabuk haber alması için roman okuması, bunun için de biraz olsun ders görmesi lazım. Ayşe üç ay içinde namuslu, okur, münakaşa eder, kitapları sever bir kız olacak; bunun için esasen şehirli bir aile kızıdır. Olağanlığa bu kadar ehemmiyet vermeseydi olağanlıktan ayrıldığı yerler göze çarpmazdı.

Kurtlar çok iyi bir piyes olurdu: Baba bir taraftan şehir seviyor, çünkü şehirlilerin söylediklerine ehemmiyet veriyor; bir taraftan da şehirden kaçmak, uzaklaşmak istiyor... Güzel bir tragedia mevzuu.

Cevdet Kudret Bey'i severim, eserine hürmetim vardır; bunun için ve kendisinden çok şeyler beklediğim için *Kurtlar* hakkında düşündüklerimi olduğu gibi yazmaya çalıştım.

(Milliyet, 3.3.1934)

Tersine Akan Nehir

Kenan Hulûsi

Biz bazı kere, hiç bilmediğimiz bir çehreyi tanır gibi oluruz. Onu bir defa daha görmüş gibi hatırlarız.

İşte, eserinin birinci kahramanı olan emrazı asabiye (sinir hastalıkları) mütehassısı doktor "Nedim" de böyle birtakım çehreler ve birtakım vak'alar hatırlamaktadır.

Bu genç adamın şuurunda -asabî hastalıklarla fazla meşgul olmak yüzünden- gittikçe büyüyen bir hastalık başgöstermiştir; artık, şuurundan ziyade gayri meş'uru (şuur dışı, şuursuz) vasıtası ile hareket eden bir insandır.

Nedim: "Mademki, diyor, hatırlıyorum, öyleyse gördüm. Dimağımız bir gramofon plağı gibi, ancak aldığı şeyi verir" ve bu suretle, bundan üç yüz sene evvel Çin'de bir kere daha yaşadığını iddia ediyor ve bize birtakım muhayyel (hayali) vak'alar söylüyor.

Nedim, yeni vak'alar ve yeni hadiselerle karşılaşacağını ümit ederken, hayatta kendisinin esasen bildiği bu vak'alara tesadüfe başlar. Bu suretle, Nedim'in hayatı yepyeni bir istikbale gideceği yerde tersine akan bir nehir olur.

Şuurunu gittikçe kaybeden Nedim, hakikatte bu hadiseleri hatırlamış değil, hayatının müstakbel vekayiini (olaylarını) belki kendi gayri meş'uru vasıtası ile keşfetmiştir.

Cevdet Kudret, bu eserinde, gayri meş'urun bize hakimiyetini göstermek istemiş, bunun için de tenasüh (yeniden doğuş) nazariyesine müracaat etmiştir.

Tersine Akan Nehir'in üçüncü perdesinde -Vâ-Nû Bey'in işareti veçhile- biraz "Hamlet"i andıran bir meclis varsa da, vak'anın umumî akışı bunun böyle olmasını icap ettirmiştir.

Cevdet Kudret bu nokta üzerinde uzun müddet düşünmüştür. Bir aralık Sinan'ı hariçten bir adam yapmışsa da, eserin insicamı (gidişi, akışı) ve mevzuun daha derli toplu olması için, bu şekli muvafık bulmuştu. Sinan hariçten bir şahıs olsaydı, paşanın karı-

sı ile evlenmesinde nasıl hiçbir mahzur olmayacaksa, paşanın kardeşi olduğu vakit de, aynı şekilde hareket etmesinde hiçbir mahzur yoktur!..

Tersine Akan Nehir'de, hemen bütün kahramanları ölmüş buluyoruz. Fakat bu mukadderdir. Mukadderatın yükü altında ezilen Nedim cinayeti yapmaya mecburdur. O, mukadderatın elinde bir oyuncaktır. İnsan zaten yapmaya mecbur olduğu şeyi yapar. Nedim de bütün insanlar gibi böyle yapmıştır. Fakat Nedim onlardan farklıdır. O, mukadderatın altında ezilmiştir. Lakin ezildiğini bilir. Ona mukavemet edemez; bunlarla beraber medhiyesini de yapmaz.

Bir taraftan mukadderatın bir taraftan da mazinin sıkleti (ağırlığı) altında kalan Nedim, şüphe derecesine yükselebilen bir kültürün ve bir ruh inceliğinin verdiği hassasiyetle müteredditt, kararsız, zaif -bütün insanlar gibi zaif- fakat büyüktür. Nedim şüphe içinde kıvranan, şüpheden kurtulmak için hakikatı öğrenmeye çalışan, fakat acı hakikate inanmamak için de bütün havasından (duygularından) şüphe eden zavallı bir insandır...

Nedim, şeniyetle (gerçekle) alâkasını kaybeden ve yalnız hülyalarının âleminde yaşayan bir tiptir. O daima reyb (kuşku, şüphe) içindedir. Tahayyül eder, fakat hülyalarının kat'i hakikat olduğunu da istemez. O hayalin hayal olduğunu bildiği halde hakikate tercih eder. Fakat hayal kaldığı müddetçe de ona bütün kuvvetiyle itimat edemez. Nedim'de irade, faaliyet, bir kelime ile fonction noksandır.

O çok geniş olan muhayyelesinde tahakkuk ettirdiği terkipleri mevkii fiile (uygulamaya) koyamaz. Tasavvur eder, fakat fiil haline geçmez. Bilir, fakat bildiği halde yapamaz; yapsa bile çok geç yapar.

Bu itibarla, o, Donkişot'un tamamen aksi, onun Antipode'udur.

Gerçi Donkişot da hülyalarının âleminde yaşayan bir tiptir. Fakat o, âlemin tamamıyla hakikat olduğuna inanır. Hatta ondan başka bir âlem olacağına da kani değildir.

Donkişot reyp ve şüphe içinde değil, iman ve kat'iyet içindedir.

Binaenaleyh, o bu hayalin, yani kendisine göre yagâne hakikatin tahakkuk etmesi için büyük bir irade ve faaliyet sarfeder. Halbuki Nedim, hülyalarının hakikat olması karşısında ürkmüş, ne yapacağını şaşırmış, fiil haline geçmek için uzun müddet tereddüt etmiştir.

Görülüyor ki, şeniyetle temasını kesen ve hülyalarının âleminde yaşayan insan, bize, iki tip suretinde görünmektedir.

Cevdet Kudret, yirmi senelik bir piyes müellifi gibi, bu girift mevzuun yazılışında büyük bir teknik kudreti gösterdi. Eser, baştan nihayete kadar, hiçbir arızaya uğramaksızın seyreden mükemmel bir insicam içindedir. Ve şüphe yok ki, sahne edebiyatımız, Tersine Akan Nehir'le kıymetli bir piyes müellifi kazanmış bulunuyor. İlk temsilde, münevver zümrenin gösterdiği şiddetli alâka ve heyecan, bunun en bariz delilidir.

Temsil esnasında, Darülbedayi san'atkârları kuvvetle çalıştılar. Eserin bütün sıkletini omuzlarına yüklemiş olan Talât Bey, sesine verdiği ahenkle Ertuğrul Muhsin Bey'i hatırlatmakla beraber, hiçbir zaman sendelemedi. Genç san'atkâr, yarına doğru, metin ve emniyetli adımlarla yürüyor.

Emin Beliğ ve Galip Beyler, teslim edilmiş bulunan kıymet ve liyakatları (yetkinlikleri) içinde idiler.

Bu satırları yazarken, kafatasımın içinde, uzun alkış sedalarının akislerini hâlâ duyuyor gibiyim.

Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş!

(Milliyet, 8.2.1930)

Ortaoyunu

İlber Ortaylı

Türk tiyatro ve edebiyat kaynaklarını geniş kitleye tanıtmak ve uzmanların istifadesine sunmak yolunda hayli önemli çalışmalar yapan Cevdet Kudret, bundan birkaç yıl öncesi Karagöz metinlerinin tenkitli bir tıpkıbasımını değerli bir "giriş-tanıtma" yazısıyla yayımlamıştı. Böylece günümüze kadar gerek Ritter gerek diğer yazar ve araştırmacılar tarafından yayımlanan, sözü edilen fakat tenkidi ve karşılaştırmalı bir filolojik çalışmanın süzgecinden geçmeyen Karagöz metinleri, ilk defadır ki en geniş ve doğru bir şekilde derlenip yayımlanmıştı. Cevdet Kudret düşün ve sanat dünyamızda benzeri az görülen araştırmacılarımızdandır. Bu özelliği garp ve şark kaynaklarına filolojik bakımdan yetkili ve titiz çalışan bir araştırmacı olarak girmesinden ileri geliyor. Mukayeseli metin çalışmaları ve derlemeler olmadan doğru yorumlamalara gidilemeyeceği açıktır. Cevdet Kudret bu ikisini maharetle ve sabırla yürütmektedir. Bu nedenle araştırıcının bu sefer Ortaoyunu metinlerine el atması, Türk tiyatrosu kadar, toplumsal tarih ve kültür tarihimiz için de çok olumlu bir olaydır. Macar Türkolog Kunos'tan bu yana sadece 7 tanesi yayımlanan Ortaoyunu metinleri Cevdet Kudret'in arşiv araştırmalarıyla 20'ye çıkmış olup, bu ilk ciltte giriş bölümünden sonra 8'i yer alıyor. Diğerleri eserin II. cildini teşkil edecektir.

II. cildini sabırsızlıkla beklediğimiz bu değerli eser, kuşkusuz aydınlarımızın Türk tiyatrosu hakkında daha değerli ve doğru yorumlar yapmasını sağlayacaktır.

(Halkçı, 3.10.1973)

Cevdet Kudret Tiyatroda

Konur Ertop

(TÜYAP 22. İstanbul Kitap Fuarı'nda Cevdet Kudret'le ilgili toplantımızın konusu, *"Cevdet Kudret'ten yansıyan edebiyat bilinci."* Bu bilinci, yazarımızın oyunlarından ve tiyatroyla ilgili düşüncelerinden yola çıkarak göstermeye çalışacağım.)

Cevdet Kudret edebiyat dünyamıza şiirleriyle girdi. Eğitim tarihimize damgasını vurmuş lise edebiyat kitaplarının yazarı olarak ün kazandı. Uzun süren yazı serüveni noktalanırken saygın bir edebiyat tarihçisi, *"deneme"* diye adlandırdığı özenli, dikkatli eleştirme kitaplarının sahibiydi.

Oyun yazarı

60 yılı aşan bu verimli çalışmaların başlarındaki on yıldan daha kısa bir zaman diliminde onu başarılı tiyatro yapıtlarının da yazarı olarak tanırız.

Cevdet Kudret, *"Yedi Meşale"* topluluğu içinde adını sanat dünyasına duyururken (1928), tiyatro dünyamızın verimli bir oluşum içine girdiği görülür: İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ, 15 yıla yaklaşan tarihi içinde önemli başarılar göstermiş *"Darülbedayi"*ye, genç Cumhuriyet'in kültür-sanat yaşamında etkin yer kazandıracak olanaklar hazırlamıştı. *"Darülbedayi'in Elli Yılı"* kitabının yazarı Özdemir Nutku, büyük tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul'un tam o sıralarda (1927 yılının son günlerinde; *"Yedi Meşale"* kitabının yayımlanmasından 4 ay önce), Rusya'dan döndüğünü hatırlatarak, tiyatromuza kazandırdığı hızlı gelişmeleri şöyle aktarıyor:

"O güne kadar dünyanın birçok tiyatro merkezinde bilgi ve görgüsünü arttıran Muhsin Ertuğrul, bu dönemde Darülbedayi yönetmeni olarak atandı. Kısa bir süre içinde sahne çalışmalarını ve sanat işlerini örnek bir disiplin ve belli bir yöntemle yürütmeye başlayan bu büyük sanatçı, o tiyatro dönemi içinde bu çalışmanın ürünlerini almaya başladı."

Muhsin Ertuğrul'un, oyun seçimi, sahneye yetenekli oyuncu

kazandırma, sahneleme yönlerinden tiyatroyu geliştirirken seyircinin tiyatro izlemesini, sahnede gördüklerini doğru algılamasını sağlamaya da çalıştığı bilinir. Bu usta tiyatrocu, genç yazarları oyun yazma yolunda yüreklendirmiş, onların yapıtlarını sahnelemekten hoşlanmıştır.

Metin And, *"50 Yılın Tiyatrosu"* kitabında Cevdet Kudret'in de içinde bulunduğu genç yazarların yapıtlarının, Darülbedayi sahnesinde izleyici karşısına çıkarılmasını, önemli bir yenilik hareketi olarak değerlendirir:

"Bu dönemin genç kuşağı -Vedat Nedim Tör, Nâzım Hikmet, Cevdet Kudret, Necip Fazıl Kısakürek- yepyeni bir ses ve tiyatro anlayışı getirebilmişlerdir."

Metin And, Cevdet Kudret'in sahnelenen oyunlarından ilki olan *"Tersine Akan Nehir* (1929)"i, *"ruhsal saplantılar, kuşkular üzerine bir dram"* diye niteler. *"Rüya İçinde Rüya"* oyunundaki yazar, üvey oğluna gönlünü kaptıran Phaidra'nın yazgısıyla ile ilgili bir oyun kaleme almaktadır. Onun yaşamında da bu olayın bir benzeri kendini gösterir. *"Kurtlar"* oyununun konusu, kentte iftiraya uğrayan, haksız yere işinden uzaklaştırılan bir babanın, ailesini alıp köye yerleşmesidir. İki çocuğunu kentin kötülüklerinden uzakta yetiştirmeyi amaçlar. Ancak, burada bireylerin her biri istenmeyen olaylar yaşayarak aileden kopar. On yıl zorunlu sürgünün ardından suçsuzluğu anlaşılan baba kente, eski işine döner.

Birey sorunlarından toplum sorunlarına...

Sevda Şener bu yapıtları, *"insan"* izleği çerçevesinde şöyle tanımlamaktadır:

"Aşk, cinsel tutku, kıskançlık temalarını ele almış, toplumdaki değer yozlaşması ile ruhsal bunalımları, benzer sorunlar olarak incelemiştir."

"Ruhsal gerçeklere dönük bir yazar olarak çıkar karşımıza. Çapraşık, içinden çıkılmaz durumlar içinde sıkışıp kalmış kişilerin deliliğe varan bunalımlarını ele almıştır.

(...) İçgüdülerin baskısı, Oidipus kompleksi, vehim psikolojisi, şüphe, aşağılık duygusu gibi ruhsal sorunlar, toplum sorunlarından önde gelmektedir."

Genç oyun yazarının yapıtı, Selami İzzet Sedes'in eleştirisinde özellikle dil ve anlatımı bakımından değerlendirilir:

"Salonda çıt yoktu... Fakat bu sessizlikte pusu kurmuş kuvvetli bir heyecan vardı.

Ne oluyordu? Darülbedayi sahnesindeki bu fevkaladelik neydi? Bu mühim ve çok esaslı bir fevkaladelikti. Darülbedayi sahnesinde Türkçe konuşuluyordu."

Genç yazarın oyunları birbirini izler, ancak bunların başarısını tiyatro yönetiminin onaylaması gittikçe güçleşir.

1930 yılında *"Hamle Et"* oyununu, Darülbedayi edebi kurulu kabul etmez. O yıl, *"İntihar"* oyunu *"Oynanabilir"* diye; ertesi yıl *"Danyal ve Sara"* (Metin And, bu yapıtı, *"Strinberg'in ruhsal gerçekçiliğine bir örnek"* olarak gösterir), *"Dram Üç Perde"* oyunları, *"Güzeldir"* diye nitelendikleri halde bu seçilmiş yapıtların hiçbiri sahnelenmez!

Oyunları sahne ışığına uzak kalsa da Cevdet Kudret'in bu daldaki çalışmaları sürmüştür. *"Ağaç"* dergisinde tefrikası yarım kalan *"Yaşayan Ölüler"*, yazarın artık psikolojik sorunlardan daha çok toplumsal sorunlara ağırlık verdiğini gösterir.

Bu oyunun ilk tablosunda siperde ateş altında gördüğümüz savaşçıları, barış dönemindeki yaşam dışlamıştır. Vurguncular el üstünde tutulmaktadır. Orduya bozuk dürbün satan *"Patron"*, günün adamıdır. Karşısına çıkanları alt etmek için gazete sahibi olmuştur. Tiyatrosunda sanat yapıtlarının yerini danslı, müzikli eğlendirici oyunlar almıştır...

Sevda Şener'in yapıtla ilgili değerlendirmesi şöyledir:

"Yazar, savaş sonrasında toplumda bir değer değişmesi olduğunu ileri sürmektedir. Eski ahlak değerlerine ve sanata saygı kalmamıştır. Para ve şehvet tüm geleneksel değerlerin yerini almıştır. Bu durumun nedeni ekonomiktir. Savaş sırasında küçük bir zümrenin vurgunculukla büyük paralar elde etmesi, paranın ahlak değerlerine egemen olmasına yol açmıştır."

"Yaşayan Ölüler" 1936 yılında tefrika edilmiştir. Orada anlatılanlar 1. Dünya Savaşı'nın yol açtığı toplumsal yıkım olmalıdır. Ancak yapıtın tamamının yayımlanması gerçekleşmeden insanlık

ikinci bir savaş felaketiyle karşılaşmış, Cevdet Kudret'in oyununda anlattıkları, yinelenmiştir. Bu ise onun yazdıklarının artık sahnelenemeyeceği anlamına gelmektedir.

Bu dönemde edebiyat öğretmenidir. Ancak kendi deyimiyle *"karakoncolosların engellemesi yüzünden"* mesleğinden yıllarca uzak kalır. Bu dönemde öğrencilerine sınıfta öğretemediklerini kitaplarıyla öğretme yolunu tutar.

Şiir gibi oyun yazmayı da bırakmıştır. "Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman" başlıklı büyük yapıtını kaleme almıştır. Ancak tiyatro türüyle ilgisi de aralıksız sürmüştür.

"Bir Bakıma" ve *"Kalemin Ucu"* kitaplarının birer bölümünde "oyun üzerine" yazdıkları yer almaktadır. Burada söyledikleri, Türk tiyatrosunun gelişme doğrultusuyla ilgili önemli öneriler getirir.

Oyun yazarlarımız hangi yolu izlemeli?

"Oyun yazarlarımız karagöz, ortaoyunu vb. gibi tiyatro geleneğinden yararlanabilirler mi?" sorusu Cevdet Kudret'i çok yakından ilgilendirmiştir. Bu konu üzerinde 1960'larda durmaya başlamıştır. *"Karagöz"* (1968-1970), *"Ortaoyunu"* (1973-1975) kitapları ayrıntılı önsözleriyle yayımlandığı dönemde, konuyu örneklerle ele almıştır. Batı'ya körü körüne öykünmeyen, gelenekten yararlanan yerli tiyatro düşüncesiyle, bu çığırda kotarılan *"Şair Evlenmesi* (Şinasi)", *"İşkilli Memo* (Teodor Kasap)", *"Evhami* (Feraizcizade Şakir)" gibi yapıtların yeni yayınlarını gerçekleştirmiştir (1959-1974). Güngör Dilmen'in *"Midasın Kulakları"* oyununu, ilk gününden, bu çizgide hem gelenekten yararlanan hem öncü bir çalışma olarak değerlendirmiştir.

Konuyla ilgili görüşlerinin adım adım şöyle geliştiğini görürüz:

Geleneksel oyunlarımızı yeni yaratmalar için bereketli bir kaynak sayar:

"Elimizdekini hammadde, malzeme olarak kullanırsak, ondan her çeşit oyun çıkarabileceğimizi umuyorum."

"Tutarlı görülen (...) yol, ustamız Şinasi'nin (Şair Evlenmesi), Teodor Kasap'ın (İşkilli Memo) ve Feraizcizade Mehmet Şakir'in (Evhami vb.) başlattığı, onlardan aşağı yukarı 80-90 yıl sonra da

Ahmet Kutsi Tecer'in (Köşebaşı) denediği yoldur. Bu yazarların eserlerinde geleneksel tiyatromuzun bazı özellikleri bir çıkış noktası olarak alınmış; sözgelimi, ortaoyununun belli başlı tipleri Batılı bir tiyatro anlayışı içinde kullanılmış;.sırası düştükçe birtakım söz oyunlarına yer verilmiştir.

Zaten Kúnos da, Türk yazarlarının karagöz ve ortaoyunlarına 'dikkat' ederek, 'milli Türk komedyası'nı kurmalarını salık verirken, bu geleneksel oyunları olduğu gibi sürdürmelerini değil, onların özelliklerinden yararlanıp Batılı anlamda eser yaratmalarını kastetmişti."

Çağımız dünya tiyatrosu

20. yüzyılın ortalarında sahnemizin tanımaya başladığı çağdaş tiyatro hareketlerinde Cevdet Kudret, geleneksel tiyatromuzu andıran yanlar bulur. Geleneğimizdeki bu değerleri daha önce görüp yararlanamayışımızdan yakınır:

"Epik tiyatronun başlıca özelliklerinin bizim geleneksel oyunlarımızda var olduğunu görüyoruz.

(...) Sadece epik tiyatro mu? Çağımızın uyumsuz tiyatro, total tiyatro vb. gibi öncü akımlarının tohumları da bizim oyunlarda var. Onları da görememişiz."

"Ortaoyununda görülen (...) özellikler, Batı'da, Brecht, Beckett, Ionesco vb. gibi öncü yazarların Doğu tiyatrosundan ve Batı'nın 'commedia dell'arte'sinden yararlanarak kurdukları 'total tiyatro', 'epik tiyatro', 'uyumsuz tiyatro' vb. diye anılan çağdaş tiyatro akımlarına benzerlik göstermektedir. Bunu göz önünde bulundurup, bizim de kendi ulusal tiyatromuzu kurabilmek için, geleneksel tiyatromuzun temel öğelerinden, yönteminden yararlanarak yaratıcı birtakım denemelere, atılımlara girişmemiz, bir Türk tiyatro üslubu bulmamız zorunluğu vardır."

Tek çıkar yol mu?

Cevdet Kudret'in önerdiği yol, sanatın sayısız yollarından biridir. Konuyla ilgili bir yazısında adlarını andığı oyun yazarlarımızdan Adalet Ağaoğlu, Sabahattin Kudret Aksal, Çetin Altan, Me-

lih Cevdet Anday; adlarını olmazsa olmaz diye andığı Orhan Asena, Cahit Atay, Ahmet Muhip Dıranas, Refik Erduran, Necip Fazıl Kısakürek, Nezihe Meriç vd. başka yollar denemişler, sahnemize başka tatlar getirmişlerdir.

Cevdet Kudret ise, kendi önerisini *"tek çıkar yol"* olarak savunmaktadır: *"Tek çıkar yolun, geleneksel oyunlardan yararlanmak olduğuna inanıyorum. (Turgut Zaim'le Bedri Rahmi'nin resimde yaptığı gibi)."*

Tanzimat'ta Batı tiyatrosuyla karşılaşan aydın yazarlarımızın, halk tiyatrosu geleneğini küçümsemelerini bağışlamaz. Yapıtını günümüz okuruna sunacağı Teodor Kasap'ın tutumunu, bu konudaki olumlu örnek olarak gösterir:

"Batı'nın o dönemdeki yanıltmalı/kapalı biçimdeki eserlerine aykırı düşen bizim yanıltmasız ve tuluata dayanan açık biçimdeki oyunlarımız değersiz, bayağı ve kaba görülmüş; Teodor Kasap dışındaki belli başlı yazarlar, bunun ıslahı şöyle dursun, yasaklanmasını istemişti. İşte böyle, yüz yılı aşkın bir süreden beri, Batı hayranlığı çerçevesi içinde, etkilenmeden çalmaya kadar her yol denendi, yine de tam başarı sağlanamadı. Ben diyorum ki, şimdi bir de bunun tersini deneyelim; yani, Teodor Kasap'ın çağrısına uyarak, kendi yerli sanatlarımızdan yola çıkalım, bir kere de bu 'turnikeden' geçelim, onları yaratıcı gözle inceleyelim."

Yarına kalabilecek oyunlar

Tiyatromuzun kalıcı örneklerinin -yukarıdaki nedenler yüzünden- pek az olduğunu ileri sürer:

"Üzülerek söyleyeyim, yüz yılı aşkın bir süreden beri, tiyatro edebiyatımızda bugüne kalan, yarına da kalabileceğini umduğum oyunların sayısı, başta Şair Evlenmesi olmak üzere, dört beş taneyi geçmiyor."

"Bir yandan Batı sanat ve kültüründen, bir yandan da yerli motiflerden yararlanmış" diye nitelediği Güngör Dilmen, -daha ilk günden- onun tuttuğu yazarların başında gelir:

"Güngör Dilmen adını bir yana yazın. Tiyatro edebiyatımızın gelecekteki büyük yazarı, Midas'ın Kulakları oyunuyla, sahneye

ilk adımını attı. Gelecek şöyle dursun, onun bu ilk oyununu dahi, Şair Evlenmesi'nden bu yana, tiyatro edebiyatımızın en güzel eseri sayabiliriz."

Cevdet Kudret geleneği ve çağdaş yaşamı/kültürü derinden kavramış, değerlendirmiştir. Engin bilgisi, kapsayıcı gözlemleriyle tanımladığı tutum, tiyatromuza olduğu kadar kültürümüze, bütün sanat dallarımıza, yaşamımıza da yol göstermektedir.

(Sözlerimi bitirirken, aktaracağım şu sözleri, kulaklarımıza küpe olmalıdır:)

"Günümüz bilim, düşünce sanat adamlarına düşen görev, geçmişin koparılan kültür bağlarının ilmiklerini bulup geleceğin kültürüne bağlamaktır. Buna 'gelenekten yararlanma' diyoruz. Herhangi bir yanlış anlamayı önlemek için hemen ekleyelim: Gelenekten yararlanmak demek, geleneği olduğu gibi 'sürdürmek' demek değildir; geleneği yeni olanaklarla 'geliştirmek' demektir. Ulusal sanat, hatta ulusal bilim, ancak bu yolla kurulur. Aksi halde Batı'yı kopya etmekten kurtulalım derken, yerliyi kopya etmiş oluruz."

Türkiye'yi Taşıyan Atlas: Cevdet Kudret*

Aziz Nesin

Servet-i Fünun ölçüsünde bir yazın okulu olmamakla birlikte, Yedi Meşale, yazın tarihimizde, eskiye yumuşak bir başkaldırıydı. Yedi Meşale dergisinin çıktığı günlerde ben ortaokul öğrencisiydim. Bu dergiyi alıp okuyordum. Ama bugün Yedi Meşale'deki yazılardan hiçbirini anımsadığım gibi, Yedi Meşale'nin en genç yazarı Cevdet Kudret'in o zamanki şiirlerini de anımsamıyorum. Bende o dergiden tek silik izi kalan Sabri Esat'ın şiirleriydi.

Sekiz yıl arayla ikimiz de aynı okulun sıralarında okumuşuz: Davutpaşa Ortaokulu öğrencileriyiz.

Çok ayıp ama, bu ayıbımın gerekçesi olarak asker olduğumu söyleyip itiraf ediyorum: Cevdet Kudret'in yazarlığıyla tanışmam ancak 1946 yılında oldu, onun bir öyküsü aracılığıyla...

İkinci Dünya Savaşı bitmiş. Zamanın tek parti iktidarı olan CHP, Türkiye'nin o zamanki koşullarına göre tek sol gazetesi olan Tan'ı İstanbul Üniversitesi öğrencilerine yıktırtmış ve ben işsiz kalmışım. Markopaşa gazetesini çıkaracağım, ama param yok. Markopaşa'yı Sabahattin Ali'yle ortak çıkarmaya karar veriyoruz. Aramızdaki anlaşmanın kimi koşulları var. Bu koşullardan biri şu: Benim olurumu almayan hiçbir yazı Markopaşa'ya giremez ve Sabahattin Ali'nin yazıları denetleme hakkı yok.

Sabahattin, Markopaşa'nın başyazılarını yazardı. Gazetenin kimi sayıları başyazısız çıkmıştır. Çünkü Sabahattin'in başyazısını Markopaşa'ya koymamıştım. Sabahattin bu denetime hiç karşı koymamıştır. O başyazıları da yayımlamadığım için şimdi çok üzülüyorum. O başyazıları Markopaşa'ya koymamıştım. O başyazıları saklamıştım. Ama aramalarda siyasi polis, birçok belge, mektup, yazı arasında o başyazıları da alıp götürdü.

Sabahattin, Markopaşa'nın ilk sayısı için bir öykü getirdi. Okumam için bana verdi.

-Kimin? diye sordum.

* Bir yayına yazıldığı belli olan bu yazının nerede yayımlandığını bulamadık.

-Önce oku bakalım... dedi.

Doğrusunu söyleyeyim, benim gülmece yazısı beğenmem zordur. O denli zordur ki, Markopaşa'daki o zamanki kendi yazılarımı, bugün bana getirseler, onları beğeneceğimi hiç sanmıyorum.

Okudum öyküyü. Güncel bir olaya dayanarak yazılmış siyasal ve toplumsal gülmecenin en güzel örneği. Öykünün adı "Hoşgeldin Missouri."

O sırada Amerika'nın Missouri zırhlısı İstanbul Boğazı'na demirlemişti, daha doğrusu Amerikan emperyalizminin öncüsü olan Truman doktrinini Türkiye'nin boğazına tıkmıştı. Ve İstanbul halkının büyük çoğunluğu aptal bir hayranlıkla emperyalizmin bu yüzen kazığını seyrediyordu. İşte öykü, bu olayın acı yergisiydi.

Bu gülmece başyapıtının yazarı Cevdet Kudret'ti.

Bilindiği gibi Markopaşa'nın birkaç dönemi vardır. Markopaşa'nın bu ilk döneminde, Sabahattin'in başyazılarından ve benim yazılarımdan başka Markopaşa'ya topu toplamı dışarıdan üç yazı girmiştir. Bunlardan biri Cevdet Kudret'in yazısıydı.

Bu örnek, Cevdet Kudret'in pek de bilinmeyen gülmece yazarlığı yanıdır.

Çoğu insan, bir tek kişidir. Kimi insanlarsa birkaç kişidir. Yine kimi insanlar da pek çok kişidir. Cevdet Kudret, dünyada ve hele Türkiye'de sayıları pek az olan o pek çok kişili insanlardan biridir. Bir kişi olarak gördüğümüz Cevdet Kudret pek çok kişi olarak yaşamış ve yaşamaktadır. Aklımıza gelen Cevdet Kudret'teki kişileri şöyle bir sayalım:

Şair Cevdet Kudret,
Oyun yazarı Cevdet Kudret,
Romancı Cevdet Kudret,
İnceleme ve araştırmacı Cevdet Kudret,
Dilci Cevdet Kudret,
Deneme yazarı Cevdet Kudret,
Yazın tarihçisi Cevdet Kudret,
Eleştirmen Cevdet Kudret,
Öğretmen Cevdet Kudret,
Az önce örneğini verdiğim üzere gülmece yazarı Cevdet Kudret.

Bilmediğimiz bir Cevdet Kudret daha var: Avukat Cevdet Kudret, yani bana en yadırgatıcı gelen kişiliği. Avukat Cevdet Kudret'in yargıcın karşısında avukat cüppesi içinde, "Şu sanığın tertemiz nasiyesine bakın muhterem heyet-i hâkime, böyle bir masum insan katil olabilir mi hiç?" diye müvekkilini savunduğunu tasarladıkça içimden hep gülmek geliyor.

İşte Cevdet Kudret bu denli çok Cevdet Kudret'tir. Bu denli çok Cevdet Kudret'ten bana göre en belirgin olanı, öbür Cevdet Kudret'leri de arkasına takıp önde yürüyeni hangi Cevdet Kudret'tir? Bu herkese göre değişebilir. Bana göre Cevdet Kudret'lerin en güçlüsü, zamana damgasını vuran eleştirmen ve yazın tarihçisi olan Cevdet Kudret'tir.

Yine bana öyle geliyor ki inceleme ve araştırmacı Cevdet Kudret'in bu üç yanının öne çıkıp öbür Cevdet Kudret'lerin bu Cevdet Kudret'in gölgesinde kalması, Cevdet Kudret'in şairliğinden, öykücülüğünden, romancılığından, oyun yazarlığından özveride bulunmasından, daha doğrusu böyle bir zorundan ileri gelmiştir. Bence Cevdet Kudret, yazın tarihçiliği, eleştirmenliği ve araştırmacılığı oranında şair, öykücü, romancı, oyun yazarı olarak da ünlenebilirdi. Peki, neden böyle olmadı da yazın tarihçiliği, araştırmacılığı, eleştirmenliği daha ağır bastı? Öyle sanıyorum ki, burada neden, profesyonel yazarlığın yazgısıdır. Bir profesyonel yazarın hangi türde ve hangi yazın dalında yazacağını, yazarın kendisi değil, yazın pazarı belirler. Bu yazın pazarının, ancak, onurlu yazarların yazılarının özünü, içeriğini ve bildirisini belirlemeye gücü yetmez. Örneğin Cevdet Kudret, Yahya Kemal gibi, kalemi geçiminin aracı olmayan birisi olsaydı, elbet şiir yazmakta direnecek ve şimdi ünlü bir şairimiz olacaktı ya da Sait Faik gibi babadan kalma bir geliri olsaydı, öykü yazarlığını sürdürecek ve bugün daha çok öykü yazarı olarak tanınacaktı. Oyun yazarlığı geçimini sağlayabilseydi, oyun yazarlığı öne gelecekti. Cevdet Kudret'in bugün daha çok eleştirmen, yazın tarihçisi ve araştırmacı olarak tanınması, yazının öbür dallarında özveride bulunması, bulunmak zorunda kalışı yüzündendir, diyorum. Bu sözlerimle, özellikle yazın tarihçiliğinde takma adlarla yazmak zorunda bırakılışı gibi engeller çıkarıldığını da gözden uzak tutmuyorum.

Cevdet Kudret, kuşağının pek çok değerli yazarı gibi, yazmaması için her türlü engelin önüne sürüldüğü, siyasal yasaklı, ekonomik sıkıntılı ve toplumsal olarak değer bilinmez, yani yazar olmamak için her türlü koşulun bulunduğu bir Türkiye'de inadına inadına yazar olmak başarısını göstermiş bir yazın ustasıdır.

Dostum Cevdet Kudret'in yayıncısı olduğumu da sanırım bilmiyorsunuz.

1946'da nasıl Sabahattin Ali'yle ortak Markopaşa'yı çıkardıksa, on bir yıl sonra, 1957'de de Kemal Tahir'le birlikte ortak Düşün Yayınevi'ni kurmuştuk. Cevdet Kudret *Havada Bulut Yok* adlı romanını, Düşün Yayınevi'nde yayımlanması için bana göndermişti.

Kemal Tahir benim dostumdur. Kemal'i çok severim. Çok kez sevmekle beğenmeyi birbirine karıştırıyoruz. Çağdaşım yazarlar içinde çok sevip beğendiğim, çok beğenip de hiç sevmediklerim var. Ben de onlar için aynı durumdayım.

Dostum ve sevgili arkadaşım Kemal Tahir'le sık sık tartışır anlaşamazdık. Cevdet Kudret'in romanı *Havada Bulut Yok* için de böyle oldu. Kemal, bu romanın Düşün Yayınevi'nde basılmasını istemiyordu, ben basılması için direniyordum. Olayın en ilginç yanı şudur: Bu konuyu aramızda tartışırken, ikimiz de dahaca romanı okumamıştık. Ben sonradan okudum. İşte *Havada Bulut Yok* Düşün Yayınevi'nde böyle bulutlu, fırtınalı bir havada yayımlanmıştır.

Birçok Cevdet Kudret'ten herbiri elbet ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Ben, salt eleştirmen Cevdet Kudret için kısa birkaç söz söylemek istiyorum. Yazının başka dallarında başarılı olmadıkları için eleştirmenliğe yönelmiş olanlardan söz edilir. Bu yargı, genel ve kesin olarak doğru değilse de, gerçekten de öbür yazın dallarını deneyip de başarısızlıklarından sonra eleştirmenlikte sivrilmiş olanlar vardır. Bunların içinde eleştirmenlikte başarılı olanları da görüyoruz. Ancak bunlardan kimisinin eleştirilerinde, ünlenen yazarların yapıtlarını eleştirilerinde, sıradan bir okurun pek de sezemeyeceği, ancak eleştirinin nabız atışını gözlerinde duyan profesyonel

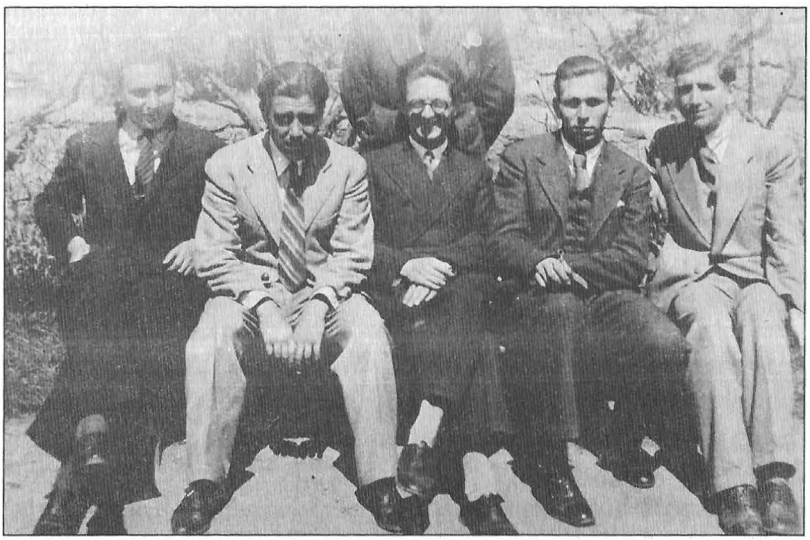
yazarların duyumsayacağı bir çekemezlik, bir gizli kıskançlık, haset, hatta kin görülür. Cevdet Kudret'in eleştirilerindeyse, ister övsün, ister yersin, en acımasız yergilerinde bile, bu türlü duyguların gizlenmeye çalışıldığı görülmez. Çünkü o, başka dallarda yazdıklarına da güvenen bir yazardır. Eleştirilerinde hiç de yumuşak ya da acımalı değildir, ama kişisel duygularının üstündedir.

Bibakıma küçümencik, bibakıma kocaman dünyamızı sırtlarında taşıyan Atlas kişilerin sayıları çok azdır. Cevdet Kudret ve daha birkaç sanatçımız, Türkiye'yi sırtlarında taşıyan Atlas'larımızdır. Onlar onurlu yaşadılar, yaşıyorlar, hepimizin de onuru oldular. O Atlas adamlardan Cevdet Kudret ustanın Türkiye'yi daha uzun yıllar sırtında taşımasını, bu görevini sürdürmesini diliyorum...

Cevdet Kudret'e sevgiler saygılar...

Teşvikiye, 29 Ekim 1991

(Aziz Nesin'in Birlikte Yaşadıklarım, Birlikte Öldüklerim adlı kitabından)

Galatasaray Lisesi bahçesinde dostlarıyla: Cevdet Kudret (soldan üçüncü), M. Ali Aybar (soldan dördüncü).

81 Yaşında Bir Delikanlı

Vecihi Timuroğlu

Cevdet Kudret, adı değerinden daha iyi bilinen, seksen bir yaşında bir yazın ustasıdır. Ona, seksen bir yaşında bir delikanlı demek daha uygun olur. Ünlü Amerikan kara-filmindeki ihtiyar delikanlıyla bir ilişki kurduğumuzdan dolayı yakıştırmıyoruz bu sıfatı. Türkçenin bu erdemli nitelemesinin içerdiği anlamda söylüyoruz. Anlayacağınız, bu belirtme, Cevdet Kudret'e bir yakıştırma değil, onun bedensel ve zihinsel gerçeğidir. Şu anda, belki de İstanbul'da yirmi beş yaşından aşağıya düşmeye çalışıyordur. Doğrusu, düşse çok iyi olacak. Çünkü Türk edebiyatına daha çok oğul balı verebilir.

İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdiği halde, Kayseri ve Ankara Atatürk liselerinde edebiyat öğretmenlikleri yaptı. Ankara Devlet Konservatuvarı'nda da çalıştı. Yazın dünyamıza şiirle girmiştir. İlk şiirlerini *Servet-i Fünun* dergisinde yayımladı. Bir yıl sonra *Meşale* dergisine katıldı. Yazın tarihimizin sözünü ettiği Yedi Meşalecilerden birisi de odur. *Meşale*'deki şiirlerinde, büyük bir tedirginlik görürüz. Uzaklardan kimi iniltiler duyar, mavnaların bu iniltileri yükleyip getirmelerini bekler, ama mavnalar getire getire "akşamları" kıyıya yanaştırırlar. *Meşale*'nin ilk sayısının önsözünü -tüm sayılarda da bu böyle olmuştur- Ahmet Haşim'in yazması boşuna değildir. Haşim'in akşam kokusu, bu şairlerin içlerine sinmiştir sanki. Ama, sözcük kümesinin ağırlığı Cevdet Kudret'te görülür. Akşam yaşamlarına, Haşim gibi düşkün olmadığı halde, akşamın "üryan bir kadın gibi yerden kalkmasına" vurgundur bu döneminde. Hatta, *Meşale*'nin ikinci sayısında "Akşam" adlı bir şiir de yazmıştı. Renklerini bile Haşim'den seçtiği bu şiirinde bir şövalye tablosu çizer. Yaşamının tüm evrelerinde de şövalye olmamış mıdır? Tüm faşist baskılara karşı, resmi yayın organlarında bile devrimci düşüncelerini, demokratik haklarını savunmuştur. Omuzundaki pelerinle, tuğla üzerinde konuştuğu kızıl mantolu kadından çabuk kurtularak halkının acısına dönmüştür. Di-

liyle, biçimiyle, estetiğiyle dönmüştür. Ahmet Haşim, Yedi Meşalecilerin sınırları belli, renkleri açık bir estetikte yazdıklarını söylüyordu ve umutsuzdu. Şair kaleminden çok ressam fırçasıyla çalışan bu gençlerin içinde Haşim'i yalanlayan tek genç Cevdet Kudret olmuştur bizce. Halk kaynağıyla verdiği şiirlerin yankısı pek duyulmamışsa, bunda büyük kusur kendisinin olmuştur. Erzincan depreminden sonra yazdığı şu dizelerde kimden yana, kime karşı olduğu açıkça görülür: *"Turnam Erzincanlı, Tokatlı mısın / Sılaya dönmeye muratlı mısın?"* Sorumluluğun kimin üstünde olduğunu çekinmeden söyler: *"Aman kuşlar aman, / Bana sormayın sakın / Nerde Kemah, / Ne oldu Erzincan?"* Bu güzelim şiirleri, Cevdet Kudret, ardına düşerek geliştirmemiştir. *Birinci Perde*'den sonra çok şiir yazdı, ama ikinci perdeyi açmadı. Onun şiirlerini de dergilerin sayfalarından kimseler çıkarıp okuyamadılar. Oysa, *Meşale*'deki karamsarlıktan kurtulmuştur. Öykü ve balad tekniklerinden de kurtulmuştur son şiirlerinde. Ziya Osman Saba, şair olarak o topluluktan kalan tek ad olarak biliniyor, oysa Cevdet Kudret de vardır.

Cevdet Kudret'in şiirinde zaman zaman ateist düşünceler parlar. Çocukluğundan beri düşlerinde Tanrı'nın yokluğunu görür. Gökyüzü Mahkemesi adlı öyküsünde de Tanrısal yargının nasıl yanlış bir yargı olduğunu kanıtlar. Toplumsal soygunların Tanrısal yargılar karşısında nasıl dümenlerle yapıldığını bu öykü değin ustaca veren öykü çok azdır. Bu öykünün değerini en önce Bulgarlar anlamışlardır. 1973'te, Sofya'da yayımlanan *Türk Hikâye Antolojisi*'ne alınmış ve kitaba bu öykünün adı verilmiştir. Kendisini saklamayı seven bir kişidir Cevdet Kudret. Bu yargımıza karşı çıkanlar olacaktır. Tüm yapıtlarını en iyi olanaklarla bastırmış, ödüller almış, adı her yere girmiş, daha ne olsun, diyeceklerdir. Bize kalırsa saklanamamıştır. Ama, kendisi saklanmayı seviyor. Örneğin, öykülerini, onlar dünya çapında değer kazanmaya başlayınca bastırmıştır. Tümü on iki öyküdür. Üç tanesi yabancı dillere çevrilmiştir. Hem de dergilerin sayfalarından çıkarılarak. Zamanında bastırsaydı, bu öykülerin belki de tümü yabancı dillere çevrilmiş olacaktı şimdi. *Sokak* adlı öyküsü, 1962'de Rusya'da

basılan bir *Türk Hikâyeleri Antolojisi*'ne alınmış ve kitaba ad olarak verilmiştir. Düzenin bozukluğunu bu denli bilinçle veren öykülerimiz azdır. Öykülerinden bir bölümüne eğlencelik, bir bölümüne de ağlamalık diyor. Toplumsal düzenin insanı güldüren bozukluğunda da kahredici öğeyi gösteren bir tavrı vardır onun. Kızgınlığı, gülümsemesinde görülür. Bürokrasinin halka gerçek hizmeti götüremediği, Tanrısal düzende korkunç bir sıkıyönetimin halkı ve insanı ezdiği, halkın birbirlerine düşmelerinin ve birbirlerini öldürmelerinin düzenin istediği bir şey olduğu, insan yasalarının Tanrıların yasalarından daha adil olduğu, Tanrıların insan karşısında güçsüz oldukları onun eski kanısıdır. Bunca sağlıklı bir kişinin en çok kınadığı kişiler de doktorlardır. Toplumsal düzenin bozukluğu en belirgin biçimde insan sağlığının korunmasında ve eğitilmesinde kendini gösteriyor. Onun İngilizceye çevrilerek Amerika'da, *Modern Asya Hikâyeleri Antolojisi*'nde yer alan *Ölüm Yemeği* adlı öyküsünde insanlığın düzenle ilgili en büyük dramı yatar. Cevdet Kudret, ortaoyunu ve karagöz uzmanı sayılmasına karşın, dramları yakalamasını daha iyi bilir. Derdi başı sosyo-ekonomik yapıdır. Halka dönük sosyo-ekonomik bir politikanın uygulandığını görse hemen kocayacak. Mutluluktan kocayacak.

Havada Bulut Yok, Cevdet Kudret'in tüm yaşamını yansıtan romanıdır. Bu yaşamın örgüsünü oluşturan tüm dokuyu orada bulabilirsiniz. Büyük bir bürokrasi düşmanıdır. Sırf bu yüzden, hakimlik, savcılık yapmamış, bürokrasiye karşı çıktığı için de öğretmenlikten ayrılmak zorunda kalmıştır. Avukatlığı da bürokrasiyi sevmediği, bürokrasiyle bağdaşamadığı için bırakmıştır. Kayseri'deki öğretmenlik yıllarını anlattığı *Havada Bulut Yok*'ta, kahvede türlü oyunlar oynayan küçük bürokratların birbirlerine nasıl yaranmaya çalıştıklarını iğrençliğiyle anlatır. İğrençliğin bulaştığı hiçbir yaşam biçimini sevmiyor. Aklığı ve açıklığı seviyor. Altmış altı oynarken, bile bile yanlışlık yapıp göz kırpan lise müdürünün halini ince bir mizahla anlatır.

Bürokraside hiçbir davranış doğal değildir. Oysa, Cevdet Kudret, doğal olana vurgundur. Şiir, onun için cinsellikle ilişkilidir.

Çünkü, cinsellik doğaldır. Besinlerini bile, doğadaki nitelikleriyle yemeye çalışır. Örneğin, eti yalnız ateşten geçirerek yer. Doğallığını hiçbir zaman bırakmamaya çabalar. Yapıtlarındaki titiz çalışma, biraz da titiz yaşamanın bir ürünüdür. Hiçbir sebzeyi iyice yıkamadan yemez. Bu yüzden de, lokantalarda sebze yemeği yememeye çalışır.

Duyarlı bir kişidir. Zaman zaman duygusallığa da düşer, ama ussallığını yitirmemeye çalışır. Kayseri'de, bir gece elektrik direğinin dibinde ders çalışan çocuğu görür. Bu çocuk, onun yaşamının dönüm noktası olur. Her kavgaya hazır olduğunu anlar. Birden kararan dünyasını, istencinin ve toplumsal dünya görüşünün aydınlığında yeniden biçimlendirmeye karar verir. Namuslu insanın tüm savaşını verir bu çocuk için. Onun için bir tek Remzi çok önemlidir. Örgütçüdür. Yoksul öğrencileri korumak için, okul içinde başlattığı örgütlenmeyi kent içinde genişletir, yoksul mahallelere değin uzatır. Örgütçülüğünü orada da bırakmaz. Köylere değin gider. Halkevlerinin ve halkodalarının olanaklarından yararlanır. Kenti çevresiyle birlikte çok iyi tanır. Toplumsal yapıyı saptar. Beş yüz bin nüfuslu bir kentte yedi yüz lise öğrencisinin bulunduğunu görür. Derin bir incelemeye girişir. On altı milyonluk Türkiye'de yedi yüz yetmiş bin öğrencinin bulunduğunu anlar. Bu sayının ancak on üç bini liselerde, yedi bin beş yüzü de yüksek okullarda okumaktadır. Bu gerçeği öğrencilerine anlatır. Kimler okutuluyor? Halk niçin okutulmuyor? Bu soruların yanıtlarını, öğrencileriyle birlikte verir. Yabancılaşmanın ayrımına ilk kez varan aydınlarımızdandır. "Halk için çalıştığı halde halka uzak düşürüldüğünü" anlar. Halkevinde çalıştığı yıllarda, her yıl yapılan tutum haftalarının toplumsal içeriğini çözer. "Halka azla geçinmenin yollarını" öğretme haftalarıdır bunlar. Köylere gitmeyen, gitse de zararlı olmayan doktorları köylere değin götürür. Ama, köylünün doktora neden önem vermediğini anlar. Doktor reçeteyi yazar ve gider. Sağlık örgütünün tümüyle devletleştirilmesi bilincine o zaman varır. Yaşayarak ve yazarak öğrenmiştir Cevdet Kudret. Okulsuz ve doktorsuz köylerin durumunu, o zamanki modaya uygun olarak yazmamıştır. Düzenle ilişkisi yönünden

incelemiştir sorunu. Eyleme ve örgüte dayanmayan bir halk kurtuluşuna inanmaz. Halkevlerine "rapor fabrikası" adını vermiştir. Soyadının "Solok" olması, bu düşünceleriyle birleşince kötü kişi olmuştur.

Cevdet Kudret, yüzeyselliği sevmeyen, çok konuşmayan, ama iş yapan bir ıraya sahiptir. Kayseri "rapor fabrikası"ndaki çalışmaların göstermelik, küçük burjuva aydınlarına özgü dernekçilik oynama niteliğini görünce, işe kökeninde bir çözüm bulmak için, yeni yöntemler arıyor. Kayseri'de bir mesken sayımı yaptırıyor. Meskenlerde oturan ailelerin geçim durumlarını, işlerini öğrenmeyi amaçlayan kapalı uçlu bir anketi de ekliyor bu sayıma. Kayseri'de on bin evin bulunduğunu, sekiz bin evde oturan ailelerin yoksulluktan kıvrandıklarını, iki bin ailenin de bunları sömürerek yaşadıklarını, semirdiklerini saptıyor. Halkevlerini örgütleyerek bu ailelere yardıma başlıyor. Fabrikalarla ilişki kuruyor. Yoksul ailelerin çocuklarına iş buluyor. Yıldırımlar çakıyor bu sırada. Şoven bir tutuma karşı çıkması, Cevdet Kudret'i ele veriyor. "Rapor fabrikası"nın yoksullar listesine Kürtlerle Ermeniler yazılmıyor. "İki katlı" bir kent yaşamını yansıtmaya karar veriyor. Bir dergiye, yoksul halkın yaşamını resimleyerek gönderiyor. Yazısının adı, "İki Katlı Kent"tir. Dergi, başına bela açmamasını öğütleyerek yazısını geri gönderiyor. Başka bir dergi arıyor. İnatçı yaradılışı, en sonunda yazıyı yayımlatmayı başarıyor. Bu yazının yayımından sonra okula müfettişler damlıyor. Öğrencilerle toplu temas kurduğu, fabrikalarla ilgilendiği, suçu bireyde değil de toplumda aradığı, "fırıncıları dövmeli, dünya kötüleşti" dediği, yoksul halkla ilişki kurduğu gerekçeleriyle görevden alınıyor.

Şovenciliğe karşıdır Cevdet Kudret. Hep çağından yanadır. Halkın yaşamına ve düşünüşüne ters düşen her davranışa karşıdır. Dil konusunda, Türkiye'deki durumu en iyi kavramışların başında gelir. Sorunu ilk kavrayan odur desek, aşırı davranmamış oluruz. Dilin özleşmesinden yanadır. Ama, dilsel sorunun çözülmesinde, halkın çiğnenmesinden yana değildir. Babalarla çocukların anlaşamadığını ileri sürerek özleşmeye karşı çıkanları elinin tersiyle bir kenara ittikten sonra, Ataççı tutumla da savaşmıştır. Konuşma di-

li, onun çıkış noktasıdır. Konuşma dilinde karşılığı olan yabancı sözcükleri hemen temizlemelidir. Türkçede karşılıkları kullanılmayan sözcükleri zorlamamalıdır. Örneğin, "cehennem" yerine "tamu"yu almanın anlamsız olduğu kanısındadır. Söylenişleri değiştirilerek Türkçeleştirilmiş "kalıp" gibi sözcüklere karşılık aramanın yersiz olduğunu söyler. Bir de konuşma dilinde karşılıkları bulunmayan Türkçeleştirilmiş sözcükler vardır. Batı dillerinin çağımızda ortak kullanılan sözcüklerine de karışılmamalıdır. Demokrasi, vapur gibi. Canlı dilde karşılığı varken duyulmadık sözler aramanın yanlışlığıyla hâlâ savaşmaktadır. Taşıllaşmış sözcükleri yeniden canlandırmaya kalkmanın kavram kargaşası doğuracağına inanmaktadır. Çünkü, yabancı dediğimiz sözcükler düşünceye karıştığı halde, taşıllaşmış sözcükler düşünceye yabancıdırlar. Mutlu azınlıklar için kurulan bütün edebiyatlarda, kimi sözcükler bayağı bulunmuştur. Oysa, halkın dilinde bayağı sözcükler yoktur. Bir duyguyu ve düşünceyi oluşturur onlar. Dilsel sorunun çözümlenmesinde Ziya Gökalp'e daha yakındır.

Cevdet Kudret'in son yıllarda, Atatürk'e iyice yaklaştığı söylenebilir. Gökalp'in Turancılık anlayışına, eskiden beri karşı olduğu bilinen Cevdet Kudret, onun son yıllarındaki "ulusal devlet" anlayışını anlayışla karşılıyor. Irkçı düşüncenin karşısına, Atatürk'ün şu düşünceleriyle çıkıyor: "Büyük ve hayali şeyleri yapmış görünmek yüzünden bütün dünyanın düşmanlığını, kinini bu ülkenin, bu ulusun üzerine çektik. Biz 'panislâmizm' yapmadık, belki 'yapıyoruz', 'yapacağız' dedik, düşmanlarımız da yaptırmamak için 'bir an önce öldürelim dediler'. 'Panturanizm' yapmadık, 'yapıyoruz, yapacağız' dedik, onlar da yine 'öldürelim' dediler. Bütün dava bundan ibarettir. Biz, böyle yapmadığımız ve yapamadığımız kavramlar üzerinde konuşarak düşmanlarımızın sayısını ve üzerimize olan baskılarını çoğaltmaktansa, doğal sınırlarımıza, yasal sınırlarımıza dönelim."

İkilikleri hiçbir zaman sevmemiştir. Tanzimat edebiyatını ve Tanzimat kafasıyla yapılan Batılılaşma düşüncesini, bu yüzden olumsuz bulmaktadır. Halk gücüyle yapılacak bir sıçramanın daha sağlıklı olacağı kanısındadır. Hüseyin Rahmi, halk yolunu

açan bir yazar olarak onun gözünde, özlemi duyulan bir romancıdır. Batıcı Hüseyin Cahit de önemsenmesi gereksiz bir yazardır. Sığınmayı sevmediği için, sığınanları da sevmez. Bir kişiye, bir dogmaya, bir kuruma sığınmak, onun dünya görüşünde yer etmemiştir. Bir 'mazeret'e sığınmaz. Halit Ziya olsun, Hüseyin Cahit olsun, sansür 'mazeret'ine sığınmışlardır. Siyasetsiz olarak da halkın durumu yansıtılabilirdi. Bir baskıya boyun eğmek, yazarın sığınağı olamaz. Yazarın işlevi, halkına hizmet etmektir. Kendisine, bütün eğitim kurumlarının kapıları kapandığı zaman, türlü takma adlarla, eğitimin hizmetinde olmuştur. Yapamayacaklarını söylememek ırasındadır. Milli Eğitim kapısından içeri sokulmadığı dönemlerde, Abrurrahman Nisari, Nevzat Yesirgil, Suat Hızarcı takma adlarıyla, edebiyat eğitimine hizmet etmiştir.

Ulusal bağımsızlıkçı düşüncesinin her ülkünün üstünde bir yeri olduğunu belirtelim. Atatürk'e ve Nâzım Hikmet'e, bu yönleriyle büyük saygı duymaktadır. Nâzım'ın *Kuvâ-yı Milliye* destanını, bu saygısından dolayı, Atatürk'ün *Söylev*'indeki gerçeklerle karşılaştırarak yayımlamıştır. Manda sorunundan dolayı da Halide Edip'i kınar. Nâzım'ın destanında yer alan bu bölümün belgesini bu nedenle verir. Nâzım'ın bu büyük yapıtını, ilk nüshalarıyla birlikte verir. Tüm amacı, onun evrensele varışını somutlaştırmaktır. İlk metinlerde yer alan "artık hiçbir şeyi affetmemek" ve "öc alma" sözlerinin bilinçle kaldırıldığını kanıtlar. *Türk Edebiyatından Seçmeler*'de en büyük yeri Nâzım Hikmet'e ayırmıştır. İtalya'nın Habeşistan istilası üzerine yazdığı *Taranta Babu'ya Mektuplar*'ı, *Kuvâ-yı Milliye*'si en çok sevdikleridir. Çünkü, bunlarda antiemperyalist bir nitelik görmektedir. Bir de *Ferhat ile Şirin*'e vurgundur. Ferhat'ın Şirin'i geri çevirdiği bölümün yorumunda, Cevdet Kudret, tüm dünya görüşünü belirler: Toplumsal nitelik kazanmayan bir aşk, insani değildir.

Cevdet Kudret, edebiyatımızın halktan yana, verimli bir yazarı olarak tarihteki yerini alacaktır. Tiyatro çalışmalarını belirtmeden geçmenin yanlış olacağını söylemeliyiz. Halk tiyatrosu yaratmak için hâlâ büyük çaba gösteriyor.

(Varlık, 1.7.1988)

Altmış Yıllık Bir Emek Anıtı

Vedat Günyol

Dile kolay. Altmış yıllık bir çaba. Hem de bağnaz, gerici, tutucu iktidarların hışmına uğrayarak sürdürülen bir çaba, övünülesi bir çaba. Kim bu çabayı sürdüren? Adıyla sanıyla koca Cevdet Kudret usta, edebiyat tarihi uzmanı.

On yedilerinde şiirle atmış adımını edebiyat dünyasına, *Servet-i Fünun* dergisinde. Sonra, *Yedi Meşale*'cilerle atılmış ortaya şiir üstüne şiir yayımlayarak. Şiirleri öyküler, romanlar, eleştiriler izlemiş durmuş. Ama Cevdet Kudret durmamış, bir kez girmiş ya edebiyat dünyasına, öğretmenliğe gönül bağlamış, gençliğe sanat dünyasının yeniye, güzele adanmış ürünlerinin tadını tattırmaya çalışarak.

Aydın bir öğretmen olarak, ne yapmış dersiniz Cevdet Kudret? Öğrenciye, belirli bir yönde, eskiyi kötüleyen, yeniyi yücelten bir tutumla egemen mi olmak istemiş? Değil. Öğrencilerini, ipuçları vererek, sezdirerek edebiyata yaklaştırmış, birtakım basma kalıp bilgileri, ölü bilgileri bir yana atıp, katı kurallardan arınmış bir eğitimle onları kitaplarla baş başa bırakmayı amaçlamış.

Bu amaç, kısa süren öğretmenlik yıllarında gerçekleşememiş. Hasan Âli'nin beş altı yıllık akla, özgür düşünceye, sağduyuya, gerçek sanatseverliğe ağırlık veren bakanlık dönemi son bulunca, Cevdet Kudret de bütün ilerici öğretmenler gibi okullardan uzaklaştırılır.

Geçim derdi gelip çatar. Ne yapabilir, işten el çektirilmiş öğretmen? Yazı yazabilir, deneme eleştiri yazıları.. Ama Türkiye'de, bir iki kişi dışında kalemiyle geçinen yok. Bir Hüseyin Rahmi var, eskilerden. Cevdet Kudret, geçim sıkıntısına karşın, kalemini bırakmamış elinden. Horoz ölür gözü çöplükte kalırmış. Cevdet Kudret'in gözü, öğretmenlikte kalmış. Gençlere, yalnız gençlere mi, okul bitirmiş, yüksek öğrenimden geçmiş erişkin meraklılara da açmış engin bilgi dağarcığını, araştıra inceleye zenginleştirdiği dağarcığını.

Cevdet Kudret, sanatçı kişiliğini saklı tutarak, edebiyat tarihçiliğine soyunmuş, bitmez tükenmez ve sabırlı bir işçilikle, özellikle Türk edebiyatına özgün açıklamalar ve yorumlar getirerek. Önce takma adlarla, sonra da kendi adıyla hazırlayıp yayımladığı *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı* adlı yapıtının başına aldığı La Bruyère'in şu sözlerini kendine kılavuz edinmiş: "Metin incelemelerinin ne kadar üstüne düşsek azdır; her türlü bilgiye ulaşmak için en kısa, en zevkli yol budur; her şeyi ilk elden alın, kaynağa gidin, metni evirin çevirin, ezberleyin, fırsat düştükçe kullanın; hele anlamını bütün genişliğiyle, incelikleriyle anlamaya bakın; metni yazanın türlü düşüncelerini birbirine bağlayın, ilkelerini uzlaştırın, sonuçlarını da kendiniz çıkarın."

İşte, Cevdet Kudret bu doğrultuda, daha 1945'te, hazırlama niteliğinde, inceleme ve örneklerle *Türk Hikâye ve Roman Antolojisi*'ni yayımlar ve sonradan bu yapıtı *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* (1859-1959) adı ile genişletir.

Bir şair, öykücü ve romancı olarak, dil konusuna, özellikle Türkçenin özleşmesine, Arapça ve Farsça sözcüklerden arındırılmasına büyük önem verir ilerici bir aydın ve sanatçı olarak. Türkçeyi, Osmanlıcanın dikenli yollarından geçiren Cumhuriyet döneminin ilk edebiyat kuşağından olan Cevdet Kudret, dil konusundaki kutsal savaşımını *Dilleri Var Bizim Dile Benzemez* adlı nefis yapıtıyla sürdürür. Edebiyatta ileri/geri çekişmesinde de ilk safta yer alarak modern Molla Kasım'lara veryansın eder.

Cevdet Kudret'in, Karagöz ve Ortaoyunu konularındaki incelemeleri, özellikle üzerinde durulması gereken incelemelerdir.

Cevdet Kudret, yapıtlarından yansıyan saygınlığın yanında, canlı varlığının, kişisel ağırlığının, güleryüzlülüğünün, hoşgörürlüğünün, bilgeliğinin saygınlığıyla da bugün edebiyat dünyamızın bir numaralı insanıdır bence.

(Varlık, 1.7.1988)

Titiz Bir Araştırmacı

Fahir İz

Pek çok genç gibi Cevdet Kudret de edebiyat dünyasına şiirle girdi. 1928'de, ben bir lise öğrencisi iken, onun ve Ziya Osman Saba'nın *Yedi Meşale* adlı bir kitapta çıkan şiirlerini beğenerek okuduğumu anımsıyorum. Bu kitabı, *Servet-i Fünun*'da tanışan, yedi genç arkadaşın oluşturduğunu sonradan öğrenecektim. Bunlardan Ziya Osman Saba sonuna kadar, Cevdet Kudret bir süre daha şiiri sürdürdüler. Cevdet Kudret bir de şiir kitabı yayımladı: *Birinci Perde* (1929). Buradaki özgün ve duyarlı şiirler dikkati çekti. Öykü denemelerini de *Sokak* adlı kitabında topladı (1975). 1929'da, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda, bir oyununu gördüğümü anımsıyorum: *Tersine Akan Nehir*. O yıllarda birkaç başarılı oyun daha yazdı.

Özyaşam öyküsüne dayalı romanlarını çok sevmiştim. *Sınıf Arkadaşları* (1943), *Havada Bulut Yok* (1958), *Karıncayı Tanırsınız* (1976) gibi yapıtları, özyaşamı dışında çağı ve çevresi üzerine yapılmış çok ilginç gözlemleri de içerir. İkinci kez okurken de aynı tadı aldığım bu romanların üzerinde, değerleri oranında durulmadığı kanısındayım.

Bununla birlikte Cevdet Kudret'in ağır basan yanları denemeciliği, öğreticiliği, özellikle de araştırmacılığıdır.

Denemeleri, başta dil ve edebiyat olmak üzere, güncel ekinsel konulara değinir. Bu arada her türlü bağnaz, tutucu, gerici düşüncelere karşı sürekli savaşım içindedir. Kitaplaşmış olan bu denemeleri, genç kuşakların okumasını, üzerinde durup düşünmesini dilerim: *Dilleri Var Bizim Dile Benzemez* (1966), *Bir Bakıma* (1977), *Benim Oğlum Bina Okur* (1983).

Öğretici yanı üzerinde pek durmayacağım. Çünkü en iyi bu yanı bilinir. Yalnız bir şey söyleyeceğim: Cumhuriyet'ten bu yana liseler için yazılmış edebiyat kitaplarının ve yardımcı kitapların en yetkinini, en özgününü Cevdet Kudret yazmıştır. Gönül isterdi ki bugün de onun kitapları okutulsun.

Beni en çok ilgilendiren, en beğendiğim yanını sona bırakmakla bencillik mi ediyorum? Cevdet Kudret çok özgün, titiz, çöp atlamaz bir araştırmacıdır. Kaynaklarda okuduklarıyla yetinmez, her ayrıntıyı kendi saptamadıkça içi rahat etmez. Onun için de güvenilir bir kaynak olur. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerini kapsayan, iki ciltlik *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* (1965-67) araştırma ürünlerinin başında gelir. *Karagöz* (3 cilt - 1968-70) ve *Ortaoyunu* (1973) ile türlü şair ve yazarlar üzerine yazdığı monografiler bu soydadır. Cevdet Kudret'in nasıl çalıştığını göstermek için bir örnek yeter: Halit Ziya Uşaklığil'in kitaplaşmayan bir romanı var. *Nesl-i Ahîr*. Meşrutiyet döneminde bir günlük gazetede tefrika edilmiş ve orada kalmış. Birçok kaynağa göre bu roman yarım kaldığı için yayımlanmamıştır. Titiz araştırmacı Cevdet Kudret kaynaklarda gördüğünü aktarmamış, kütüphaneye gidip Meşrutiyet dönemi gazete koleksiyonlarını taramış, romanı okumuş, tamamlandığını saptamış ve eserin niçin yayımlanmadığını açıklamıştır.

Daha çok uzun yaşa Cevdet Kudret dostum ve bize böyle özgün yapıtlar ver.

(Varlık, 1.7.1988)

Cömert Geldi, Cömert Gitti

Yaşar Kemal

Cevdet Kudret'i uzun yıllardır tanıyordum. Aydınlık, sevgi dolu, güzel gülen bir insandı. İnsanın hası derler ya, işte onlardandı. Onun aydınlık kişiliği bütün yapıtlarına da yansımıştır. Son "Yedi Meşale"ciydi. Onun ölümüyle bu dünya da kapandı. "Yedi Meşale" ne kadar etkiliydi, edebiyatımıza ne getirmişti, burada onu yargılamak bizim işimiz değil. Onu zaman ve edebiyat tarihçileri değerlendirecek, yargılayacak, hükmünü verecek. İlk işi şiirdi. Burada durmadı, oyunlar yazdı. Burada da durmadı, romana geçti. Ben burada onun romancılığından, azıcık da olsa söz etmek isterim. Romanımızda, yaşadığı sürece değeri bilinmemiş bir kişiydi. Bundan da yakındığını hiç duymadım, okumadım. Romanlarını, o güzelim Türkçesiyle, kendi kendine, alçakgönüllü ördü. Onun romanlarını edebiyatımızın usta işi yapıtları arasına, ikirciksiz koyabiliriz. Bunu zaman gösterecek. Zaman en büyük yargılayıcıdır.

Eleştirmendi, edebiyat tarihçisiydi... Edebiyatın her dalında da emeği vardı.

Ömrü boyunca, son soluğuna kadar bir karınca gibi çalıştı, bir dev yapıt toplamı bıraktı.

Hep halktan, güzellikten, iyilikten, dostluktan yana oldu. Bunun için de başı belalardan belalara girdi.

İnsanın böylesine cömert, böylesine aydınlık, sonuna dek umut dolu yaşaması bir mutluluktur.

Onun kişiliğini, ömrü boyunca dilinden düşürmediği Yunus'un şu dizeleri ne güzel anlatıyor: *"Biz dünyadan gider olduk / Kalanlara selam olsun."*

Böylesine dünya, böylesine insan sevgisi...

Bu dünyaya böylesine cömert gelip, böylesine cömert gitmek. İşte bu da böylesi kişiliklere, Cevdet Kudretlere hastır.

Böylesine dost, böylesine cömert, böylesine sevgi dolu gidenlere de selam olsun.

(Cumhuriyet, 14.7.1992)

AĞIT

Demirtaş Ceyhun

Cevdet Kudret ustayı da yitirdik...

Üstelik, Cevdet Kudret ustayla birlikte kim bilir kaç yazarı daha yitirdik? Sanmam ki sayısını tam olarak bilen biri bulunsun. Örneğin, Abdurrahman Nisari Hoca'yı da yitirdik. Çünkü, Cevdet Kudret'in de, o dönemin bütün solcu yazarları gibi öylesine çok takma adı varmış ki... Kendisi bile sayısını tam çıkaramıyordu anımsadığım kadarıyla.

Türkiye Yazarlar Sendikası, İstanbul Anakent Belediye Başkanlığı Kültür İşleri Daire Başkanlığı'na bağlı Beyoğlu'ndaki Karaca Tiyatrosu'nda düzenlediği *"Ustalarımızla Birlikte"* toplantılarının ilkini Cevdet Kudret'e ayırmıştı. Nasıl unuturum. O ana dek sadece Abdurrahman Nisari kimliğiyle sınırlı sandığım yaratıcı kişiliğini şöyle birazcık olsun yakından tanıma olanağını bulduğum ve dehşetli hayıflandığım... sonra da, birlikte iki yudum içme keyfini yaşadığım... o güzel günü nasıl unuturum Allah aşkına... 12 Şubat 1990 Pazartesi. Sahneye çıkmış, sanki yaşam öyküsünü anlatırmış gibi, kendisiyle, şiiriyle, oyunuyla, öyküsüyle ince ince gırgır geçerek, Cumhuriyet dönemi Türk yazınıyla ilgili öylesine güzel ve tadına doyum olmaz bir gizli ders vermişti ki bizlere...

Hâlâ gözlerimin önünde. Seksen küsur yaşında ama, oldukça dinç. Belleği pırıl pırıl. Ama nasıl olmuş da çıkmış sahneye? Sanki ardından biri itmiş. Sahnede oluşuna bir türlü inanamazmış da, kaçmak için fırsat kollarmış gibi, şaşkın, ürkek, utangaç, pişman... Ve tıpkı anlattığı gibi; *"Yoksul bir ailenin çocuğu. Küçük bir azınlığın keyifli yaşamına değil, büyük bir çoğunluğun sıkıntılı yaşamına aday olarak gelmiş dünyaya."* Sahnedeki duruşundan belli. Ve alabildiğine alçakgönüllü.

"Öğretmenlikten de alındıktan sonra, adımla yazı yayımlayabilmem kesinlikle yasaklanmış olduğu için, çaresiz, başka başka adlarla yazdım. Üstelik, geçinebilmek için çok çeşitli alanlarda yazdım. Edebiyat ders kitapları hazırladım, monografiler yazdım, araştırmalar, incelemeler yaptım, birtakım eski kitapları yeni dile

aktardım, baskıya hazırladım. Siyasal yazılar bile yazdım, hiç anlamadığım halde... Anımsadığım kadarıyla, örneğin, Mehmet Ali Aybar'ın 1946'larda çıkardığı 'Zincirli Hürriyet' adlı haftalık gazetede. Ama, yazdığım o yazıların demek hiçbirinin bir değeri yokmuş ki, bugün ne ben anımsıyorum neler yazdığımı, ne de bir başkası... Sadece, o yazılardan birinde CHP'yi eleştirirken yaptığım bir espri kalmış aklımda; CHP, tıpkı kemana benzer, sol elle tutulur, sağ elle çalınır, diye yazmıştım" demişti, o tadına doyum olmaz güzellikteki gizli dersin sonunda da.

Kendi deyimiyle, daha 13-14 yaşlarında bir çocukken *"edebiyat zehiri"* zaten kanına işlemiş bir kez. Ortaokul öğrencisiymiş. Galiba birazcık aruz da öğrenmiş olmanın çocukça babalanmasıyla, bir kompozisyon ödevinde yıldızları birtakım küçük meşalelere benzetince, bütün Edebiyat-ı Cedide ozanları gibi aşırı derecede *"üslûpta mümtâziyet"* düşkünü Türkçe öğretmeni Hüseyin Siret Bey hemen *"harika çocuk"* ilan etmiş kendisini. Artık tamam. *Edebiyat zehiri* işte böylece kanına işlemiş bir kez. Artık varsa yoksa edebiyat. Ozan olarak da, varsa yoksa Ahmet Haşim... O yaşına dek İstanbul dışına da hiç çıkmamış bu çiçeği burnunda genç ozan-öğretmen. Kayseri'de de başlamış çocuklara sabah akşam Ahmet Haşim'den şiirler okumaya... Hep, Haşim'in *"intihar eden güneşlerini", "kızıl bir fener gibi yanan akşamlarını"* açıklar dururmuş... Ama soğuk bir kış günü, birden farkına varmış ki, bu çocukların çoğu fakir, ne üstlerinde var ne başlarında, neredeyse hepsinin ayağı yalın, mosmor kesilmişler, sınıfta tir tir titriyorlar. Dut yemiş bülbül gibi kalakalmış öyle. *"Akşam, yine akşam, yine akşam / Göllerde bu dem bir kamış olsam"* diye Ahmet Haşim şiirleri okumak birden öyle saçma gelmiş ki... *"Utandım"* demişti.

İşte, yaşamını birden tersyüz eden, imzasıyla yazı yayımlayamaz duruma düşüren suçu bu; *Utanması. Halkından utanması...*

Çünkü, bu tarihten sonra artık "üslûpta mümtâziyetçi" şiirler değil, Behçet Necatigil'in değerlendirmesiyle *"saz şiiri geleneklerinden faydalanarak sosyal temaları işleyen şiirler"* yazmaya başlamış. Savaş düşmanı ve emekten, emekçiden yana oyunlar yazmaya başlamış. Vay sen misin?.. Şıp diye kapanmış önündeki o

açık kapıların hepsi. Artık ne tiyatro, ne dergi, ne de kitap söz konusu Cevdet Kudret için. Hani, bu yeni şiirlerinden birkaçı belki *Yedi Meşaleci*'lerden arkadaşı Yaşar Nabi'nin dergisi *Varlık*'ta sanki gizlice yayımlanırmış gibi, köşede bucakta çıkmış. Ama topu topu 1937 yılına kadar... Çaresiz o da, tıpkı Nâzım gibi, Kemal Tahir gibi, Aziz Nesin gibi, neredeyse o dönemin bütün ilerici yazar ve ozanı gibi takma adlar kullanmaya başlamış yazılarında. Bu takma adların gizleri açığa çıkar gibi oldukça da, yine çaresiz, habire yeni imzalar uydurmuş durmuş yazılarına.

Gerçekten, Cevdet Kudret'in herhangi bir yazısı, şiiri, öyküsü, romanı hakkında, herhangi bir yargı organınca bir soruşturma açılmış mıdır acaba? Bugüne dek hiç duymadım çünkü. İlginç... Cevdet Kudret de CHP tek parti iktidarınca, birçok çağdaşı gibi, yargılanmadan, hatta yasal bir soruşturmaya bile uğratılmadan, kestirmeden cezalandırılmış galiba... Adı elinden alınmış... Başka adlara sürgün edilmiş, tıpkı Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde aydınların adlarını kullanamayacakları diyarlara, Fizan'a, Yemen'e vb. sürgün edilmeleri gibi.

İşin daha da ilginci, Abdurrahman Nisari'nin Cevdet Kudret'e yaptığı asıl kötülük, tıpkı, yine kendisinin *"Fuat Köprülü yetişmeseydi eski edebiyatımız üzerinde çalışanlar acaba ne yaparlardı?"* dediği gibi *(Kalemin Ucu,* s. 69-222), galiba daha sonra yazılan neredeyse bütün edebiyat tarihleriyle ders kitaplarının, kusursuz ve özgün sistematiğinin yanı sıra Abdurrahman Nisari'nin kişiler ve edebiyat akımlarıyla ilgili yorum ve değerlendirmelerini de hemen hemen aynen aktararak sürdürmüş olmalarından kaynaklanmaktadır bizce.

Çünkü, Cevdet Kudret ustanın, yakın tanığı olduğumuz o yüce onuru ve alçakgönüllülüğü, hele hele bir takma adın ardına gizlenerek kendinden söz etmesine izin versin. Olanağı var mı hiç? Tövbe.

Öyle ki, Cevdet Kudret'in adını anmak ne sözcük, Cevdet Kudret'in de adı geçecek diye *Yedi Meşaleci*'ler şiir akımına bile yer verilmemiştir Abdurrahman Nisari'nin kitaplarında. Neredeyse bin sayfayı bulan bu üç ders kitabında ne *Yedi Meşale* akımından, ne de *Yedi Meşaleci*'lerden tek sözcük vardır.

Gerçekten de, tıpkı Fuat Köprülü örneğindeki gibi, daha sonra yazılmış Cumhuriyet dönemi edebiyatımızla ilgili kitapların neredeyse hepsi, Abdurrahman Nisari'nin kitaplarını temel aldıkları için, yargı ve değerlendirmelerinin çoğunu da hemen hemen aynen sürdürmüşlerdir. Diyelim, Cevdet Kudret'in onuru ve alçakgönüllülüğü Abdurrahman Nisari'nin kitaplarında Yedi Meşaleci'lerden ve Cevdet Kudret'ten de söz etmesine izin vermemişse, ilginçtir, daha sonra yazılan kitaplarda da Yedi Meşaleciler akımına ya hiç yer verilmemiştir ya da iğneli bir dille, küçümsenerek geçiştirilivermiştir. Veya bu Yedi Meşaleci'nin adları sayılmıştır bir parantez içinde, çok çok.

Ne acı...

"Tıpkı keman gibi, her zaman sol elle tutulup sağ elle çalınmış" CHP'zede büyük usta!.. Bağışla bizleri...

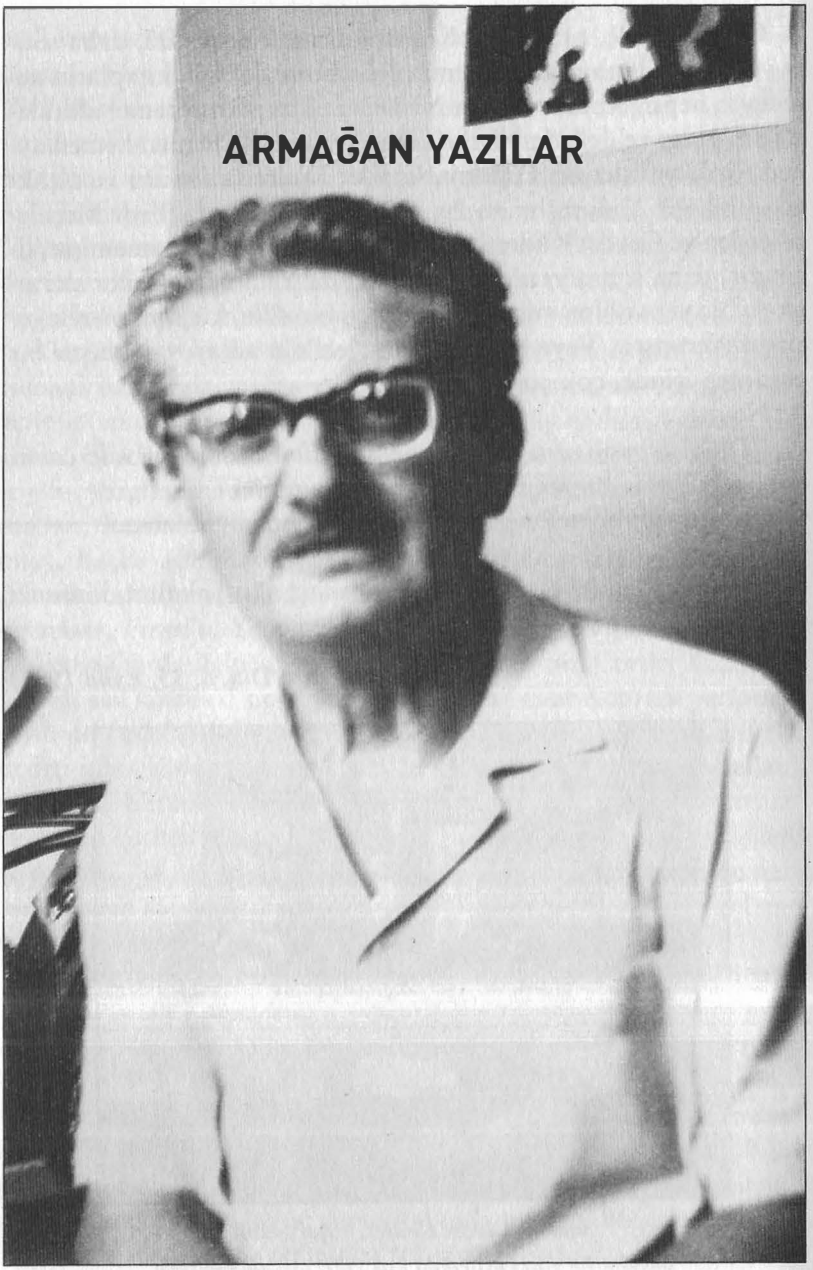
Anca şimdi bilincine varabiliyoruz ne yitirdiğimizin...

Başka ne denilebilir ki... Artık kimimiz ağıt yakalım, kimimiz de kına...

(Çağdaş Türk Dili, S. 55, Eylül 1992)

Soldan: Cevdet Kudret, Yaşar Nabi,
Sabahattin Ali; kucağında kızı Filiz; arkada eşleriyle

ARMAĞAN YAZILAR

Kirlenmemiş Bir Adam

Ayşe Kudret

Babam için...

Adnan Özyalçıner, bu 'saygı' kitabında benim de bir yazım olması gerektiğini söylediğinde 'yazamam' dedim. Yazmam gerektiğini biliyorum. Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri Törenleri'nde çıkıp herkese teşekkür etmem, bir iki söz söylemem gerektiğini de biliyorum.

Ama ben, babamın yokluğuna, onunla ilgili anıları bilinçli olarak, zorla kafamdan uzaklaştırarak katlanabiliyorum. Bu savaşı ondört yıldır hemen her gün veriyorum. Kitaplarını okurken onun sesini duyduğum için ikide bir ara vermek zorunda kalıyorum. Törenlerde göz yaşlarımı tutamıyorum. Çıkıp nasıl iki lâf ederim? Bu yazıyı yazmak için anıları deşmem, gerek. Çok zor bir görev.

Cevdet Kudret'i bir baba, bir insan olarak anlatmaya nereden başlamalı?

2006 yılı Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri Töreni sonrasında sohbet ederken Nilüfer Kuyaş, 'Cevdet Kudret'le yaşamak herhalde zor bir işti' dedi. Anlaşılan eleştiri yazılarına bakarak babamın çetin ceviz olduğunu düşünmüş. Benden önce İsa Çelik, 'O melek gibi bir insandı diye atıldı.

Evet, ev halkı olarak zaman zaman isyan ettirdiğimiz melek gibi bir insandı. Ev halkı derken evdeki üç kadından söz ediyorum. Birincisi saf kan Çerkez anneannem, ikincisi yarı Çerkez annem, üçüncüsü artık iyice azalmış da olsa genlerinde Çerkez damarı halâ hüküm süren kızı yani ben. Çerkezleri bilen bilir; başına buyruk, çabuk parlayan, hırçın, inatçı ama özel insanlardır. Aramızda bir türlü huzur vermediğimiz babacığım gene de hepimizi çok sevdi. Sevgisi çok bol, sevgi dağarcığı hiç tükenmeyen, bir insandı. Çocuklara ise özel bir düşkünlüğü vardı. Çocuklar da bu sev-

giyi bir biçimde hissederler ona hemen yaklaşırlardı. Bir yakınımızın oğlu ile o kadar sevişiyorlardı ki, dört yaşındaki bu afacan, Can Kubalı, Bodrum'da bir sabah erkenden yola düşmüş dere tepe demeden, başı boş köpeklere aldırmadan bizim eve kadar gelmiş ve doğruca babamın odasına gidip bir köşeye sesizce oturmuş, onun yazı yazmasını seyretmeye başlamış. Babam durumu neden sonra fark etmiş. O zaman telefonumuz da yok, haydi otele gidip aileye haber vermişler.

Benim çocukluğumda da o kadar birbirimize düşkünmüşüz ki başka çocuklar başları derde girince 'anne' diye ağlarken, ben 'baba' diye ağlarmışım. Gençliklerinde Ankara'da kırlara yürüyüşlere, pikniklere giderlermiş. Bütün tanıdıklar bu yürüyüşlerde babamın sırtından inmediğimi anlatır dururlar. Ben, bana hiç bıkmadan kitap okuduğunu, yerlerde sürünerek benimle saatlerce bilye oynadığını hatırlıyorum.

Bir dostum, babamla ilgili olarak, çok 'pure' bir insan demişti. Ben o gün bu gün babamı çok iyi anlatan bu kelimeye Türkçe bir karşılık arayıp bulamıyorum. 'saf' desem, değil, 'temiz' desem değil. Belki 'kirlenmemiş' demeliyim. 'temiz' le 'kirlenmemiş' arasında bir fark var mı? 'Kirlenmemiş' bir ömür boyu karşılaşılan üç kağıtlardan, aldatmacalardan, atlatılan badirelerden temiz kalarak sıyrılmış olmak, dünyaya hâlâ saf bir yürekle, hâlâ taze, hatta toy bir bakışla bakmak anlamını taşıyor bana göre. Yalan, dolan, art niyet gibi şeylerden o kadar uzaktı ki başkalarının bu tür davranışlar içinde olabileceğini aklına bile getirmez, herkese güvenle yaklaşırdı. Ancak, züppe, kendini beğenmiş, ya da fiziksel aykırılıklar peşinde koşan kişilere müthiş antipati duyar, kesinlikle güvenmez, yüzlerine dahi bakamazdı. Yumuşak tabiatına karşın değer yargılarından taviz vermeyen biriydi. Kendisine yabancı gelen kişilerin yanında hemen hiç konuşmaz, bizim kaş göz işaretlerimize karşın, iki lâf etmezdi. Oysa, sevdiği insanların yanında dili çözülür, şakalaşır, keyfi yerindeyse yaşamından anekdotlar anlatır, tatlı tatlı sohbet ederdi. Her dinleyen, ona, anılarını yazması gerektiğini söylerdi. Ama gerek bizim gerekse dostlarının bu konudaki ısrarlarına hep karşı koydu. Mükemmeliyetçi bir insan

olduğundan, zamanında not etmediği olayları hatırladığı biçimde yazmak tabiatına aykırıydı. Bu mükemmeliyetçi insanın, 'Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman', 'Karagöz', 'Ortaoyunu' gibi kapsamlı kitapları hazırlamasının; ne kadar araştırma, emek, bilgi, sabır gerektirdiğini siz düşünün. Ona yardım edecek asistanları filan yoktu tabiî ki, her şeyi kendisi iğne ile kuyu kazar gibi arar, bulur, değerlendirirdi. Bu arada Konur Ertop'un ve kimi dostlarının Bodrum'a bilgi, belge yetiştirmekteki gayretlerini de anmak gerek elbette.

Bir ömür boyu, hastalandığı son bir buçuk yıl hariç, her sabah saat beşte, altıda kalkıp daktilosunun başına geçer, iki parmakla, ama gayet hızlı yazardı. O zaman bilgisayar yok, daktilo da gürültülü bir aygıt, sanırım annem her gün bu sesle uyanmaktan bıkmış arada söylenirdi. Ama bilgisayar olsa bile, babam kesinlikle kullanmazdı. Teknik aletlere karşı hep yabancılık duydu. Telefonla konuşmaktan bile hoşlanmazdı. Oysa, evde el becerisi isteyen ufak tefek tamiratın pekâlâ üstesinden gelirdi. Masasının başında çalışması gün boyu sürer, ancak bunaldığı zaman ara verirdi. Yirmi yıl işsiz bırakılmış bir insanın ömür boyu böylesine bir disiplin içinde çalışması, üretmesi bana hep olağanüstü gelmiştir.

Cevdet Kudret biricik kızı Ayşe'yle

Biz yataktan kalktığımızda çayı demlenmiş, sofrayı hazırlanmış bulurduk. Zaten kahvaltıyı, çayı hazırlamayı (illâ ki 20 dakika demlenecek), salata yapmayı o üstlenmişti. Sofrayı da birlikte kurar kaldırırdık. Evin alış verişine de o çıkar, sebzeyi, meyvayı, eti seçmesini gayet iyi bilir bu işi severek yapardı. Bir de taze ekmek meraklısıydı. Bodrum'da beğendiği fırından ekmek almak için bir saat yol yürürdü. Bu alışkanlığını İstanbul'da da sürdürdü. Ekmek almak için Rumelihisarı'ndan Bebek'e yürüyerek gider gelirdi. Sanırım, böylece hem kafasını dinlendiriyor, hem de kendi kendine kalma fırsatını buluyordu. Yürüyüşlerden gayet keyifli döner, zayıflama sevdası ile yürüyüş yapanları anlatır, zayıflayabileceklerine kesinlikle inanmaz, dalgasını geçerdi.

Son derece evcimen bir insandı. Hiç bir zaman 'maço' bir erkek olmadı. Her işini kendisi görürdü. Bir kere olsun birimizden bir bardak su istediğini hatırlamıyorum. Buna karşın kendisi her zaman vericiydi. Ben çok sıska bir çocuktum. O zamanlar gece içilen süt çok yararlıdır diye biliniyor, üniversite yıllarım dahil, her gece yarısı kalkar, yatağıma bir bardak süt getirip içirirdi. Maddi manevi herşeyini ailesine adamış bir insandı.

Biz ise, kimbilir kaç kez, yemek soğuyor, tekrar mı ısınacak diye sofraya gelmesini, kaç kez şu eksik bu eksik diye çarşıya gitmesini isteyerek, bayram ziyaretlerine, komşu, akraba gezmelerine sürükleyerek onun çalışmalarını böldük.. Yaşadığı sürece, ona karşı daha düşünceli, daha anlayışlı, daha müşfik olmadığımız, belki de daha verimli çalışmasını engellediğimiz için ölesiye üzüntü duyuyoruz.

O ise bunca yaşam gailesinden sonra hâlâ içi gülücüklerle dolu, çabucak sevinen, küçücük şeylerden mutlu olan, hemencecik gözü ışıldayan, keskin zekâsıyla olayların püf noktasını görüp esprili yanını yakalayan, sıcacık, çok sevgili bir insandı. Onu kıracak bir davranışta bulunduğunuzda sizden uzaklaşır, kabuğuna çekilirdi. Bu belki de zor geçen çocukluk yıllarında edindiği bir savunma yoluydu. Ama kalbini tekrar kazanmak çok kolaydı. Biraz üstüne düşünce hemen yumuşar hiçbir şey olmamışcasına eski sevecen haline dönerdi.

Çocukluk yıllarına ait hiçbir acısını bizlere aktarmazdı, onları ancak yazılarından öğrenmişizdir. Yalnızca bir kez, annem Bodrum'daki eve tığ işi perde ördürmeye kalktığı zaman, itiraz etmiş yoksulluk günlerini hatırlattığını söylemişti. Tabiî ki estetik uğruna onun duyguları feda edilmişti. Evin hâkimi annemdi. Erkân, adap bilen, güzel konuşan, son derece zevkli, üstelik uzun yıllar boyunca çalışarak evi geçindirmiş, kuşağının iyi yetişmiş, yüksek öğrenim görmüş çoğu kadını gibi mütehakkim bir insan olan anneme karşı koymak bu yumuşacık insanın harcı değildi. Babam da kurtuluşu, yapılmasını istediği şeyi çocuk gibi tutturup, Nuh deyip peygamber dememekte bulmuştu. Bodrum'daki evin bazı kusurlu yanlarında onun parmağı olduğu için orada yaşadığımız sürece bunları kafasına kaktık durduk.

Bodrum'daki o güzelim ev, mimar Altan Denizsel'in farklı projesi ile annemin zevki ve becerisi sayesinde, emekli ikramiyeleri ve o sırada ortaya çıkan dededen kalma küçücük bir arsanın parasıyla yapılabildi. Dışarıdan çok görkemli görünen, o çok müstesna evde çok kısıtlı emekli maaşlarıyla zar zor geçindiler. Hem geçim sıkıntısından, hem yaz kış Bodrum'da yaşamaktan bıkmışlardı, İstanbul'a taşınmak istiyorlardı. Neyse ki o evin satışı yaşlılık günlerinde onlara İstanbul'da rahat bir yaşam sağladı. 1986'dan 1990'a kadar İstanbul'da çok mutlu oldu. Gelişim Yayınevi'nde çalışmaya başladı, orada gençlerin çevresini sarmasına bayılıyor, sevdiği bir işi yapıyor, öğlenleri çıkan tabldot yemeğinden, kontrolumuzdan uzak bol bol yiyordu. Olan oldu bir kalp krizi geçirdi. Gelişim'deki işi bırakmak zorunda kaldı. Ama, eve gene torbalar dolusu kitaplarla dönüyor, ağır taşımaması gerektiğini ne kadar söylersek söyleyelim, oralı olmuyordu. Yaşını hiç hissetmeyen, hiç bir şeye üşenmeyen bir insandı. Taa ki bir gün, bir bacak ağrısına tutulup bacağını kaldıramaz hale gelinceye kadar. Prostat kanseri olduğu anlaşıldı, kanser kemiklere de sıçramıştı. Verilen ilâçların tarifnamelerindeki kanserle ilgili yerleri kesip fotokopi yaptırıyor, ilâç kutularına onları koyuyorduk. Bir ömür kağıt, kalemle uğraşmış bir insan olarak bunların fotokopi olduğunu anlıyor ama elinden bir şey gelmiyordu. Biz de sonuna kadar, san-

ki basit bir hastalığa yakalanmış gibi davrandık. Belki, gençliğinde geçirdiği zatülcenp hastalığı sırasında ölümle burun buruna geldiği için ölümden nefret ederdi. Yoksa, yirmi iki yaşındaki bir genç, "On Ölüm Şarkısı" şiirlerini niçin yazsın? Ama artık sonunda anlamıştı ve belki de duygularını bizimle paylaşmak istiyordu. Biz ise, hastalık lâflarını hep geçiştirdik, hep şakaya vurduk. Şimdi bunun çok yanlış olduğunu düşünüyorum, belki de bizimle dertleşmek, vedalaşmak istiyordu.

Babamın ölümünden sonra annem sudan çıkmış balık gibi oldu. Biz evi hep annemin idare ettiğini, herşeyi onun düşündüğünü, kararların onun iradesiyle alındığını sanırdık. Meğer, evin eksiklerini görüp gideren, önemli kararlarda bize yakışır çözümleri öneren, evi çekip çeviren babammış. Üstelik çekingen, alçakgönüllü, sessiz bir insan olduğundan biraz da muhallebi çocuğu sandığımız babam, o korkunç hastalık günlerinde gık demedi. Nasıl dayandı bilmiyorum.

Onu çok özledim.

Cevdet Kudret bir yakınının çocuğu Can Kubalı'yla

EĞİTİCİ, ÖĞRETİCİYDİ

Mahmut Gazi Yaşargil

Bayan Ayşe Kudret, 29 Kasım 2006 tarihli faksıyla, rahmetli babası, edebiyat hocamız *Cevdet Kudret SOLOK* hakkında bir hatıra yazısı rica etti.

Sayın hocam, yalnız 66 yıllık hatıramda değil, günlük hayatımda mesleki ve edebi eserler okurken, özellikle yazılarımı hazırlarken, tüm canlılığıyla beni içimden izlemektedir. Bunun nedenleri açıklayayım;

Orta okulumuz 1940 yılı Ekim ayında, *Ankara Erkek Lisesi*'nden, yeni yapılan *Atatürk Lisesi*'ne taşınmıştı. Lisenin henüz tamamlanmamış büyük bahçesinde, dört-beş yüz öğrenci sabah 8'e doğru toplanmıştık. Birden giriş kapısı açıldı, uzun boylu, çok ciddi bakışlı müdürümüz, tarih hocası *İhsan Bey,* yanında on-on beş kadın ve erkek öğretmenle birlikte merdivenlerin üst sırasında durarak birkaç kol hareketiyle öğrencileri anında susturup toplanmalarını sağladı ve bize şu bilgiyi verdi; *"Eskiden lise öğrencileri fen ve edebiyat sınıflarını seçebiliyorlardı. Klasik olarak adlandırılan yeni bir sınıf açılacak ve bu sınıfta Latince, ileride de eski Yunanca öğretilecek."* Klasik sınıfa girmek isteyenlerin önündeki sıraya girmelerini istedi. Avrupa üniversitelerinde Latince koşulu vardı ve ben de Avrupa'ya gitmeyi tasarladığımdan hemen bu gruba katıldım. *(Hayatım boyunca da, 15 yaşında verdiğim bu kararımın benim için ne derecede doğru ve iyi olduğunu hep saptadım.)*

Klasik sınıfta ilk yıl 25, ikinci yıl 17, son yıl da 9 öğrenci olmamız hem bizler için hem de öğretmenlerimiz için biricik çalışma ve tanışma olanaklarını yaratmıştı. Kendi alanlarında çok seçkin olan öğretmenlerimizle bir seminer havasında rahatça konuşabiliyorduk.

Fransızca ders veren, büyük edebiyat eleştirmeni *Nurullah Ataç* hocamız öğleden sonraki iki saatlik mütalaalarda bizi kollar, yazılarıyla uğraşır, ara sıra kalkar sıraların arasında dolaşır, bir şeyler mırıldanır, bazen efkârlanıp *Verlaine, Rimbaud, Baudelaire, Mal-*

larme'den şiir parçalarını Türkçeye çevirip bize okur, bazen *Fuzuli*'nin derinliğini anlatır, *Orhan Veli*'yi önerir, *Orhan Burian*'ı çoğunlukla över, bazen de eleştirirdi, böylelikle *Orhan Burian*'ın yazılarını edebiyat dergilerinden dikkatlice izlememizi sağlamıştı.

Cevdet Kudret hocamız, daima ciddi, saygılı, samimi ve anlayış dolu bir öğretmendi. Kendisini, her konu ve her kişi üzerinde nesnel düşünceli ve duygulu kalmak ilkesine adamıştı.

Hasan Ali Yücel ve arkadaşları tarafından 1930'lu yılların sonlarında, dünya klasiklerinin Türkçeye çevirtilerek, Devlet Maarif Matbaası'nda bastırılması ve gençlere ucuz fiyatla satılması, bizim kuşağımıza yepyeni görüş açıları sunmuştu. Bu eserlerde birey ile toplum ilişkilerini ve aralarındaki çelişkileri, birbirlerini kısmen tutan ya da hiç tutmayan görüş ve düşünceleri okuyor, öğretmenlerimiz ve arkadaşlarımızla sürekli tartışıyorduk. Sevinmiştik ama oldukça şaşırmıştık, bir şeycikler öğrenmiş ama sanki daha cahil düşmüştük.

Cevdet Kudret hocamız bizi sabırla dinler, büyük bir sakinlikle düzenli düşünme ve karar verebilmek için diyalektik yöntem önerirdi. Her konuda sıralı, derli toplu düşünmek ve disiplinli çalışmak ilkeleriyle, derslerinde ve eserlerinde bizlere örnek oldu. Destanlardan başlayarak, Karahan, Selçuk, Osmanlı divan ve halk edebiyatından, tanzimat, mutlakiyet, meşrutiyet ve cumhuriyet dönemi yazarlarının eserlerinden sistematik, seçkin örnekler verirdi. Edebiyat ile ilgili yayınlayacağı eserleri için hazırladığı, henüz son baskıya verilmemiş ilk örnekleri derslerde parça parça dağıtır, okutur, tartışır ve gerektiğinde düzeltirdi. Nesir veya şiir, edebi yazarların ve eserlerinin dönemini, yapısını, biçimini, içeriğini, kimliğini, özünü sistematik yaklaşımlarla açıklamayı severdi. Küresel kültürel ve edebi gelişmeleri tarihsel ve dönemsel bakımdan sınıflandırıp kültür dünyasının haritasını kuşbakışı algılamamızı sağlardı.

Divan edebiyatı aruz şiirlerini okumayı ve anlamayı öğretmişti. Halk edebiyatı, özellikle *Yunus Emre, Pir Sultan Abdal* ve *Karacaoğlan*'ın şiirleri beni çok etkilemişti; sanki en eski çağlardan geleceğe ışıldayan kopmaz yüce sevgi bağlılığı.

Hocamızın sistematik, disiplinli, düzenli düşünüp, çalışmak ve yazmak ilkelerini mesleki hayatımda ve yazılarımda titizlikle uygulamaya çalıştım.

Alçakgönüllü doğasıyla biyografisinden, kendi şiir ve romanlarından, Karagöz ile ilgili eserlerinden hiç bahsetmezdi. Bunları, sonradan öğrendiğimde şaşırmıştım.

Hocamız, bizleri hiçbir bakımdan ayırt etmez, yazılarımızı objektif eleştirir, kimseyi kırmazdı. Aramızda şairlik taslayanları hoşgörürdü. *Can Yücel*'in nesir yazılarının çok güzel olduğunu biliyorduk. Şiir yazdığını, 3 yıl boyunca sınıfta kimseye söylememişti. Onun ileride filoloji profesörü olacağını düşünürdük. Can'ın yetişmesinde ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında başlayıp, gittikçe derinlik ve genişlik boyutları yükselen şiirlerinde, genetik yapısı ve aile kıymetlerinin yanı sıra Cevdet Kudret hocamızın katkısı da olmuştur diye düşünürüm. Türk edebiyatı, Can'ı çok erken kaybetti; bir gün Nobel ödülü alabilirdi. Gelecek nesiller onu daha yüksek boyutlarda anacaktır.

Can, büyük Fransız devlet adamı, hukuk filozofu, yazar *Baron Montesqiueu*'nin (1689-1755) bir dergide Türkçeye çevrilmiş yazısını bana vermişti. *Montesqiueu* bu yazısında, Romalı devlet adamı, yazar, filozof *Seneca*'nın (4 BC (İÖ) 65 AD (İS)) *hayat* ve *ölüm* hakkındaki düşüncelerini ve Latince aforizmalarını açıklıyor, eleştiriyordu. Bu yazının içeriğini hemen algılayamamıştım. Birkaç defa daha okuduktan sonradır ki hoşlanmaya başladım. Hocamıza danıştık; bir göz atarak *"bu çok olgun bir yazı, siz bu yazıyla Şubat 1943'te lisemizde yapılacak güzel konuşma yarışmasına katılın"* önerisinde bulundu. Yazıyı ve Latince aforizmaları ezbere öğrenip anlatmam yarışmayı kazanmamı sağlamıştı. Sahne arkasında, hocam ilk kez gördüğüm bir sevinç içerisinde elimi tutarak *"aferin, klasik sınıf için büyük kıvanç kaynağı oldu"* dedi.

Viyana'ya tıp fakültesine gitme hazırlıkları içerisindeyken Temmuz 1943'te hocama son defa lise yakınında rastladım ve vedalaştık. Serüvenli yolculuğun heyecanıyla kendisinden, diğer hocalarımdan ve arkadaşlarımdan adres almayı ihmal ettim. O zamanlarda cep telefonu hayalimizde bile değildi.

Batı'da geçen 63 yılda sosyete hayatına katılmaya ne zamanım ne de isteğim oldu. Yoğun mesleki çalışmalarımın yanı sıra Türkiye ve dünyamızdaki edebiyat ve diğer kültürel evrimleri dergi ve kitaplardan takip ettim. Son yıllardaki gelişmeleri internet sayesinde kaçırmamaya çalışıyorum. Türk şiir, roman, hikâye, deneme ve biyografi edebiyatı, dünya edebiyatı düzeyine eriştiyse bunda okullarımızın ve öğretmenlerimizin katkılarını anmak boynumuzun borcudur.

Hocamızın *Türk edebiyatı ansiklopedisi* (Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman), kültürümüzün gelişmesinde sağlam bir kaynaktır. Bu eser, çeşitli dillere çevrilip internette yayınlandığı takdirde, küresel kültür evrimine de çok değerli katkıları olacaktır.

Cevdet Kudret, Kayseri Lisesi öğrencileriyle Samsun gezisinde

ÖĞRETMEN

Aydın Çubukçu

Giriş kapısından üst kat koridorlarına kadar göze çarpan her yer, "Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye" sloganları ve kalpaklı Mustafa Kemal afişleriyle donatılmış okulun ikinci katında, birinci sınıfın devrimci öğrencileri aksatmadan girdikleri derslerden biri için sabahın saatlerinde toplanmışlardır. Hararetli tartışmalar, yoğun sigara dumanını daha da koyulaştırıyor. Ya bir eylem öncesinin ya dün yapılmış bir eylemin elektriği atmosferi tamamlamaktadır. Ders zili çalmadan koridorun ucundan ince, ak saçlı, kalın camlı gözlüklerinin ardında ışığı hep hissedilen gözleriyle "öğretmen" görünce tartışmalar kesiliyor. O, eylemden başka hiçbir şeyin bitiremeyeceği heyecanlı söz fırtınaları, yavaşça sönüyor. Derse hocadan sonra girmek marifet sayılırken, "öğretmen"in* görüntüsü bu geleneği de bozuyor.

Aynı saygılı disiplin, bir de Muammer Aksoy'un "Anayasaya Giriş" dersinde görülür. Sahne sanatları ve eleştirisi dersine giren Metin And, eğlenceli adamdır; ders başladıktan sonra bile, kapı önünde onunla sohbet edebilirsiniz. Ders bittikten sonra da uzun süre kürsüden ayrılmaz; purosunu yakar ve özellikle kızlarla konuşmaya bayılır. Plastik sanatlar ve eleştiri dersine gelen Turan Erol, koridorda da, sınıfta da tuvalde beyazı bol figürler çizen bir fırça sessizliğiyle kayar. Muammer Sun ise, öğrencilerden çok önce gelir, notalarla cümle kurmanın sırlarını anlatmaya... Pikabını, plaklarını getirir, konunun akışına göre sınıflandırıp sıraya koyar, sonra öğrencilerin sınıfa girmesini bekler.

Cevdet Kudret ise, lise öğretmenlerimize benzer. "Aksesuarı" olmayan ender öğretim görevlilerindendir. Giysileri, çantası, yavaş ve dikkatli hareketlerle kürsüye yaydığı notları ve kitapları, hep "tam üstüne göre" diyebileceğimiz bir uyumdadır.

* Öğretim görevlilerine "hoca" demek, bugün olduğu gibi o zaman da adettendi. Ama nedense, yalnızca Cevdet Kudret hep "öğretmen" olarak anılırdı.

Gazeteci, radyocu, televizyoncu olacak bu çocukların, edebiyatla ilişkilerini ciddi bir sorun olarak gördüğü bellidir. Öyle köprüler kurmalıdır ki, haber yazarken, yorum yaparken, olay izlerken edebiyat bir omurga olsun yaptıkları işte... Eleştirel incelemenin ve metin çözümlemelerinin bir eğitim aracı olarak değerlendirilmesi değildi önemli olan; dolaysız olarak hayata bakışın değişik yansımaları, bilgi edinmenin özgün yolları olarak içselleştirilmeliydi bunlar. Eleştirinin bir bilme biçimi olması düşüncesi, o güne kadar "ölçme, değerlendirme" gibi kavramlarla tanımlaya geldiğimiz bu etkinliği tümüyle farklı bir yere koymamıza yol açmıştı. Edebiyatın ise şairleri, yazarları tanımanın, "dönemleri" öğrenmenin çok ötesinde bir anlamı vardı. Edebiyatçı, her ne yazmış olursa olsun, hangi akıma ya da döneme ait olursa olsun, onun ürünü dünyayı, toplumu, hayatı bilmenin bir verisi idi. Böylece edebiyat bir "ilgi alanı" olmaktan çıkıyor, tarihle, sosyolojiyle, insan bilimlerinin hepsiyle bağıntılı bir "bilgi alanı" halini alıyordu.

Hepsi hepsi haftada bir gün, bir ders saati içinde o zaman henüz kullanılmayan terimle "iletişimci", yani gazeteci, radyocu, televizyoncu olacak gençlere edebiyat ve eleştiri adına bundan öte ne anlatılabilirdi ki? Cevdet Kudret, kompozisyon tekniği, gramer gibi böyle bir okul için ilk akla gelebilecek konulara hiç girmedi. Belki anlattıklarının hepsinin içinde bunlar, her şeyi birbirine bağlayan gizli iplikçilerin düğüm noktaları gibi duruyordu: ama asla, not tutulup sonra ezberlenip istenildiğinde tekrarlanılacak bilgiler olarak değil.

Yıl sonu sınavlarında da bizden istenen düzgün bir kompozisyon yazılmasıydı. Bugün, sınavın aslında bizi ölçülüp değerlendirildiğimiz bir nokta değil, bütün ömrünü yazar ve eğitimci olarak tasarlayıp kurmuş bu öğretmenin kendisini sınadığı bir an olduğunu düşünüyorum. Kâğıtları okurken, "bakalım kaç okka eder bu öğrenci" diyerek değil, "ne kadar verebildim, başka ne yapabilirdim" diye soran bir öğretmendi o.

Okul müdürümüz Muammer Aksoy, olağanüstü bir zamanda, öğrenci ayaklanmalarının rüzgârı bütün dünyayı ve ülkemizi sar-

mışken, böyle bir okulda böyle bir dersi ondan başkasının veremeyeceğine inanmıştı belki... Belki de, o olağanüstü dönemde, bağımsızlık ve devrimden başka her şeyi küçümseyen öğrencilerinin, bir de Cevdet Kudret eğitiminden geçmelerinin zorunlu olduğuna... Ben, Muammer Aksoy için, ikincisinin doğru olabileceğini düşünüyorum bugün. Çünkü Cevdet Kudret o ders için bulunmuş bir öğretmen değildi; o ders Cevdet Kudret hazinesini öğrencilere keşfettirmek için konulmuştu.

Cevdet Kudret bir yolculuk öncesinde öğretmen arkadaşları ve öğrencileriyle

Cevdet Kudret'in Romanlarında "Yoksulluk" Teması

Handan İnci

Toplumumuzun çok geniş bir kesiminde değişik düzeylerde yaşanan yoksulluk durumu edebiyatımızda da geniş ölçüde işlenmiştir.

Yoksulluk Cevdet Kudret'in romanlarının da ana eksenidir diyebiliriz.

Ben bu konuşmamda Cevdet Kudret'in çok ihmal edildiğini düşündüğüm romanları üzerinde durmak ve yoksulluk teması etrafında size bu romanları kısaca tanıtmak istiyorum.

Cevdet Kudret, Sınıf Arkadaşları (1943), Havada Bulut Yok (1958) ve Karıncayı Tanırsınız (1976) adlarında üç roman yazmış. Bir üçleme oluşturan bu romanlarda Süleyman ve onun sınıf arkadaşlarından hareketle yoksulluğun bireysel yaşantı ve toplumsal durum olarak çeşitli görünümleri sergilenir.

Bu romanların Cevdet Kudret'in biyografisiyle de çok kalın bağları var. Gerçi Cevdet Kudret romanlarının böyle okunmasına karşı çıkmış; Süleyman'ın kendisine benzemesine rağmen onun kurgu dünyasının bir roman kişisi olduğunu söylemiş... Çok doğru. Ancak, yoksulluk teması bağlamında bu romanları tekrar okurken, daha önce dikkat etmediğim bir noktada, bu benzerliğin belki de en buruk yerini farkettim.

Bildiğimiz gibi, Cevdet Kudret roman türünde bu üçleme dışında eser vermemiştir. Vermek istemediğinden değil elbette. Çok ciddiye aldığı romana zaman ayırma lüksüne sahip olmadığı için. Cevdet Kudret bu anlamda yazamadığı romanların da yazarıdır.

Kendisine gönderilmiş mektupları yayına hazırlarken, "Kırk Haramiler" adını verdiği bir roman için hazırlık yaptığını, malzeme toplamaya başladığını öğrenmiştim. Tabii adı var kendi yok bir roman bu "Kırk Haramiler"; yazılamamış bir roman.

Üçlemenin son romanı Karıncayı Tanırsınız'da Süleyman'ın da bir roman yazdığından söz edilir. Ancak bu roman ne tamamlan-

mıştır, ne de konusu hakkında bilgimiz vardır. Tıpkı Cevdet Kudret'in yazamadığı romanı gibi.

Acaba Cevdet Kudret de geçim derdi yüzünden, Süleyman gibi yarım kalmış romanların yazarı olacağını sezmiş miydi?

İşte bana roman ile yazarı arasında "yoksulluk" teması etrafında mutlaka bir paralellik kurmamız gerekecekse en anlamlısı bu geldi. Süleyman da Cevdet Kudret de geçim sıkıntısı yüzünden romanlarını yarım bırakan ve bunun acısını duyan iki yazar olarak benzeşiyordu ve bu kadarı yeterliydi.

Gelelim Cevdet Kudret'in bu romanlarda yoksulluk temasının nasıl işlendiğine...

Sınıf Arkadaşları

Türk toplumunun 1914-1945 yılları arasındaki dönemini anlatan bu üçlemenin birinci kitabı Sınıf Arkadaşları 1943'de yayımlanır.

Babası cephede ölen küçük Süleyman'ın ve aynı sınıfta okuduğu arkadaşlarının öyküleriyle Birinci Dünya Savaşı İstanbul'unu anlatır yazar. Bir tarafta yoksulluğun en koyu görüntüleri, diğer tarafta karaborsada vurgun yaparak zenginleşen küçük bir kesimin alabildiğine parıltılı yaşamları vardır. Ancak Cevdet Kudret dönemin İstanbul'una özellikle yoksullar tarafından bakar ve onların öykülerini anlatır.

Yoksulluğun Sınıf Arkadaşları'nda daha çok tarihsel bir durum olarak işlendiğini söyleyebiliriz. Savaş yıllarının yoksunlukları bütün şehri sarmıştır... Neredeyse bütün şehir halkı yoksulluğun terbiye edici tezgahından geçerler... Yazara göre "Genel Savaşın tek yararı" da bu olmuştur.

Sınıf Arkadaşları'nda yoksulluk durumu çocukluk dünyasından verildiği için üçlemenin diğer romanlarına göre çok daha etkileyicidir. Süleyman yoksul bir eve doğar ve yoksulluğu doğal bir ortam gibi yaşar. Okula başladığında ise yoksulluğun aslında toplumsal bir durum, bir hiyerarşi olduğunu farkedecektir.

Sınıfta zengin ve bu yüzden hocanın dövemediği, hatta şımarttığı çocuklar pencere kenarına oturtulmuş, yoksul ve kimsesizler

duvar kenarına sıralanmıştır. Sınıfı tam ortadan bölen bu çizgi hocanın yüzüne de yansımıştır. Hocanın pencere kenarına bakan yüzü gülümserken, aynı anda, duvar kenarına bakan gözü sert ve korkutucudur. Süleyman yaşama dair ilk dersini bu tuhaf, komik yüzle alır... Yavaş yavaş toplumun her alanda böyle sert acımasız ve aşılması zor bir çizgiyle ikiye ayrıldığını görecektir.

Süleyman arkadaşlarını hep, yoksullardan seçmeye dikkat eder. Kollektif yoksulluk yılları yani savaş dönemi bitip de saflar biraz ayrıştığında ortaya çıkan gerçek yoksullardır bunlar. Çamaşırcı Hatice kadının zeki ve yetenekli oğlu Behçet gibi...

Behçet yoksulluğun ezikliğini atmak için "soylu" bir uğraş edinmiştir: Şiir yazmak! Aslında yoksulluğu işleyen romanlarda sıkça göze çarpan bir durumdur bu. Yazı, daha özel anlamıyla edebiyat, yoksulluğu dayanılır, katlanılır kılan tek yoldur neredeyse. Behçet bir gün Süleyman'a "Aya karşı ekmek yiyen adamın şiiri" adlı şiirini okur. Arkadaşının yoksulluğu bambaşka bir dil düzleminde ifade edebilme gücüne hayran olmuştur Süleyman. Sözün büyüsüne kapılır ve şiir yazmaya girişir...

Havada Bulut Yok

Üçlemenin ikinci kitabı olan Havada Bulut Yok'da Süleyman'ı edebiyatı iş edinmiş bir genç olarak buluruz. Edebiyat öğretmeni olarak atandığı taşra şehrinin sıkıntılarıyla boğuşmaktadır.

İlk zamanlar tekdüze hayatın içinde bıkkın bir öğretmen profili çizen Süleyman bir gece yoksul bir öğrencisini sokak lambası altında ders çalışırken görür. Bu önemli bir aydınlanma anıdır Süleyman için. Kendi çocukluğunu düşünerek yoksul öğrencileri için birşeyler yapması gerektiği bilincine ulaşır. Böylece yoksulluğu yaşayan bir insandan, yoksullukla mücadele eden bir insana dönüşecektir.

İşe yoksul öğrencilerine karşı pozitif ayrımcılık yapmakla başlar. Daha önce sınıfındaki bütün çoğuklara soyut bir adalet düşüncesiyle yaklaşan, "bilen geçer bilmeyen kalır" mantığıyla hareket eden Süleyman, artık "bilme şartlarının eşitliği" üzerinde kafa yormaktadır.

Bu andan sonra, Süleyman yoksullukla "Don Kişot"ça diyebileceğimiz bir savaşa girişir. Yoksul öğrencilerine daha iyi koşullar sağlamak için projeler üretmeye başlar. Ancak attığı her adımda bürokrasinin duvarına çarpar. Yoksulluğa karşı savaşında bireysel olarak birşey yapamayacağını gören Süleyman Halkevi'nin sosyal yardım koluna girer. İkinci Dünya Savaşı yıllarında yoksulluğun sınırı açlığa kadar dayanmıştır. Zenginlerden topladıkları yardımla açları doyururlar. Ama taşıma suyla dönen bir çarktır bu. Soruna kalıcı bir çözüm bulmak gerektiğini düşünen Süleyman yoksulluğun nedenleri ve nasıl yenilebileceği üzerinde kafa yormaya başlar. Bununla da kalmaz, İstanbul'daki bir dergiye bu konuda çeşitli makaleler gönderir.

Süleyman'a göre yoksulluğu yenmek için tek çözüm işsiz insanları toplayacak ve çalıştıracak bir örgütlenmeye gitmektir. Bu görüşünü dile getirdiği yazılarından işkillenen Ankaralı yöneticiler Süleyman'ı soruşturması için taşraya bir müfettiş gönderirler.

Romanın en etkileyici bölümlerinden biri müfettişin raporunu hazırlama sürecidir. Müfettiş raporunu daha trendeyken, Süleyman'ı görüp konuşmadan yazmaya başlamıştır. Bu rapor üzerine, yoksullarla ilgilenmenin "hayra alamet" olmadığı, bunun ilerde başka bir çıkar için kullanılabileceği suçlamasıyla Süleyman'ın işine son verilir.

Karıncayı Tanırsınız

Üçlemenin son kitabı Karıncayı Tanırsınız'da Süleyman'ı tekrar İstanbul'da ve bu defa kendi adına yoksullukla savaşırken görürüz. Soruşturmaya uğramış biri olarak iş bulamadığı için açlığın sınırlarına kadar gelmiştir. Cevdet Kudret, açlığın insan üzerindeki etkilerini son derece etkileyici bir dille anlatır bu kitapta.

Sonunda vasat bir dergide küçük bir iş bulur Süleyman. Bu arada Leyla adlı zengin bir ressamla yaşadığı aşk ilişkisi de servet ve sınıf farkı yüzünden biter. Romanın sonunda Süleyman Bakanlığa açtığı davayı kazanmış, işine iade edilmiştir ama yaşadıkları yüzünden toplumsal adaletsizliğe karşı bilenmiş, özellikle de Leyla ve babası gibilerle savaşmak için keskin bir bıçak gibi kalaba-

lığın içine dalmıştır. Bu savaş iki taraftan biri kazanana kadar sürecektir.

Üçlemenin birinci cildinde hayata yoksul bir çocuk olarak başlayan, yoksulluğun bütün sıkıntılarını yaşayan Süleyman'ı sonraki ciltlerde toplumsal bir durum olarak yoksulluk üzerinde düşünen, çözüm yolları arayan ve bu duruma yol açan koşullar ve kişilerle savaşmaya girişen bir genç olarak görürüz. Bu açıdan üçleme bir "gelişim romanı" (bildungsroman) özelliği gösterir.

Cevdet Kudret kendi yaşam deneyimlerinden de izler taşıyan bu üç romanı yoksulluğu bir problem olarak ortaya koymak ve bu olgu karşısıda bazı tezler oluşturmak için yazmış. "Yoksulluk", romanımızda çok sık işlenmiş bir temadır. Ancak Cevdet Kudret'in romanlarınını farklılaştıran bir yön var. Mehmet Ali Aybar'ın da Cevdet Kudret'e yazdığı bir mektupta söylediği gibi, bu romanların yoksulluk açısından asıl önemi köy romanlarının yaygın olduğu bir dönemde yoksulluğun şehirli aydın tarafından anlatılmasıdır. Sadece bu önemli saptama bile Cevdet Kudret'in bu üçlemesini roman tarihimiz açısından dikkate değer kılıyor.

Bir şehirlinin gözünden taşrayı ve yoksulluğu anlatan bu romanlarda iki düzlem vardır. Süleyman, hem köylerde, şehrin kenar mahallelerinde gezerek buralardaki yoksulluğu saptar, yansıtır ve yoksulluğun toplumsal/ekonomik nedenleri üzerinde düşünür, hem de okumuş, eğitimli, büyük şehirde yaşayan bir aydın olarak başka bir düzlemde yoksulluğun bireysel dramını yaşar. Yazarın asıl başarısı yoksulluğu bu ikinci düzlemde işlerken görülür. Merkeze Süleyman'ı aldığı, onu yoksulluğa maruz kalan bir insan olarak anlattığı bu bölümlerde Cevdet Kudret son derece etkileyici bir roman dili kurmuştur.

24 Ekim 2004'te TÜYAP 23. İstanbul Kitap Fuarı kapsamında düzenlenen Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri Töreni'nin "Yoksulluk ve Edebiyat" başlıklı panelinde sunulmuş konuşma metnidir.

Cevdet Kudret ve Süleyman'ın Dünyası

Efnan Dervişoğlu
Kocaeli Üniversitesi KMYO Öğretim Üyesi

Vedat Günyol, 1988'de yayımlanan bir yazısını "altmış yıllık bir emek anıtı"* başlığıyla sunmuştu okuyucuya; Cevdet Kudret'in ölümünden dört yıl önce, yazar için "emek anıtı" diyerek, söylenebilecek en güzel sözlerden birini söylemişti. İlk şiirinin yayımlandığı 1926 yılından 1992'deki ölümüne dek aralıksız sürdürdüğü çalışmalarını ve çok sayıdaki kitabını dikkate alınca; Kudret'in, bu sözü fazlasıyla hak ettiğini söylemek de bize düşüyor. Bir de bu yorulmaz kalemin önünde eğilmek... Bir kez daha, saygıyla...

Cevdet Kudret'in bütün kitaplarını okumak; dergi sayfalarında kalmış şiirlerini, yazılarını bulup çıkarmak bile insanın yıllarını alabilecek bir eylemdir. Araştıran, inceleyen, ele aldığı her konuyu örneklere, belgelere dayandırarak açıklama yolunu seçen titizliğini örnek alan okurun işiyse daha zordur. Onun gönderdiği kitaplara, gazetelere bakmak; altını çizdiği konuları değerlendirmek; okuruna yakışır bir eylem olmakla birlikte zaman ve çaba gerektirmektedir. İşte, bu noktada; insan sormadan edemiyor: "Bu kitaplar, bu yazılar – üstelik bu yazılar araştırmayı gerektiren yazılardır – bir ömre sığar mı?" Cevdet Kudret'in ömrü, edebiyata adanmış bir ömürdür.

Şiir, hikâye, roman, tiyatro, deneme yazarlığını; edebiyatımızın önemli isimleriyle, eserleri hakkındaki monografik çalışmalarını, "Karagöz" ve "Ortaoyunu" gibi geleneksel sanatlarımızla ilgili derleme ve incelemelerini, ders kitaplarını göz önüne aldığımızda; emeğiyle birlikte çalışkanlığına da saygı duyuyoruz.

Cevdet Kudret, yaşamı boyunca hep yazı hayatının içinde olmuştur; hem eser vererek hem de verilen eserleri değerlendirip inceleyerek edebiyatımıza katkılarda bulunmuştur. Bununla birlikte; onun çalışkan kaleminin; daha çok, edebiyat tarihimize yöne-

* Vedat Günyol, "Altmış Yıllık Bir Emek Anıtı", Varlık, S. 970, Temmuz 1988, s. 18.

lik çalışmalarıyla anıldığı da söylenebilir. Oysa Cevdet Kudret için, önce şiir vardı; ilk göz ağrısıydı. Sonra telif eserleriyle Darülbedayi yazarları arasındaki yerini aldı; sansürlendi, alkışlandı. Ve sonra romanlar yazdı...

Cevdet Kudret, uzun aralıklarla yayınlanan ve ayrı birer roman gibi görünseler de birbirinin devamı niteliğini taşıyan üç roman yazmıştır. Ocak 1938 – Aralık 1942 tarihleri arasında kaleme aldığı "Sınıf Arkadaşları", 1943'te; Aralık 1946 – Mayıs 1948 tarihleri arasında yazdığı "Havada Bulut Yok", 1958'de; Şubat 1948 – Şubat 1958 tarihleri arasında yazdığı "Karıncayı Tanırsınız" ise, ilk iki romanın ikinci baskılarıyla birlikte 1976'da yayınlanır. Yazarın, son romanını dokuz yılda tamamlamış olması ve başka roman yazmaması, 1950'lerden itibaren ders kitaplarına, inceleme ve derleme çalışmalarına ağırlık vermesine bağlanabilir. Kudret, 1988'de şöyle diyecektir: "Binlerce sayfalık kitapları yazmak çok zaman alan bir işti. Şiiri bıraktıktan sonra giriştiğim roman yazarlığını da işte o yüzden bırakmak zorunda kaldım. Roman çok zaman alan bir sanattı, benimse ekmek parası peşinde koşmaktan arta kalan zamanım yoktu."*

Cevdet Kudret, "ırmak roman" diyebileceğimiz bu üç romanda, I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na uzanan tarihsel bir dönemde; Süleyman'ın, çevresiyle birlikte yaşadıklarına ve gözlemlerine yer vermiştir. "Böylece Türk toplumundan otuz yıllık bir kesit vermek" istediğini vurgulayan yazar, bu tarz romanlara – hiçbir yerde yazıp söylemediğini belirtmekle birlikte – "kesit roman" adını taktığını da dile getirir.**

"Sınıf Arkadaşları", yazarın üç romanının da başkişisi olan Süleyman'ın (Bu noktada, Cevdet Kudret'in asıl adının da Süleyman Cevdet olduğunu hatırlıyoruz.) ilkokula adım atmasıyla (1914) başlar ve Kayseri Lisesi Edebiyat öğretmenliğine atanmasıyla sona erer. Asıl olay örgüsü, Süleyman ve annesinin hayat mücadelesi üzerine kurulmakla birlikte; birçok bölümün – roma-

* Filiz Nayır Deniztekin, "Cevdet Kudret: 'Gelenekseli çağdaşlaştırmayı denemek istemiştim' ", Varlık, S. 970, Temmuz 1988, s. 15.

** Alpay Kabacalı, "Bilimin Işığı İle Edebiyatımızı Aydınlatan Araştırmacı" Gösteri, S. 134, Ocak 1992, s. 8.

nın kurgusuna bağlı olarak – bağımsız birer olay örgüsüne sahip olduğu gözlenir. Roman; yalnızca Süleyman'ın, onun çocukluktan öğretmenliğe uzanan macerasının romanı değil; aynı zamanda I. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan yoksulluğun, mütareke İstanbul'unun da romanıdır. Yazar, Süleyman'ın sınıf arkadaşlarının anne ve babalarının geçmişlerine yönelir; geçmiş yıllarından başlayarak romanın olay zamanına kadarki yaşantılarını anlatır; değişim ve gelişimlerini etkileyen önemli olayları aktarır. Geriye dönüşlerle sağlanan bu uygulama, kişilerin ve olayların geçmişi hakkında bilgi vermekle birlikte, önemli bir tarihsel dönemin sosyal şartlarını hazırlayan etkenleri göstermesi açısından da dikkate değerdir. Romanın "atmosfer romanı" niteliği taşımasında bu bölümlerdeki ilişki ve çatışmaların katkısı büyüktür.

"Havada Bulut Yok", İstanbul'da doğup büyüyen Süleyman'ın Kayseri'de tanık olduklarına, yaşadıklarına ilişkindir. Süleyman, Kayseri'de önce bir otele, sonra da bekâr öğretmenlerin kaldığı bir yatakhaneye yerleşir. Lise öğretmenleri, "aydın" kimliğinden çok uzaktırlar. Süleyman, içlerinden birinin; kendini içkiye vermiş olan Basri Bulut'un, sefalet içinde yaşayan karısı ve üç çocuğuna yardım eder. Basri'nin ölümünden sonra yardım ziyaretleri dedikodulara neden olur. Bunun üzerine Süleyman da genç dulun, çocuklarıyla birlikte İstanbul'daki ablasının yanına gitmesini sağlar. II. Dünya Savaşı'nın yokluk yılları içinde, yoksul ailelere destek olmak amacıyla Halkevi'nin sosyal yardım kolunda çalışmaya başlar. Bu çalışmaları da sakıncalı bulunur. Okula gelen müfettişin soruşturmaları, aleyhine sonuçlanır. Müfettişin Ankara'ya dönmesinden hemen bir hafta sonra bakanlık emrine alınır ve on beş yıl yaşadığı Kayseri'den ayrılmak zorunda kalır. Süleyman'ın kendini bulma sürecindeki çatışmaları (kendisiyle, öğretmenlerle, okul idaresiyle, müfettişle...) roman sonlanıncaya kadar devam eder. Romanda, Kayseri'deki yoksul ailelerin durumlarını yansıtan bölümlerle, onlara yardım etmeleri için başvurulan zenginlerin anlatıldığı bölümler, ayrı birer hikâye olarak da değerlendirilebilecek bir özellik gösterirler. Bu bölümlerde, Cevdet Kudret'in insan betimlemelerinde ne denli usta olduğu da göze çarpar.

"Karıncayı Tanırsınız", Süleyman'ın İstanbul'a dönüşüyle başlar. Yıl 1943'tür. Süleyman, öğretmenlikten uzaklaştırılmasının ve birdenbire işsiz kalmasının üzüntüsü içindedir. Olay örgüsü, romanın başkişisinin; iş bulabilmek için verdiği mücadeleyle, Leyla ile olan aşk ilişkisinde yaşadığı sorunlar üzerine kuruludur. Süleyman'ın öğretmenlik hakkına kavuşmasıyla sona eren romanda; onun hüzünleri, öfkeleri dışında; değişik iş ve meslek gruplarından arkadaşlarının yaşadıklarına da tanıklık ederiz. "Sınıf Arkadaşları"nın çocukları büyümüşlerdir. Bu tanıklık, okura; roman kişilerini karşılaştırma olanağı da verir. Yazarın, ilk romanında yaptığı Beyoğlu–İstanbul karşılaştırmasının bir kez daha karşımıza çıkması da romandaki zenginlik–yoksulluk çatışmasının bir örneği olarak değerlendirilebilir. İmkân ve imkânsızlık, zenginlik ve yoksulluk temeline dayanan bu çatışmalar, Süleyman–Leyla aşkı da dahil olmak üzere; ilişkilerin biçimlenişinde ve olay akışında son derece etkilidir.

Üç romanda da Süleyman, merkezdedir; ancak Süleyman'ın çevresini, görüp tanıdığı ya da arkadaşlık ettiği insanların ailelerini, bu ailelerin geçmişlerini, akşam yemeklerini, hırslarını, hırsızlıklarını iyi biliriz. Her bir görüntü, başka görüntüleri beraberinde getirir; aynı evlerin ayrı yüzleri, çeşitli insanlık durumları tablolar halinde yansıtılır. Cevdet Kudret, tek bir kahramanın serüvenine dayanmayan bir tekniği uygulamak istemiş ve bunu denemiştir. Şöyle der: "... asıl kahramanı Süleyman'ın çevresinde toplumun türlü kişilerini vermeye çalıştım. Bu fikri de Gogol'un ünlü romanı 'Ölü Canlar'da uyguladığı teknikten aldım. Bilirsiniz, 'Ölü Canlar'da roman kişisi, çeşitli çevreleri dolaşır; başka başka kişiler verilir. Ben de o tekniği benimseyerek Türkiye'ye uyarlamaya, o verilerle çeşitli çevreleri vermeye çalıştım."*

İşte bu çeşitli çevreler, I. ve II. Dünya Savaşı yılları Türkiye'sinin atmosferini yansıtmakta da etkilidirler. Cevdet Kudret'in, 1907'de doğan ve her iki dünya savaşının ülkemizdeki etkilerini

* Alpay Kabacalı, "Bilimin Işığı İle Edebiyatımızı Aydınlatan Araştırmacı" Gösteri, S. 134, Ocak 1992, s. 8.

farklı boyutlarıyla yaşayan bir insan olarak yaşadıklarını, görüp duyduklarıyla birleştirmesi ve bunları romanına aktarması, tarihsel olayların romanımıza yansıması yönünden de dikkat çekici bir nitelik taşır.

"Sınıf Arkadaşları" romanının "Bin Dokuz Yüz On Dört" başlıklı VI. bölümünün ilk paragrafı şöyledir:

" '1914'. Bu bir tarihtir! 'Umumî Harb'. Bu bir deyimdir! 'Abdullah'. Bu bir addır, o tarihle o deyimin arasına rastlayan bir ad. Bu ad, o tarihten yirmi yıl önce, ya da yirmi yıl sonra gelseydi, sonuç başka türlü olurdu."*

Süleyman'ın babası Abdullah bu savaşa katılmasaydı, savaşta ölmeseydi; şüphesiz olaylar başka türlü gelişecek; kim bilir, biz de bambaşka romanlar okuyacaktık; ancak yazar, Musul'da şehit düşen bir babanın, terlik ustası Sadullah Efendi'nin oğludur ve söz konusu romanlardan ilki, I. Dünya Savaşı yılları ve sonrasında geçer.

"(...) I. Dünya Savaşı'nda, cami avlusunda vesika ekmeği beklerken, aç adamın boş ekmek arabasına atılıp, kırıntı ve unları yalamasını, ya da, kaptan dayımın 'has ekmek' yenen sofrasında, düpedüz samanla ve bilinmeyen daha kimbilir nelerle karıştırılıp yapılmış bizim kapkara vesika ekmeğimizin damağıma batan saman çöpünü nasıl unuturum?"**

1977'de böyle söyleyen Cevdet Kudret, "Sınıf Arkadaşları"nın üç sayfasında "burnu, ağzının dörtbir yanı, yanaklarının ağıza yakın olan çıkıntı yerleri una bulanmış"*** olan bu aç adamı anlatır. Damağına batan saman çöpüyse; "utanmayı, çekinmeyi unutmuş; yalnız damağının acısı ve içinin yalnızlığıyle başbaşa kalmış"**** Süleyman'ı hıçkırıklarla ağlatır.

İhsan Kudret, "İhsan Benimle Çalışır mısın?" adlı kitabında "Havada Bulut Yok"u kastederek şöyle der: "Bu romanın notlarını, Kayseri'de, pek çok Kayserili'nin görmediği kapalı kutu kıyı

* Cevdet Kudret, Sınıf Arkadaşları, 2. baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1976, s. 26.

** Cevdet Kudret, Kalemin Ucu, Cem Yayınevi, İstanbul 1991, s. 218.

*** Cevdet Kudret, Sınıf Arkadaşları, 2. baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1976, s. 42-43.

**** A.g.e., s. 84.

mahallelerini keşfedip dolaşarak hazırlamıştı."* Açlığın, sefaletin, çaresizliğin "yaşamak" bilindiği mahalleler... Çekçekin Emine, Zelhana ile oğlu, Çukurdamın Arif Emmi, işte bu mahallelerde tanıdığımız insanlardandır. Tanıdığımız, diyorum; çünkü Kudret'in betimleyici anlatıma yönelmesi, buna olanak sağlamıştır. Halkını seven, toplumun her kesiminden insanların eşit şartlarda yaşamasını düşleyen bir yazarın, gördükleri karşısında kayıtsız kalacağını düşünemezdik. Yıllar sonra, Filiz Nayır Deniztekin'in kendisiyle yaptığı bir görüşmede şöyle der Kudret: "Çevreyi tanımak için, boş zamanlarımda Halkevi sosyal işler kolunda ve köy çalışmalarında yardımcı olmağa çalıştım. Kendimi bu işlere fazlaca kaptırmış olacağım ki, tutumum birtakım fiskoslara yol açtı. Kayseri'deki gözlemlerimi, sonradan, Havada Bulut Yok adlı romanımda malzeme olarak kullandım. Merak eden oradan okur."**

Yalnızca gözlemler mi vardır bu romanda? Hayır. Kayseri Lisesi Edebiyat öğretmeni Süleyman; düşünceleri, görev ve sorumluluk anlayışı, edebiyat öğretiminin nasıl olması gerektiği yolundaki görüşleriyle de Cevdet Kudret'ten pek farklı değildir. Okuldaki ilk dersinin ardından şu kararı alır: "Çocukların kafasına bir sanatın sadece tarihini, tekniğini, türlerini yığmanın verdiği sonucu kendi gözleriyle görmüştü. Onlarda şiir yazmak için gereken her şey vardı, yalnız zevk yoktu; zevk denen şey de öğretilemez, sadece sezdirilebilirdi. Genç öğretmen, tutması gereken yolu anlamıştı: çocuklara kurallar değil, eserler okutacaktı."***

Edebiyat öğretmenliğini seçmesinin nedenini, "o alanda yeni bir eğitim sistemini; edebiyatı öğretmek değil, metinler aracılığıyla sevdirmek yolunu denemek"**** isteğine bağlayan Kudret, ders kitaplarında da tarifler ve açıklamalarla, birtakım bilgiler vermek yerine; öğrenciyi eserle / metinle buluşturma çabası içine girmemiş

* İhsan Kudret, İhsan Benimle Çalışır mısın?, İnkılâp Kitabevi, s. 96.

** Filiz Nayır Deniztekin, "Cevdet Kudret: 'gelenekseli çağdaşlaştırmayı denemek istemiştim' ", Varlık, S. 970, Temmuz 1988, s. 15.

*** Cevdet Kudret, Havada Bulut Yok, 2. baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1976, s.45.

**** Filiz Nayır Deniztekin, "Cevdet Kudret: 'Gelenekseli çağdaşlaştırmayı denemek istemiştim' ", Varlık, S. 970, Temmuz 1988, s. 15.

midir? "Batı Edebiyatından Seçme Parçalar", "Türk Edebiyatından Seçme Parçalar", "Örneklerle Edebiyat Bilgileri I-II" de bu çabanın ürünleri değil midir? Yazar "araştırma yöntemini öne alan bir yol" izlediğini belirtir; yönteminiyse şöyle açıklar: "... benim yöntemim, tarifleri bırakıp, doğrudan doğruya metinlere dayanan, metinleri yeniden yorumlayan bir yöntem... Bunu uygulamaya çalıştım."*

Süleyman büyümüştür; öğretmen olmuştur ya saman çöpünün damağındaki acısını çoktan unutmuştur. Başka şeyler batar yüreğine, ruhuna. Memurların aymazlığı, bürokratların vurdumduymazlığı, haksız kazançlarla gününü gün edenler... Yazar Cevdet Kudret de yaşamı boyunca bunun şikâyetçisi olmamış mıdır? Ciğerini bilir Süleyman'ın; ama koruyup kollamaz onu. Sonra da onun dünyasını, hayat arkadaşı İhsan Hanım'a armağan eder:

İHSAN'A
Süleyman'ı sevdiğin,
bir yandan da
beceriksizliklerine kızdığın için,
onun dünyasını
sana armağan ediyorum.
C. K. **

Cevdet Kudret için kendi hayatı, bir hareket noktası olmuştur; ancak romanlarda anlatılan hayatın, kimi yönleriyle gerçek hayattan ayrıldığını da vurgulamak gerekir. Sözgelimi yazar, Hukuk Fakültesi mezunudur; Süleyman, Edebiyat Fakültesi. Kayseri, yazara İhsan Hanım'ı tanıma, onunla evlenme olanağı sunmuştur; Süleyman, 1943'te İstanbul'a bekâr olarak dönmüştür. Bu dönüşün nedeni de "görülen lüzum üzerine Bakanlık emrine"*** alınmış olmasıdır. Cevdet Kudret ise Kayseri sonrasında Ankara'dadır. Yeni kurulan konservatuvara Edebiyat ve Diksiyon öğretmeni olarak atan-

* Yüksel Pazarkaya, "Cevdet Kudret Anlatıyor", Varlık, S. 1030, Temmuz 1993, s. 29.

** Cevdet Kudret, Sınıf Arkadaşları, 2. baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1976.

*** Cevdet Kudret, Havada Bulut Yok, 2. baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1976, s. 340.

dığında; tarih, 27 Eylül 1938'dir. 1950'de Bitlis Ortaokulu'na atandığında ise istifa etmek zorunda kalacaktır.

Yazar, 1960 tarihli "Roman Deyince" başlıklı yazısında şöyle der: "Bana öyle geliyor ki, 'muhayyile'si en kısır bir romancı bile, gerçek hayatı olduğu gibi aktaramaz; istese de, istemese de, eserine kendinden bir şeyler katar..."* Sözü edilen romanların da yaşanmış gerçekleri "olduğu gibi" yansıttığını -yazarın kendi yaşadıkları da olsa- düşünemeyiz; yazar, kendi hayatını anlatmıştır; ama bu, onun; romanlarına "kendi"nden bir şeyler katmadığı anlamına gelmemelidir. Kudret'in, yaşadığı hayatı, eserlerinde yeniden kurguladığını söyleyebiliriz. Romanlarını bir anılar toplamı ya da röportaj olmaktan kurtaran da bu olsa gerekir. Öte yandan, yazarın romancı kalemini kendi hayatından; romanını da onu besleyen otobiyografik parçalardan ayrı düşünemeyeceğimiz ortadadır. Hem ne diyordu yazar, "Yaşdönümü Görüşmesi"nde?

"Gerek hikâyelerimde, gerek 'Süleyman'ın Dünyası' genel başlığı altında toplanan roman üçlemesinde kendi yaşantımdan izler var elbette, ama, oradaki Süleyman ben değilim artık, benim dışımda bir kişi..."**

Sevgili Cevdet Kudret! 2007 yılındayız, doğumunun 100. yılında. Şimdi, neden "sevgili" diye seslendiğimi soran olursa... "Süleyman'dır sebebi" diyeceğim; "bir de fotoğraflardır." Görmesini "fazlaca" bildiklerinden midir, nedir; kalın camlı bir gözlüğün ardına saklanmış gözlerinle gülümsediğin fotoğraflar...

Kalemine ve emeğine saygıyla...

* Cevdet Kudret, Bir Bakıma, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977, s. 147.

** Cevdet Kudret, Kalemin Ucu, Cem Yayınevi, İstanbul 1991, s. 217.

İyi Hoca Olmak

Yeşim Bayer

İstanbul'da karşısındaki daireyi satın alan genç hanım soyadını söylediği zaman, bir anlık bir duraksamadan sonra, "yoksa siz, benim hocam Cevdet Kudret'in kızı mısınız?" diye soran bir öğrencisini, okuldan ayrıldıktan 15 yıl sonra, hocasını görmüşçesine sevindirebilmektir...

Bu küçük tanışmanın neticesinde aradaki zaman dilimini hiç yaşamamışçasına, üniversite yıllarının coşkusunu, bir öğrencinin kafasında canlandırabilmektir...

Hocam, öğrenci deyimiyle, zor muydu, kolay mıydı, notu bol muydu, kıt mıydı?

Öğrencinin hakkını verirdi... Geçen de hakkıyla geçerdi, kalan da... Cevdet Kudret için zaten not ve sınıf geçmek önemli değildi... Önemli olan Türkçe'yi doğru kullanmamızdı...

Türk dili konusunda acımasızdı...

Defalarca yüksek sesle yanlışlarımızı düzeltirdi...

-"Yalnız" ve "Yanlış" ı karıştırmayın!... "Yanlız" ve"Yalnış" yazıp duruyorsunuz, notunuzu kırarım... Türkçe'de, 'b'den önce gelen 'n' 'm' olur... 'Pembe' doğru 'Penbe' yanlıştır...

Bir gazeteci dilini doğru kullanmak zorundadır... Siz doğrusunu yazacaksınız ki, okuyanlar da doğrusunu öğrensin...İnceltme işaretlerini doğru kullanacaksınız ki spikerler doğru okusun...

Ve daha niceleri... Bazen ilkokul öğrencilerine hitap eder gibi yumuşacık, bazen de adeta kükreyerek...

İyi hoca olmak...

Anfiyi, sınıfı doldurabilmektir...

Hocaların merdivende belirmesi ile sınıflarına koşmayı alışkanlık etmiş olanların sınıfa girip ok gibi geri çıktıklarını görünce, istifini bozmadan kürsüye geçip, kolunun altındaki kitaplarını masanın üzerine koyup, kargaşanın geçmesini bekleyebilmektir... Yan sınıflardan boş sandalye taşıyan bu zamanını değerlendirmekten aciz, ancak öğrenmeye istekli gençlerin beynine birkaç

doğru cümle yerleştirebilecektir ya, önemli olan odur...

İyi hoca olmak...

Öğrencinin ders boyu ilgisini diri tutabilmektir... 20'li yaşlarındaki gençlerin aklını, sokaktan, bahardan, kahveden, eğlenceden, kızlardan delikanlılardan silkeleyip edebiyatın uçsuz bucaksız dünyasında gezdirebilmektir... Edebiyat akımlarını, şairleri yazarları karşılaştırmalı olarak bir dönemden diğerine sürekli atıfta bulunarak, zihinlerde dönemi canlandırarak öğretmektir...

İyi hoca olmak...

Sınavdan önce öğrenciye çalışacak bir şey bırakmamaktır... Öğrenilen, dönem içinde derste öğrenilmiştir... Hoca geçen yıl ne sormuş, onları ezberlesek de sınava öyle girsek diye çabalamak boşunadır... Çünkü Hoca, her dönem, belli ki saatlerce uğraşarak, yeni sorular hazırlamıştır... Sınav uzun ve zordur... Türk dili sınavında kocaman cümlelerdeki bilinçli yapılmış hatalar düzeltilecek, doğruları yazılacaktır...Türk ve Batı Edebiyatında ise çok daha kapsamlı, sayfalar tutan cevaplar düzgün Türkçe ile yazılacaktır...

İyi hoca olmak...

Öğrenciyi bir arkadaş ve dost olarak görebilmektir...Onların fikirlerini sorup, yarattığı tartışma ortamlarında özgürce konuşabilmelerini sağlamaktır... Uyuşamadığı yazarları, şairleri açık yüreklilikle öğrencileri ile yerebilmektir... Dahası, yersiz yapılmış bir iş kendisini eğlendirmişse, kürsüde gözünden yaşlar gelinceye dek alabildiğine gülebilmektir...

Derslere daima zamanında ve ceket kravat ile gelmektir...

Renkli kişiliğine düz kumaştan yapılmış takımları, pastel renkli sade kazakları sessizce uydurabilmektir...

Okul yılları bittikten sonra, kitapçı raflarından öğrencilerine göz kırpmak, hiç bırakmadığı çekim gücünün etkisi ile ellerine kayabilmektir...

Güzel bir kitapçı poşetinin içinde, öğrencisinin eşi ve çocukları ile tanışabileceği için, onlara da doğru Türkçe konuşma zehrini bulaştırabileceği için mutlu olmak ve etmektir...

Öğrencilik yıllarının üzerinden otuz yıl geçtikten sonra eski bir

öğrencisine, hakkında yazı yazılması istendiği zaman, eyvah ben şimdi ne yapacağım, Hocam'ı layıkıyla nasıl dile getireceğim diye düşünürken birden bire güler yüzü ile belirip anıları kelimelere bir anda döküverme birikimine sahip olabilmektir...

Biz, Cevdet Kudret'in öğrencileri olma şansına sahip olan küçük mutlu azınlığız...

Saygımız sonsuz... Bir o kadar da sevgimiz...

Cevdet Kudret, eşi İhsan'la
Yaşar Nabi Nayır'ın evinin bahçesinde

YAZILARINDAN ÖRNEKLER

On Ölüm Şarkısı'ndan

VII

Bir gece apansız ölüvermişim
Rüya gördüğümü zannederekten;
Ruhumu kurtarıp salıvermişim
Hayal ekmekten ve keder biçmekten.

Nasıl geçtiğini duyamadığım
Sessiz ve bambaşka bir zamandayım;
Yüzüne bakmaya kıyamadığım
İnsanlar bir yanda, ben bir yandayım.

Elveda ağaca, kuşa, sevgiye!
Elveda suların çağlamasına!
Elveda, elveda artık her şeye!
Elveda insana, hele insana!

Arkamdan şimdi ne dendiğini bilsem
Belki ikinci bir defa ölürüm;
Kendimin üstüne kendim eğilsem
Kim bilir, kim bilir neler görürüm!

Yolumu kesmeyin ölmüşüm diye;
Bırak beni, ölüm! Sarılma, yatak!
Vücudum her şeye rağmen, her şeye,
Ruhumun peşinde koşar yalnayak!

Şimdi herkeslerden uzak bir yerde
Vücutsuz bir halde dolaşıyorum;
Sonsuz ve masmavi mesafelerde
Ne tam bir ölüyüm, ne yaşıyorum.

Bir türlü, bir türlü uyamadığım
Rüya gibi hafif bir mekândayım;
Nasıl geçtiğini duyamadığım
Sessiz ve bambaşka bir zamandayım!..

1943

BİR YOKSUL BÖYLE ÖLDÜ
KARA TOPRAĞA GÖMÜLDÜ

Sana dağlar, sana dağlar,
Kar mı yağdı sana dağlar?
Bir elimde arzuhalim
Bir elimde senet ağalar!
-Halk şiiri-

Midemize göre yemek
Seçilmiyor, seçilmiyor!
Sırtımıza göre gömlek,
Biçilmiyor, biçilmiyor!

Sırtına çul giyenlerden
Peynir ekmek yiyenlerden,
Yaşıyoruz diyenlerden
Geçilmiyor, geçilmiyor!

Koynumuzda arzuhallar,
Elimizde senet ağlar;
Aman ağalar,
Zaman ağlar,
Çekilmiyor, çekilmiyor!

Ses gelmiyor ses içinden,
Yaş gelmiyor göz içinden,
İki arşın bez içinden
Kaçılmıyor, kaçılmıyor!

Anam kara yazma bağlar,
Sular yine çağlar çağlar,
Artık yüce yüce dağlar
Seçilmiyor, seçilmiyor!

Tanıdıklar duyar şimdi,
Beni dostlar soyar şimdi,
Kevser olan sular şimdi
İçilmiyor, içilmiyor!

Beni onlar yuyar mı ne?
Bir deliğe koyar mı ne?
Çevre yanım duvar mı ne?
Aşılmıyor, aşılmıyor!

TANIDIKLAR

Tanıdıklar bizi yere
Yatırı yatırıverin;
İki arşın bezi bize
Yetiri yetiriverin.

Bankacıyı tapumuza,
Vergiciyi yapımıza
Candarmayı kapımıza
Getiri getiriverin.

Halımızı, çulumuzu
Paramızı, pulumuzu
Kızımızı, oğlumuzu
Götürü götürüverin.

Dişinizi leşimize
Lokmanızı aşımıza
Kargınızı döşümüze
Batırı batırıverin.

Aşımızı, eşimizi
Üçümüzü, beşimizi
İşimizi işimizi
Bitiri bitiriverin.

ÇOCUKLUK

Ne oldu çocukluğum?
Köşelerinde nefes nefese koşuştuğum
Odalar?
Ortalarında tahta at koşturduğum
Geniş sofalar?
Sofalarda gizli yuvalarım, gizli yerlerim?..
Hani benim kurşun askerlerim?
Bir oda içinde kurduğum şehir,
Geçtiğim nehir?..

Hani benim hayallerim, emellerim?
Suya girince balık sandığım ellerim?
Bir leğende bir deniz gören ben,
Bir leğende Çin'e varan yelken,
Beni ufuklardan ufuklara götüren,
İçine binmeden bindiğim tren?

Hani benim sevgilerim, kinlerim,
Yüzünde yüzümü gösteren potinlerim?
İçine girmeden girdiğim ev gibi,
Yüzünü görmeden gördüğüm misafir?..

Nerdesin çocukluğum
Küçüklüğüm nerdesin?
Bir metrede bin metre koşan tahta atım,
Bir metrede bir dünya kuran saltanatım
Her zaman her yeri alan kurşun askerlerim,
Evlerim, potinlerim
Nerdesiniz?
Bana şimdi bir uzak,
Bir uzak yerdesiniz!
Nerdesiniz?..

Elimde ne ev kaldı,
Ne evin yeri kaldı;
Sırtımda kumaş değil,
Bir ince deri kaldı;
Ayağımdan potinler
Gitti, izleri kaldı.

DİLEK

Bir küçük, bir küçücük evim olsa;
İçinde bir küçük, bir küçücük halım olsa;
Bütün bunlar benim öz malım olsa.

Masam, mürekkebim, etajerim,
Pencerelerde benim perdelerim,
Etajerimde benim kitaplarım olsa.

Bir ufak, bir minicik evim olsa;
İçinde bir kadın, beni parasız pulsuz seven bir kadın...
Bu kadın benim karım olsa!

Nerde, hangi şehirde olursa olsun,
Bir küçük, bir ufacık evim bulunsun;
Bir ufacık halım olsun yeter,
Yeter de artar bile!

Nerde, hangi şehirde olursa olsun,
Etajerim, kitaplarım olsun,
Beni parasız pulsuz seven karım olsun,
Yeter de artar bile!

(İhsan Kudret - Alpay Kabacalı'nın
Cevdet Kudret'e Saygı adlı kitabından)

Bodrum'daki emeklilik günlerinde bir kahve molası

Sınıf Arkadaşları Romanından:
Yangın

Vay vay! Kule görecek, işaret çekecek, köşklü gidecek, tulumbacılar kalkacak, gelecek, su bulacak, hortum çıkacak, basmaya başlayacak da yangın sönecek... Ha babam ha!..
RASİM, Belediyeye Dair

1918 baharı Cibali'den Fatih'e, Fatih'ten Aksaray'a, oradan Kocamustafapaşa'ya kadar uzanan geniş toprak parçası üzerinde çiçek açan tek bir ağaç geçiremedi. Üç gün üç gece süren büyük "Fatih yangını" buralara baharı karşılayacak ne ağaç, ne ot, ne yosun bırakmıştı.

Süleyman, bir gece sabaha karşı, annesiyle büyükannesinin dışarıda telaşla sağa sola gidip geldiklerini, gizli gizli konuştuklarını duydu. Kulak verdi, hiçbir şey anlayamadı. Kalktı. Odanın içi aydınlıktı. Pencereden baktı: Celâl Paşa Konağı'nın duvarlarına pembe bir ışık vuruyor, pencere camları parlıyordu. Donanma var sandı. Resmi günlerde konak fenerlerle baştan aşağı donanırdı. Oda kapısını açtı. Gözüne ilk çarpan şey, büyükannesinin yüzü oldu: korkudan rengi uçmuştu, çeneleri birbirine çarpıyordu. Annesi de ne yapacağını şaşırmış durumdaydı. Bir oraya, bir buraya gidiyor, sonunda hiçbir iş yapmış olmuyordu. Süleyman sordu:

-Ne var?

-Yangın!

Şaşırdı. Konağın duvarlarını o kadar ışıklı gösteren bu muydu? Demek ki yangın güzel bir şeydi! Fakat evin içindeki telaş, ona, aynı zamanda yangının kötü bir şey olduğunu sezdirdi. Hem güzel, hem kötü! Bu nasıl oluyordu?

Sokakta gürültüler çoğalmaya başlamıştı. Onlar da çıktılar. Sağa sola koşuşan halktan öğrendiler: yangın Darrüşafeka'nın Haliç'e bakan arka tarafındaki mahallelerinden birinden, Çırakçı'dan çıkmıştı; birkaç koldan ilerliyordu; bir kolu, Otlukçu Yokuşu'na doğru geliyordu.

Havada rüzgâr vardı. Halk, eşyasını kaçırmaya başlamıştı. Sokak ağızları denkler, sandıklar, dolaplarla gittikçe tıkanıyordu.

Geceyi yıkık cami kemerleri altında, viranelerde geçiren üç dört adam ve beş altı çocuk, yeryüzünde yanacak hiçbir şeyi bulunmayanlar, arkalarını Celâl Paşa Konağı'nın duvarına vermişler, seyrediyorlar. Mahalleli, eşyaları sırtta ya da omuzda, bunların önünden geçiriyor. Yardım isteyenlere gitmiyorlar. İnsanların dünya malına nasıl dört elle sarıldığına bakıyorlar. Acı bir zevk duydukları hallerinden belli. Düşünüyorlar: "Onlar da bize döndüler."

Sırtlarını konağın bahçe duvarına daha çok yapıştırıyor, arkalarında yabancı dünyanın -servetin, bolluğun, mutluluğun- biraz sonra yok olacağını sırtlarıyla duyuyor, seviniyorlar. Uzak alevlerin aksi yüzlerinde şeytansı rakıslar yapıyor.

Havada sabah serinliği çoğalmıştı. İçlerinden biri ellerini birbirine sürttü, avuçlarına hohladı ve söylendi:

-Biraz yaklaşsa da ısınsak!

Az sonra istekleri oldu. Yangın yaklaştı. Alevli kalasların arasından sıçrayan kıpkırmızı çiviler havada uçuyor, evlere, meydanlara, kaçırılan eşyalara düşüyordu. Gökyüzü sanki kanatları tutuşmuş kuşlarla dolmuştu.

Ateş artık salgın halini almıştı. Sırayla gitmiyor, sıçrayarak ilerliyor ve beş altı evi birden yakıyordu.

Tulumbacılar ancak sabah olunca gelebildiler. Bunlar İstanbul'da "Aksaray", "Kadırga", "Mevlanekapısı", Beyoğlu'nda "Çeşmemeydanı", "Firuzağa", "Boğazkesen" takımlarıydı. Oralardan Fatih'e kadar yürüyerek gelmişlerdi. Her biri dörder kişiden on, on iki, on altı, hele bir tanesi yirmi takımdan bileşikti.

Halkın en çok bunaldığı ve umudunu kestiği bir sırada, Otlukçu Yokuşu'nun başında bir nâra işitildi:

Aaaaayt!
Karada aslan,
Deryada kaplan,
Dillere destan,
Kahraman oğlu kahraman,
Kadırga köleleri!..

Yokuşun alt başından, Cibali yönünden bir ses cevap verdi:

Aaaaayt!
Yaman gelir, yaman gider,
Hepsi birbirine birader,
Arslanları dilâver,
Boğazkesen yiğitleri!..

Fakat mahallenin bütün umutları boşa çıkmıştı. Birkaç zengin, tulumbacılara para vermiş, yalnız kendi evlerinin yüzünü ıslattırmaya başlamışlardı. Fakir halk yine açıkça kalmıştı.

Kevser Hanım, onlardan fayda gelmeyeceğini anlayınca eşyasını kocası İshak Efendi'nin sırtına yükleyip taşıtmaya başladı. "Ev belki kurtulur da karının elinden alırım" umuduyla İshak Efendi koca denklerin altına giriyor, her sıkıntıya katlanıyordu. Fakat sofanın penceresinden dumanlar çıktığını görünce, omuzundaki şilteyi sokağın ortasına fırlatıp attı. Artık kurtulmuştu. Evle birlikte korku da kalmamıştı. Yan kayan kıravatını düzeltti, Fatih'e doğru kollarını sallaya sallaya yürümeye başladı. Karısı şaşakalmıştı. Arkasından sesleniyordu:

-Efendi!.. "Efendi" diyorum sana!.. Efendi!..

İshak Efendi başını bile çevirmiyor; hafif, özgür ve korkusuz ilerliyordu...

Müezzin, kandillerdeki zeytinyağını boşaltıp aldı; tek döşeğini omzuna vurdu, cami kapısını kilitledi, geri kalanları Allah'a emanet edip uzaklaştı; fakat zeytinyağını emanet edememişti, ne olur ne olmazdı, bu devirde kimseye güvenilemezdi.

Süleyman'lar ancak birkaç yatak, birkaç yemek kabı, vb. kurtarabildiler. Kiremitlerin arasından yer yer dumanlar çıkmaya başladı. Büyükanne tulumbacılara yalvarıyordu:

-Evladım, ne olursunuz, bir kere şu eve bakın!

-İşimiz var valde, görmüyor musun?

-Ayol bu da Müslüman evi, iki kere de oraya sıksanız ne olur? Eliniz mi kırılır?

-Defol oradan cadı!

İhtiyar kadın eve bir daha girmek istedi, içerisini kara bir dumanla buldu, hiçbir şey göremedi, gözleri acıdı, çıktı.

Yapılacak iş kalmamıştı. Celâl Paşa Konağı'nın duvarına yaslanmış olan serserilerin yanına gidip onlarla birlikte seyretmeye başladı.

Ortada hamal, at, araba yoktu. Herkes kendi malının hamalı olmuştu. Daha iki üç gün önce ufacık bir paketi başkalarına taşıtan bu asilzadelerin şimdi yatak denkleri ve eşya sandıkları altında belleri bükülerek, alınlarından terler akarak Otlukçu Yokuşu'na tırmanmaya çalışmaları duvar dibindekiler için bulunmaz bir eğlenceydi.

Ayşe de ihtiyar annesi ve ufak çocuğuyla birlikte, aynı manzarayı seyrediyordu. Başkalarının yangından kurtarılan malları ona kendilerinin bir türlü kurtulamayan mallarını hatırlatıyor, acı duyuyordu.

Aynı olay, aynı noktada duran şu iki sınıf insanın bir kısmına zevk, bir kısmına acı veriyordu.

İhtiyar kadın, gözünü evinden ayıramıyordu. Derken, dam birden bire ortadan kayboldu, gökyüzüne bir toz ve alev sütunu fışkırdı. Ortada dört duvar ve içinden ateş fışkıran pencereler kalmıştı. İhtiyar kadın bağırdı:

-Eyvah! Gitti evceğimiz!

Sonra yüksek sesle söylenmeye başladı:

-Şekerlerim, unlarım, pirinçlerim, gazlarım... Şekerlerim, unlarım, pirinçlerim, gazlarımm!..

Bu sırada Muhtar Kasım Efendi, sırtında dolu bir çuvalla, oradan geçiyordu. Ayşe'nin annesi onu görünce arkasından bağırdı:

Kasım Efendi!
Kasım Efendi!
*Allah'ın fendi**
Seni de mi yendi?

Sonra bir kahkaha attı ve bu sözleri bir şarkı gibi söyleyerek sokak ortasında oynamaya başladı.

Muhtara atılan bu taş, serserilerin hoşuna gitmişti. El çırpıyor ve hep bir ağızdan tekrar ediyorlardı:

* Allah'ın oyunu.

Kasım Efendi!
Kasım Efendi!
Allah'ın fendi
Seni de mi yendi?

İhtiyar kadın, yangın alevlerinin, ağlayan insanların, serserilerin ve kendi çocuklarının karşısında şıkır şıkır oynuyordu.

Delirmişti.

Bodrum günlerinde eşi İhsan'la birlikte

Gök Mahkemesi

B... hastahanesi başhekimi Ali Gür'ü bir rapor işinden dolayı yedi yerinden bıçakladılar. Adam hemen öldü. Açıkta kalan ruhu dört bir yanına şöyle bir bakındı, görünürde Azrail yoktu; o kadar çabuk ölmüştü ki, ölüm meleği yetişememişti. Günah sevap yazan iki melek, birdenbire ne yapacaklarını şaşırdılar, sağa sola koşup Azrail'i aramaya koyuldular. Ruh, bu şaşkınlığı fırsat bilip kaçtı; yakın dostu eczacının evine gitti, onun öğle uykusuna yatan karısının koynuna girdi, yorganı başına çekip gizlendi. Dünyadan ayrılmak istemiyordu, eczacının karısı da hoşuna gidiyordu zaten.

Eczacının karısının günah meleği, gözlüklerini takmış, kadının uyku saatini fırsat bilip boş zamanında, günlük defterdeki hesapları "defter-i kebir"e geçiriyordu. Gözlüklerinin üstünden bakıp, sevap meleğine:

-Şimdiye kadar hiç böylesi başıma gelmediydi, dedi.

Fakat bunlar kadın meleği olduklarından, şaşkınlıkları uzun sürmedi. Sevap meleği gözünü kırptı:

-Bu, kaçak bir ruha benziyor, dedi. Baksana, üstüne bir örtü almaya bile vakit bulamamış. Gidip haber verelim de, kadını günaha sokmadan gelip yakalasınlar.

-Kadının ruhla yatması günah sayılır mı, sayılmaz mı? Bu da bir mesele! Canlılarla yatmışlığı vardı ama... Bilmem ki... Eğer uygunsuz bir rüya filan görecek olursa... Herhalde merkeze sormak gerek. Sen bir koşu git de haber ver bari!

Sevap yazma meleği uça uça gitti. O sırada Azrail de cesedin etrafında sağa sola koşup Ali Gür'ün ruhunu arıyor, düdük öttürüp gökyüzünden jandarma melekleri istiyor; bir yandan da ruhu kaçırdıkları için doktorun sevap ve günah yazma meleklerini azarlıyordu. Ruhun nerede olduğunu öğrenir öğrenmez koştu, kulağından yakalayıp yorganın altından çıkardı, ellerini bağladı, önüne katıp ahirete doğru götürmeye başladı.

Gök mahkemesi açık havada, bir kır ortasında kurulmuştu. Zeus*, yargıç iskemlesi işini gören bir çam kütüğünün üzerinde

* Zeus: Yunan mitolojyasında, en büyük tanrı.

oturuyor, Apollon* gök savcılığı, Aphrodite** de zabıt kâtipliği yapıyordu. Mübaşir Hermes*** dışarıya seslendi:

-Doktor Ali Güüür!

Ali Gür'ün ruhu girdi. Daha cesaret edip de başını kaldıramıyordu. Gözüne yargıcın çıplak ayakları ilişti. "Burada da pabuç kıtlığı var galiba, diye düşündü. Karaborsada bulunur herhalde. Pabuç alacak kadar parası yok mu acaba? Gelirken yanıma biraz para alsaydım, belki işime yarardı."

Yargıç sordu:

-Adın ne?

-Ali Gür.

-Kaç yaşındasın?

-Kırk iki.

-Ne iş yaparsın?

-B hastahanesi başhekimi idim.

Yargıç, sanığın kimliğini zapta geçirdikten sonra yeniden konuştu:

-Yaralama olayları üzerine B... hastahanesine yatan yaralılara, gerçeğe uygun olmayan ve tedavi süresini az ya da çok gösteren raporlar vermek yoluyla, yaralayan veya yaralananlardan çıkar sağladığın ve böylelikle görevini kötüye kullandığın iddia ediliyor. Bu konuda bir diyeceğin var mı?

-Hepsini reddediyorum, efendimiz. Gök savcısı, eğer biraz zahmet buyurup da Sağlık Bakanlığı'ndaki sicilimi karıştırsaydı, iddiasının ne kadar yersiz olduğunu, bu isnatlar üzerine yapılan soruşturmalarda, müfettiş raporlarının ne kadar lehimde yazıldığını, ceza görmek şöyle dursun, üstün başarılarımdan ötürü kaç kere takdirname aldığımı, bir keresinde de iki üst dereceye "mümtazen" terfi ettirildiğimi görecekti.

Gök savcısı söz isteyip, yargıç aracılığıyla sordu:

-Sanığın, rahmetli Sağlık Bakanı C. ile akrabalığı olup olmadığının sorulmasını rica ediyorum.

* Apollon: Yunan mitologyasında, ışık tanrısı. Gelecekten haber verir.

** Aphrodite: Yunan mitologyasında, güzellik ve aşk tanrıçası.

*** Hermes: Yunan mitologyasında, tanrıların emirlerini gidecekleri yere ulaştıran tanrı.

Ali Gür'ün ruhu sinirli sinirli:

-Bu sorunun dava ile ilgisi yok, dedi.

Gök savcısı soru üzerinde direndi. O zaman, Ali Gür:

-Evet, dedi, eski Sağlık Bakanı C., ağabeyimin kaynatası olur. Fakat yine söylüyorum: bunun dava ile ne ilgisi var?

Gök savcısı ileriye doğru hafifçe eğildi, alaylı bir gülümseyişle:

-İddianamemizi okurken bu noktaya ayrıca değineceğiz, dedi.

Ali Gür, işin şakaya gelir yanı olmadığını anlayınca, yargıca döndü. Gök kanunlarını daha bilmediğini, yanında para bulunmadığından avukat tutamayacağını, hakkının korunabilmesi için kendisine mahkemece bir avukat verilmesini diledi. Yargıç, Gök mahkemesinde avukat kullanmak âdeti olmadığını, her sanığın kendisini doğrudan doğruya savunması gerektiğini bildirdi. O zaman, Ali Gür, burada korkunç bir sıkıyönetim bulunduğunu anlayarak sesini yükseltti:

-Sanığın kutsal savunma hakkına sınır çizen bir mahkemede savunma sözünün yeri yoktur. Bununla birlikte, ben, masumluğumun verdiği kuvvetle bu işi başarmaya çalışacağım. Mademki avukat kullanmama müsaade edilmiyor, şu halde Gök kanunlarını inceleyebilmem için yargılamanın başka bir güne bırakılmasını ve tutukluk halimin kaldırılmasını rica ediyorum.

Yargıç tarafından gereği düşünüldü ve Gök mahkemesinde işlerin ivedilikle yürütülmesi ve bir oturumda sona erdirilmesi usul icabı olduğundan yargılamanın başka bir güne bırakılamayacağına ve sanığın tekrar kaçma olasılığı göz önüne alınarak tutukluluk halinin kaldırılamayacağına karar verildi. Ali Gür, çaresizlikle çevresine bakınıyor, dudaklarını ısırıyordu. Yargıç, Gök savcısına, esas hakkındaki iddianamesini okumasını söyledi. Gök savcısı, Ali Gür'ü çileden çıkaran alaylı gülümsemesiyle konuşmaya başladı. Kısa bir başlangıçtan sonra asıl meseleye gelerek dedi ki:

-Küplü bucağının Arapdere köyünden İbrahim Çakır adında biri yaralanarak hastahaneye yatınca, Dr. Ali Gür hastayı pansuman odasına çağırmış, yaralayanın eğer çok ceza yemesini istiyorsa ona göre rapor hazırlayacağını, bunun için de, eliyle para işareti yaparak, para istediğini bildirmiştir. Başka bir gün, aynı köy-

den Bekir Tuzcu adındaki kimseden de aynı maksatla 200 lira istemiş, pazarlık sonunda 50 liraya uyuşup parayı almıştır. Sayın yargıcım, sanık bu kadarla da kalmayıp, son zamanlarda işi daha da azıtmış, bu kez her iki taraftan da para sızdırmaya çalışmıştır. Şöyle ki: kadın yüzünden ağır yaralı olarak yatan Mustafa Demir adlı hastayı da bir gün ötekiler gibi pansuman odasına çağırmış, "Eğer 400 lira verirsen, demiş, uygun bir rapor yazarım, herif birkaç yıl hapse girer, karı da sana kalır." Adam yoksul olduğu için verememiş; Ali Gür, bu sefer, yaralayan Hüseyin Vural'ın babası Ahmet Vural'ı evine çağırmış, eğer 500 lira verirse, yaralıya on günlük âdi bir rapor yazıp Hüseyin'i aşırı ceza yemekten kurtaracağını, eğer vermezse oğlunun halinin yaman ve duman olacağını söylemiş. Adam, o kadar parası olmadığını, öküzünü filan satıp ancak 150 lira verebileceğini bildirmişse de doktor kabul etmemiş; o tarihten bir ay sonra da, yaralı Mustafa Demir, bakımsızlık yüzünden hastahanede ölmüş. Bunlar, Dr. Ali Gür'ün içine daldığı suç denizinden ancak birkaç damladır. Sanık git gide işi o kadar ileri götürmüştür ki, halk bunun eline düşmek korkusundan birbirini vuramaz olmuş, hele son birkaç ayda yaralama olayları yüzde seksen azalmıştır. Gök Ceza Kanunu'nun 50'nci maddesinin birinci fıkrası gereğince; sanığın yüz yıl ağır ateş cezasına çarptırılmasına, 92'nci maddesinin üçüncü fıkrasına göre Âraf'a sürülerek 20 yıl zebani nezaretinde kalmasına ve sonsuza dek Cennet'e girme hakkından yoksun bırakılmasına karar verilmesini dilerim.

Yargıç, Dr. Ali Gür'e dedi:

-İddianameyi dinledin. Savunmanı yapabilirsin.

Doktor cesaretle konuştu:

-İddia makamı hangi delile dayanarak bunları söylüyor?

Yargıç cevap verdi:

-Günah yazma meleğinin resmi defterlerine.

Ali Gür bu sefer doğrudan doğruya Zeus'a söyledi:

-Kendi emrinizde çalışan birine gene kendi mahkemenizde tanıklık ettiremezsiniz. Meleğin tanıklığını reddediyorum.

Zeus sakalını sıvazladı:

-Pekâlâ! dedi.

Sinirlenmişti ama konuşurken belli etmemeye çalışıyordu.

-Olur. Onu bir yana bırakalım. Fakat aynı şeyleri ben de gördüm. Benim "her yerde hazır ve nazır" olduğumu bilmiyor musun?

-Siz yargıçsınız. Yargıladığınız adam aleyhinde ayrıca tanıklık edemezsiniz. Dünyadaki Usul kanunlarının bu konudaki maddeleri açıktır.

Zeus bu sefer kendini tutamayıp birden bire bağırdı:

-Ben yalan mı söylüyorum, ulan?

Dr. Ali Gür gene soğukkanlılıkla karşılık verdi:

-Kızmaya hakkınız yok. Daha ileriye giderseniz, "redd-i râkim" isteğinde bulunurum.

Zeus öfkeyle ayağını yere vurdu:

-Şimdi seni ayağımın altına alır ezerim!

Fakat ayağını yere vurmasıyla "-Ah!" diye bağırarak kaldırması bir oldu. Tabanına bir diken saplanmıştı. Apollon, Hermes, Aphrodite hep birden koşuştular, ama yarayı her kurcalayışta yargıcın canını acıtmaktan başka bir şey beceremediler. Apollon iki kat eğilerek:

-Sayın efendimiz, bu bizim harcımız değil, dedi. Fakat huzurunuzda bulunan sanık usta bir operatördür. Eğer emir buyurursanız o bu işi yapabilir.

Yargıç, Ali Gür'e emretti:

-Gel, çıkar şunu ayağından!

Ali Gür bütün cesaretini topladı, heyecanını belli etmemeye çalışarak sordu:

-El emeği karşılığında ne vereceksiniz?

-Yiyeceğin cezanın iki ayını affederim, çabuk çıkar şunu.

Doktor, ellerini arkasına bağladı, küstahça karşılık verdi:

-Ben o kadar ücret için elime pense bile dokundurmam.

Zeus can acısı ve öfkeyle yüzünü buruşturdu; sonra Hermes'e emretti:

-Koş, bana Cennet'teki doktorlardan birini çağır. Başhekime telefon et de hemen gelsin.

Hermes uçar gibi gitti, fakat epey geç geldi.

-Hiç kimseyi bulamadım, efendimiz, dedi. Başhekime telefon ettim, hiç ses gelmedi; fişi çıkarmış herhalde. Prof. Derinsu'ya telefon ettim, karısı açtı, dün gece doktorlar balosu varmış, profesör geç yatmış, uyuyormuş. O zaman operatör Tezel'i aradım, hizmetçisi çıktı, doktor dün gece balo dönüşü eve gelmemiş, huri Süheylâ'nın köşküne gitmiş. Bunun üzerine yeniden Prof. Derinsu'yu aradım, fakat bu sefer telefondan ses gelmedi; onlar da fişi çıkarmışlar.

-Allah Allah! Bunlarda da fiş çıkarma hastalığı var. Biraz aşırı gidiyorlar gibi geliyor bana. Hele o operatör Tezel. Ne zaman arasak huri Süheylâ'ya gitti, huri Leylâ'da kaldı, huri Kevser'i gezmeye götürdü. Bu nedir be? Her gün bir tane değiştiriyor. Arkadan gelenlere huri kalmayacak.

Apollon saygıyla eğildi:

-Dünyada çok perhiz yapmıştı, efendimiz, dedi; şimdi onun acısını çıkarıyor. Zat-ı âliniz, kullara, Cennet'te diledikleri gibi yaşayacaklarını vaat buyurmuştunuz.

Zeus can acısıyla bacağını salladı:

-Peki, peki! Yalnız, şu benim ayağıma da bakacak birisi gerek. (Biraz durdu, sonra Hermes'e söyledi) Sor şuna. Ameliyat için ne istiyor?

Hermes sorup Zeus'a haber verdi:

-Doğrudan doğruya Cennet'e gitmek istiyor, efendimiz.

-Çok istiyor.

-Hem de pek çok.

-Koş, bana Cehennem'deki doktorların en az ceza yiyenini getir.

Mübaşir Hermes koşup haber götürdü, biraz sonra da en az ceza yiyen doktor huzura girdi. Her yeri sırılsıklamdı; anlaşılan vücudunu saran ateşi söndürmek için tepesinden aşağı birkaç kova su dökmüşlerdi; fakat daha dumanı üstündeydi.

Zeus emretti:

-Gel, çıkar şu dikeni ayağımdan.

En az ceza yiyen doktor, Ali Gür'ü işaret edip:

-Bu işi sayın meslektaşıma niçin yaptırmadınız?

-Onun doktor olduğunu nereden bildin?

-Biz birbirimizi kokumuzdan tanırız, efendimiz.

-Yaaa!

-Evet. Ona niçin yaptırmadınız?

-Çok ücret istiyor.

-Ne kadar mesela?

-Doğrudan doğruya Cennet'e girmek.

-Pek az istemiş, efendimiz. Doğrusu ben o kadara çalışamam.

-Ya sen ne istersin?

-Cennet'te denize bakan yazlık bir köşk, ayrıca beş katlı bir apartman, Cennet bahçelerinde hurilerimi dolaştırmak için de özel bir otomobil.

-Çok istiyorsun. Aldığın cezanın altı ayını azaltabilirim. İşte bu kadar!

-Piyasayı düşüremem, efendimiz.

-Ama o zaman altı ay daha yanacaksın.

-Yanarım, efendimiz, fakat piyasayı düşüremem.

Zeus, "Ne yapayım?" diye yanındakilere baktı; onlar ellerini açtılar, "Çaresiz, efendimiz, vereceksiniz!" demek istediler. Aksi gibi, Zeus'un ayağının acısı da gittikçe çoğalıyordu.

-Pekâlâ, dedi, gel, çıkar şunu!

En az ceza yiyen doktor yarayı muayene etti, önemli bir şey görmüş gibi, ara sıra "Ooo!.. Hımmm!.." diye sesler çıkardı, sonra:

-Müsaade ederseniz, dedi, bir kere de sayın meslektaşım muayene etsin.

Yarayı Ali Gür de muayene etti, iki doktor, aralarında Fransızca bir şeyler konuştular; sonra, en az ceza yiyen doktor, Zeus'a döndü:

-Yarada karışım tehlikesi görüyoruz, dedi. Kötü bir mikrop kapmışa benziyor. Eğer önceden tedbir alınmazsa ayağınızı kaybedebilirsiniz. Arkadaşımla konuştuk; siz önemli bir hastasınız, karar vermeden önce Cehennem'deki meslektaşlarımızın en ünlüleriyle konsültasyon yapmayı uygun gördük.

Zeus ayağını bir kere kaptırmıştı; kurtarmak için her isteneni yapmaktan başka çaresi yoktu. Karşısına yirmi kadar doktor top-

landı. En önde Lokman Hekim duruyordu. Muayene etmeden önce ücret meselesini açtılar ve hep birden konuştular:

-Cennet isteriz! - Cennet'te köşk isteriz! -Apartman isteriz! - Otomobil isteriz! -Huri isteriz!

Kimileri daha ileri sürdü:

-Ayrıca Gılman isteriz!

-Peki, peki! Yalnız çıkarın şu dikeni ayağımdan!

Zeus'u yatırdılar, kimisi ellerini, kimisi bacaklarını sımsıkı tuttu, içlerinden en ustası deriyi hafifçe yarıp ucunu meydana çıkardığı dikeni bir pensle tutup çekiverdi. Görünürde yara bile yoktu ama, ayağı kat kat bezlerle sarıp sarmaladılar; sonra, her birden, kendilerine ayrılan özel otomobillere binip Cennet'e doğru uzaklaştılar.

(Sokak adlı öykü kitabından)

Bir ömür boyu beraberliğin başlangıç yılları

Şiir Nasıl Yazılır?

Türk Dili dergisi, son sayılarından birinde (Ağustos 1981, sayı 356), ünlü ozanlara "Şiir nasıl yazılır?" yolunda bir soru yöneltmiş.

Nasıl yazılacak... Alırsın kalemi eline, başlarsın yazmaya...

Ama hiçbir ozan, işi bu kadar basite indirmez. Onu bildiğim için, merakla okudum söylenenleri. Dediklerini bilmem özetleyebilecek miyim?

Konumu, yaşamın doğasından çıkarıp sanatın
doğasına almaya çalışıyordum. Bir bakıma
öldürüyordum yani.
(Gülten Akın)

Şiir de, başka sanat dallarındaki uğraşlar gibi,
ruhsal bir devinimin sürecinde ortaya konur. (...)
Üç ruhsal yetimizle yazılıyor şiir; usumuzdan,
duygumuzdan, bilinçaltımızdan kaynaklanıyor.
(Sabahattin Kudret Aksal)

Şiirlerim uzun beklemelerin sonucudur. Odamda,
sokakta, kahvede, dahası bir kadınla al takke
ver külâh olduğum dakikalarda bile hep bekledim.
Bir şeylerin geleceğini, bir şeylerin boğazıma
sarılarak dışlanmak isteyeceğini bilerek bekledim.
(Salâh Birsel)

Bazı şairlerimizin aksine, ben, ne şiir "yapıyorum", ne de şiir
"yazıyorum". Ben şiir "söylüyorum".
Şiir "yapmak" da, "yazmak" da, gerçekte
içeriğin biçimle diyalektik ilişkisini koparıyor. (...)

Ya şiir "söylemek"? Burada esas, toplumsal-sınıfsal psikolojiden, şairin bireysel psikolojisine yansımış (psikolojisinde billurlaşmış) duygu, düşünce ve sorunların, önce imgeleşmesi, dil aracılığıyla sonra kelimelere binerek somutlaştırılmasıdır.
(Attilâ İlhan)

Görüldüğü üzere, şiirin nasıl yazıldığı açıklanmaya çalışılırken, ayrıca açıklanması gereken birtakım kavramlar çıkıyor ortaya:

Yaşamın doğası, sanatın doğası, ruhsal devinimin süreci, içeriğin biçimle diyalektik ilişkisi, toplumsal-sınıfsal psikoloji (duygu, düşünce ve sorunların), *kelimelere binerek somutlaştırılması...*

Ünlü ozanlarımızda zaman zaman rastladığımız bu kavram karmaşıklığı, kimi genç ozanlarımızda kavram karmaşıklığının yanı sıra bir de anlatım karışıklığına dönüşüyor:

... Son yıllarda dünyanın dönüştürülmesi "konu"sunu "anlatmak"tan o dönüştürülmüş dünyanın ilişkilerini işaretleyenler düzeyinde üretmeye geçen bir şiirin-teorik altyapısıyla birlikte geliştiğini görüyoruz. (...) İşaretleyenler arasında üretken ilişki kuran bir yazı oluşturma çabasıyla yanılsamacı gerçekçilik ideolojisini kıran yadırgatma etkilerini sağlama çabasının hiç de birbirlerinden uzak şeyler olmadığı umudunun belirmesi...
(Milliyet Sanat Dergisi, 1981, sayı 18)

Oysa, eskiden ne kadar yalın anlatırlardı bu konuları:

Şiir, ölçekli (vezinli) sözdür. (Ziya Paşa)
Şiir, ölçekli ve ayaklı (kafiyeli) sözdür. (Muallim Naci)

Divan edebiyatında, ayrıca, kalıplaşmış birtakım mazmunlar (ağız için *konca,* boy için *selvi,* kirpik için *ok,* sevgili için *gül,* âşık için *bülbül,* vb.) ve bunların nasıl kullanılacağı öğretilir (*gül*den

söz edince *bülbül*ü de anmak gerektiği, vb.); bundan başka, mecazlar, anlam ve söz sanatları, vb. üzerine bilgi verilir, ozanın bu çerçeve içinde çalışması istenirdi.

Yazılan şeyin güzel olması için, o kurallara uymak yeterli değildi elbette; ama kimi ozanlar, hem o kurallara uyuyor, hem de mucizeler yaratıyordu. Sözgelimi Nedim:

Nîm sun peymâneyi sâkî tamâm ettin beni

dediği zaman, aynı dize içinde hem "yarım" (nîm) ile "bütün"ü (tamam) karşılaştırıyor (tezat sanatı), hem de bir içki sofrasında hazla kendinden geçme halini âdeta somutlaştırarak gözlerimiz önüne seriyor. Bu nasıl oluyor? İşte bir türlü anlatılamayan, "giz" denen şey burada. Zanaattan sanata geçiş olayını bugüne değin hiç kimse açıklayamadı. Zanaatın kuralları, en eski çağlardan bugüne değin, çeşitli ülkelerde çeşitli kişilerce saptanmıştır. Sözgelimi, Aristo, *Poetika* adlı kitabında, sanat eseri için *bakışıklık* (simetri), *denge, düzen, uyum, sınırlılık* kurallarını koymuştur. Nitekim, Nedim'in yukarıdaki dizesinde *nîm* (yarım) ile *tamâm* (bütün) sözcükleri karşılıklı kullanılarak, "bakışıklık" ve "denge" kurallarına uyulmuştur; ne var ki yukarıda da söylediğimiz üzere, şiirin güzel olması için bu kurallara uymak yeterli değildir; nice şiirler vardır ki, bu kurallara uygun oldukları halde, hiç de güzel sayılamazlar. Kim bilir kaç bin şiirin incelenmesiyle ortaya konan bütün kurallar, sanatın değil, zanaatın kurallarıdır; ama sanata ulaşmak için de o kurallardan geçmek gerekiyor. Nitekim, Osmanlı döneminde medrese ve mektebe (okula) giden her genç sıkı bir edebiyat eğitimi görür; okuryazar herkes, öğretilen kurallar içinde, bir şeyler yazmaya özenirdi. Ne var ki, şiir yazan binlerce, belki de milyonlarca kişi arasından, parmakla sayılacak kadar az ozan kalmıştır günümüze...

Bunun püf noktası nedir? Herkes onun peşinde... Ressam Degas, ozan Valéry'ye,

"Çok güzel duygu ve düşüncelerim var, fakat güzel şiir yazamıyorum, acaba neden?" yolunda bir soru sormuş.

Valéry de:

"Şiir sözcüklerle yazılır, duygu ve düşüncelerle değil," demiş.

İşte şiirin nasıl yazılacağını öğreten bir söz daha. Ama bu da

sorunu çözmüyor. Öyle ya. Nesir de sözcüklerle yazılır. Öyleyse, nasıl oluyor da günlük konuşmada ve nesirde kullandığımız sözcükler, şiirin içine girince, üzerimizde bambaşka bir etki yaratıyor? Bir Fransız ozanı bunu şöyle vurguluyor:

Bu ayaklar sizin ayaklarınız, ama bakın
denizde yürüyorum.
(Claudel)

Bizim bir masal tekerlemesinde de buna benzer bir şey anlatılır; şiirle ilgili değil ama, işlenen tema (denizde yürümek) aynı:

Akdeniz'e girdim
Kıyıdır diye,
Ortasına bastım
Koyudur diye.

Nereden nereye!.. Yine konumuza dönelim.

Bir zamanlar, şiirin bu etkisi, sözcüklerin birbirleriyle "çarpışmalarından doğacak ahenk" ile açıklanmak istenmiş, "Ozanın dili, musiki ile söz arasında, sözden çok musikiye yakın, ortalama bir dildir," (Ahmet Haşim), "Şiir, musikiden başka türlü bir musikidir," (Yahya Kemal) denmişti; bu görüşün kaynağı, Verlaine'in "Musiki, her şeyden önce musiki" dizesine dayanır.

Ahmet Haşim'in "şiirde musiki" görüşünü ileriye sürüşünden (1921) tam yirmi yıl sonra (1941), Orhan Veli ve arkadaşları, *Garip* önsözünde, sanatların birbiri içine girmesinden yana olmadıklarını bildirmişler, "Şiiri şiir, resmi resim, müziği müzik olarak kabul etmelidir," demişlerdi. Garip'çiler, şiirde sadece "eda"ya önem vermişler, "Şiir, bütün özelliği edasında olan bir söz sanatıdır," diye tanımlamışlardır onu.

Daha eskilere gidersek, yüzyıllar boyunca şiirin ölçekli ve ayaklı söz olduğuna inanılırken, günün birinde (1928'den bu yana) ölçeksiz ve ayaksız şiir (özgür nazım), yaygın bir akım halini almıştır.

Görüldüğü üzere, şiirin yazılışı konusunda birbirinin tam tersi görüşler ileriye sürülmekte ve uygulanmaktadır.

Ama hepsinde de, şiirin temel öğesi sözcüklerdir. Ozanlar, şii-

ri yakalayabilmek için, sözcüklerle sürekli savaş içindedir. Pusuya yatıp sabırla beklerler avlarını. Yahya Kemal, *Açık Deniz* adlı şiirini 15 yılda tamamladığını söyler. Hatta, kimi sanatçılar avın gelişini çabuklaştırmak için birtakım tuzaklar bile kurar. Bunlardan, adını anımsayamadığım birisi, ayaklarını su dolu bir leğene sokar; Schiller elma koklar; Valéry ile İlhan Berk her sabah boş bir kâğıdın önünde saatlerce pinekler; Salâh Birsel "bir kadınla al takke ver külâh olduğu dakikalarda bile hep bekler" imiş. Tanıdığım bir ozan vardı, en güzel dizelerini helâda iken yakaladığını söyler, iyi şiir yazmak isteyenlere ıkınmayı salık verirdi. Herhalde, ıkınınca kan beyne çıkıyor, düşünce daha hızlı işliyor, dışkılarla birlikte şiirler de dışlanıyordu. Bu yoruma göre, ilhamı yakalamak, psikolojik değil, fizyolojik bir olaydı.

Freud'un "bilinçaltı" kuramını benimseyen Sürrealistler, şiiri bilinçaltından bilinçüstüne çıkarmak için, "otomatik yazı" adını verdikleri bir yöntem kullandılar. Uygun bir yerde oturup kendilerini edilgin ve alıcı hale getirerek, kalemin ucuna gelen cümleleri aklın denetlemesine fırsat vermeden, çabuk çabuk yazmayı denediler.

Bütün kurallar ve akımlar değişici ve geçicidir. Başlangıcı bilinemeyen binlerce yıldan beri şiir yazılmış, hiç kimse iyi şiirin nasıl yazıldığını açıklayamamıştır. Hiç kimse nasıl bir başkası adına yaşayamazsa, hiçbir ozan da bir başka ozandan şiir reçetesi öğrenemez. Herkes kendi şiirini kendisi kurar. Nasıl kurar? Onu kendisi de bilmez...

Türk Dili dergisi, tanınmış ozanlara yönelttiği, "şiirin nasıl yazıldığı" yolundaki soruşturmayı, "yeniyetme ozanlara yol göstermek" için düzenlemiş. Bu "yeniyetme ozanlar", ustaların yanıtlarını okuduktan sonra daha mı güzel şiir yazacaklar? Hiç sanmam... Ben derim ki, kendi şiir yönteminizi kendiniz bulun. Ama birtakım acemilikler yapacakmışsınız ilk ağızda. Olsun! Acemiliklerin de kendine özgü bir tadı vardır. Hatta, kimi acemiliklerin içinde birtakım ustalıklar gizlidir. Örnek mi istiyorsunuz? Turgut Uyar'ın ilk verimlerinden biri olan *Arz-ı Hal* şiirini okuyun.

Naif resim oluyor da naif şiir neden olmasın?..

(Kalemin Ucu adlı deneme kitabından)

Roman Deyince

Roman deyince akla ilk gelen nedir? Çoğu kimseler, roman deyince, boş vakitleri doldurmaya yarayan eğlenceli ya da acıklı olaylar kitabı düşünür; kimi kimseler, toplum gerçeklerini yansıtan olaylar kitabı tasarlar; kimileri de, okuyucuları hayale dalmaya çağıran kitap hayal eder.

Roman denen şey, teker teker ele alınınca, elbette bunların hiçbiri değildir; ama bu görüşlerin büsbütün dışında, bambaşka bir yazı çeşidi de değildir. Öyleyse roman nedir?..

Doğrusunu söyleyeyim, ne olduğunu ben de pek bilmem. Bilmeyenler öğrensin diye birçok ders kitapları yazmışlar; öğretmenler de okutup duruyor onları... O kitapları yazanlarla okuyanlar biliyor romanın ne olduğunu, ben bilmiyorum. Sonra, birtakım eleştirmeciler var ortada, onlar da biliyor, ben bilmiyorum...

Bunlara göre, romanda birtakım "kişiler" bulunacak; "kişisiz roman" olamaz; romanın varlığı, kişilerin varlığına bağlıdır.

İşte size bir kural.

Eğer birisi çıkıp da kişileri bir yana iter, sadece olaylar ve düşüncelerle bir roman kurmaya kalkışırsa olmaz. Bu, "yanlış bir roman anlayışı"dır.

Ben, romanın ne olduğunu bilmediğim için, bu "anlayış"ın yanlış olup olmadığını da bilmiyorum. Yalnız, durup dururken, aklıma bir roman adı geldi: *Candide*. Şöyle bir düşündüm, eserde birçok insan var ama, yazar hiçbirinin "iç dünya"sını göstermeyi gerekli görmemiş; onları, "birtakım düşünceleri ya da gerçekleri belirtmeye yarayan araçlar" olarak kullanmış. Şu Eldorado ülkesinde geçenleri bir göz önüne getirelim. Ortada birçok kişiler (Candide, uşağı Cacambo, bilgin İhtiyar, Kral, vb.) varsa da, "bu kişilerin bütün görevleri, olayın yürümesini sağlamaktır"; yani hiçbirinin iç dünyası verilmemiş; sadece olaylar ve düşünceler üzerinde durulmuş; altın ve kıymetli taşlarla kaydırak oynayan çocuklar, ihtiyar bilginle din ve papazlar üzerine konuşma, kralı selamlamak için yeri öpmek değil de, kralın yanağını öpmek gerektiği, şehirlerde her şeyin halk yararına kurulduğu, adliye sara-

yı ve cezaevi gibi şeylere gerek görülmediği, içi matematik ve fizik aletleriyle dolu bilgiler sarayına önem verildiği vb...

O bölümden yalnız bunlar kalmış aklımda. Ya kişiler?.. Kişiler yok...

Sözünü ettiğim yazarlar, "roman kişisinin nasıl yaratılacağı"nı da biliyorlar. Yalnız, aralarında küçük bir anlaşmazlık var. Bir bölüğü, "roman kişisinin hayattan olduğu gibi alınması"; bir bölüğü, "hayattan alındıktan sonra bazı niteliklerinin değiştirilmesi"; bir bölüğü de, "hayalden yaratılması, fakat hayattaki kişilere benzemesi" gerektiğini savunuyorlar. Yalnız, hepsinin birleştiği bir nokta var; onu da bir formüle bağlamışlar: "İnsanları en belirli özelliklerinden yakalamak" gerekiyormuş.

Bir kimsenin çeşitli özellikleri arasında en belirlisi hangisi? Diyelim hasislik; bir başkasında zalimlik, bir başkasında ikiyüzlülük... Onların işte yalnız bu özelliklerini seçip öbür özelliklerini atacaksınız. Ve seçtiğiniz özelliği öyle yoğunlaştıracaksınız ki, roman kişisinin bütün davranışları bu özelliğe uygun olacak. Öyle ki; okuyucu, "onun yalnız yaptıklarını değil, yapacaklarını da bildiğine inanacak..." Bu yoğunluğu sağlamak için bir de kolaylık gösteriyorlar: hayatta birbirine benzer çeşitli insanları inceleyip onların ortak özelliklerini aynı kişide toplamak...

Eh, artık kahramanımızı kâğıt üzerinde canlandırabilirsiniz. Bir düzenbazı anlatmak istiyorsunuz, diyelim, her davranışını düzenbaz psikolojisine göre ayarlayacaksınız. Birisiyle alışveriş mi edecek, oğlunu mu evlendirecek, kızına koca mı seçecek? Çeşitli düzenbazlardan topladığınız gereçleri bu bir kişi üzerinde bol bol kullanacak ve ölçüyü hiç elden kaçırmayacaksınız.

Bana kalırsa -işlerine karışmak gibi olmasın ama- kişilerin asıl canlılığı, bu yoğunluğun, bu bir örnekliğin çatladığı noktada başlar. *Sefiller*'de görevine düşkün Polis Javert, kürek mahkûmu Jean Valjean'ı her karşılaşmada yakaladıkça değil de, bir seferinde onu serbest bıraktığı zaman canlıdır. Ne yazık ki, Javert eserde tam canlandığı sırada kendini öldürür...

Bu canlılığı sağlayan nedir? Öyle sanıyorum ki Javert, yoğunlaşmış bir karakteri temsil ettiği sürece, gerçeğe uygun değildir,

hayalî ve yapma bir kişidir; o tek yönlü "karakter"i kırdığı anda, gerçek "insan" kendini göstermiştir.

İşte gene bir kural çıktı ortaya. Hayır. Bunun tersi de doğrudur. Yani, kişiler yoğunlaşmış bir özelliği temsil ettikleri zaman da canlı olabilirler. Sanatçının "imal ettiği" o yapma kişi, eğer ustaca "imal" edildi ise, hayattaki kişiye benzemese bile, kendine özgü bir canlılık kazanmış demektir. Nice başeserlerin kişileri tek yönlü bir karakterle yaşamaktadır: *Harpagon, Tartuffe, Don Juan, Othello,* vb...

Ben, "yoğunlaştırma"yı bir kural haline getirdikleri için, onun tersini savundum; ama tersini savunurken ortaya başka bir kural çıktığı için, ona da karşı durdum. Sanatçıya kural buyurulamaz. Her sanatçı, kendi kuralını kendisi seçer...

Roman kişisinin gerçekliğini, canlılığını sağlamak için, kahramanın hayattan "olduğu gibi" alınması; ya da alındıktan sonra üzerinde değişiklikler yapılması gerektiği konusunda, yukarıda da söylediğimiz gibi, yazarlar arasında anlaşmaya varılmış değildir.

Bu iki görüşten hangisi doğru? Bilmem ki... İnsanın aklına türlü şeyler geliyor.

Bir kere, gerçek hayattaki benzerlerinden uzaklaştırılan, nitelikleri değiştirilen, romancının keyfince birtakım niteliklerle donatılan, yani hayalden doğma bir varlık haline getirilen roman kişisi; gerçek hayattan "olduğu gibi" aktarılan kişiden, kuramsal olarak, ne diye daha canlı, daha gerçek olsun? Romancı, hayal ettiği bütün nitelikleri hayatta rastladığı bir tek kişide bulmuş olamaz mı? *Karamazov Kardeşler*'in kişileriyle *Ölü Bir Evden Anılar*'ın kişileri arasında baktım baktım hiçbir fark göremedim.

Bir de şu var: Hayatta gördüklerimizi "olduğu gibi" aktarmamız olanağı var mı bakalım? Aynı olayı çeşitli tanıkların çeşitli yollarda anlattıklarını her gün görüyoruz. Bana öyle geliyor ki, "muhayyile"si en kısır bir romancı bile, gerçek hayatı olduğu gibi aktaramaz; istese de, istemese de eserine kendinden bir şeyler katar... Yani, bu konudaki anlaşmazlık, biraz yersiz gibi geliyor bana... Ama, gene kendileri bilir. Ben bilmem... "Bir roman, bir yol boyunca gezdirilen bir aynadır" düşüncesini benimseyen

Stendhal'den tutun da, "Hiçbir muhayyile tabiat kadar zengin ve rengin olamaz" diyen Hüseyin Rahmi'ye kadar hiçbir romancı hayatı olduğu gibi verememiştir, vermek istediği halde verememiştir. Hayat, bütün romancılar için bir hareket noktası olmuştur. O kadar! Gerçek bir romancı, hayata hayat diye bakmaz, roman diye bakar; hayattaki kişileri de roman kişileri gibi görür... Değil romancılar, gezi yazarları bile, gördüklerini olduğu gibi aktarmamış, aktaramamıştır. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si bunun en sevimli örneğidir.

İkinci kural: romanda birtakım "olaylar" bulunacakmış.

Birisi kalkar da, içinde hiç olay bulunmayan bir roman yazarsa... Olur a... Yazar yazar!.. Ne olacak o zaman?.. Onu romandan saymayacak mıyız?.. Sözgelimi; romancının biri, bir adamı deniz kıyısına oturtup düşündürse; bir kadını parkta hayale daldırsa; bir ağacın göğe doğru yükselişini alsa; bir kedinin yıldızlara bakışını anlatsa; ama bunları birbirleriyle karşılaştırıp aralarında bir bağ, yani bir "olay" kurmasa... Olmaz mı dersiniz?.. Bilmem ki.... Olur gibime geliyor benim...

Çoğu yazarlar, romanın -ister gerçek, ister hayalsi olsun- herhalde bir olaya dayanması gerektiği üzerinde ağızbirliği etmiş gibidir. Sonra, bu olayın düzenlenmesini de bir kurala bağlamışlar: Bir ana olay bulunacak; eserin başında olayın ve kişilerin niteliği belirtilecek (serim), ortalara doğru olay gelişecek, meraklı bir hal alacak (düğüm), sonunda bir sonuca bağlanacak (çözüm); ana olayın akış hızını engelleyebilecek ayrıntılardan sakınılacak...

Bu kurala uygun güzel romanlar yazılmıştır elbette, ama onun kim bilir kaç katı, yüz binlerce kötü roman da yazılmıştır. Demek ki, eserin güzelliği, herhangi bir kurala bağlılıkla sağlanamıyor. Öyle romanlar olabilir ki, bütün güzelliği, ana olayın akış hızını engelleyen ayrıntılarda toplanmış olabilir. Yani, yazar, ana olayın akışını mahsus keser, ayrıntılar üzerinde oynar durur. Bunu söylerken Proust'u düşündüm.

Şu, ana olayın akış hızına önem verilerek yazılan romanlara şöyle bir bakalım. Yazar, konusunun gereçlerini hazırlarken olay-

lar, kişiler ve başka ayrıntılar üzerinde birtakım seçmeler yapmıştır. Diyelim, kahramanımız âşıktır. Eserde, yalnız bu aşkla ilgili noktalar, bu aşkın gelişimini belirten ayrıntılar seçilmiş, hayatın öbür "safha"ları atılmıştır. Aslında bu, hiç de doğal ve gerçeğe uygun değildir. Gerçek hayatta, aşk, yirmi dört saatin belki de yalnız birkaç saatini doldurmaktadır. Bir yazar çıkar da, böyle bir seçme yapacak yerde hayatın bütün safhalarını anlatmaya kalkarsa... Yapar mı yapar... Başkalarının koyduğu kurallara uymaktansa, kendi koyacağı kurala uymayı yeğ saymıştır belki de...

Bir başka romancı da, şu ana olay kuralının dışına çıkıp birbiriyle ilgisi olmayan ayrı ayrı kişileri ve olayları bir araya toplarsa?.. Bir kurumun yardım kolunda çalışan bir kişi düşünün ki, yardım sağlamak maksadıyla, bir şehrin yardıma muhtaç yoksullarını, sonra, onlara yardım edecek varlıklı kimseleri ve memurları teker teker dolaşıyor. Böylece, toplumun her katından, birbiriyle ilgisiz çeşitli tipleri ve karakterleri bir araya toplayarak, o toplumun kesitini vermeye çalışıyor. Bu yolu ben denedim. Kurallardan yakınırken bir kural adı vermekten ürküyorum ama, buna "kesit roman" demek yerinde olur sanıyorum...

Ne var ki, kimi eleştirmecilerimiz buna "röportaj" deyip çıktı işin içinden... Edebiyat türlerini kesin çizgilerle birbirlerinden ayırmak, ancak, öğrencilere kolaylık sağlamak için, edebiyat ders kitaplarında başvurulan bir yöntemdir; gerçekte ise, edebiyat türleri çoğu zaman birbirlerinin içine sızarlar; hiç değilse birbirlerinden yararlanırlar. Eserimi yazarken, röportaj tekniğinden yararlandım elbette. Suçum o kadar olsa, ne mutlu; ayrıca, küçük hikâye tekniğinden de yararlandım. Küçük hikâyede kişilerin yalnız ele alındıkları andaki davranışları ve bir tek yönleri işlenir ya. Ben de romanımda, teker teker dolaşarak göstermeye çalıştığım kişileri işte bu açıdan ele aldım...

Ne yapalım? Flaubert'in romanı kuralını Flaubert kendisi yıpratmıştır. Yeni romancının yeni yollar araması gerekir. Kendilerini sanatçıya yol göstermekle görevli sanan eleştirmecilerimizse, alışkanlıklarının dört duvarı içinde rahat ediyorlar, "hava tebdili" onları tedirgin ediyor.

Sorunu öyle bir anlayışla ele aldıktan sonra, *Candide* için de "seyahatname" demelerinden korkulur... Bu anlayış öbür türlere de uygulanabilir pekâlâ! Sözgelimi, *Tanrısal Komedya* için de, "öbür dünyada bir röportaj" denemez mi?.. Öyle ya! Dante, Cehennem'i, Araf'ı, Cennet'i dolaşıyor, gördüğü şeyleri ve kişileri teker teker anlatıyor. Neyse ki, XIV. yüzyılda "röportaj" türü yoktu. Çağımızda yaşamadıkları için, kimi sanatçıları mutlu sayabiliriz.

Romana birtakım kurallar çizip de kural dışında kalanları romandan saymamak... Ya o roman kendine özgü bir kural getiriyorsa?.. Her eseri, ancak kendi yapısı içinde ele almak gerekir. Bildiğimiz roman yolları dışında bilmediğimiz daha kim bilir ne çok roman yolu vardır. Diyelim, yedi çeşit roman mı biliyoruz? Yedi yüzüncü çeşidini de bekleyelim; günün birinde çıkacaktır ortaya... Ya ısrarla üstünde durulan şu "roman bilgisi", "romancılık zanaatı", roman kuralları?.. Yok öyle bir şey, onlar sadece eleştirmecilerimizin kafalarında var.

Üçüncü kural: Romancı tarafsız kalacak, konuyu önyargılarla ele almayacak.

Bütün ders kitaplarında şunu görürsünüz: Romancı, eserinde kendini belli etmeyecek... Bunu anlayabiliyorum. Bu, olsa olsa, romanın tekniği ile ilgili bir şey. Birçok büyük romancılar -Cervantes, Dostoyevski, Stendhal, vb.- buna aldırış etmemişlerdir ya*, gene de anlıyorum... Benim anlamadığım nokta, "romancının tarafsız kalması, konuyu önyargılarla ele almaması" buyruğudur. Ne demektir romancının "tarafsız" kalması? Eserde kişiler konuşuyor diyelim. Bu konuşmada, "tartışma sonucu bir

*Kahramanımız hayvanına yeniden bindikten sonra Lapice Limanı'nın yolunu tuttu. (Cervantes, Don Quijote, C. I, böl. VIII)

Nastasya Filipovna'nın evinde geçen ve hikâyemizin birinci bölümünü tamamlayan garip maceradan iki gün sonra, Prens Mişkin, miras işini halletmek için birden bire Moskova'ya hareket etti. (Dostoyevski, Budala, İkinci bölüm, I.)

Birkaç saat sonra Julien, Madame de Renal'in odasından çıkarken -roman üslûbuyla söyleyelim-, bütün emellerine muvaffak olmuştu. (Stendhal, Kırmızı ve Siyah, Birinci bölüm, XV.)

doğruya varılmalı", fakat "hazır bir doğru için tartışma düzülmemeli" imiş. Yani, o kişiler gerçekte vardır da, bir "açık oturum"da herhangi bir sorun üzerinde konuşuyorlar, romancı da "zabıt kâtipliği" mi yapıyor? O kişileri birtakım sorunlar üzerinde konuşturan romancı değil mi? Kendine özgü bir tutumu, bir dünya görüşü olan bir romancı, bu "görüş"ü kendi kendine yaptığı birtakım tartışmalar sonunda elde etmiştir. Eserini yazarken de, bu iç tartışmayı roman kişileri arasında bölüştürür, istese de, istemese de, "hazır bir doğru için bir tartışma düzer." Zaten başka türlü yapması da olanaksızdır... Tartışma sonucunun önceden belli olup olmamasına gelince; bu, romancının yazış ustalığına bağlıdır; yoksa, asıl sorunla ilgili değildir. Hatta, daha da ileri giderek diyebiliriz ki, tartışma sonucunun önceden belli olması, yani, hazır bir doğru için bir tartışma düzenlendiğinin "anlaşılması" dahi kimi zaman önemli değildir. Eflatun'un diyaloglarında biz Sokrates'in görüşünün haklı çıkacağını önceden bilmiyor muyuz? Gene de okumaktan zevk alıyoruz. Çünkü, at yarışı seyretmiyoruz; bizim için, kimin kazandığı önemli değil de, nasıl kazandığı önemlidir.

Romancı, konuyu önyargılarla ele almamalı imiş... Ya nasıl almalı?.. Konusu önyargılarla ele alınmamış tek bir sanat eseri bilmiyorum. Sanatçı, eserini hazırlamak için birtakım seçmeler yapar ya; konuyu seçer, konunun işlenişinde kullanacağı gereçleri seçer... Bir kere, bu "seçme" ne demektir? Bu "seçme" bile bir çeşit önyargıdır. Hangi eseri alırsanız alın, önyargıyla hiç ilgisi yokmuş gibi görünen sevgi olaylarını anlatan kitapları alın, *Romeo ve Juliet*'i alın, *Paul ve Virginie*'yi alın, *Leylâ ve Mecnun*'u alın, *Kerem ile Aslı*'yı alın, *Werther*'i alın... Hepsinde, sevgililerin birleşmesine engel olan kuvvetlere yazarın karşı durduğu, taraf tuttuğu, yani önyargı ile davrandığı görülür. Bütün sanatçılar kötülüğe, haksızlığa, mutsuzluğa karşıdır.

Önyargı kimi eserlerde gizli tutulmuştur da, kimilerinde belli edilmiştir. Ama hepsinde vardır. Önyargının değil sadece belli edilmesi, bar bar bağırması bile, eserin sanat değerine zarar ver-

mez. Şu adları hatırlayalım:

Homeros *(İlyada, Odysseia), Aristophanes* (bütün komedyaları), Dante *(Tanrısal Komedya),* Tasso *(Kurtarılmış Kudüs),* Manzoni *(Nişanlılar),* Cervantes *(Don Quijote),* Rabelais *(Gargantua),* Molière *(Tartuffe,* vb.), La Fontaine *(Masallar),* Voltaire *(Candide,* vb.), Balzac *(Goriot Baba,* vb.), Shakespeare *(Venedik Taciri,* vb.), Ben Jonson *(Volpone),* Swift *(Gulliver'in Gezileri),* Defoe *(Robinson Crusoe),* Goethe *(Faust,* vb.), Schiller *(Wilhelm Tell,* vb.), Gogol *(Müfettiş,* vb.), Tolstoy *(Savaş ve Barış,* vb.), Dostoyevski *(Ölü Bir Evden Anılar),* Ibsen *(Hortlaklar,* vb.)...

Saymakla biter gibi değil... Görüyorsunuz, en büyük sanatçıların en ünlü eserlerini sıraladım...

Olayları önyargılarla ele almamak... Bu, ancak, herhangi bir toplantı salonunda ses makinesiyle banda alınan konuşmaların kâğıda geçirilmesiyle olabilir. Aynı toplantıyı sanatçının anlatması istenince, iş değişir. Yani, demek istiyorum ki, nesnel sanat olamaz; olaylar karşısında bütün sanatçıların davranışı özneldir; sanatçılar olayları kendi açılarından görürler...

Öyle mi? Bilmem ki... Belki bir romancı çıkar, bunun tam tersini doğrulayan güzel bir eser yazar... Olur belki... Ben kural koymaktan korkarım...

(Kalemin Ucu adlı deneme kitabından)

Türkçenin Özleşmesinde Ölçü

Türkçenin özleşmesi akımı aldı yürüdü. Ataç, bunun öncülüğünü ediyor. Dilini seven her aydın gibi ben de ondan yanayım elbette. Gelgelelim, Ataç'ın her dediğini gözü kapalı kabullenmek de içime sinmiyor...

Türkçenin özleşmesinde ölçü ne olacak? Ataç'a göre, dildeki bütün yabancı sözler atılmalı. Benim dokunmak istediğim nokta şu: Yabancı sözlerin hepsini atabilir miyiz?

Dilde çeşit çeşit yabancı söz var:

1. Konuşma dilinde karşılığı bulunanlar: *adet* (tane, sayı), *avdet* (dönme), *ecnebi* (yabancı), *içtima* (toplanma), *inhiraf* (sapma), *lisan* (dil), *ziya* (ışık), *ziynet* (süs), vb.

2. Türkçedeki karşılıkları konuşma dilinde kullanılmaz olanlar: *cehennem* (tamu), *mezar* (sin), *zehir* (ağu), vb.

3. Söylenişleri değiştirilerek Türkçeleştirilmiş olanlar: *âyîne* (ayna), *bâzâr* (pazar), *cihâz* (çeyiz), *cârcûbe* (çerçeve), *gavgaa* (kavga), *hâmîr* (hamur), *hoş-âb* (hoşaf), *jaket* (ceket), *kumrî* (kumru), *kâğâz* (kâğıt), *kaalîb* (kalıp), *nerdüban* (merdiven), *pâre* (para), *sûret* (surat), *zukaak* (sokak), vb.

4. Konuşma dilinde karşılıkları bulunmayan ve söylenişleri değiştirilerek Türkçeleştirilmemiş olanlar: *akalliyet, aks-ül-amel, matbûât, maznun, mefhûm, muharrir, müstemleke, sâl-nâme, şifâhî, tahsîsat, zâhife,* vb.

5. Batı dillerinin çoğunda ortaklaşa kullanılan terimler ve teknikle ilgili alet, makine, eşya adları: *demokrasi, tiyatro, komedya, dram, roman, klasik, romantik, realist,* vb. - *vapur, tren, telefon, radyo, tramvay, otobüs* vb.

Bunlardan 1'inci takıma giren yabancı sözler elbette atılacak. Ama, Ataç bunları atarken, yerlerine canlı dildeki karşılıklarını değil de, duyulmadık sözler koyuyor. *Şüphe* karşılığı *kuşku* varken *küşün,* bir de *sizin; vezin,* karşılığı *ölçü* varken *köğ; kafiye* karşılığı *ayak* varken *uyak; meselâ* karşılığı *sözgelişi* varken *örneğin* diyor. Bu ise dili özleştirmez, ancak, eşanlamlı sözleri çoğal-

tır. Birtakım kavramların canlı dilde karşılıkları varken, o kavramlar için türetilen sözlerin tutunacağını sanmıyorum. Sözgelişi, Ataç, *sohbet* karşılığı bir ara *söyleşi* diyordu; şimdi onu bırakıp *konuşu* diyor; belki bir gün onu da bırakıp *görüşü* diyecektir. Ama hiçbirinin tutanacağını ummuyorum; çünkü canlı dilde *sohbet etmek* karşılığı *hoşbeş etmek* var, *sohbet* sözünü de ancak *hoşbeş* sözüyle karşılayabiliriz. Yaşayan söz, sonradan türeme sözü kovacaktır elbette.

2'nci takıma giren, yani konuşma dilinde Türkçe karşılıkları kullanılmaz olan yabancı sözlere gelince... Ziya Gökalp Türk halkının benimsediği *cehennem, mezar, zehir,* vb. gibi yabancı sözleri Türkçe sayar, bunların konuşma dilinden atılmış olan *tamu, sin, ağu* gibi öz Türkçe karşılıklarına "lisanî müstehâse" (dil taşılı) der, hayvan ve bitki taşılları gibi bunların da yeniden dirilemeyeceğini söyler.

Halkın diline sinmiş yabancı kelimeleri atıp da onların yerine fosilleşmiş Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışanlar şu noktayı gözden uzak tutuyorlar: Yabancı saydıkları o kelimelerle halk birtakım deyimler kurmuştur. Sözgelişi: *Akıl* sözünü atıp da yerine *us* sözünü aldık diyelim. İş bununla biter mi? *Akıllı* sözünü *uslu* ile karşılayabilir miyiz? *Uslu,* başka anlama gelir. İşte *akıl*a bağlı bir sıra deyim daha: *aklı başında, aklını başına toplamak, aklı sıra, aklına esmek, aklına gelmek, aklına şaşayım, aklına turp sıkayım, aklını peynir ekmekle yemek, adamakıllı,* vb. Bu da başka bir örnek: *yürek, gönül, kalp* sözlerini alalım. '*Kalp*'i, yerine göre *yürek,* yerine göre de *gönül* sözüyle karşılayabiliriz. Öyleyse, birinci takıma giren yabancı sözler gibi, '*kalp*'i de atmamız gerek. Ama bunların olumsuz halleriyle meydana gelen deyimler, ayrı ayrı anlamlardadır: *Yüreksiz* (korkak), *gönülsüz* (isteksiz), *kalpsiz* (merhametsiz). İşte bundan ötürü *kalp* sözünü atamayız... Demek oluyor ki, canlı dilde karşılığı bulunanları bile kimi zaman atamayacağız. Kaldı ki, '*kalp*'e bağlı bir sıra deyim daha var: *kalp kalbe karşıdır, kalp kırmak, elini kalbine koymak,* vb. Öyleyse, Ataç, ne var ne yok temizliyor. Sözgelişi, *hava* yerine *kalıt* diyor; *hava* gi-

dince de, *havalanmak, hava almak* (hiçbir şey kazanmamak), *havada kalmak* (muallakta kalmak), *hava parası, havaya gitmek* (boşa gitmek), *ağzını havaya açmak, burnu havada, bana göre hava hoş* vb. sözleri açıkta kalıyor. *Ruh* ve *can* yerine *tin* diyor, *can*'la birlikte *can atmak, can çekişmek, can yoldaşı, canciğer, can boğazdan gelir, can kurtaran yok mu?, canı cehenneme, canı çekmek, canı çıkmak, canı yanmak, canıtez, canını dişine takmak, canına tak demek, canına kıymak; canın isterse, Allah canını alsın, altta kalanın canı çıksın, mal canın yongasıdır,* vb. sözleri de gidiyor.

Ziya Gökalp, konuşma dilinde yaşayan yabancı kelimeleri Türkçe saymak gerektiğini *Türkçeleşmiş Türkçedir* dizesiyle özetlemiştir. Ataç olsun, Melih Cevdet Anday olsun, bu görüşü çürütmeye uğraşıyorlar; ileri sürdükleri karşı görüş de şu: Kökünü bilmediğimiz kelimeleri kullanmak doğru değildir. Sözgelişi, Arapça okumamış kimseler *şey* sözüyle *eşya* sözü arasındaki ilgiyi bilemezler. Bir kimsenin "bilmediği bir dille yazması utanılacak" bir davranıştır. Öyleyse, bu sözleri atıp yerlerine öz Türkçelerini koymalıdır... İlk ağızda insanı duraksatan bir görüş. Ama biraz kurcalamak gerek: Birtakım Türkçe kelimelerin köklerini biliyor muyuz acaba? *Su, yol, dağ, kır, koş, dur, bat, bin, sar,* vb. sözleri nereden çıkmıştır? Bunlar kök kelimelerdir. Konuşurken, kök kelimelerin nereden geldiklerini aklımıza bile getirmeyiz. Su içerken nasıl iki hidrojenle bir oksijen içtiğimizi düşünmezsek, *su* derken de onun aslının ne olduğunu düşünmeyiz. Biz, ancak türetme yoluyla kurulmuş kelimelerin köklerini düşünebiliriz: *sulak, yolcu, dağlı, kıraç, koşu, durgun, batak, binek, sarmaşık,* vb. Hemen şunu da söyleyeyim: Türetme yoluyla kurulmuş kelimelerden de yalnız köklerini bildiklerimizin nereden geldiklerini düşünürüz, bilmediklerimizi gene düşünmeyiz: *Saygı*'yı düşünürüz de, *kaygı*'yı düşünmeyiz; *yumruk*'u düşünürüz, *kuyruk*'u düşünmeyiz; *oyun*'u düşünürüz, *koyun*'u düşünmeyiz; *sarık*'ı düşünürüz, *çarık*'ı düşünmeyiz, vb. İşte düşünmediklerimize birkaç örnek daha: *kuşku, yankı, ayak, bacak, alın, karın, azık, kaşık,* vb. Bunların birer köke dayandıkları besbelli; ama o kökleri biz bilmiyoruz, unutmu-

şuz. Bugün kullanmadığımız, ama eski kitaplardan bildiğimiz köklere dayanan kelimelerin yapısından açıkça anlıyoruz bunu: *Odun* ile *od* (ateş), *yayla* ile *yay* (yaz) [yayla, yaylak: yazı geçirmeye mahsus yüksek yer] arasındaki ilgi ortada. Ama biz her iki kökü de bugün kullanmadığımız için, onlardan türeyen kelimeleri kullanırken köklerini düşünmeyiz. İşte bunu göz önüne alarak, halk ağzına sinmiş yabancı kelimeleri de, kökünü bilmediğimiz Türkçe kelimeler takımından sayabiliriz pekâlâ... Bir örnek daha vereyim: *Yeşil* sözünün aslı *yaşıl* imiş; bu da *yaş* (genç, taze, körpe) köküyle *-ıl* nisbet ekinden ortaya çıkmış; "tazeye, körpeye mensup" demekmiş. *Mavi* sözünün aslı da Arapçada *maî*'dir; bu da *mâ* (su) köküyle *-i* nisbet ekinden ortaya çıkmıştır; "suya mensup" demektir. Kullanırken *yeşil*'in kökünü düşünmemiz ve bilmemiz nasıl gerekli değilse *mavi*'nin kökünü de bilmemiz öylesine gerekli değildir. Nasıl ki, *yeşil* gibi kurulmuş olan *kızıl*'ın da nereden geldiğini bilmiyor, ama kullanıyoruz. Şu örneği de vermeden geçemeyeceğim: Farsça *çirk* (kir, mundarlık) sözünü biliyordum da, *çirkin* sözünün onunla ilgili olduğu aklıma bile gelmiyordu doğrusu. Ataç'ın bir yazısından öğrendim Farsça olduğunu. Öğrendim de ne oldu? Bilmediğim zaman yanlış mı kullanıyordum o sözü? Ataç onu atmış, yerine *yımızık* demiş. *Çirkin*'in kökünü bilmiyoruz da *yımızık*'ın kökünü biliyor muyuz? Nitekim, kitaptan öğrenmezsek, *güzel*'in kökünün de *gözel* (göze mensup, göz için) olduğunu ne bilir, ne de düşünürüz...

3'üncü takıma giren, yani söylenişleri değiştirilerek Türkçeleştirilmiş olan yabancı sözlere gelince... Ziya Gökalp, yabancı dillerden alınan kelimeleri halkın bozarak benimsediğini örneklerle anlatır, bunları Türkçe saymak gerektiğini söyler. Gökalp'in görüşünü doğru buluyorum, hele halkın bozduğu kimi kelimelere bayılıyorum: *hoşâb*'ın (tatlı su), *hoşaf, cihâz*'ın *çeyiz, alâim-i semâ*'nın *eleğimsağma, pâ-bûs*'un* (ayak öpen) *pabuç, çehâr-şenbih*'in (dördüncü gün) *çarşamba, penc-şenbih*'in (beşinci gün) *perşembe, fuzûl*'ün *fodul, kumrî*'nin *kumru, halîfe*'nin *kalfa* olmasın-

*Pâ-bûs yanlıştır, doğrusu pâ-pûş'tur (ayak örten).

dan daha güzel ne var?.. Gelgelelim, Ataç bunları da atma yolunda. *Kalıp (kaalîb*'den bozma) yerine *kep, kâğıt (kâğaz*'dan bozma) yerine *sazın, helbette (elbette*'den bozma) yerine *öğseyin* diyor. Halk söyleyişini sevmediğinden değil, "kökçülük" yüzünden yapıyor bunu. Halk söyleyişini sevmese *bugün* yerine *büğün* yazar mı? *Derhal, hemen* yerine bir zamanlar *ossaat* yazar mıydı hiç? Ama şimdi bir "kökçülük" çıkardı ortaya, *saat* yerine *ucur* dedi, *saat*'le birlikte güzelim *ossaat*'i de silkip attı. Yalnız onu mu? *Zaman* yerine *öy* dedi, *çoğu zaman* (ekseriya), *kimi zaman* (bazen) hep gitti... Bu ise, dili özleştirmek değil, zorlamaktır.

4'üncü takıma giren, yani konuşma dilinde karşılıkları olmayan ve söylenişleri halk ağzında bozularak Türkçeleştirilmedikleri için de buram buram yabancılık kokan sözlere gelince... Bunları Türkçe kök ve eklerden türetilen yeni kelimelerle karşılamak gerek. Burada karşımıza şöyle bir sorun çıkıyor:

a. Konuşma dilimizde kullanılan kök ve eklerden yararlanma;

b. Başka Türkçe lehçelerinden yararlanma.

Ziya Gökalp, Türk lehçelerinin ayrı ayrı yollarda gelişmiş olduklarını; başka lehçelerin kelime, kip, edat ve kurallarını dilimize sokarsak İstanbul Türkçesinin güzelliğinin bozulacağını söyler.

Tutunmuş olan yeni kelimeleri göz önüne alırsak, bunların hep İstanbul ağzında bilinen kök ve eklerden türediklerini görürüz: *bakan* (nâzır, vekil), *yazar* (muharrir), *sayın* (muhterem), *kesin* (kat'î), *basın* (matbûât), *yayın* (neşriyât), *azınlık* (akalliyet), *çoğunluk* (ekseriyet), *gezi* (seyahat), *kazı* (hafriyât), *başarı* (muvaffakiyet), *tasarı* (lâyiha, proje), *konu* (mevzu), *vurgu* (aksan), *övgü* (mehdiye), *yergi* (hicviye), *tepki* (aksülâmel), *yetki* (salâhiyet), *baskı* (tab'), *soylu* (asîl), *sözlü* (şifâhî), *yazılı* (tahrîrî), *geceli* (leylî), *gündüzlü* (nehârî), *emekli* (mütekaait), *kutlu* (mübarek), *başlık* (ser-levha), *yıllık* (sâl-nâme), *günlük* (jurnal), *güvenlik* (emniyet), *durum* (vaziyet), *yorum* (tefsir), *bölüm* (kısım), *toplam* (mecmu), *kavram* (mefhum), *deyim* (tabir), *akım* (cereyan), *yatırım* (mevdûat), *arttırım* (tasarruf), *donatım* (techîzât), *iyimser* (nikbin), *kötümser* (bedbin), *çekimser* (müstenkif), *andlaşma* (muâhe-

de), *sözleşme* (mukavele), *açıklama* (izah), *inceleme* (tedkîk), *okuyucu* (kaari), *dinleyici* (sâmi), *uçak* (tayyâre), *kayak* (ski), *sanık* (maznun), *tanık* (şahit), *bölge* (mıntıka), *sömürge* (müstemleke), *bilgin* (âlim), *seçkin* (güzîde, mümtâz), *başkan* (reis), *sürüngen* (zâhife), *göçmen* (muhacir), *seçmen* (müntehib), *öğretmen* (muallim), *ödenek* (tahsîsât), *gelenek* (an'ane), *eşit* (müsavi), *taşıt* (vasıta-i nakliyye), *yakıt* (mahrûkaat), *anıt* (âbîde), vb.

Tutunmayan türetme sözleri inceleyecek olursak, bunların ya kök ya da eklerinin konuşma dilimizde bulunmadığını görürüz. Sözgelişi, *tecim* (ticaret) ve *könülük* (adalet) sözleri halk arasında yayılmamıştır, çünkü *tec* (?) ve *könü* (âdil) kökleri konuşma dilimizde yoktur; *saylav* (mebus, milletvekili) sözü de yayılmamıştır, bunda da *-lav* eki konuşma dilimizde yaşamamaktadır çünkü. Buna karşılık, *göçmen* (muhacir) sözü her sınıf halk arasında yayılmıştır, çünkü hem *göç* kökü, hem de *-men* eki konuşma dilimizde yaşamaktadır. *Taşıt* (vasıta-i nakliyye) da öyle; belediyenin sokak başına astığı "Taşıt giremez" levhasını arabacı da, şoför de anlıyor, sokağa girmiyor. Bunun gibi, *dergi, durum, başarı, açıklama, seçmen, ödenek, sömürge, yazar, emekli, iyimser,* vb. sözleri de tutunmuştur; çünkü hem kökleri, hem de ekleri konuşma dilinde yaşamaktadır. Ataç'ın *Dîvânü Lûgaat-it-Türk*'ten aktardığı *köğ* (vezin), *yır* (aslı *ır:* şiir), *nen* (aslı *neng:* şey), *tin* (aslı *tın:* ruh, can), *köğ* kökünden türettiği *köğük* (mısra) sözlerinin yadırganması, başka lehçenin malı olmalarındandır. Tutunacaklarını hiç ummuyorum. Kaldı ki, bunlardan birkaçının karşılıkları bizim lehçemizde vardır: *köğ* (ölçü), *yır* (deyiş), *nen* (nesne).

5'inci takıma giren, yani Batı dillerinin çoğunda ortaklaşa kullanılan terimlerde ve teknikle ilgili alet, makine, eşya adlarında da, Ataç, Gökalp'in görüşünden ayrılıyor. Gene "kökçülük"e dayanarak, Yunanca, Latince bilmeden tiyatro, komedya, dram, roman, vb. demeye hakkımız olmadığını söylüyor. Ben, herhangi Avrupalı bir aydının da roman derken, bu kelimenin "Roma İmparatorluğu içindeki halkların kullandığı bozulmuş Latinceye ve bu dille yazılan destan ve halk hikâyelerine verilen ad" olduğunu

düşündüğüne pek inanmıyorum. Hele teknikle ilgili *vapur, tren, radyo, tramvay, otomobil,* vb. adları... Halk *tramvay*'ı kabullenip *tabanvay* şakasını yaratadursun, Ataç beri yanda *"Bir gün İstanbul'da bir Ulus alıp buğuluya* (vapura) *binmiş, Adalar'a gidiyormuş,"* diyor. Ya bir başkası da çıkıp *"Bir gün Ankara'da bir Utku* (Zafer) *alıp dumanlıya* (trene) *binmiş, Çiftlik'e gidiyormuş,"* derse... Dile eskiden girmiş bu türlü kelimeleri değiştiremeyiz pek, hiç değilse şimdilik değiştiremeyiz, ama yeni girecekler için düşünmeliyiz. Önümüzde *biçerdöver* gibi iyi bir örnek var.

Bir ara "tasfiyecilik" adı verilen, ama tutmayan bir akımı Ataç şimdi yeniden deniyor. Bu sefer tutunacağını umuyor. Diyor ki:

*2050 yılında Cahit Sıtkı Tarancı'nın, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, Sait Faik Abasıyanık'ın şiirleri, hikâyeleri üzerinde uzun uzun incelemeler yazılabilir, o olur, ama o şiirler, o hikâyeler, örneğin bugün Fransa'da Chénier'nin, Hugo'nun şiirlerinin okunduğu gibi okunamaz. Biz şimdi Fuzulî'yi, Nefî'yi, Tevfik Fikret'i niçin okumuyorsak, onlar da 2050 yılında onun için okunmayacaktır. Dilleri eski dil olduğu için, kolay kolay anlaşılamadığı için... 2050 yılının Türk okuryazarı Cahit Sıtkı Tarancı'nın, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, Sait Faik Abasıyanık'ın dili ile konuşmayacağı gibi o dille de düşünmeyecektir.**

Fazıl Hüsnü'yle Cahit Sıtkı'dan birer parça okuyalım:

Hayran oluyordu koca gökyüzü
Göğüslerimizde büyüyen bahta.
28 Mart günü bir Adsız-tepe'de,
*Çeliğe karşı tahta.***

Gökyüzünün başka rengi de varmış!
Geç fark ettim taşın sert olduğunu.
Su insanı boğar, ateş yakarmış!
Her doğan günün bir dert olduğunu
*İnsan bu yaşa gelince anlarmış.****

* Nurullah Ataç: Ararken, 1954, s. 94-96.
** Fazıl Hüsnü Dağlarca: Üç Şehitler Destanı, 1949.
*** Cahit Sıtkı Tarancı: Otuz Beş Yaş, 1946.

Bu şiirler, yüzyıl sonra bir yana atılacaksa, bu, dillerinden ötürü olmayacaktır. Ama Ataç'ın bel bağladığı şu satırların 2050 yılında da yadırganacağını sanıyorum:

Kendini bir düşünmez mi, esrikleşiverir. Tinlerin yolu yordamıyla çağrılınca tirge başına seğirterek üşüştüklerine varıncaya dek türlü nenlere inanır ya, en çok kendi büyüklüğüne inanır, yırlarında olsun, düzeyitlerinde olsun, yazağından ne çıkmışsa hepsinde ölmez derin derin doğrular, geçmez görkemli güzellikler bulunduğunda şuncağız küşünü yoktur.[*]

Yaşar mı bu dil? Ummuyorum. Bunu nereden anlıyorum diyeceksiniz. Elimde, bundan 85 yıl önce konuşma diliyle yazılmış bir örnek var da ondan. Geçmişe bakıp geleceği kestiriyorum. Çünkü, Âli Bey'in çevirdiği *Ayyar Hamza* (1871) komedyasındaki dil, halk ağzında yaşayan konuşma dilinin koskoca "Divan, Tanzimat, Servet-i Fünûn" edebiyatlarına karşı koyarak, kendi başına buyruk sürüp geldiğini ve sürüp gideceğini gösteriyor. Âli Bey'in oyun kişileri 85 yıl önce şöyle konuşuyorlar:

"O kaptan olacak adalı hayduda söyle, şimdi oğlumu bıraksın, yoksa hükûmete haber veririm."

"Hükûmete mi? Tuhaf söylüyorsunuz. Denizin ortasında hükûmetin işi ne?"

"O herifte hiç insaf yok mu?"

"Tamam! Adalıda insaf... Ne kadar uzak şey!.."[**]

Bakın bakalım, bugünkü dille aralarında şuncağız ayrılık var mı? Demek ki, konuşma dili öyle hemencecik değişmiyor. Ataç'ın umudu gerçekleşse de, 2050 yılının okuryazarı -Divan edebiyatının okuryazarı gibi- başka bir dille konuşup düşünse bile, o dil konuşma dilinden ayrı bir dil olacak, halkın dili ise beri yanda gene kendi yolunda yürüyecek ve günün birinde yeni bir Ömer Seyfettin'le bir Ziya Gökalp çıkıp, er geç yazı dilini konuşma diline yeni baştan yaklaştıracaktır.

Peki, bu "yeni tasfiyecilik"in hiç yararı yok mu? Var elbette:

[*] Nurullah Ataç: Diyelim, 1954, s. 100.

[**] Âli Bey: Ayyar Hamza, 1871, p. II.

Sanatçılar, yabancı kelimelerin konuşma dilindeki karşılıklarını bulmaya zorluyorlar kendilerini. *Kimi* (bazı), *kimizaman* (bazen), *çoğuzaman* (ekseriya), *gelgelelim* (fakat, lakin), *oysaki* (halbuki), *tut ki* (farzet, farzet ki), *ossaat* (derhal, hemen), vb. hep böyle çıkmıştır ortaya. Bu da az şey değil.

(Dillerin Gizli Dünyası adlı deneme kitabından)

Bir ömür boyu beraberliğin mutluluğu

MEKTUPLAR

Varşova-29 Nisan 1928

Aziz ve güzide refikimiz efendim,

Hediye ettiğiniz kıymetli mecmuayı* aldım. Bir milletin şiiri devirler aşırı elden ele gezen bir meş'aledir. Bu ateşi arkadaşlarınızla beraber, yüksek tutmanızı temenni ederim. Çıktığınız yolun başında, yaş farkıyla, bir görgü mülahazasını ifa etmek kadim bir âdet olduğu gibi hayırhâh-âne bir vazife de telakki edilirse derim ki şiirde tek olmak yahut da grup olmak aynı kuvvettedir. Fikret kendi zamanında tek başına kalsaydı maruf olan grubun başında olduğu kadar kuvvetli olurdu. Yaşları bir sıfatları müşterek gençlerin bir "grup" topluluğu vücuda getirmeleri her memlekette ve bizde daima görülmüştür. Bunun faydaları vardır: Gençler ideal dostluğu içinde yaşarlar, birbirlerini çabuk anlarlar ve birbirlerine kolay anlatabilirler, bu kadarı iyidir; fakat bunun zararları da vardır: Mütekabil hayranlık havası kesif bir gaflet perdesi gibi iner ve onları gaflet içinde bulundurabilir. Her genç şair bilmelidir ki şiirine aradığı yakın ve samimi kâriler konuştuğu ve kalbini anlattığı arkadaşlar değildir, bilakis, yüzünü görmediği ve hüvviyetini bilmediği insanlardır ki kendisinin şiirini uzaklarda, tesirlerde azade dakikalarda kendi kendilerine okurlar.

Bu müşahedemi hülasa edeyim: Genç dostlarınızın hayranlığına bağlanmayınız, müstehzi muarrızların darbelerinden de ürkmeyiniz; bu iki şey de zemine aittir, şiirinizin kanatları varsa zaman ve mekân içinde mutlaka uçar. Yerdekilerin dostluğu ona fazla bir uçmak kudreti bahşetmediği gibi, muarrızların savleti de onu havadan yere düşüremez.

Beni bu kadar uzakta düşünüp de mecmuanızı göndermek lütufkârlığından bilhassa mütehassisim. İstanbul'da sizlerle tanışmayı ve görüşmeyi tahayyül ederim.

Teşekküratımı takdim ederek samimiyetle ellerinizi sıkarım azizim.

Yahya Kemal

* Yedi Meşale.

22 Mart 1937

Cevdetçiğim,

Varlık'ın 87* ve 88'inci** sayılarında çıkan her iki şiirin hakkında birden beyân-ı mütalaa edebilmek için mektubunun cevabını bugüne kadar geciktirdim.

Evvela, 87'nci sayıdaki şiiri bu vadide yazdıklarının en kuvvetlisi bulduğumu söylemeliyim. Bu şiirde artık sağlıktan solluktan kurtulmuş, tamamen "beşerî" olmuşsun.

Peynir ekmek yiyenlerden

(peynir ekmek bugün sayılır. Ben senin yerinde olsam soğan ekmek derim)

Yaşıyorum diyenlerden
Geçilmiyor geçilmiyor

Sonra, şimdi kıta halinde hatırlamıyorum, "arzuhal"ler dolu cepler, ve

Aman ağalar zaman ağalar

diye ilh. Hepsi bütün şiir.

Ne kadar Türk! Ne kadar bizden!

Böyle bir şiirin "güzel" değil "acı" olması lazımdı. Ve tamamıyla acı olmuş. Senin ne kadar hicviyeci bir tabiatın olduğunu bilirim. Samimi olman kâfi demek. 88'inci nüshadaki şiire gelince, bu şiirin güzelliği sıcaklığında ve arada sırada fışkıran candan sözlerde, ezcümle,

Gönül bahar bahar yaşıyor mu ne?
Bir güzel severim güzelden üstün

Ve daha şimdi birden hatırlayamadığım bazı kıtalarda...

Fakat baştan aşağı böyle kıtalardan terekküp etmesi icap eden bu şiiri "fabrique" kıtalar bozuyor. Bilhassa son kıta bana "fabrique" geldi.

Sonra, 87'deki şiire uyan halk şiiri tarzı, (zira orada halk der-

* "Bir Yoksul Böyle Öldü Kara Toprağa Gömüldü", Varlık nr. 87, 15 Şubat 1937, s. 228.
** "Sevmek", Varlık nr. 88, 1 Mart 1937, s. 244.

dini, halkın dilinden söylemiş oluyorsun) bizâtihi bu tarz şiirin kusurlu olmasına sebebiyet vermiyor. İlhamına daha uygun bir şekil intihap etmiş olsaydın bahsettiğim doldurma kıtaları yazmak mecburiyetinde kalmazdın, değil mi?

Varlık'ın ayın 15'inde çıkması icap eden nüshası epey gecikti. Öğrendiğime göre bu yeni matbaa ile de bazı ihtilaflar çıkmış. Bunların halli meselesi uzadı galiba!

Senin voleybol turnuvasında hangi takım kazandı? Bu heyecanlı müsabakalara İstanbul'dakiler de alakadar olduklarından neticeden bizleri bir an evvel haberdar et de meraktan kurtulalım.

Yaşayan Ölüler piyesinin müsveddelerine gelince: Necip Fazıl'ı hiç gördüğüm yok. Gündüz'ü çıkaran İhsan Devrim ilan temini işleri dolayısıyla Necip Fazıl'ı görüyormuş. Ona söyledim meseleyi. Bakalım, o unutmaz ve Necip Fazıl da defteri kaybetmemiş ise, istirdat mümkün olur. Aksi halde çok yazık olacak. Başka bir müsvedde daha bulundurmalıydın. İhtiyatsızlığın şâyân-ı hayret! Şimdilik daha aklıma yazacak bir şey gelmiyor. Gözlerinden öperim.

Ziya Osman

Yeşilköy-24.11.1943

Güzide edip Cevdet Kudret

Aziz meslektaş

Lûtf ettiniz bana "Sınıf Arkadaşları"nızı tanıttınız. Bilseniz bunların her biriyle nasıl candan seviştim, kimine acındım, kiminden üşüdüm, fakat hepsiyle bir müddet beraber, kaynaşarak yaşadım. Siz arkadaşlarınızı bana tanıttırırken kendinizi de büsbütün başka bir varlığınızla tanıtmış oldunuz, bu varlığınızı ne için şimdiye kadar sakladınız? Sizi pek ince bir şair, pek mahir bir sahne muharriri diye bilirken birden bire bana türlü meziyetlerle, emsâlinde pek nâdir tesadüf olunan meziyetlerle dolu bir hikâye-nü-

vîs olarak göründünüz. Bu benim için, yalnız benim için değil, Türk edebiyatı için büyük bir kazançtır.

Kitabınızda çeşit çeşit insan enmûzeçleri yaşıyor. Sonra, bunları Birinci Büyük Harb'in maişet, sefalet, ıstırap, işkence yılları içine atıyorsunuz. Kitap yalnız bir hikâye değil, aynı zamanda karışık bir devrin tarihi... Siz o yıllarda pek genç olmalıydınız. Bu müşâhede yekûnunu nasıl tahattur edebildiniz? Eğer o devrin doğrudan doğruya tarihini yazsaydınız bu kadar belâgati hâiz bir eser vücuda gelmiş olmazdı...

Lisanınız sade, akıcı, sürükleyici, fakat edebî renklerle parlıyor. Sonra ara sıra beklenmeyen bir yerde siz gençlik hayatınızla, şair simanızla, o sade lisanın perdesini yırtarak gülümsüyorsunuz. Ne sevimli bir simanız var...

Zavallı Süleyman'a ne olacak? Korkarım bu çocuk bedbaht olacak. Kitabınızın aşağısını sabırsızlıkla bekliyorum. Beni çok üzmeyin... Tebriklerimi, takdirlerimi sunarak gözlerinizden öperim.

H. Z. Uşaklıgil

İstanbul-8 Eylül 1958

Sevgili Cevdetçiğim,

Aylar yıllar geçiyor. Sanırsın ki dünyanın birer ucundayız. Eloğlunun aya gitmeyi tasarladığı şu zamanda, 500 kilometre aşmaya gücümüz yetmiyor. Mektuplaşma işini de olağanüstü olaylara bıraktığımızdan, ölsek birbirimizden haberimiz olmayacak. Havada Bulut Yok'u alınca bir mektupla hem teşekkür edeyim, hem de kitap hakkında düşündüklerimi yazayım dedim. Hatta başladım yazmaya; bitirmek nasip olmadı. Araya acele bir iki iş girdi. Derken bir gün sokakta İhsan'a rastladım. Akşamı bize geldi; gece kaldı. Konuştuk, dertleştik. Sana hasretimi biraz olsun

böylece giderdim. Ulus'ta tefrika edilen bir romanının kesildiğini İhsan'dan öğrendim. Ne günler birader! İktidarı olsun, muhalefeti olsun elbirliği ile memleketi gömdükleri karanlığı az buluyorlar. Cümlesinin gerçeklerden müthiş bir korkuları var. Muhalefet partisi organı, Cevdet Kudret'in romanını kesen zihniyetle demokrasi alanında arpa boyu yol alınamayacağını fark etmiyor. Bırak demokrasiyi, sadece iktidara geçmek için yürüttükleri savaş yönünden bile, başarının, geriden gelen baskılara cesaretle karşı koymakla kazanılacağını düşünmüyorlar. Kayseri lisesi edebiyat öğretmeni Süleyman'ı harcayan zihniyet, aradan bunca yıl geçtiği, bu yıllarda bunca ibret verici olaylar geçtiği halde, hâlâ kuvvetini kaybetmemiştir. Hatta demokrasi oyunu ona yeni imkânlar vermiştir. Onun için Havada Bulut Yok'u artan bir heyecanla okuyor insan. Üstelik Süleyman'ın hikâyesi, beni dostluğumuzun ilk yıllarına götürdüğü için, bana ayrıca dokundu. Burada kalan annenle ben niye ilgilenmedim, arada gidip hatırını olsun sormadım diye, dertlendim durdum. (Kuzum adresini ver annenin, gidip göreceğim.) Kayseri'yi ne güzel vermişsin. Hem de tasvirlere girişmeden. Söz arasında anlatıveriyorsun: Sokakları, çarşısı, kahveleri, lokantaları. Fakat insanları üzerinde az durmuşsun. Kayseri rastgele bir Anadolu şehri değildir. İrtica merkezlerinden biridir. Bu bakımdan insanları, havası üzerinde ayrıca durulması lazımdı gibi geliyor bana. Şehrin bir mutaassıp havası vardır. Benim orada olduğum senelerde, kadınlar için ayrı gün vardı sinemada. Çıkışta erkekler iki sıra olur, kadınları gözlerlerdi. Tek gözünden başka bir yeri görünmeyen kadınlar, yolda üstelik arkalarını dönüp geçmenizi beklerlerdi. Daha o zaman camilerde, mescitlerde Kur'an dersi okutulurdu. Bir Ortaçağ kentidir Kayseri. İrtica havası da, taşı toprağı kadar, anıtları kadar Kayseri'yi Kayseri yapar. Kitabında yokluğunu yadırgadığım bir şey daha var: Süleyman'ın hikâyesi İkinci Dünya Savaşı'na rastladığı halde, kitapta hiç yer vermemişsin. Halk Evi yardım kolunu ev ev dolaştırıyorsun da, bunu gerektiren asıl olaydan söz açmıyorsun. Yurtsever bir aydın Süleyman; insanları seven, yardımlarına koşmak için çabalayan bir insan; nasıl olur da harbe dair hiçbir şey düşünmez,

hiçbir şey söylemez!.. Bay öğretmenler, dünyayı kasıp kavuran kapımıza kadar gelmiş, etkilerini hiç değilse şunun bunun yokluğu, her şeyin ateş pahası olmasıyla duyduğumuz o musibetten nasıl olur da bahsetmezler!.. Bir de insanların birer tip haline getirilmesini yadırgadım biraz. Bunların en başarılarından olan resim öğretmeni bile, tek taraflı bir robot intibaı bırakıyor. Karikatürleşmek canlılıklarını yitirmiş. Hatta Süleyman da biraz öyle. Bir mukaddes ateşle yanıp tutuşuyor. Ama sade bu tarafının verilmiş olması onu bizden biraz uzaklaştırmıyor mu: Mesela ne bileyim, İstanbul'da tek başına bıraktığı annesine dair bir düşüncesine rastlanmaması, anasına ilgisinin aylığından bir kısmını göndermekten ibaret olması insanı yadırgatıyor. Bu delikanlının arzuları, zaafları hiç mi yoktur? Kadın arzulamaz mı mesela? Basri'nin karısına duyduğu alakanın da sonu gelmedi. Bittabiî Süleyman'ın günlük hayatını olanca teferruatıyla vermeliydin demek istemiyorum. Ama davasından başka şeylere de yer verilmesi Süleyman'ı bize daha çok yaklaştırırdı diye düşünüyorum. Sen belki diyeceksin ki, tezli romanlarda bu böyledir; tezle doğrudan doğruya ilgili olmayan şeyler atılır. Evet doğru ama, galiba tezli romanların belli başlı zaaflarından biri de bu olsa gerek. Zamanımızda tezli romanları bu zaaflarından kurtarmak için ciddi gayretler harcandığını duyuyoruz. Zira birer robot haline gelen kahramanlar okuyucuyu inandırmıyor; inandırmayınca da tez hapı yuttuğundan başka, eser de gerçek bir sanat eseri olmaktan çıkıyor. Haydarpaşa'da anasına veda eden Süleyman ne kadar gerçekti. Sonraları bütün insan severliğine rağmen biraz mücerretleşiyor. Romanın hiciv dozunu da biraz fazla buldum. İhsan'la da bunu konuştuk. "Mizacım böyle; olayların komik tarafını görüyorum; hicvetmemek elimden gelmiyor" diyormuşsun. Ama bana öyle geliyor ki, romanda, hele gerçekçi romanda hiciv çok ihtiyatla kullanılmalıdır. Dozu kaçırıldı mı gerçek sanısı kayboluverir. Mesela bir dairede kapıcıdan müdüre kadar herkesin uykuda oluşu -hele arkasından bir başka dairenin eksantrik hikâyesi gelince- insanda bir fantazi tesiri yapıyor. Oysa bizde uyuklayan memur bir istisna değildir. Havada Bulut Yok'u çok sevdiğimi bir kere daha söyleyim.

Fırına hücum gibi unutamayacağım parçalar var. Kitabı bitirdikten sonra insan uzun günler tesirinden kurtulamıyor. Orta sınıflarımızı, aydınları anlatan romanlara ne kadar ihtiyaç var. Yeni edebiyatımız köylüye, köye yöneldi. Böylece büyük bir boşluk doldu. Ama memleketin manzarası tamamlanmış olmak için, öteki sınıfların romanını da yazmak lazım gibi geliyor bana. Bu bahis bir hayli uzadı. Artık burada keselim.

İhsan tabiî dönmüştür. Taze havadislerimizi ondan almışsındır. Hamdolsun evcek iyiyiz. Annem sade çok ihtiyarladı. Damar sertliği; her şeyi unutturuyor. Güllü ise büyüyor. Yaramaz, biraz da şımarık, pek söz de dinlemiyor; ama her gün daha çok seviyorum. İşte akşamı zor ediyorum. Üç beş saatlik ayrılığa tahammül edemiyorum. Halimiz neye varacak bilemem. İşte hal ve keyfiyet böyle canım kardeşim. Annemden, Siret'ten hepinize selam ve sevgiler. Senin ve İhsan'ın gözlerinizden öperim. Ayşe oradaysa benim için öpüver. Hoşçakal Cevdetçiğim.

Mehmet Ali Aybar

22 Eylül
Mektup günlerce yazıhanede kaldı. Siret'in dayısını kaybettik. Sapasağlam adam ameliyat neticesinde fırladı gitti.

İstanbul-23 Eylül 1958

Cevdetçiğim,

Bizim hatun içime bir kurt düşürdü: "Hani dedi beğendiydin Havada Bulut Yok'u. Bu ne ağır tenkit böyle! Neler yazmışsın! Romandaki şahıslar birer robot diyorsun. Üstelik şahısları robotlaşmış romanlar gerçek sanat eseri sayılmaz diyorsun..." -Yahu, ben sözün gelişi tezli romanların, bilhassa geçen yüzyılda yazılmış tezli romanların belli başlı zaaflarından biri de, şahısların tek ta-

raflı oluşudur, diyorum. Şahısları birer robot haline sokulduğu için, bu romanların okuyucuyu inandırmadığını, üstelik çoğunun gerçek sanat değeri taşımadıklarını söylüyorum. Havada Bulut Yok bahsettiğim tezli romanlar cinsinden olsaydı, elden düşürmeden bir çırpıda okuyabilir miydim: Günler, haftalarla beni böyle sarabilir miydi?" cevabını verdim. Verdim ama, dediğim gibi, içime bir kurt da düştü: Ya Cevdet de mektubumdan Siret'in çıkardığı manayı çıkarırsa diye. İşte bu satırları böyle yanlış bir mana çıkarmaman için yazıyorum. İltibasa yer olmasın: Tezli romanlara dair söylediklerim, Havada Bulut Yok'a raci değildir. Bu açıklama biraz komik oldu. Ama istemeyerek canını sıkarım diye birden korkuverdim. Hoşçakal. Gözlerinden öperim sevgili kardeşim.

Mehmet Ali Aybar

İstanbul-21 Ekim 1958

Sevgili Cevdet,

Anneciğin öleli demek bir buçuk yıl oldu! Geç kalmış taziyelerimizi kabul et. Başın sağ olsun kardeşim. Anacığının ellerini öpüp, gönlünü almak, kusurlarımızı affettirmek nasip değilmiş. Yokluk içinde acılarla geçirilen bir ömür!.. Bir "oh!" dememiştir; eminim. Birbirini kovalayan savaşlar; savaştan geri gelmeyen evin erkeği; yetiştirilecek iki oğlan çocuk; bitmeyen, tükenmeyen darlık yılları, gençliği yitiren, yüzü solduran yıllar; hep yarın korkusu; sığıntı gibi korku içinde geçirilen günler... Bu karanlıklar içinde, bir kandil ışığı kadar kör bir umut: Oğlanların eli ekmek tutunca biraz rahat etmek umudu... Ama oğlanların eli rahat ettirecek kadar ekmek tutmaz, tutamaz bir türlü. Ve "bu neden böyledir, yok mu bunun bir çaresi?" diye sormaya vakit kalmadan göçüp gitmek... Anneciğin gibi yasak savarcasına yaşayıp ölen milyonlar var. Benim annem de bunlardan biri. Babam da bunlardan

biriydi. Şu farkla ki gülmeyi unutmamıştı her şeye rağmen. Sen ben de bunlardan biriyiz. Bizlerin kaderi ana babalarımızdan, bir bakıma daha da kötü. Çünkü kötü kaderin nedenini biliriz de, düzeltmeye gücümüz yetmez. Kendi kendimizi yer bitiririz. Olayların bilincine varmak, bizler durumundakiler için ayrı bir acı kaynağıdır. Son günlerde basını, üniversite profesörlerini, gençlik derneklerini, hülasa aydın çevrelerimizi uğraştıran meseleye bak. Memleketin hali meydandayken, baylar Kur'an Latin harfleriyle yazılır mı, yazılmaz mı diye tartışıyorlar. Tartışmasınlar demiyorum; tartışsınlar, ama buna gelene kadar tartışılacak daha neler varken, yalnız bu meseleye sarılmaları bir çeşit körlük gibi görünüyor bana. Sonra tartışmanın aldığı biçim de ayrı bir üzüntü konusu: Bir demogojidir gidiyor. Oysa bu bir bilim işidir. Uzmanlar karar verirler. Herhalde şamatacı beş on üniversite öğrencisinin küfür savurmasıyla çözülecek bir mesele değildir. Hele inkılapların sade bu vesileyle hatırlanmasına, bilmem gülünür mü ağlanır mı?.. Bırak inkılapları, bağımsızlık her gün biraz daha elden gidiyor, Atatürk'ün emaneti üzerine sözde titreyen bu ateşli delikanlılar nerede?.. Çağdaş medeniyetle en küçük bir ilintimiz yok. Felaket burada. Medeniyetimiz bizim parlak sözlerden ibaret. Tanzimat'tan beri Batı medeniyetine yöneliriz; kanunlarını alırız; edebiyatlarını alırız; yaşayışını taklit ederiz. Ama bir türlü işin esasına gitmeyiz. Aldığımız kanunların, edebiyat okullarının, alafrangalığın kökünü besleyen sosyal ve ekonomik şartlar aklımıza bile gelmez. Gelmediği için de Batı medeniyetinin bize sade sözü gelir. Aldığımız müesseseler, ürün vermeyen "exotique" ser bitkileri olarak kalır. Biz medeniyet yolunu, galiba on altıncı on yedinci yüzyıllarda şaşırmışız. Yeni zamanların iktisat şartlarına ayak uydurmamışız. Batı'da derebeylik düzenini tasfiye eden yeni düzen kurulurken, biz de derebeylik düzenimizi bozmuşuz ama, derebeylik düzeninden de geri olan yarı-sömürge düzenine yönelerek. Kapitülasyonlar bize medeniyet yolunu kapamıştır. Bir yarı-sömürgenin hakim sınıfları, maddi değerler yaratamadıklarından başka, manevi değerler de yaratamazlar. Tıpkı makine, yedek parça, İngiliz yünlüsü ithal ettikleri gibi, bilimi de, edebiyatı da,

sanatı da ithale kalkışırlar. Dehaları ithalatçı tüccar dehasıdır. Medeniyet trenini kaçırmamızda, ekonomik, sosyal, politik faktörlerin yanı sıra, başka faktörler de elbette ki rol oynamıştır. Müslümanlığın bizi çok kösteklediğini sanıyorum. Her ne ise; bu bahsi kapayalım. Ama kapanmıyor. Kanalizasyon çukuruna düşmen aklıma geldi. Geçmiş olsun, büyük kaza. Kanalizasyon açmak, medeni bir iştir. Bu iş başka memleketlerde hangi yüzyılda başlamıştır bilmiyorum. Paris'in meşhur lağımları Ortaçağ'dan kalmadır. Bizde kanalizasyonculuk Cumhuriyet devrinde başlamıştır. Ama gel gör ki, bu işi de -bu işi bile- gereği gibi yapamıyoruz. Medeni memleketlerde kanalizasyon çukuru açıldı mı, dolayı parmaklıkla çevrilir, geceleri ışık yakılır; hasılı içine düşülmemesi için tertibat alınır. Bizde ise gece karanlıkta evine dönenlere ölüm tuzağı işi görüyor bu çukurlar. Çağdaş medeniyetten aktarılan fikirleri, müesseseleri benimseyip sindiremediğimiz gibi, medeniyet araçlarını da doğru dürüst kullanamıyoruz. Yüzyıldır vapuru, treni sözde kullanırız. Ama bu taşıtların tarifeyle işlediğini bir türlü kabul edemeyiz. Tarifeyi ciddiye almayız. Tehirli olmayan vapur, tren yoktur bizde.

Gelelim Havada Bulut Yok'a. Müfettişin raporu benim de çok sevdiğim parçalar arasında. Müfettişi de teşhis etmiştim. Bak burada hiciv gerçek duygusuna hiç zarar vermiyor. Tam tersine gerçeği daha da kuvvetlendiriyor. Demek ki meşele gerçekte, gerçek sanısını eksiltmemekte. Bu noktada sen de zaten başka türlü düşünmüyorsun. İş hicvin dozunda, dozunu ayarlamakta. Roman söz konusuyken, Moliere'in oyunlarından örnekler vermekte isabet olduğunu sanmıyorum. Bir komedi seyircisi veya okuyucusuyla, bir roman okuyucusunun ayrı ruh haletlerinde oldukları unutulmamalıdır.

Karıncayı Tanırsınız'ı sabırsızlıkla bekliyorum. "Kesit roman" demeyi tasarladığın, roman şeklini de merak ediyorum. Türk romanını umumiyetle uzun hikâye çeşidi olmaktan kurtarmak gerek. Kesitin ortaya çıkardığı çeşitli tabakaların insanları, asıl roman kahramanının yanı sıra, özel hayatlarını yaşarlarsa, -bunların kahramanla karşılaşmalarına, dramlarının mutlaka kahrama-

nın drâmıyla birleşmesine lüzüm da yoktur bence- uzun hikâye çeşidinden kurtulma işinde müsbet adım atılmış olur. Cumhuriyet'te Doktor Jivago'yu okuyor musun? Daha romanın başlarındayız; şimdiden beş altı kola ayrılıverdi. Romanın kahramanı olacağı anlaşılan Jivago birinci planda bile değil. Romanı roman yapan, hayatın kompleksliğini aksettirmesidir. Eğer kesit, çeşitli tipleri kahramanla temasa geldikleri anda tespit etmekle yetinir, âdeta enstantane fotoğraflarını almakla kalırsa, maksat hasıl olmaz: Kesit bize toplumun sinemasını vermelidir, fotoğrafını değil. Herhalde senin de düşündüğün budur. İşte böyle iki gözüm. Gözümde tütüyorsun. İş için falan, buralara gelmek hesapta yok mu? Semih'i hiç gördüğüm yok; görünce söyleyeceğim, telkadayıfın bedelini ayda birer kuruştan ödemek niyetinde olduğunu. Kerata sana az mı böyle borç ödedi. Hoşçakal canım kardeşim. Siret'le birlikte, senin, İhsan'ın, Ayşe'nin gözlerinden öperiz. (Ayşe'nin gözleri Ankara'ya geldiği zaman öpülecek tabii.) İhsan'ın annesine saygı ve sevgiler. Güllü hepinizin ellerinden öper.

Mehmet Ali Aybar

24 Nisan 1961

Sayın Cevdet Kudret,

Yazınızı aldım, çok teşekkür ederim. De dergisinin önümüzdeki günlerde çıkacak ikinci sayısına girdi, dizildi, düzeltildi, basılmak üzere.

Türk Dili için yazdığınız yazıda söylediklerinize ben de katılırım. Derginin yalnızca övgü yayımlamak amacı yok, eleştiri dergisi değil sözünü daha çok günümüzdeki eleştirmenlerin tutumunu, gençlerdeki inceleme sevgisini düşünerek yazmıştım. Bugün inceleme dışına çıkan yazılara eleştiri demiyorlar. Örneğin Ataç, ben hep böyle yeriliyoruz. Nedenini de anlıyorum. Yoksa her değerlendirme çalışmasının (öznel ya da nesnel) eleştiri diye adlandırılmasını ben de savunabilirim.

Sezer'inki gibi övgü yazılarına gelince. Ben yalnızca eleştirmenleri seçtim. Aralarında üç dört tane de genç var. Ondan ötesine karışmam. Gelen yazıları geliş sıralarına göre dergiye koyuyorum. Kısacası dergi eleştirmenlerin özgürlük alanı. Ne isterlerse yazarlar. Bu sayıda sizin yazınızdan başka bir yazı daha var, yergi yanı ağır basan. Benim kitabım üzerine. Çoğu zaman yüzeyde kaldığımı söylüyor. Suya sabuna dokunmadığımı söylüyor.

De dergisi konusundaki çok haklı düşüncelerinizden bana pek güvenmediğinizi anlıyorum. Ben övgü dergisi çıkaracak, eleştirmenlere övgü yazın diyecek bir kimseye güvenimi yitiririm de... Neyse dergimizin eleştirinin gücünü duyuracak, düşünceye saygı geleneğini yerleştirme yolunda elinden geleni yapacak bir dergi olmasını dileyelim. İş övgüye dökülürse bunun sorumluluğu benim değil, eleştirmenlerin olacak.

Yazılarınızı bekliyorum. Saygılar, selamlar.

Memet Fuat

11 Mart 1968

Üstadım efendim,

Askerliğim sırasında, yanılmıyorsam, ayak üstü şöyle tanışmıştık, konuşmamıza bile fırsat olmamıştı. Aslında bu mektubu yazma cesaretini o tanışmadan değil, çeşitli yazılarınızın ve kitaplarınızın bendeki sağlam ve zengin izleniminden alıyorum. Özellikle klasik edebiyatımız üzerinde ne zaman kafa yoracak olsam, hep aklıma siz gelirsiniz, her defasında size yazmayı düşünürüm, her defasında da şu ya da bu çekingenlikten vazgeçerim.

Bilmem yazdıklarımı izliyor musunuz, izliyorsanız, ulusal bir bileşim için klasik sanatımızdan, halk sanatımızdan yararlanmamız gerektiği konusunda nasıl direndiğimi elbet görmüşsünüzdür. Şimdilerde bir de dergi (Yelken) yönetiyorum, bilmem haberiniz

oldu mu, o dergide bu işi daha bilinçli olarak yapmak, frenk toprağındaki beşinci derece ozanları bilip de kendi klasiklerini bilmeden yetişen genç kuşaklara hiç değilse bunun yolunu belli etmek için çırpınıyorum. Her sayıda Divan büyüklerinden bir, halk şiiri büyüklerinden bir şiir yayımlıyoruz. Ayrıca bu konularda araştırmalar incelemeler de yayımlamak istiyoruz ama, doğru dürüst bu işi yapan yok. İşte bu beni nihayet çekingenliği bırakıp size yazmaya zorladı, belki de iyi düşündüm, onun bir bildiği vardır, kendisi yazmasa bile bize bu işi benden daha iyi bilen bir uzmanı salık verir. Zira bildiğim anladığım kadarıyla gazelleri, koşmaları seçen benim, açıklamalar yapmaya kendimde yetki görmüyorum, öylece yayımlamak yenilere pek bir şeyler söylemiyor ama, hiç değilse yüzyıllık geleneksel sesi işitmiş oluyorlar. Ah, siz o büyük yetkinizle bize ayda bir Divan edebiyatından bir halk edebiyatından iki şiir seçiverseydiniz, yeniler için aydınlatıverseydiniz onları, ne iyi olurdu! Hele klasik büyüklerimiz üzerindeki incelemeleriniz nasıl da ulusal bir bileşime varmak isteyen gençlere klavuzluk ederdi! Dergimiz tamamen amatör bir dergi olduğu için bütün bunları istemek cesaretini doğrusu kendimde bulamıyorum, ama yazmadan da edemedim işte.

Ayrıca yayımladığınız Karagöz adlı eser üzerinde de dergimiz durmak istiyor. Bu konuda sizinle bir konuşma yayınlamak istedik ama, soruları tesbite kendimizde yetki görmedik, acaba bu önemli eserin can alacak noktalarını okurlara duyuracak şekilde soruları kendiniz hazırlayıp cevaplandırmak lütfunda bulunur muydunuz?

İhya olurduk.

Bu vesileyle saygı ve sevgilerimi yenilerim efendim.

Attila İlhan

Attila İlhan
Zübeyde Hanım cad. 6
Karşıyaka İzmir

Özel adresinizi öğrenir öğrenmez Yelken'i düzenli olarak iletmekte kusur etmeyeceğiz elbet.

İstanbul-25 Eylül 1974

Sayın Cevdet Kudret,

Türk Dil Kurumu'nun ödüllerinden birinin de size verilmiş olmasına hem şaştım, hem sevindim. Sevinmem kadar şaşırmamı da olağan bulacağınızı umarım. Adınızı anmaktan bile kaçınan o eyyamcı kişilerin size bir ödül vermek zorunda kalmaları, onlar adına acı bir yenilgi değil mi? Yine de olaya, onların elinden çıkmış, onların dışında bir olay, kaçınılmaz bir sonuç olarak bakıyor ve içimin sevinçle dolduğunu biliyorum.

Ben artık buralardayım. Cem Yayınevi içinde, ama ayrı bir kuruluşun başında görev alıyorum. Çocuk yayınlarını yöneteceğim. Yurdumuzdaki çocukları ve onlara sunulan korkunç kitapları düşünecek olursanız, ne kadar kutsal bir görev yüklendiğimizi daha iyi anlarsınız. Bu işi çok iyi yapmak zorundayız. Bir ay sonra başlıyoruz. Şimdilik inceleme, araştırma dönemindeyim.

Cem Yayınevi'yle ilgi kurmanız için Oğuz Akkan'ın yakında Ankara'ya geleceğini size şimdiden duyururum. Nâzım Hikmet'in bütün eserlerine başlıyor Oğuz. Şerif Hulusî başlamıştı işe. Ölüverdi biliyorsunuz. Bu görevi yürütecek tek kişinin siz olduğunuz konusunda hemen yargı birliğine vardık Oğuz'la. Üstelik Nâzım Hikmet hırsızlığına, soygununa da son verecek bu girişim. Çünkü ailesine telif hakkı ödeniyor. Ali Püsküllüoğlu kanalıyla da arayacak sizi Oğuz. Öbür çalışmalarınız için de sağlam bir yayıneviyle birlikte olmak durumu doğmuş olacak sanıyorum. Şimdilik bu kadar. Sevgiler, saygılar sunarım. Ödülden dolayı yeniden kutlarım. Hoşçakalın.

Erdal Öz

4 Aralık 1976

Çok sevgili kardeşim Cevdet,

Kitaplarını* sevinçle aldım. Sağol! Onların layık oldukları büyük ilgi ile karşılanacaklarını bekliyorum. Edebiyatımıza unutulmaz eserler kattın. Seninle ne denli övünsek yeridir. Ancak yine de sanıyorum ki, bir sanatçının aşağı yukarı bütün dünya ülkelerinde hisseder olduğu yalnızlık, bizim toplumumuzda daha da ağır basar. Gerçi bizde iyi ozanlar, iyi yazarlar yetişiyor, ama canlı bir kültür yaşamı olmadığı için değerleri gereğince bilinmiyor. Ben, bu yüzden, tümümüzün yarınki Türk kültürüne hizmet ettiğimiz düşüncesi ile avunma yolunu tutuyorum. Elbette, her yazdıkları ile yurdun ekonomik, sosyal yapısını değiştirdiklerini sanan birtakım coşkun yazarların böyle bir avunuyu gereksediklerini söyleyemem.

Son günlerde sizleri sık sık anıyor ve Bodrum'da mı, yoksa Ankara'da mı bulunduğunuza karar veremiyordum. Kitap paketinin arkasındaki adres durumu açıklığa kavuşturdu. Demek artık Bodrum'a yerleşmiş oluyorsunuz. Ancak adresteki o pansiyon sözü biraz canımı sıkmadı değil. Bundan evinizin hâlâ bitmemiş olduğu sonucunu çıkarmakta tereddüt etmedim elbet. İki yıldan fazla mı oluyor nedir, İhsan bize gelmiş, bana evin planını göstermişti. Onun verdiği izahata göre yapılacak evi çok beğenmiştim. Ama iş bu kadar uzayınca içime bir kuşku düştü! Yoksa İhsan beni o proje ile kandırdı da, çantasının içinde daha büyük bir evin, bir sarayın planını mı taşıyordu?

İnşaat faaliyetleri dışında nasılsınız? Ayşe nerede? Bodrum'un iklimi ile bağdaştığını ve rahatça çalışmalarını sürdürdüğünü umarım. Sana, İhsan'a mutluluklar, başarılar diliyorum. Yaşar** da bu temennilerime katılıyor ve size saygı ve sevgilerini yolluyor.

Ben hastalığı gerçi bir hayli atlattım, ama tam olarak geçirdim diyemem. Sürekli yorgunluk duyuyorum, başım dönüyor. Çoğu zamanımı yatakta geçiriyorum. Sana hep yazmak istediğim bir hatıram var: Zürih'te doktor Yaşargil (Gazi) ile ilk karşılaşma-

* Karıncayı Tanırsınız'ın ilk, Sınıf Arkadaşları ve Havada Bulut Yok'un ikinci baskıları.
** Melih Cevdet'in eşi, Yaşar Anday.

mızda senin adın geçti. Gazi Yaşargil, bana seni tanıyıp tanımadığımı sordu ve senin gibi bir öğretmenin dünyada kolay kolay bulunamayacağını anlattı. Bundan ne kerte hoşlandığımı tahmin edersin. İkinize de sevgiler saygılar güzel kardeşim.

Melih C. Anday

18 Şubat 1976

Sevgili Cev-Kud*

Mektubunuz benim gazetede çalışma günlerime denk düşmediği için elime küçük bir gecikmeyle geldi. Ben de ancak elverişli günümde gidebildim Enstitüye. Ankara'dan yazı gelmiş fakat Enstitü müdürü Kaplan'ın imzasını bekliyormuş. Onun da geliş günleri belirliymiş. Gecikmeyi önlemek için kitabı Ankara'ya yollatmaktansa kendim fotokopiye aldırtmak istedim. Cildin içinde üç oyun vardı, size hangisinin gerektiği de belli değildi. Kaplan'la bugün ilişki kurabildim. Kâğıdı imzalamış. Türkiyat'a telefon ettim; yazıyı odacıyla aldıracaklarını, hiç gecikmeden kitabı yollayacaklarını bildirdiler.

Benim şu mektubumla birlikte kitabın size ulaşmasını diliyorum şimdi. Ama dilerim ki ikisi de gecikmiş olmasın ve siz Ankara'dan ayrılmış bulunmayasınız...

Sizden ne kadar çok şey öğrendiğimi ve size neler borçlu olduğumu sık sık düşünürüm. Bunu karşı karşıya bulunduğunuz bir tanışınızın söyleyebileceği bir söz saymayınız; edebiyat öğrenimi sizin kitaplarınızla oluşan, yazılarınız, incelemelerinizin düşüncesinde kuvvetle yer etmiş olan bir okuyucunuzun sözü diye düşününüz. Ve uzun sürmesini, çok uzun sürmesini dilediğim yaşamı-

*Bir ara bu imza ile yazdığınız biraz alaycı, bir hayli hırçın, bilgi yüklü eleştirilerinizi anarak Hızlan'la ikimiz aramızda sizi hep böyle anarız.

nızda, bana yazdığınız mektubun son cümlesindeki şu sözleri bir daha hiç hatırlamayınız: "Bunca yıl doğru dürüst hiçbir iş becerememiş bir adam..." Hayatımda benim üzerimde bu söz kadar etkili pek az söz oldu. Bize bütün edebiyatımızın hangi sağlam temellere dayanılarak inceleneceğini gösterdiniz, bilemeyeceğimiz metinleri tanıttınız, ölü belgelere çağdaş hayatın nasıl aşılanacağını öğrettiniz... Sonra da yukarıdaki sözleri söylüyorsunuz! Beni üzen ve utandıran (çünkü siz bunu söylerseniz bizler ne demeliyiz?..) bu satırlarınızın yanında mektubunuzun bir yeri de şaşkınlık verdi: 70 yaş ha!.. Yazılarınıza bakıyorum, sesinizin tonunu, yüzünüzün çizgilerini hatırlamaya çalışıyorum. Şaka gibi geliyor... Ve asıl bu konu üzerinde sizin bir okuyucunuz, sizin üzerinde durduğunuz konuların bir okuyucusu ve çağdaşınız olarak yeniden durmak istiyorum: Bu toplumun, sizin niteliklerinizle yüklü ve içinde yaşadığı topluma borcunu sizin kadar fazlasıyla ödemiş birine bizim hepimizin verdiği karşılık şimdi benim yüzümü kızartıyor. 70 yaşın eşiğinde biz okuyucularınızdan ve sizin çevrenizi ören ortamınızdan ne sağlayabildiniz? Cumhuriyet'in bir edebiyat sayfasında geçenlerde bir not yayınlayabildim: "Tutuklanmış Bir Kitap" diye. Demek biz toplum olarak bize verdiklerinize layık dahi değilmişiz. Kitabınız hâlâ kilit altında tutuluyor. Ve bunun yankısı ancak o kadar olabiliyor...

Siz 70 yaşımdayım ve hiçbir şey yapamadım diyebiliyorsunuz, biz size layık hiçbir şey yapamıyoruz ve hep birlikte gelecekten, güzel, iyi günlerden söz ediyoruz, sırasını düşürdükçe...

Mektubunuzu yeniden okuyorum ve benim, benim kuşağımın, bizi kuşatan kültür ortamının size borçlu olduğumuz şeyleri tek tek aklımdan geçiriyorum. Bunların hepsini size söylememde bir yarar olamaz. Biz ne söylesek asıl bilmesi gerekenlerin de kulağına gitmez. Ama bir avuntu işte, bir de belki küçük burjuva aydınlarının kendilerini temize çıkarma içgüdüsü... Kendimde sizin edebiyat çalışmalarınızdan gelen katkılara bir karşılık verme eğilimini akıl alamayacak kadar güçlü bir eğilim olarak gördüm. Ve bütün bunları bir yazıda toplamaktan kendimi alıkoyamadım. Bu yazıyı Varlık'a vereceğim. (Cumhuriyet'te cumartesileri çıkan sa-

nat yaprağını yakın günlere kadar yönetmiştim, o sıralarda yaşantımdaki düzensizlikler nedeniyle (.....) asıl yapılması gerekenleri yapamadım ama gazeteyle aramızdaki açıklık daha başka nedenlerle çıktı. Onlar edebiyata lütfen yer verdikleri kanısındaydılar. Her konunun bir uzmanı olabileceğini kabul etmek istemiyorlardı.) Edebiyata (bu kelime oyunları sanatına) kendilerinin de akıl erdirebileceklerini sanıyorlardı...

Bu yüzden size ikinci bir mektup gibi bir selam gönderen ve sizinle ilgili -görüştüğümüz zaman belki daha geniş çizgilerini söyleyebileceğim- görüşlerimi şu önümüzdeki Varlık'lardan birinde okuyacaksınız.

Şimdilik bildiğiniz şeyleri -tükenmez saygılarımı, dilimizin ve düşüncemizin size olan borcunun dile getirilişini...- tekrarlayarak sözlerime son vereceğim.

Konur

9 Haziran 1982

Gerçek dost sevgili Cevdet Kudret,

18 ve 25 Mayıs tarihli mektupların önümde. Her şey için binlerce teşekkürler.

Suriye'ye bir sempozyum için gitmiştim. Dönüşte de Ankara'ya bir konuşma için gittim. Yanıtımın gecikmesi bundan, bağışlayın.

Kitaba, önerdiğin gibi Ömer Seyfettin-Bütün Yapıtları adını vereceğiz. Her şey istediğin gibi olacak; yani olmasına çalışacağız.

"Yapıt" dahaca alışamadığımız bir sözcük; alışınca bize bile "munis" gelecek. Ben kullanıyorum.

Rahmetli Tahir Alangu, tastamam eski mollalar gibiydi; parmağını uzatsan elini, elini versen kolunu alamazdın ondan. Verip de geri alamadığım onda çok şeyim kalmıştır. O zengin belgeleri

böyle topladı. (Aranızdaki tartışmada, Sabahattin Ali konusunda galiba, ben senden yana değildim doğrusu.) Eşi daha yakın gelir bana insan olarak. Ömer Seyfettin'in "Ruzname"sini verir mi, bilmem. Bir deneyeceğim. Eşini -şimdi adını unuttum- iyi tanırım.

Kitabın arka kapağına Müritoğlu'nun yapıtının fotoğrafını koyalım elbet, çok iyi olacak. İyi bir fotoğrafçıya hemen söyleyeceğim. Belli olmaz, iyi bir kompozisyonla bu heykelin resminden bir önkapak bile yapılabilir. Böyle bir önkapak başarılı olmazsa, o zaman, dediğin gibi, salt yazılarından bir önkapak kompozisyonu yaptırırız.

Biliyorum, sana beğendirmek zordur (bana da) ama, yine de her şeyiyle kitabı sana beğendirmeye çalışacağız.

Kasım ayında basıma vereceğim kitabı ve 1983 yılında da yayımlanmış olacak.

Buradan istediğin herhangi bir şey varsa, lütfen bildir; elimden geleni yapmaya çalışırım.

Evcek, Nesin Vakfı'nda konuğum olursanız beni çok sevindirirsiniz. Burada gece kalabilirsiniz istediğiniz kadar...

Selamlar. Dostlukla, en iyi dileklerimle.

Aziz Nesin

Berlin-14 Nisan 1990

Saygıdeğer Hocam,

Size yazmakta çok geciktiğimi biliyorum. İçinde bulunduğum durumu en iyi anlayacaklardan biri olduğunuzu bildiğim için biraz avunmaktayım. Evde bir hastanın olması, hastalığa yönelik birtakım sorunların çıkması insanı kendinden ediyor. Unutkan, mutsuz ve dağınığım. Ne yazık ki, bu yılın sonlarına doğru Filiz'in beyninde de bir sıçrama saptandı. Yoğun ışın tedavisi kemoterapiyle birleşince Filiz çok sarsıldı. Neredeyse son beş haftadır başı-

nı yastıktan kaldıramıyor. Biraz toparlanabilseydi biz şu günler Türkiye'de olacaktık. Burada iki haftalık bir Paskalya tatili var. Türkiye'ye gelmek için iyi bir vesile olacaktı. İstanbul'da sizi ziyaret etmeyi de çok istiyorduk. Sanırım artık yaza gelebiliriz. O zamana değin bir şeyler çıkmaması en büyük dileğimiz. Ama neyin ne zaman nasıl gelişeceği bilinmiyor, Sayın Hocam.

Mektubumun gecikmesinin bir nedeni de yukarıda sıraladığım şu gelişmeleri bildirme konusundaki kırıklığımdır. İyi şeyleri yazmayacaksak niye kaleme sarılalım diye düşünürüm hep. Yazısal ortamı paylaşmayı bir güzelliği yaşamak olarak algılamışımdır ben. İyi şeyler yazarken kalemim sanki daha işlekleşiyor. Kötü şeylerse anlatımsal bir bungunluk yaratıyor. Umarım, bundan sonraki mektuplarda daha umutlu şeyler yazabilirim.

Sayın Hocam,

Türkiye'de yapılan bazı programlar burada da, yerel bir TV kanalında gösteriliyor. Bir ara sizin bir portrenizi gördüm. Şöyle bir gelip geçti. Kararan ekranda bir programın başlamasını sürekli bekledim ama, sonu gelmedi. Sanırım böyle bir programdansa türkülü şarkılı bir gösteriyi yayımlamak yeğlendi. Asıl söylemek istediğim şu: O portre bile size yaşlı denemeyeceğini kanıtlıyor. Postacının kapıyı çalmasının gecikmesi en büyük dileğimdir. Postacının dolaşacağı çok sokak var daha. İnanın ki, salt size özgü çalışmalar var. Siz yapmazsanız kimsenin yapabileceği de yok. Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman da bunların başında geliyor. Geçenlerde bir çalışma için sizin Tanzimat Dönemi Türkiye Ansiklopedisi'ne yazdığınız "Edebiyat" maddesini okudum. Böylesine yoğun bir yazıyı bulmak pek kolay olmasa gerek. Dönemi yansıtan en küçük bir ayrıntı bile eksik değil; özetin özeti bir yazı oylumunda.

Gösteri'de "Kemal Tahir"le ilgili bölümden bir parçayı okumuştum. Ardından da Berna Moran'ınki geldi. Kemal Tahir abartısını ortadan kaldırma girişimi de sizden gelmiş oluyor. Kuşkusuz, "Cumhuriyet Dönemi" çok önemli. Herhalde kitap şimdi bitmiştir, yakında da yayımlanacaktır. Böylece beni besleyecek önemli kaynaklardan birine daha kavuşmuş olacağım.

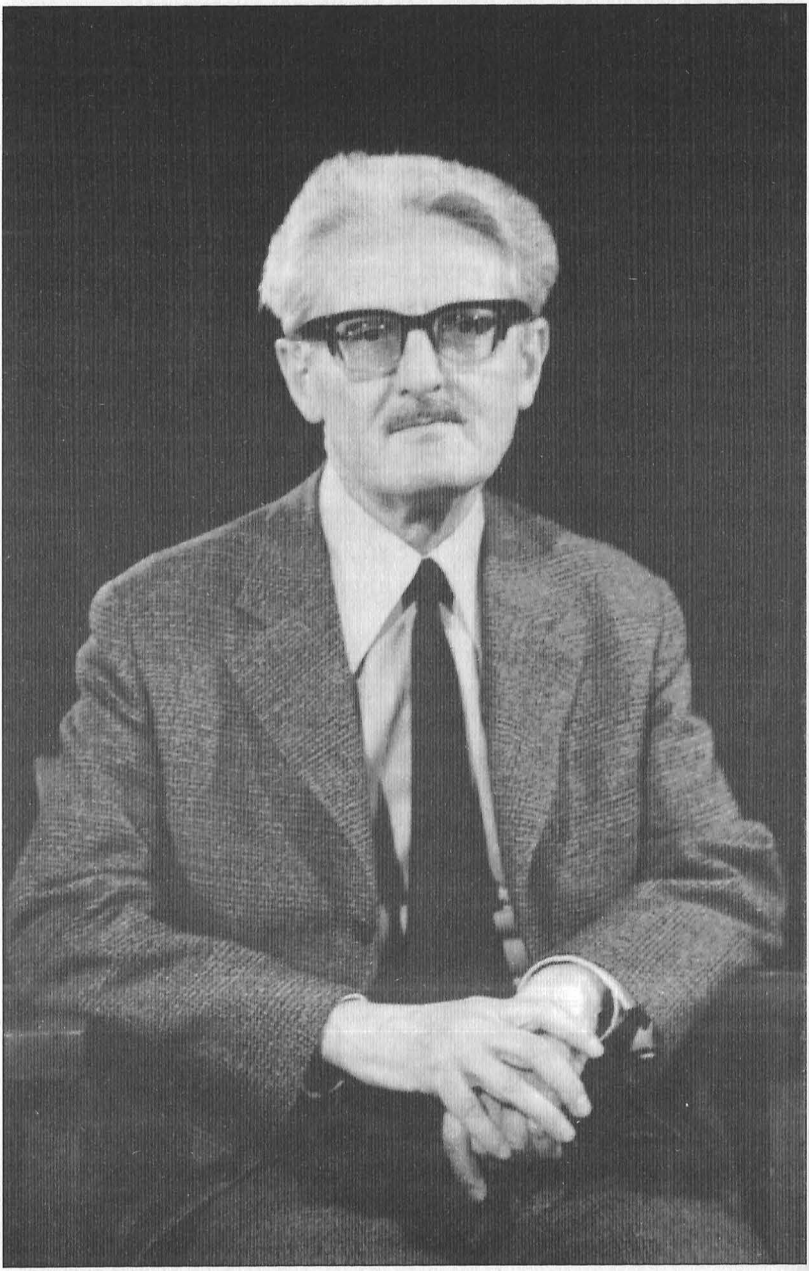
Sayın Hocam, Nesin Yıllığı için yazdığım yazıyı görmenizi istememin nedeni, yazıda sizinle ilgili bir bölümün olmasından dolayı idi. Yazının dağınıklığına değiniyorsunuz. Buna yazının içinde ben de zaman zaman değiniyorum. Yazıyı mektup biçiminde yazmamın nedeni de buna bağlı. Duygusallığım, Filiz'in ameliyatındaki tersliklerden kaynaklanıyordu. O sıralar henüz kanser olayı söz konusu değildi. Böyle bir şeyi şimdi yazsam, yazı, duygusallıktan okunmaz hale gelir. Ne var ki bu tür yazılarda böyle bir yanım var benim. Kusurlarını hoş görüp yazıyı ilginç bulmanız beni sevindirdi. Sağolun.

Gerçekte bu mektubum da dağınık oldu. Dağınıklık bir yana, anlatımsal bir kıvam veremedim mektubuma. Oysa size hep başarılı şeyler yazmak isterim. Çünkü her sözcüğü yazarken, kendimi sınavda sayarım, sizin karşınızda. Sizdeki nesnelliği kavramaya çok çalıştım. Hâlâ çalışıyorum. Yazdığı tek sözcüğü atlamadan okuduğum tek yazarsınız belki de siz. Bana göre, sizi kavrayamayan kişi yazar olarak eline kalemi almamalıdır. Ben bunu çok düşünmüşümdür.

Sayın Hocam, kusurlarımı içinde bulunduğum durumlara yormanızı diliyorum. Filiz'le birlikte size ve değerli Hanımefendiye saygılarımızı, selamlarımızı sunarız. Hoşça kalın, postacıyı izinize bile yaklaştırmayın. Ben buradan geleceklerin yollarını keserim. Türkiye'ye dönüp de sizi görmemek bana ölüm olur. Öyleyse, en azından sevdikleriniz, dostlarınız için yaşamalısınız. Tekrar saygılarımı sunarım, değerli Hocam.

Adnan Binyazar

(İhsan Kudret-Handan İnci'nin
Cevdet Kudret'e Mektuplar adlı kitabından)(İhsan Kudret-Handan İnci'nin Cevdet Kudret'e Mektuplar adlı kitabından)

Ankara, 7.XII.1956

Değerli şairim, kardeşim, Behçet Necatigil,

Eski Toprak'ı aldım. Hatırlayışınıza ve iltifatınıza çok teşekkür ederim. Sizin eserleriniz benim el kitaplarım arasındadır; yani, canım şiir okumak isteyince, onları karıştırmaktan zevk duyarım. Postadan kitabınız çıkınca pek sevindim. Hemen okumaya koyuldum. Bitirince de, sahife köşelerini kıvırarak işaret koyduğum şiirlere baktım: *Yaz ayları dinlenmek, Geçim, Uzun Ev, Gözleri*... Doğrusu çok az buldum. Siz, benim şairim, eski kitaplarınızda ne çok sahifelerin köşelerini kıvırma imkânını verirdiniz bana. Bu dört şiirin dışındakiler için -daha kitap haline gelmeden, dergi sahifelerinde çıktıkları sırada- kaç kere yazmak istedim size. (Hatta bir iki kere Ziya Osman'a yazdım, size söylesin diye.) Neyse, kısmet bugünmüş... Kısmet bugünmüş diyorum ya, gene de söyleyemiyorum, uzatıyorum, araya laf karıştırıyorum... Kırılmanızdan korkuyorum, ama sizin hem şahsınızı, hem de eserinizi sevdiğim için düşüncelerimi bildirmeden rahat edemeyeceğim.

İlkin şunu anlayamadım: Hangi sebepten ötürü şiirde kapalılığa yöneldiniz?.. *Varlık* mülakatçısına verdiğiniz cevabı ve bu yoldaki şiirlerinizi yeni bir arayış diye karşılayan Ataç'ın yazısını okumama rağmen anlayamadım. Bir şeyler anladım elbette, ama sebebini anlayamadım. Sebep nedir sebep? Fazıl Hüsnü tarzına bir özenti desem, bunu size yakıştıramam. Siz ki şiirde şahsi bir üslûp yaratmış, altında imzanız olmasa dahi, "Bu Necatigil'indir" dememizi sağlamışsınızdır. Eğer hatırlarsanız, *Yeditepe*'de Fazıl Hüsnü imzasıyla çıkan bir iki şiirin ona ait olmadığı sonradan anlaşılmıştı. Demek ki o şiirler rastgele kimselerce dahi taklit edilebiliyor. Ama sizin kısa, açık, sade, düz mısralarınızı taklit edebilmek her babayiğidin harcı değildir. Öyleyse yolunuzu neden değiştirdiniz? Kendi kendinizi tekrardan mı çekindiniz? (Bu yeni yolda herkesin yapabildiği şeyi tekrarlamış olmuyor musunuz?)

Sizden artık ne bekliyordum, biliyor musunuz? Bir *destan*, bir de *bukolik* yazmanızı.

Destan ama savaş destanı değil, bir İstanbul mahallesinin destanı. Bu çevrenin dekorunu ve orta halli veya yoksul insanlarını anlatmaktaki ustalığınız (*Yazlık Bahçe, Barbaros Meydanı, Evlerle Savaş, Geçim, Çarmıh, Raf, Evcik,* vs....) bende bu dileği uyandırmıştı. Parça parça çalışmalarınızı böyle bir eserde toplasanız ne iyi ederdiniz, hem de ortaya yepyeni bir destan çeşidi çıkarmış olurdunuz... Pastoral şiirde de neler yapabileceğinizi *Kır Şarkısı* ile ispat etmiş bulunuyorsunuz. Sade, asil ve sağlam üslûbunuz bu yola da ne kadar uygun düşüyor. Daha açık söyleyeyim: sizde modern bir Vergilius gücünün gizlendiğine inancım var.

Yıllarca edebiyat tarihiyle uğraşmam beni şu noktaya ulaştırdı: Yüzyıllar boyunca sürüp gelen akımların verimleri arasında, ancak, klasik gelenekten bir şeyler taşıyanların yaşayabildiklerini gördük. İçlerinde "klasik soluk" bulunmayan eserler zamane modasının kurbanı olup gitmişler...

Bir noktayı daha aydınlatmak istiyorum: Takıldığım şiirleriniz yalnız kapalılık bakımından değil, mısra kuruluşu bakımından da eski şiirlerinizle boy ölçüşecek güçte değil. Meselâ:

Cep, kol, duvar saatleri, oturtma, asma saat
Bildiğimiz saatler yalnız zamanı gösterir.

Tenha sokaklarda giderken yalnız
Durdurur bir başkası beni dalgınlığımda.

Kendi ömrüm önümde vazgeçilmez bir yolken
Başka yaşayışlarda gezdirmem benim sizi
imkânsız.

gibi mısralarda ben şiir tadı bulmadım. Bunlar bir nevi nesir, hem de "çok bilmiş" edalı bir nesir... Sonra, bu yoldaki şiirlerinizde ne çok mecaz kullanıyor ve şairaneye kaçıyorsunuz...

Böyle konuşmakla sizi kırıyor muyum? Eğer öyle bir şey yapıyorsam çok üzülürüm. Çünkü ne söyledimse hep sevgimden ötürü ve sevgimi belirtmek için söyledim.

Kitabınız, düşünce ve duygularımın son derece gergin olduğu bu günlerde geçti elime. Bir roman üzerinde çalışıyorum. Her ye-

ni bölüme başlarken, yeni bir esere başlıyormuşum gibi, bir doğum sıkıntısı içinde bunalıyorum. Başlamak ne zor. Başlayınca da çabucak ilerlese. Ne gezer. İğneyle kuyu kazar gibi. Bitmek tükenmek bilmiyor. Evelki yaz, *Vatan* gazetesinde benim *Havada Bulut Yok* adlı bir romanım tefrika edilmişti. Ahmet Cemil takma adıyla. Bilmem gördünüz mü? (Görmüş olmanızı ve sizde ne intiba bıraktığını öğrenmeyi o kadar isterdim ki!) Bu, işte onun devamı olacak, eğer bitirebilirsem. Vekâlet emrine alınarak işten çıkarılan bir memurun dört beş ay süren sıkıntılı hayatını anlatmaya çalışıyorum. Birtakım duygular, gözlemler, düşünceler... Hepsini toparlayıp doğru dürüst ilerleyip çalışmak, sonra da kendi kendimden memnun kalmak, eseri her an fedaya hazır olmak. .... Benim gibi zor çalışan insanlar için roman türü hiç elverişli değil galiba. Ömür törpüsü. Ne kendime, ne de başkalarına rahat veriyorum. Sizi eğer kırdımsa, bir de böyle bir ruh hali içinde bulunduğuma bağışlayın...

Her zaman için başarılar diler,
sevgiyle gözlerinizden öperim kardeşim.

Cevdet Kudret
Bestekâr Sok., Yüksel Ap.,
No. 11/3 Kavaklıdere-Ankara

(Ayşe Sarısayın'ın özel arşivinden)

Ankara, 15 Eylül 1960

Kardeşim Bedrettin,

Bugünlerde çok yüklü olduğunu tahmin ettiğim işlerinin arasında zamanının uzunca bir bölüğünü kendi şahsi işime ayırmak istemediğim için, diyeceklerimi şöyle birkaç sahife içinde özetlemeye çalışacağım.

Biliyorsun, önce Kayseri'de, sonra Devlet Konservatuarı'nda ve Ankara Atatürk Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği, son olarak da *Türk Ansiklopedisi*nde edebiyat müşavirliği vazifelerinde çalıştım. Hepsi on altı buçuk yıl tuttu. Yakın amirlerin sicil raporlarına göre, bu çalışmalar başarılı sayıldı. 1950'de D.P. iktidarının daha ilk aylarında Milli Eğitim Bakanlığı makamını işgal eden - daha iyi bir deyimle, "fuzuli işgal" eden- Tevfik İleri tarafından hiçbir sebep zikredilmeksizin ve lise öğretmenliğinden ortaokul öğretmenliğine "tenzil" ile Bitlis'e nakledilmemden üzülerek istifa ettim.

O zamanki soyadımın Solok oluşundan herhalde başka türlü manâlar çıkaran Tevfik İleri'nin, vaktiyle bir şaire yazdığı malûm hayranlık mektubunun doğurduğu ruhi kompleks yüzünden böyle bir harekete giriştiğini tahmin ediyorum. Bu "sol", "sağ" hikâyesinin sınırı bizim memlekette kesin olarak çizilmedikçe, bu yoldaki haksız davranışların sonu ne yazık ki alınamayacak. Bir adam benim sağımda giderse, ona nazaran ben elbette solda kalırım. Atatürk'ü sevmeyen, cumhuriyeti diktatörlüğe çeviren, milliyetçiliği ırkçılıkla karıştıran, Osmanlı hanedanı kadınlarının, hatta erkek çocuklarının yurda girmesine göz yuman, Hilafet'ten söz açan, türbelerin açılmasını destekleyen, tekkelerde ayin yapılmasını görmezlikten gelen, Saidi Nursî gibi adamların dinî nüfuzundan yararlanmaya kalkan, Anadolu'da devlet okullarından öğrenci çalan, Kur'an ve eski yazı okullarına ses çıkarmayan "devletlû" kişilerin yanında cumhuriyetçi, ırkçılık dışında milliyetçi, lâik, halkçı ve Atatürk devrimlerinden hiçbir "taviz" vermeye yanaşmadan devrimci olan ben elbette solda kalırım.

Tevfik İleri'nin beni bakanlık emrine alması veya mahkemeye

vermesi şıkları dururken "tenzil" ve "nakil" vasıtasıyla baskı yaparak ayrılmamı sağlamaya çalışması da, elinde kanunen muteber hiçbir delil olmadığını gösterir.

Maariften ayrıldıktan sonra, bir süre avukatlık yaptım. Fakat o yaştan başlanan avukatlık benim için verimli olmadı; zaten, meslek olarak da hoşlanmadım.

O yıllarda serbest bırakılan edebiyat ders kitapları yazmayı düşündüm. Bu suretle, hem geçimimi sağlayacak, hem de beni ortaokul öğretmenliğine indiren bakana o alandaki ehliyetimi "ispat" edecek, hem de maddeten ayrılmak zorunda kaldığım fakan manen bir türlü kopamadığım mesleğime uzaktan olsun yardım edebilecektim. Tevfik İleri devrinde kitapları kendi adımla kabul ettirmeme imkân bulunmayacağını göz önüne alarak, akrabamdan "Abdurrahman Nisari" Bey'in adını, kendi rızasıyla, müstear ad olarak kullanmak zorunda kaldım. Eserlerimde gerekli ilmi ve pedagojik bütün üstün vasıfların bulunduğu, Talim ve Terbiye Heyeti raporundaki "lise müfredat programının tespit ettiği bütün hedeflere riayet edilerek hazırlandığı", "sınıf ve terbiye kitabı olarak gerçek bir anlayışla yazıldığı ve okullarımızda büyük faydalar sağlayacağı", "ciddi ve ölçülü bir itina ile hazırlanmış, başarılı bir ders kitabı değeri kazanmış" olduğu vs. yolundaki ifadelerle teyit edilmiştir (O raporun bir suretini ekli olarak veriyorum). Eserlerim, öğretmenler tarafından da, emsaline üstün tutularak, çok büyük rağbet görmüştür.

Kitaplarımı müstear adla yayımlarken şu kanuni esaslara dayandım:

a. 5846 sayılı "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"nun 15'inci maddesinde aynen şöyle denmektedir:

"Eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile, yahut adsız olarak umuma arzetme veya yayınlama hususunda karar vermek selâhiyeti münhasıran eser sahibine aittir."

b. Bakanlığın okul kitaplarıyla ilgili Yönetmelik'inde müstear ad kullanılmasına mâni bir hüküm yoktur.

c. Aynı Yönetmelik'in 1'inci maddesine Talim ve Terbiye Ku-

rulu'nun 75 sayılı ve 7.7.1952 tarihli kararıyla eklenen c fıkrasında da şöyle denmektedir:

"İncelenmek üzere bakanlığa gönderilecek müsveddelerde müellifler adlarını ve adreslerini yalnız kapak sahifesine koymakla iktifa edecekler, öteki sahifelerde hüviyetlerini belirtecek herhangi bir işaret bulundurmayacaklardır." (Tebliğler Dergisi, No. 703)

Bu fıkrada açıkça belirtildiği üzere, Bakanlık, yazarlar "hüviyetlerine" göre değil, eserlerin değerlerine göre hüküm vermekle kendi kendini bağlamıştır.

1957 yılında Tevfik İleri ikinci defa Milli Eğitim Bakanlığı'na gelince, ilmi bakımdan rekabet edemediği için kendi kitapları okulların rağbetinden düşen bir yazarın (haricen öğrendiğime göre Nihat Sami Banarlı'nın) birtakım hasis menfaatlarla yaptığı "ihbar" üzerine, eserlerimde kendi adımı kullanmam, Bakan tarafından istenmiş, bu yoldaki müracaatımdan sonra da, kitaplar, müddetleri dolmadan, listeden çıkarılmıştır. (Kitapların okullarda gördüğü rağbet ve Tevfik İleri'nin elimden bir kâğıt almak için giriştiği hiyleli hareket hakkında Yayın Müdürü Namık Katoğlu etraflı bilgi sahibidir.) Ekmeğimle oynamayı itiyat haline getiren ve kendi adamlarına menfaatler sağlamak için, başında bulunduğu Türk maarifinin menfaatlerini dahi çiğnemekten çekinmeyen İleri'nin bu hareketi yüzünden Türk okulları o tarihten beri o seviyede bir edebiyat kitabından yoksun bulunmaktadır.

Kitaplarım hakkında parlak bir rapor vermiş olan Talim ve Terbiye Heyeti, bu sefer Bakanın el altından emri üzerine -eseri bizzat incelemiş olan Hikmet İlâydın'ın ve birkaç insaf ve şahsiyet sahibi üyenin lehimde tanıklığına ve ısrarına rağmen- oyalama siyasetine giriştikçe, karşılaştığım bu ikinci haksızlığı önleyebilmek için, Devlet Şûrasında dava açtım. Bu sefer de, duruşmaya çıkan avukat vasıtasıyla, mahkeme heyetine bir "sarı zarf" sunulacağı bildirildi. O zaman kalktım, bir tek şey söyledim:

- Bu memlekette, İnönü de dahil olduğu halde, birçok namuslu yurttaşları bu yolda lekelemek ne yazık ki bir alışkanlık haline

getirildi. Mahkemenin açık olması gerekir. Eğer kapalı kapılar arkasında birtakım kapalı sarı zarflarla hüküm verileceğini bilseydim, bunu gönderen Tevfik İleri hakkında ben de bir sarı zarf getirip yüksek heyetinize takdim ederdim.

İleri'nin duruşma sırasındaki bu açık, duruşma dışında da belki el altından tezviratına rağmen, davanın ilk safhasında Bakanlık lehinde ancak beşte üç çoğunluk sağlanabilmiştir. Geri kalan iki üye muhalefet şerhi vermiştir. ("Bu memlekette de bir gün sabah olursa" ancak, bugün azınlıkta kalan böyle birkaç namuslu ve medeni cesaret sahibi insanın ilerde çoğalmasıyla olacaktır.) Azınlıkta kalan iki üyenin muhalefet şerhine istinat eden tashihi karar talebim dolayısıyla dava henüz kesin bir sonuca bağlanmamıştır.

Ortaokul öğretmenliğiyle Bitlis'e nakledildiğim zaman gitmeyip de iptal davası açsaydım kazanırdım; netekim aynı tarihte Sorgun ortaokuluna nakledilen Halil Vedat Fıratlı dava açtı ve yüksek öğrenim gördüğü için, menşei itibarıyla ortaokula tayin olunamayacağı gerekçesiyle kazandı. Ben istifa ettim; çünkü o tarihte elimde bir tek kuruşum yoktu; hayatımı yeniden düzene koyuncaya kadar emekli keseneklerimi almak suretiyle çoluk çocuğumun bir iki aylık nafakasını sağlayabilecektim.

Yapılan haksızlığı sonradan "tamir" ettirmek belki de mümkündü. Başta, Menderes'in oğlu Yüksel, birkaç kere Maarif Vekili olan Celâl Yardımcı'nın kızkardeşi Mesude, Büyük Millet Meclisi reis vekillerinden İbrahim Kirazoğlu ve Meclis içinde birçok DP milletvekilleri talebemdi. Fakat hiçbirine başvurmadım, bana hakaret eden bir idareden yardım istemeye tenezzül etmedim. Karakterimden en küçük bir taviz dahi vermeden, her çeşit sıkıntıya katlanarak, bekledim. Tâ son mutlu devrime kadar.

Devrimden sonra, 14 Haziran'da, tekrar tayinim için Bakanlığa bir dilekçe verdim. Dün tam üç ay doldu, hâlâ cevap verilmedi.

Dışardan öğrendiğime göre, tayin taleplerini incelemekle görevlendirilen komisyon benim dosyamı da incelemiş ve galiba gizli Emniyetten sorma yoluna gidilmiş.

Maarifte bir "sarı zarf"ım olduğuna göre, gizli Emniyette de bir "sarı dosya"m vardır herhalde, herkesin olduğu gibi. Ama bu sarı zarf ve dosyalarda nasıl bir roman hikâye edilmiştir bilmem. Bugün elli yaşımı aştım. Yaşımın yarısından çok edebî ve ilmî eserlerim, ayrıca makalelerim var (Varlık'ta ve başka sanat dergilerinde bunları izledin mi bilmem). Ders kitapları macerasından sonra ister istemez başka başka adlarla çıkarmak zorunda kaldığım bu eserlerle, bugün edebiyat bilimi alanında üç ayrı adla ün sağlamış bulunuyorum. Bunca yaş yaşadığıma göre, elbet birçok da "fiillerim" olmuştur. Ama bugüne kadar ne yazdıklarımdan, ne de fiillerimden ötürü herhangi kanuni bir kovuşturma ile karşılaştım. Kovuşturma şöyle dursun, en küçük suale dahi "muhatap" olmuş değilim.

Öyleyse bu sarı zarf ve dosyaların içinde ne yazılı olabilir? Öyle tahmin ediyorum ki, 'falana selâm verdi, filanın elini sıktı'dan ileri bir şey olmasa gerek. Biraz insaflı düşünelim, fikir ve sanat alanında yaşayan kimselerin bu yoldaki medeni davranışlarından daha tabii ne olabilir? Mesela, Sabahattin Ali ile olan münasebetlerim bol bol yazılmış olabilir. Yahu, Sabahattin'i biz Yedi Meşale'ciler tâ ilk gençlik çağımızdan, Yedi Meşale'yi kurduğumuz yıldan beri tanırız. Zannederim sen de o zamandan tanırsın. Sonra konservatuvarda hep birlikte çalıştık. Yaşar, o ve ben, her hafta birimizin evinde ailece toplanırdık. Zavallının feci ölümünden sonra, gazetecilerin takibinden kaçan karısı bir iki kere benim evime sığındı. Bütün bu medeni ve insani münasebetler mi suç?.. Hareketlerimde ve yazılarımda eğer herhangi bir suç unsuru bulsalardı beni böyle başıboş bırakırlar mıydı? Hakkımda kovuşturma açmazlar mıydı? Hadi onu yapmadılar, bir kerecik olsun sorgu dahi sormazlar mıydı? Bunların hiçbiri olmadı. Ama öyle anlaşılıyor ki, arkamdan sadece sarı zarf doldurmuşlar. Açıkça söyleseler, hepsinin hesabını verebilirim.

Önemli sayılabilecek bir tek olay hatırlıyorum. Çünkü benim Bitlis'e sürülmek istenişim hemen ondan sonra oldu. Bunu şimdiye kadar hiç kimseye açmadım, ama sana söyleyebilirim: Kore sa-

vaşının başladığı, bizim de savaşa katıldığımız yıl, Türkiye'de bir "Barışseverler Cemiyeti" kurulmuştu, biliyorsun. Kurucular tevkif edilerek Ankara'da askerî hapishaneye kapatılmış, ayrıca askerî mahkemeye verilmişlerdi. Atatürk Lisesi'nden tanıdığım bir öğretmen arkadaş da bunlar arasında imiş. Biz o yaz çoluk çocuk İstanbul'da idik. Dönüşte, o arkadaşın karısı, yanında üç ve beş yaşlarında iki çocuğu ile, gözyaşları içinde istasyona geldi, elindeki bir çamaşırın paketiyle bir kurabiye paketini Ankara'ya kocasına götürmemi istedi. Aldım, ertesi gün Ankara'da askerî hapishaneye gittim, nöbetçi subayının yanında paketleri teslim ettim, hatırını sordum, geçmiş olsun dedim, ayrıldım. Bu arada, nöbetçi subaylığınca, adım, işim vesaire kaydedildi. Bir ay sonra da benim Bitlis'e nakil kararnamem çıktı... İşte bütün mesele bu, yahut da ben öyle sanıyorum. Ama insaf ile düşünelim, bu bir suç mu? Hayatıma kasdettiği için, kendime en büyük düşman saydığım Tevfik İleri'nin karısı dahi bugün yanında iki küçük çocuğu ile bana gelse de, bir çamaşırla bir kurabiye paketini kocasına götürmemi istese, Yassıada'ya götürmem de mümkün bulunsa, çoluk çocuğumun ekmeği pahasına da olsa götürmekte gene bir an tereddüt etmem. İnsanlığımla ekmeğim karşı karşıya geldiği zaman, insanlığımı daima tercih ederim. Yani, insanlık konusunda ben "islâh olmaz" bir adamım. O zat bunu hâlâ bilmez, öğrenirse ölesiye üzüntü duyar sanıyorum. Onun için, duyulmasını istemem...

Sarı zarf işte bu çeşit hikâyelerle doldurulmuştur sanırım. Daha kim bilir ne acıklı ya da gülünçlü şeyler vardır içinde. Emniyette kimin dosyası yok ki! İnönü'nün bile Rus balerinleriyle çekilmiş resimlerini böyle bir dosyada saklayan, çoğaltıp propaganda için köylere dağıtmaya kalkan onlar değil mi?

Son devrim hareketi işte böyle bir zihniyete karşı yapıldı. Sonra da, Milli Eğitim Bakanlığı kalkıyor, düşük iktidar polisinin gizli dosyasından benim için bilgi istiyor.

Benim bildiğim, bir kimse memurluğa alınırken, sadece savcılıktan sorulur, oradan alınacak adlî sicil kayıtlarına göre muamele yapılır. Bense, bugüne değin, avukatlık sıfatından başka hiçbir

sıfatla adliyeye ayak basmadım çok şükür... "Kanun devleti, kanun devleti" deyip duruyoruz. Kanun devleti demek, kanunun mahkûm etmediğini gizli polis dosyalarının gülünç hikâyelerine dayanarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın mahkûm etmesi demek değildir. "Kanun diye, kanun diye, kanun tepelendi" demiş Fikret. Kanun devleti kanun dışı muamele yapmaz...

Selefin Prof. Fehmi Yavuz, işlerin uzatıldığından şikâyet eden fıkracı Oktay Akbal'a gönderdiği bir mektupta: "Komisyonca yapılan inceleme sonunda haksızlıklara uğradığı tespit edilen meslektaşlarımızın hakları da derhal iade edilmektedir. Ancak, günün özel atmosferi, haklı olanlar kadar maalesef işledikleri suçlar veya ehliyetsizlik sebebiyle meslekten ayrılanların da hak iddia ettikleri görülmekte, tabiatıyla bunlar hakkında mesleğe alınma kararı verilememektedir." (Vatan, 7.9.1960) diyor. Bir "suç" işlemediğime, "ehliyetsizliğim" de bahis konusu olamayacağına göre, Bakanlık acaba neye dayanarak benim hakkımda "mesleğe alınma kararı" veremiyor? Yoksa Fehmi Yavuz bu yuvarlak sözlerle birtakım insanları lekelemeye mi kalkışıyor? (Bir zamanlar Tevfik İleri de, madde zikretmeden, öyle konuşurdu.) Bu arada, beni fırsat düşkünü mü sanıyor? Eğer kanunlara itibar edilmiyorsa, kanunsuz idareye on yıl eyvallah demeyen adam, kendisine de eyvallah etmez.

Memleket meselelerini ve dertlerini kendine dert edinen yurtsever, namuslu aydınların ve sanatçıların türlü yollarla lekelenmeye çalışıldığı isnat, iftira, demagoji ve McCarthy'cilik devrinin artık sona erdiği inancıyla ve gönül rahatlığıyla Maarife yeniden müracaat etmiş, eski vazifeme tekrar ve iadeten tayinim ile on yıl süren mağduriyetime son verilmesini ve kitaplarımın kendi adımla okutulmasını dilemiştim. Aradan tam üç ay geçtiği halde, yukarıda da söylediğim gibi, dilekçeme hâlâ cevap verilmedi. İnsanlar kanuna aykırı muamele yapmaya alıştırıldıkları için, kanuna uygun muamele yapmaktan korkuyorlar belki de. Netekim, Tevfik İleri Bakan olur olmaz, beni Bitlis'e sürerken, öte yandan, "Dalkavuklar Sofrası" adlı kitabıyla Atatürk'e hakaret etmiş

olan, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Hitler biçimi kâkül kestiren, ırkçılığıyla meşhur Adsız'ı tekrar "mesleğe almak"tan korkmamıştı. Bugünse, kanuni hiçbir suçu bulunmayan ve bir başka kamu hizmeti olan avukatlıktan yakın yıllarda kendi isteğiyle ayrılan bir insana kanuni haklarının geri verilmesinden korkuluyor. Bu memlekette kanun devleti ve gerçek hürriyet, İnönü'nün dediği gibi, namusluların da en azından namussuzlar kadar cesur oldukları zaman kurulacaktır.

Olanı bütün açıklığı ve yalınlığıyla bir kere de sana bildirmekte fayda görüyorum. Maarif kapısını ikide bir aşındırıyormuş durumuna düşmek de istemem. Olur veya olmaz. Ben kendimi, sayısı kim bilir kaça varan mağdur kimselerin temsilcisi sayıyorum. Tam on yıl, hiçbir namerde eyvallah demeden, karakter ve doğruluğumdan en çük bir taviz vermeden dayandım. Elli yaşımı aştığıma göre, şurada daha on-on beş yıllık ömrüm kalmış değildir. On yıl dayanan on beş yıl da dayanır. Sonra ne olur? Sanatla uğraşan kişinin sonu pek kestirilemez. Ola ki bir gün adımız anıla, "Bir Cevdet Kudret var idi, adamı Cumhuriyet devrinde yirmi beş yıl aç bıraktılar idi" diyeler ve Eşref'in bundan elli altı yıl önce söylediği şu beyti tekrarlayalar:

"Haps ile, nefy ile, işkence ile ömrü geçer,
İşte Türkiyye'de şair olanın hali budur."

Ama ben kişioğlundan gene de umudumu kesmiş değilim, günün birinde bu görüşün kökten değiştirileceğine inanıyorum...

Gözlerinden öper, işlerinde başarılar dilerim kardeşim.

(Alpay Kabacalı'nın Bedrettin Tuncel'e Mektuplar adlı kitabından)

B. Tuncel, C. Kudret'in bu mektubunu kimi bölümlerin altını çizerek, "çok haklı" gibi notlar ekleyerek okumuş. Ancak, kısa süren Milli Eğitim Bakanlığı sırasında C. Kudret'in öğretmenliğe dönmesini sağlayamamıştır.

Ankara, 5 Nisan 1966

Değerli Dostum Aziz Nesin,

Sözlüklerin gönderilmesi işi için Ömer Asım Bey'i Kurum'da hemen aradım. Yine romatizmaları depreşmiş, on beş gündür Kurum'a gidemiyormuş. İyileştiğinde hemen göreceğim. Zaten Sözlük'ün 4. baskısı da basımevinde. Temmuz'daki kurultaya yetiştirilecektir herhalde. Geri kalanlar da o zaman gönderilir.

Sabahattin konusuna gelince... Markopaşa'yı çıkarmak üzere İstanbul'a gittikten sonraki tutumu hakkında bilgim yok. O zamanki hayatını en iyi sen bilirsin tabii. Demir Özlü'nün yazısına ben alınmadım; hele senin hiç alınıp kızmaman gerek. Çünkü, Sabahattin'in ölümünde olumlu tek tepki senden geldi. Demir Özlü, Başdan'ın o özel sayısını görmemiş herhalde. O karanlık ve baskılı günlerde öyle bir sayı çıkarmak yiğitlikti, şimdiki gibi bol keseden atıp tutmaya benzemezdi. O günleri yaşamayanlar ve bilmeyenler, bunu tasavvur dahi edemiyorlar. Ne denir? Gençlik işte. Hem de "öfkeli gençlik". Ben gençlerin davranışını, kendi hesabıma, hoşgörürlülükle karşılıyorum. "Öfkeli ihtiyarlık" diye bir akım yaratacak değiliz ya!..

Gerçeklere saygı duymak ve yazmak konusunda seninle aynı kanıdayım. Gelgelelim, hâlâ öyle bir ortam içinde yaşıyoruz ki, herhangi birimizin insan olarak en küçük bir kusurunun hepimize "teşmil" edilmesi için adeta fırsat kollanıyor. En iyisi, elimiz değerse, anılarımızı yazıp bunların elli yıl, hatta yüz yıl sonra yayımlanmasını istemektir. Hiç değilse, günahlarımızla sevaplarımız namuslu bir dünyada tartılmış olur. Şu Tahir Alangu'nun tutumu dahi bugün ibretle seyredilmeye değer. Artık başkalarının neler yapabileceğini bir düşün... Adam, senden öğrendiklerini bile ne kadar kötüye kullanıyor. Ben, paganlık devri insanları gibi, sanatçıya kutsal bir gözle bakarım. Onun sanatını aydınlatmak pahasına bile olsa, küçültücü sözlerden kaçınırım. Hiç değilse, yumuşatarak yazarım. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* kitabının 2. cildi çıkınca göreceksin, Peyami Safa'yı bile yermeye elim varmadı, siyaset alanındaki olumsuz tutumu hakkında Nadir Nadi'nin anılarından bir iki cümle aktarmakla yetindim. Alangu ise, Sabahattin'e veriştirmek için, önsözü bir fırsat bilmiş. Dünyanın hiçbir yerinde

bir sanatçının toplu eserlerine eklenen önsözde yergi yazılmaz sanıyorum. Hele bana verdiği cevabın tonuna şaştım da kaldım. Yeni Dergi'deki yazısından öğrendiğime göre, bana önce teşekkür edecekmiş ama, Demir Özlü'ye kızdığı için bundan vazgeçmiş. Gâvura kızıp oruç bozmak diye buna derler işte... Hiç istemediğim halde aynı konuya yeniden dönmek gerekecek. Onun kullandığı ağzı kullanmayarak, tutumunun yakışıksız olduğunu sezdirmeye çalışacağım. Eğer anlarsa tabii... Benim tek amacım, Sabahattin'in doğum yeri, doğum yılı, ailesi vb. gibi iyi bilinmeyen, kaynaklarda başka başka gösterilen noktaların aydınlığa çıkarılması idi.

Verdiğin adreslere teşekkür ederim. Muhlis Künt ile İbrahim Tatarlı'ya bugün birer mektup yazdım. Ayrıca, karısı vasıtasıyla, annesinden de bilgi istedim.

Gelincik dergisinin ilk üç sayısını Milli Kütüphane'de bulabildim. Söz konusu olan sayı ne yazık ki yok. Onu da görebilsem, iyi olurdu. Eğer sendeki nüshayı birkaç günlüğüne bana gönderebilirsen sevinirim. Gerekli notları aldıktan sonra taahhütlü olarak yine geri yollarım.

Kendinle ilgili notlara özellikle teşekkür ederim. O kaynakları burada bulacağımı umuyorum. Yaşar Nabi, Cumhuriyet devrini de kitaba alacağımı sanmış. Meşrutiyet ve mütareke devirleriyle koskoca Cumhuriyet devri tek cilde sığar mı hiç? Üçüncü bir cilt basmak istemediği için, eseri mütareke devri sonunda kesmek zorunda kaldım. İleride bir isteyen olursa, benim de elim değerse, üçüncü cildi yazarım.

Hanımefendiyle Ahmet'in dükkânında tesadüfen karşılaştık. Ayak üstü şöyle bir görüştük. Selamları sana iletmiştir herhalde.

Gazetelerde övgüsünü okuduğum oyunlarını ne yazık ki göremedim. Ankara'ya gelirler mi acaba? Şu *Düdükçülerle Zurnacıların Savaşı*'nı (adı öyle miydi?) merak ediyorum. Sonuç ne oldu?

Mutluluk ve başarılar dilerim kardeşim.

Kudret

(Aziz Nesin'in Birlikte Yaşadıklarım Birlikte Öldüklerim adlı kitabından)

Bodrum, 12.12.1977

İki Gözüm Melih,

Epeydir birbirimizi kaybettik; daha doğrusu, mübarek Cuma günleri ben seni görüyorum da, sen beni kaybettin...

Benim deneme kitabı, uzun beklemeden sonra (baskısı haziranda bitmişti) nihayet ciltlenip satışa çıkabildi. Bugün sana bir tane gönderdim. İlgileneceğini umduğum birkaç şey var sanıyorum içinde. Adına Bir Bakıma dedim; "ele alınan konular benim bakımımdan böyledir; onlara sizin bakışınız başka türlü olabilir" demeye getirdim. Kimi yazılarda değindiğim birtakım yobazlıkları da hoşgörüyle karşılamamam gerekirdi elbette; o yüzden, kitaba başka bir ad vermem belki de daha iyi olurdu ama, yapamadım işte! Gavura kızıp oruç yemek gibi olacaktı o zamanda...

Haşim'in Bize Göre'sini de, benim demek istediğim anlamda bir ad sanır çok kişi. Oysa hiç de o anlamda değil. Abdülhak Şinasi'den duymuştum; Haşim, söz konusu fıkraları İkdam gazetesinde yayınlamaya başlayacağı sırada, kendi kuşağından arkadaşlarıyla (Abdülhak Şinasi, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, İzzet Melih vb.) birlikte bir genel başlık adı aramaya koyulmuş; Bize Göre adını galiba Abdülhak Şinasi bulmuş; yani demek istemişler ki, bu yazılar herkese göre değil, bizlere göre, bizim düzeyimizdeki seçkin aydınlar için yazılmış yazılardır... Neyse ki, söz konusu başlık, deneme türünün niteliğine uygun düşüyor da, "bize göre böyle, size göre başka türkü olabilir" anlamında kullanılmış sanılıyor.

Önceki paragrafa "biz"le başladık, bunu da bizle sürdüreyim. Biz, tam yirmi yedi ay "mücadele"den sonra, eve girebildik. Fakat eksikler hâlâ bitmiş değil. Marangozluk işleri biz içindeyken sürüp gidiyor. Umduğumuzun -daha doğrusu, bize söylenenin- üç dört kat üstüne çıktı. Bakalım nasıl kalkacağız altından... Piyasaya olan borçların hiç değilse bir bölümünü kapatabilmek için ticari bir kitap yazmaya giriştim: Metinlerle Edebiyat Bilgileri... Vezin, kafiye, oyun, roman vb. üzerine birtakım teknik bilgiler. Özellikle öğretmen ve öğrencilere bir şeyler vereceğini, destek olacağını sanıyorum. Ortada bu yolda birtakım kitaplar varsa da,

benimki daha başka bir yöntemle hazırlanıyor. Bunu yazmaktan maksadım, senden bir şey rica etmek için: Hafız'dan birkaç gazel çevirmiştin de Varlık'ta yayınlamıştın. İşte onlardan birini (belki de ikisini) kullanmak istiyorum (her konuda ilk elden kaynaklara gitmeye çalışıyorum). Ne yazık ki Varlık'ın ilgili sayılarını bir yana yazmamışım, şimdi de bulamıyorum tabii. Eğer Varlık'ın o sayılarını bana bildirebilirsen sevinirim. (Eğer sayıları sen de bilmiyorsan çevirilerin yazmalarını gönder, kopyasını alıp yine geri yollarım).

Duyduğuma göre, sizin ev de bitmiş, yazları gidip oturuyormuşsunuz. Ne mutlu size! Ustalar, kalfalar, tuğlalar, çimentolar peşinde koşmadan girdiniz içine...

İhsan'la birlikte Yaşar Hanıma ve sana sevgi ve selamlarımızı yollar, İdris'in gözlerinden öperiz.

İdris koca delikanlı olmuştur herhalde. Vaktiyle bacağını oğlanın üstünden aşırırdın; şimdi de o senin üstünden bacağını aşırıyordur herhalde...

Cevdet Kudret
P.K. 66
Bodrum

(M.C. Anday'ın Özel Arşivi'nden)

Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri

Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri, 86 yıllık ömrünün yaklaşık 70 yılını edebiyata adamış, edebiyatın hemen her dalında ürünler vermiş bir yazar olan Cevdet Kudret'in ölümünden sonra da edebiyatla ilişkisini sağlamak amacıyla ailesi tarafından konmuştur.

1993 yılında verilmeye başlanan ödül, Cevdet Kudret'in ürün verdiği şiir, roman, öykü, deneme-inceleme-araştırma ve tiyatroyu kapsayan beş ayrı dalda, her yıl, dönüşümlü olarak verilmektedir.

Yönetmelik

1. Cevdet Kudret'in anısını yaşatmak ve Türk edebiyatında onun ürün verdiği dallardaki çalışmaları değerlendirmek amacıyla ailesinin girişimi üzerine *Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri* konmuştur.

2. Ödüller *'Şiir', 'Roman', 'Öykü', 'Deneme-İnceleme-Araştırma'* ve *'Tiyatro'* olmak üzere beş dalda dönüşümlü olarak verilir.

3. Ödül, birinci yıl (1993'de) 'Şiir', ertesi yıl 'Roman', üçüncü yıl 'Öykü', dördüncü yıl 'Deneme- İnceleme-Araştırma', beşinci yıl 'Tiyatro' dalında verilir. Sonraki yıllarda aynı sıraya göre sürdürülür.

4. Ödüle katılacak yazarlar kitaplarının *6 nüshasını* ve *yazılı adaylık başvurularını 'Cevdet Kudret Edebiyat Ödülleri, Amiral Fahri Engin Sok., Vaizoğlu Apt., No: 8/5, Rumelihisarı, İstanbul'* adresine en geç *1 Eylül* tarihine kadar elden ya da posta ile ulaştırırlar.

Yayınevleri ve edebiyatla ilgili kuruluşlar da aynı yöntemle aday gösterebilirler.

5. Ödül'e katılmamış ya da aday gösterilmemiş kitaplar da Seçici Kurul üyelerinden birinin önerisi üzerine değerlendirmeye alınır.

6. Ödül'e *bir önceki yılın Eylül ayı* ile *ödül verilecek yılın Ağustos ayı* arasında yayımlanmış kitaplar aday olabilir. (Örneğin: *2006 yılı ödülüne 1 Eylül 2005 – 31 Ağustos 2006* tarihleri arasında yayımlanmış kitaplar aday olabilmektedir.)

'Tiyatro' dalında ise *son beş yıl* içinde yazılmış ve *sahnelenmemiş* oyunlar aday olabilir.

7. Seçici Kurul Eylül ayı başında toplanarak hangi esere ödül vereceğini görüşür ve oy çokluğuyla karar verir. Toplantıya bizzat katılmak zorunludur. Çok önemli bir gerekçeye dayanarak toplantıya katılmayan üye oyunu yazılı olarak gönderir.

8. Seçiciler Kurulu tarafından zorunlu görülür ve oy çokluğu sağlanırsa ödül ikiye bölünebilir. Mansiyon verilmez. Seçici Kurulo yıl ödül verilmemesi yolunda karar alabilir.

9. Ödül'ü kazanan yazara, *Ekim* ayı içinde belirlenen bir günde Ödül belgesi ve Ödül heykeli/plaketi verilir.

Seçici Kurul Üyeleri:

ŞİİR: (1993): Ataol Behramoğlu, Adnan Binyazar, Cevat Çapan, Alpay Kabacalı, Hilmi Yavuz.

ROMAN: (1994): Tarık Dursun K., Semih Gümüş, Nezihe Meriç, Prof. Taner Timur, Prof. Mina Urgan.

(1999): Feridun Andaç, Semih Gümüş, Nezihe Meriç, Fethi Naci.

ÖYKÜ: (1995): Feride Çiçekoğlu, Konur Ertop, Selim İleri, Osman Şahin, Tomris Uyar.

(2000): Feride Çiçekoğlu, Nursel Duruel, Konur Ertop, Selim İleri, Osman Şahin.

DENEME - İNCELEME -ARAŞTIRMA: (1996): Doğan Hızlan, Prof. Fahir İz, Uğur Kökden, Prof. Afşar Timuçin, Prof. Tahsin Yücel.

(2001): Doğan Hızlan, Sami Karaören, Uğur Kökden, Emin Özdemir, Prof. Afşar Timuçin.

(2006): Füsun Akatlı, Oruç Aruoba, Ahmet Cemâl, Doğan Hızlan, Emin Özdemir.

TİYATRO: (1997): Füsun Akatlı, Güngör Dilmen, Prof. Zehra İpşiroğlu, Seçkin Selvi, Prof. Dikmen Gürün Uçarer, Engin Uludağ.

(2002): Füsun Akatlı, Güngör Dilmen, Seçkin Selvi, Prof. Dikmen Gürün Uçarer, Engin Uludağ

Ödül kazanan kitaplar

1993 ŞİİR: İlkyaz Töreni, Hüseyin Atabaş, Kirli Tarih, Hüseyin Yurttaş

1994 ROMAN: Soydaşınız Balıkburcu, Mehmet Yaşın

1995 ÖYKÜ: Ahdımvar, Hür Yumer

1996 DENEME- İNCELEME-ARAŞTIRMA: Başkaldırı ve Roman, Semih Gümüş

1997 TİYATRO: Sokağa Çıkma Yasağı, Civan Canova

1998 ŞİİR: Aşkın Taçyaprağı, Ahmet Özer

1999 ROMAN: Bin Hüzünlü Haz, Hasan Ali Toptaş

2000 ÖYKÜ: Odalarda Annem Yok, Zehra Tırıl; Sandık Lekesi, Sema Kaygusuz

2001 DENEME-İNCELEME-ARAŞTIRMA: Sintinenin Dibindekiler, Emin Karaca

2002 TİYATRO: Gayri Resmi Hurrem, Özen Yula

2003 ŞİİR: Ada Şiirleri, Melisa Gürpınar

2004 ROMAN: Erguvan Kapısı, Oya Baydar

2005 ÖYKÜ: Kış Leylekleri, Günhan Kuşkanat

2006 DENEME –İNCELEME-ARAŞTIRMA: Yunus Emre Şiirinin Gücü, Prof. Dr. Doğan Aksan

Cevdet Kudret, düşüncelerinden ödün vermediği için güç bir yaşam sürdü. Düşüncenin kalıplaştırılmasına, baskı altına alınmasına karşıydı. Özgür düşüncenin kitaplar aracılığıyla yaygınlaştırılacağının, yasakların baskılara direnerek delineceğinin en güzel örneklerini edebiyatın hemen bütün dallarında şiir, roman, öykü, oyun, eleştiri-inceleme-araştırma kitapları yazarak verdi. Çünkü o, edebiyatın ağır işçisiydi.

Cevdet Kudret'in 100. doğum yılı onuruna hazırladığımız bu kitapta onun bütün bu özelliklerini eşinin, kendisinin, kızının, öğrencilerinin, hakkında inceleme yapanların, belli başlı eleştirmenlerin, yazar arkadaşlarıyla dostlarının kaleminden en ince ayrıntılarıyla izleyeceksiniz.

Kendisi, alçakgönüllü oluşundan yaşamı boyunca gölgede kalmayı yeğlemiştir. Okurlarınaysa sürekli olarak aydınlığı göstermekten geri durmamıştır. Bugün bize düşen, onu da aydınlığa çıkarmak olmalıdır.

KİTAP
SKB 0311317 VAN

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 978-975-6106-43-3
9 789756 106433